



NEMZETI  
KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM  
ÁLLAMTUDOMÁNYI ÉS NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK KAR  
KÖZIGAZGATÁS-TUDOMÁNYI DOKTORI ISKOLA

# Regionális gazdaságfejlesztés a globalizmusban - Székelyföld fejlesztési irányvonalai

**Konzulensek:** Dr. habil. Artner Annamária

Dr. Pásztor Szabolcs

**Doktorandusz:** Kocsis Lóránt Zsombor

2024

Budapest

## *Tartalomjegyzék*

1	BEVEZETÉS .....	4
1.1	A témaválasztás indoklása és aktualitása .....	4
1.2	Hipotézisek .....	5
1.3	Kutatási célok .....	6
1.4	Kutatásmódszertan.....	6
2	ELMÉLETI KERETEK.....	12
2.1	Globalizmus.....	12
2.1.1	A centrum-periféria viszony valósága.....	12
2.1.2	Összekapcsoltság és ellátási láncok .....	15
2.1.3	Tudás, kutatás-fejlesztés és innováció .....	25
2.1.4	Konklúziók .....	39
2.2	Regionális fejlesztési modellek .....	41
3	AZ EURÓPAI UNIÓ KOHÉZIÓS POLITIKÁJA ÉS ROMÁNIAI ALAPOK.....	50
3.1	Kohéziós politikák.....	50
3.2	Európai Uniós alapok és támogatások a 2021-2027-es költségvetési időszakra .....	55
3.3	Kohéziós alapok Romániában .....	80
3.4	A Központi Fejlesztési Régió bemutatása és támogatási lehetőségei .....	92
4	ERDÉLYI, EZEN BELÜL SZÉKELYFÖLDI SAJÁTOSSÁGOK ÉS GAZDASÁGI MUTATÓK ELEMZÉSE .....	100
4.1	A régió bemutatása .....	100
4.2	A Bruttó Hazai Termék (GDP) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete .....	114
4.3	Az átlagjövedelem (ezen belül a nettó átlagbér) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete.....	125
4.4	A munkanélküliségi ráta romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete .....	137
4.5	Az FDI befektetések romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete.....	148
4.6	Az ipari tevékenységek romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete .....	158
4.7	Kutatás-fejlesztés Romániában, Erdélyben és Székelyföldön.....	170
4.8	A közlekedési infrastruktúra Romániában, Erdélyben és ezen belül Székelyföldön	

4.9	Az EU-s támogatások abszorpciós helyzete Erdélyben és ezen belül Székelyföldön 189
4.10	Aktív mutatók fontossági sorrendjének felállítása ..... 192
5	ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK ÉS HIPOTÉZISVIZSGÁLAT..... 195
6	ÖSSZEFOGLALÓ ÉS JAVASLATOK ..... 198
7	ÁBRÁK, TÁBLÁZATOK ÉS ALKALMAZOTT RÖVIDÍTÉSEK JEGYZÉKE ..... 209
8	IRODALOMJEGYZÉK ..... 219
9	PUBLIKÁCIÓS JEGYZÉKEK LISTÁJA ..... 230

# 1 BEVEZETÉS

## 1.1 A témaválasztás indoklása és aktualitása

Dolgozatom a globalizmus és regionalizmus elméleti háttérének bemutatását, illetve ezen két fogalom, főleg gazdasági szempontból történő-, összeegyeztethetőségét és a régiók fejlesztési lehetőségeit vizsgálta. Kutatómunkám esettanulmánya egy jól meghatározott régió, meghatározott nemzeti csoportjának, kisebbségének, gazdasági fejlesztési alternatíváinak feltárására fókuszált.

A kiindulópont feltételezi, hogy egy régió fejlesztése, ezen belül pedig egy bizonyos kisebbség kiemelése, nem valósítható meg kizárólag endogén jellegű gondolatmenettel, látásmóddal és megközelítéssel. Elengedhetetlen a kutatott terület belső erőforrásainak analizálása, a gazdasági potenciálok, kulturális, etnikai, vallási, tradicionális elemek feltárása, de nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy mindez egy nagyobb és terjedelmesebb valóság keretein belül jelenik meg, amelynek elemeivel ezer szállal összeköttetésben áll. A kutatás keretén belül feltárásra került Erdély, ezen belül Székelyföld, mint földrajzi egység, történelmi régióként számon tartott terület, amely megőrizte identitását és integritását a történelem folyamán és ez a jelen korban is megfigyelhető. Itt a magyar ajkú kisebbség fogyása, kivándorlása és periferizálódása vitathatatlan tényként kezelendő jelenségek, amelyeket tudományos demográfiai és statisztikai adatok támasztanak alá. Ennek oka, a kulturális és etnikai vetületek mellett, a létfenntartással függ össze, azaz gazdasági jellegű. A problémát fenntartó főbb pillérek azonosítása, analizálása és alternatív megoldási stratégia(-ák) kidolgozása létszükségletté vált ezen a területen.

Ma már a világ gazdasága egy élő szervezethez hasonlítható, amelyben az alkotó régiók, államok szimbiózisra emlékeztető jelleggel működnek, és ahogy a nagy egész nem működhet alkotóelemei nélkül, úgy az alkotóelemei- nevezhetjük régióknak- sem működhetnek az őket körülvevő valóság figyelembevétel nélkül, amelyben alkotóelemként, részként tűnnek fel. A nagy egészet nevezhetjük globális világnak, ennek alkotóelemeit pedig államoknak és régióknak. Minden állam és régió számtalan szállal és köteléssel kapcsolódik úgy politikai, mint szociális és piaci szempontból egymáshoz.

Ezért amikor Erdély és ezen belül Székelyföld és a magyar kisebbség gazdasági fejlesztéséről beszélünk, figyelembe kell vennünk, hogy az általa lakott régió egy állam részét képezi, ez pedig az Európai Unió része és mindez egy nagyobb léptékű globális környezetbe ágyazódik.

A probléma aktualitását és sürgős akcióterv kidolgozásának fontosságát bizonyítják azon intézkedések intézményi, politikai és akár állami szinteken is, amelyek ennek megoldására irányulnak. Ezek közül kettőt emelnék ki az alábbiakban:

- Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT) kezdeményezésére kidolgozott „*Az erdélyi gazdasági együttműködés programja*”, amelyet Mikó Imre tervnek kereszteltek, és Erdélyi Új Széchenyi tervként is emlegették. Egy általános terv kidolgozása után a programnak nem volt folytatása.
- A Magyar Kormány 2017-es gazdaságfejlesztési programjának kezdeményezése Erdély területén, amelyet már a Vajdaságban is sikeresen alkalmaztak. A lebonyolítást a Pro Economica alapítvány végzi, a program főleg mezőgazdasági területre terjed ki. A programot Marosvásárhelyen Magyar Levente, a Külgazdasági és Külügyminisztérium gazdaságdiplomáciáért felelős államtitkára ismertette.

## 1.2 Hipotézisek

1. A székelyföldi régió meghatározott gazdasági mutatók szempontjából számszerűsíthetően hátrányos helyzetben van az erdélyi átlaghoz viszonyítva.
2. Marosvásárhely agglomerációs övezete jelentősen befolyásolja Székelyföld gazdasági fejlettségi szintjét, amely új mutatók bevonásával konkrét eredményként kimutathatók.
3. A Központi Fejlesztési Régió által kidolgozott Regionális Operatív Program (Programul Operațional Regional) konkrét célkitűzései (obiectiv specific) támogatják a periférikus régiók fejlesztéséhez szükséges azonosított fejlesztésgeneráló tényezőket.
4. Az azonosított növekedés-generáló tényezők befolyásolási hatásuk szerint fontossági szempontból rangsorolhatók.

### **1.3 Kutatási célok**

A dolgozat által gazdaságfejlesztési irányok feltárása valósult meg, amely Székelyföldre alkalmazható. Ennek reális megvalósulása érdekében figyelembe vettem, hogy az elemzett régió a globális és EU-s környezetbe ágyazódik be. A terv elsősorban a nemzeti kisebbségnek számító magyar közösséget veszi figyelembe, bár egyértelmű, az irányok megvalósulása esetén, a jövőbeni hatások alól nem vonható ki a régió lakosságának többi része sem, egyrészt a gazdaság működési szerkezetének felépítése miatt, másrészt pedig kizárandó a diszkriminatív megközelítés is.

A globális gazdaság működési mechanizmusainak és befolyásoló tényezőinek a vizsgálatát követően, objektív módon és hiteles adatok alátámasztásával, illetve elemzésével vizsgálom a székelyföldi helyzetet és ennek lehetséges fejlesztési irányait.

A kutatás célja olyan tényezők azonosítása, amelyek globális szinten meghatározók a gazdaság fejlesztése szempontjából, ebből kifolyólag az általam elemzett régióra is hasonló hatást gyakorolnak. A célok közé tartozik továbbá megvizsgálni, hogy az azonosított tényezők szempontjából milyen helyzetben van a székelyföldi régió az erdélyi megyékhez viszonyítva, ugyanakkor, hogy ezek a tényezők külön-külön milyen mértékben befolyásolják a növekedést, illetve fontos célként kezelendő a fejlesztési irányok megvalósításához szükséges uniós pénzügyi források megjelölése is. Általánosítva olyan irányok felvázolása (az azonosított tényezők fejlesztése által) a kutatás célja, amelyek közép és hosszú távon kedvezően befolyásolják Székelyföld gazdasági növekedését és fejlődését.

### **1.4 Kutatásmódszertan**

A módszert illetően a dolgozat ötvözi a kvalitatív és a kvantitatív kutatási típusokat. A 2-es és a 3-as fejezetek esetében főleg a kvalitatív módszerre támaszkodik a kutatás, hiszen itt történtek a forrásfeltárások, dokumentumelemzések, szakirodalom tanulmányozása, adatelemzés, sőt történelmi összehasonlító elemzések. A 4.2-es alfejezettől pedig kifejezetten a kvantitatív módszer dominál, ez számszerűsíthető eredményeket tárt fel, statisztikai adatgyűjtés, illetve statisztikai elemzés történt.

Továbbá a kutatás módszereit vizsgálva ugyanakkor elmondható, hogy a dolgozat a deduktív kutatási módszerre támaszkodik. Ennek értelmében a dolgozat 1.2-es pontjában

megfogalmazódtak a főbb hipotézisek, a továbbiakban pedig ezek elemzése, vizsgálata és bizonyítása történt.

A dolgozat a globális tér felől közelít, és fokozatosan szűkítve a kutatási területet jut el az elemzett régióhoz, nevezetesen Székelyföldhöz. Ennek indoklását a kutatás egyik legfontosabb alapgondolata adja, amelynek értelmében nem az a lényeg bárki mit gondol egy adott régió fejlesztéséről, hanem az, hogy a tágabb értelemben vett környezete (amelybe beágyazódik) milyen keretet és lehetőségeket kínál számára, ez milyen fejlesztési szabályokkal és mechanizmusokkal rendelkezik, illetve mindezt hogyan lehetséges az illető régió javára fordítani. A tágabb értelemben vett környezet a globális tér, amely a jelen kutatásban legfőképpen az EU, az EFTA (Norvégia, Svájc, Izland, Lichtenstein) országait, illetve Észak Amerikát foglalja magába. Ennek értelmében nem bentről kifelé, hanem kintről befele haladva (fordított logikai sorrend) történik az elemzett régió elemzése és fejlesztési irányainak kiépítése. A terület fokozatos szűkítése úgynevezett szűrők felhasználásával (ezekre a dolgozat mindig kitér és felhívja az olvasó figyelmét) történt, amelyek beépítése segítségével valósul meg az áthajlás az elemzett régióra. Erre azért van szükség, mert ilyen módon tudtam azonosítani olyan információkat, mutatókat, mechanizmusokat, amelyek meghatározzák azt a teret, amelyben Székelyföld beágyazódik, és amellyel elválaszthatatlanul összekapcsolódik, lehetőséget teremtve a valós elemzések megvalósítására és fejlesztési lehetőségeinek kidolgozására. A globális tér elemzését követően azonosítottam a legfontosabb elemeket, amelyek a gazdaságfejlesztést generálják, ezeket neveztem el kulcsszavaknak. A kutatás szempontjából azonban fontos, hogy minden azonosított elem mérhető, számszerűsíthető legyen, ezért a kulcsszavakat ezt a feltételt teljesítő mutatókra (tényezőkre) konvertáltam. Ezt követően történt meg, a fennebb említett szűrők segítségével a szűkítés, és valósult meg az elemzett régióra való fókuszálás.

Több részre osztható a kutatási módszer alkalmazása.

Az első részbe (kvalitatív módszer) minden olyan szakkönyv, tanulmány, tudományos cikk besorolható, amely által megismerhető a globális gazdaság működése és jellegzetessége. Ebben a részben ugyanakkor feltárára kerülnek általános regionális jellegzetességek, amelyek a globális tér alkotóelemeiként jelennek meg.

Az első rész kutatási forrásai:

- Könyvtárak: Marosvásárhelyi Megyei Könyvtár, Sapientia Tudományegyetem Kolozsvár, NKE Központi Könyvtár Budapest, BBTE Központi Könyvtár Kolozsvár.
- Tudományos folyóiratok: Köz-gazdaság, Közgazdasági Szemle, Európai Tükör, Polgári Szemle, Acta Sapientia, Kisebbségi Szemle, Eszmélet.
- Internet adatbázisok: Scopus, MTMT, OrcID, google scholar, ResearchGate, Academia.edu, Eurostat.

Néhány fontosabb szakirodalom, amely az első rész elméleti keretét megalapozták: Bevezetés a vilárendszer elméletbe (Wallerstein, 2010), Tőke, munka és válság a globalizáció korában (Artner, 2014), Közgazdaságtan (Samuelson-Nordhaus, 2012), Nemzetközi politikai gazdaságtan (Gilpin, 2004), Konnektográfia (Khanna, 2017), Geopillanat. A 21. század megismerésének térképe (Csizmadia, 2016), Regionális és helyi gazdaságfejlesztés az evolúciós gazdaságföldrajz szemszögéből (Lengyel-Bajmóczy, 2013), Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon (Lengyel, 2003), Újraiparosodás Közép-Európában. Monográfia (Lux, 2016). A dolgozat irodalomjegyzékében megtalálható a teljes felhasznált irodalom feltüntetve a formai követelményeknek megfelelően.

A *második részben* szűkítve a kört, az Európai Unió és ennek kohéziós támogatási politikája képezi a kutatás tárgyát. Ezek közül kiemelve azon támogatási szerkezeteket a következő hét éves költségvetési ciklusban (de megemlítve az előző 2016-2020.as költségvetési időszak fontosabb jellegzetességeit is), amelyek a régiókra és ezen is belül kiváltképpen Székelyföldre vonatkoznak. Az itt felhasznált adatok és információk fő forrásait az Európai Bizottság, az Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma és a Központi Fejlesztési Régió hivatalos honlapjai szolgálták.

A kutatás harmadik részében a 2-es fejezetben feltárt és azonosított fejlődést és növekedést generáló tényezők szempontjából elemzésre kerül Székelyföld helyzete az erdélyi megyék rangsorában. Itt azon hipotézis állítását vizsgáltam, amely a hátrányos helyzetre és a tényezők rangsorolására vonatkozik hivatalos, hiteles és számszerűsíthető adatokkal alátámasztva.

Ennek megvalósítása érdekében a következő források kerülnek felhasználásra:

- Országos Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică -INS) hivatalos honlapja
- Országos Statisztikai Hivatal TEMPO adatbázisa (INS-TEMPO)
- Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză- CNSP) hivatalos honlapja



Az említett forrásokból származó adatok feltárásai, tanulmányozásai segítenek a megfelelő információk értelmezésében és elemzésében.

A statisztikai adatok elemzésére, feldolgozására és eredményeinek értelmezésére nem egy ismert módszert alkalmazok, hanem ezeket saját számításaimmal és logikai következtetéseimmel támasztom alá.

Az országos statisztikai rendszer a következő regionális felosztást alkalmazza Erdélyre: Székelyföld, Közép-Erdély, Észak-Erdély, Dél-Erdély, Bánság, Partium (Erdélystat, 2020). Ezek a régiók több (teljes) megyét foglalnak magukba, ezért ezek statisztikai feldolgozása és összehasonlítása nem jelent problémát. Fontos azonban figyelembe venni, hogy valójában Székelyföld a történelmi székely székek területét foglalja magába, ez a terület pedig nem azonos a statisztikai adatok feldolgozása során elemzett területtel. Székelyföld a mostani megyei felosztásban Kovászna, Hargita és részlegesen Maros megyéket foglalja magába, a statisztikai adatok feldolgozása tekintetében pedig csak Kovászna és Hargita megyéket. További gondot jelent, hogy a történelmi székek felosztása tekintetében Maros megye egy része Székelyföldre tartozik, viszont a statisztikai felosztás tekintetében ez a megye Kolozs megyével együtt a Közép-Erdélyi régiót alkotják. Ennek tükrében, amennyiben valós képet szeretnénk alkotni az elemzett régió helyzetéről nem hagyhatjuk figyelmen kívül Maros megyét. Ha a statisztikai régiófelosztásnál maradnánk, akkor abba az ellentmondásba ütközhetünk a régióelemzés során, hogy két olyan régiót hasonlítunk össze (Székelyföld és Közép-Erdély gazdasági helyzete), amelyek egy adott megye szempontjából átfedésben vannak egymással, ezért a valós összehasonlítás, amennyiben a székek területét vesszük figyelembe, nem adna valós képet, hiszen ez olyan helyzetet eredményezne, hogy valamit részbeni önmagával hasonlítunk össze.

Ez az ellentmondás a dolgozatban úgy került feloldásra, hogy nem a statisztikai régiófelosztást vettem figyelembe, hanem az erdélyi megyéket, és ezeket elemeztem, illetve rangsoroltam egymáshoz viszonyítva. Ez azonban felvet egy másik problémát, nevezetesen azt, hogy akkor elvész a régió típusú elemzés és mindössze megyei elemzések valósulnak meg. Ennek megoldása érdekében a dolgozatban úgy tekintünk a székelyföldi régióra, mint egy megyére, a három székelyföldi megye átlagával számoltam (számtani középarányosával), minden gazdasági mutató szempontjából, és ezt hasonlítottam össze, rangsoroltam a többi

erdélyi megyével. Ezt az átlagot  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatónak neveztem el, abban az esetben viszont amikor az értékeket Maros megye nélkül szeretném elemezni, akkor az úgynevezett  $\bar{A}(K,H)$  mutatót használom, amely Kovászna és Hargita megyék átlagait mutatja.

A 4. fejezetben részletes elemzésre kerülnek azok a gazdasági mutatók és tényezők (alfejezetekre osztva), amelyek a gazdasági fejlődést és növekedést leginkább befolyásolják (ezek azonosítása a 2. fejezetben történt), ugyanakkor a fejezet elején egy evolúciós gazdaságföldrajzi elemzés is megvalósult. Minden egyes növekedést befolyásoló tényező esetében számolok  $\bar{A}(K,H,M)$  és  $\bar{A}(K,H)$  mutatókat. A 4. fejezet minden alfejezetének felépítése egy általam kijelölt sablonra épül, amely az országos szintről közelít a regionális, majd a megyei szintek felé. Ennek értelmében minden (növekedést befolyásoló) tényezőnél/mutatónál (minden alfejezet esetében) elsőként az országos helyzetet vettem figyelembe, majd a fejlesztési régiók helyzetét, aztán térek az  $\bar{A}(K,H,M)$  és  $\bar{A}(K,H)$  mutatók kiszámítására és a megyei szintekre. Ezt követően történtek az összehasonlítások és rangsorolások, ezek mutatták meg, hogy a székelyföldi régió átlaga hol helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában és hol van lemaradásba, és esetlegesen ez a lemaradás mekkora mértékű.

Egy másik szempontból a 4. fejezet minden alfejezete (kivéve a 4.10-es alfejezetet) két nagy részre osztható. Elsőként azt vizsgálom, hogy milyen eltérés figyelhető meg az éppen elemzett tényező szempontjából az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  mutatók között (székelyföldi átlag Maros megyével és nélküle). Ennek érzékeltető szerepe van, hogy bizonyításra kerüljön, mennyire jelentős az eltérés, ha Maros megyét kivesszük a számításból (főleg Marosvásárhely agglomerációs hatásának köszönhetően). Az érzékeltetés érdekében az említett két átlagmutatót más tetszőleges erdélyi megyék értékeivel is összehasonlítottam, minden gazdasági növekedést mérő vagy generáló tényező tekintetében. Ezek az erdélyi megyék a következők: Szeben, Brassó, Fehér, Kolozs, Bihar és Temes megyék. Az első három megyét azért választottam, mert ugyanabban a fejlesztési régióba tartoznak (Központi), mint a székelyföldi megyék, a következő kettőt azért, mert ezek kötik össze földrajzilag Székelyföldet az anyaországgal, ezért mindig nagy jelentőségük volt, illetve a legutóbbit azért, mert meglátásomban Temes megye egy követendő példa országos szinten a gazdasági fejlettség és növekedés szempontjából. Ebben az esetben a dolgozat megírásának pillanatában a legfrissebb rendelkezésre álló adatokat vettem figyelembe, lehetséges előrejelzéseket is, a 2026 vagy 2027-es évig. Mivel itt csak átlagmutatók eltérései közötti érzékeltetés a cél, nincs különösebb jelentősége a más elemzett megyéknek vagy éveknél, viszont nem ez a helyzet az

említett alfejezetek következő részében. A második részben minden erdélyi megye értéke elemzésre, összehasonlításra és rangsorolásra kerül az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóval a 2019-2022-es időszakban (a dolgozat írásának pillanatában általában ezek a legfrissebb végleges adatok), azért, hogy a végső elemzés során az értékek összehasonlíthatók és értékelhetők legyenek. A 4.2-4.9-es alfejezetek második részében már csak az  $\dot{A}(K,H,M)$  átlagmutatóval számolok az összesítő táblázatokban (2019-2022-es periódusra), és ezt hasonlítom össze az összes többi erdélyi megye értékeivel külön-külön minden mutató/tényező tekintetében (ezek a mutatók/tényezők képezik az alfejezeteket) és feltárom ezek százalékos eltérését minden erdélyi megyéhez képest, illetve az erdélyi megyék átlagához képest. Az alfejezetekben kibontott mutatók/tényezők más-más mértékegységeket használnak, ezért a százalékos eltérés majd összehasonlíthatósági alapot biztosít a végső/összegző elemzés során. Minden gazdasági növekedést mérő vagy generáló mutató/tényező esetében számolt székelyföldi átlagot az  $\dot{A}(K,H,M)$ -el jelölöm (vagy  $\dot{A}(K,H)$ -val Maros megye nélküli számítás esetén), tehát nem használok minden tényező átlagértéke esetében külön jelölést, hogy ne bonyolítsam túl a jelöléseket, de minden esetben egyértelmű a dolgozatban, hogy az átlagérték melyik mutatóra vonatkozik.

Fontos megjegyzés, hogy a dolgozatban különbséget teszek passzív és aktív mutatók között. A passzív mutatók a fejlettségi szintet mutatják (ilyen a GDP/fő, más passzív mutatók is bemutatásra kerülnek a 4. fejezetben), de önmagukban ezeken nem lehet változtatni csak más tényezők által. Az aktív mutatók azokat a tényezőket tartalmazzák, amelyekre hatva befolyásolható a növekedés (azaz a passzív mutatók értéke, részletezve a 4. fejezet keretén belül).

A végső elemzésben összegeztem külön minden tényező esetében az erdélyi megyék átlagának eltérését az  $\dot{A}(K,H,M)$ -hez viszonyítva, illetve az azonosított aktív mutatók szempontjából egy fontossági rangsort állítottam fel. Ezt úgy valósítottam meg, hogy meghatároztam az összeltérés százalékos értékét, majd kiszámoltam külön-külön minden mutató mekkora mértékben járult hozzá ehhez az eltéréshez. A legnagyobb eltérési értékkel rendelkező mutató került a rangsor elejére, míg a legkisebb értéket felvevő ennek végére, a köztes értékek sorrendje a megjelölt alfejezetben részletezésre került. Fontos kiemelni, hogy a rangsor az erdélyi megyék értékeire támaszkodik a 2019-2022-es időszakban, viszont az elemzett régió is Erdélyben található, az adatok pedig a dolgozat megírásakor legfrissebb végleges értékeket mutatják.

## 2 ELMÉLETI KERETEK

### 2.1 Globalizmus

#### 2.1.1 A centrum-periféria viszony valósága

A kor, amiben ma élünk, Wallerstein megfogalmazása szerint a „modern” világrendszer világa, amely valójában egy *kapitalista világgazdaság*. Ennek első és legfontosabb ismertetőjele a tőke vég nélküli felhalmozása (Wallerstein, 2010). A világgazdasági rendszert az ember hozta létre és uralja. Látszólag. Meglátásom szerint feltehető a kérdés mi van akkor, ha a tőke, mint a kapitalizmus lényege, mindent átható, átszövő valósága olyan törvényszerűségeket generál, amely már a tőke fennmaradási, sőt halmozódási érdekeit veszi figyelembe, nem pedig a társadalom és ezen belül az ember alapvető érdekeit? Egy rendszer, amit az ember hozott létre, a meghatározott irányvonalak mentén, tehetetlenségi erejéből egy olyan entitást alkotott, amely az idő múlásával szinte észrevétlenül kivette az ember kezéből az irányítást és megalkotója fölé emelkedve, ennek irányítójává vált. Ami a piacokat illeti, egy látszólagos paradoxonnal állunk szemben, hiszen a szakirodalom és a tankönyvek is a szabad piacról beszélnek, és úgy tüntetik fel, hogy ez a kapitalizmus egyik alapfeltétele. Ez a nézőpont viszont téves. A valóságban teljesen szabad piac nem jöhet létre, hiszen ez ellehetetlenítené a tőke vég nélküli felhalmozását. Képzeljünk el egy olyan gazdasági környezetet, ahol a termelési tényezők akadálymentesen mozognak, mindenki informált és nagyszámú vevővel nagyszámú eladó áll szemben. Ez a keret a tökéletes verseny megvalósulását jelentené, ami köztudottan a valóságban nem létezik. Ez pedig szorosan összefügg a profitrátával. Minél inkább kiváltságossá válik egy vállalat egy új termék bevezetése során, annál kisebb lesz a versenyhelyzete és annál nagyobb értéktöbblettel tudja eladni termékeit. Ennek következtében jelentősen megnő az eladási ár és a termelési költség közötti különbség, ami a profitráta egyértelmű növekedéséhez vezet. Ezért a mostani gazdasági berendezkedésben megfigyelhetők a kvázi-monopóliumok megjelenése. Monopóliumok (egyetlen eladó létezik), nagyon nehezen hozhatók létre, ezért inkább úgynevezett kvázi-monopóliumok, (néhány eladó), jönnek létre, amelyet gazdasági szakkifejezéssel oligopólium típusú versenynek nevezünk. Ezen kvázi-monopóliumok viszont meglehetősen rövid életűek, de eléggé sokáig képesek fennmaradni (akár több évtized is), ahhoz, hogy jelentős tőkefelhalmozást valósítsanak meg. Attól a pillanattól kezdve, hogy egy

piac kezd kompetitív (versenyhelyzetűvé) válni, a kiváltság, ami a nagy profitrában ölt testet, egyre csökken, hiszen elkezdnek csökkenni az árak is, ezáltal csökken az eladási ár és a termelési költség közötti különbség is. Ekkor a tőketulajdonosok más vezértermékekbe vagy új vezető (cutting edge) iparágakba kezdenek befektetni, ami előlről kezdi a folyamatot, újabb kvázi-monopóliumok kialakulását eredményezve, így a játék soha nem ér véget (Wallerstein, 2010). Az elmélet egyik legalapvetőbb mérföldköve a tengelyszerű munkamegosztás, amely a termelést centrumra és perifériára osztja fel. A centrumban azonosíthatjuk a legerősebb gazdasággal rendelkező államokat: USA, Kanada, EU10-az Európai Unió tíz legfejlettebb állama, Japán, Ausztrália, Új-Zéland, az ellenkező póluson, a periférián pedig a legkiszolgáltatottabb államokat, például a szegény afrikai, ázsiai és latin-amerikai országok. Megfigyelhető ugyanakkor egy átmenet is a két pólus között, ilyen az integrált félperiféria: Ciprus, Málta, Tajvan, Hongkong, Szingapúr, az integrált periféria: Mexikó, közép és kelet európai országok, illetve a félperiféria: Brazília, Dél-Afrika, Kína, Oroszország (Artner, 2018).

Mivel az erőviszonyok eltérőek, egyértelműsíthető, hogy értéktöbblet-áramlás vagy akár elszivattyúzás történik a perifériából a centrum felé. A világgazdaság ciklikus változása is ennek köszönhető. Amikor a centrumban megjelenik egy vezető iparág és ennek következtében kialakulnak a kvázi-monopóliumok, akkor expanzióról beszélünk és megkezdődik a tőke felhalmozása. Ebben az esetben nő a foglalkoztatottság, növekednek a bérek, óriási profitrák jellemzőek és egy általános prosperitás figyelhető meg. Idővel, viszont ahogy egyre több vállalat lép be a kvázi-monopol térbe annál inkább felhígul ez a környezet és a piac egyre kompetitívabbá válik. Ez a versenyhelyzet azt eredményezi, hogy túltermelés alakul ki, felhalmozódnak az eladatlan termékek és zuhanásba kezd a profitráta. Ebben a pontban a gazdaság növekedési görbéje átfordul és belépünk a recesszió időszakába (Wallerstein, 2010). Mivel a vállalatok költségeik csökkentésére vannak kényszerítve, hogy az árbevétel és termelési költség közötti rés ne zsugorodjon tovább, az olcsóbb munkaerő irányába fordítják figyelmüket, ezáltal centrifugális erők lépnek működésbe és elkezdődnek a termelési folyamatok kiáramlásai a centrumból a periféria irányába, amelyek beruházások által valósulnak meg. A beruházások két típusát különböztetjük meg: a portfólió beruházást (gyors pénzszerzés) és az FDI hosszú távú beruházásokat (Gilpin, 2004). Általában ezek elsődleges élvezői a félperifériás államok, majd idővel tovább sodródnak a perifériás országokba. Ennek a folyamatnak köszönhetően lassan a bérek a centrumban is süllyedni kezdenek és a termékek iránti kereslet, ami eddig a túltermelés miatt volt elégtelen, most a

lenyomott bérek miatt tovább zuhan. Ilyen helyzetben egyik bevált módszer a centrumban való bérek emelése, ami visszaállítja a kereslet szintjét és új vezértermékek értékesítését teszi lehetővé. Amennyiben ez megvalósul a recesszió görbéje visszakanyarodik és újabb expanszió jöhet létre. Ez egy koordináta rendszerben is ábrázolható, ahol A fázis az expanszió és B fázis a pangás vagy recesszió. Ez a világgazdaság szisztolé-diasztoléja. A világgazdaság történeti megfigyelése alapján a Kondratyev ciklusok hossza általában ötven-hatvan év volt, de ez nagy mértékben attól függ, hogy egyes államok milyen politikai és intervencionista lépéseket tesznek a B fázis elkerülése és ami talán még ennél is fontosabb, az ebből való kilábalás végett (Wallerstein, 2010). A kapitalizmus globalizációs jellegének köszönhetően a Kondratyev-ciklus a két szakasz (extenzív és intenzív) térben szét-, időben pedig összecsisúsítását eredményezte. Ami azt jelenti, hogy a centrumban az újítások szinte folyamatosak (intenzív szakasz) és röviddel az új technológia bevezetése után már az alacsonyabb bérszintű régiók fele telepednek (extenzív szakasz), egyre nagyobb területeket lefedve. Mindez, ahogy már fennebb megállapításra került, egyre inkább megszilárdítja a centrum-periféria országokra vetített szereposztását. A perifériás országoknak alulfejlettek a termelőalapjai, ezért beleragadnak a tökemegtérülési ciklus extenzív szakaszába (Artner, 2014).

Wallerstein a centrum-periféria viszony elméletében, amikor a bérek csökkenéséről értekezik, nem tér ki néhány társadalomban fellelhető realitásra. Ilyenek a szakszervezetek szerepvállalása ebben a kérdéskörben, az állami jogrendszer a bérek tekintetében vagy az alkalmazó-alkalmazott szerződéses kereteire, és ezek mekkora teret engednek a bérek ingadozásának. A világgazdaság-elméletre azonban jellemző, hogy összeköt és kilépve a diszciplináris „dobozokból” egy nagyobb hálózati egység egészét szemlélve vizsgálja a társadalmi valóságokat. Ezért a politikai, történelmi és gazdasági területek mellett bevonja a háztartások és ezek jövedelmének vizsgálatát is. Az elmélet keretein belül azonban nem esik szó a nominálbér, reálbér és vásárlóerő fogalmairól. Köztudott, a szakirodalom definíciója szerint, a nominálbér az adózás előtti bruttó összeget jelenti, a reálbér az adózás utáni nettó összeget és a vásárlóerő az egy pénzegységgel vagy egy meghatározott reálbérrel megvásárolható áruk és szolgáltatások mennyiségét fejezi ki. Ez a típusú megközelítés azonban figyelmen kívül hagy egy fontos elemet, ezért a reálbér definíciója nem teljesen fedi a valóságot. Ugyanis a reálbér tekintetében nem tesz különbséget az életben maradás és az élet megélése között. Valóban a reálbér azt az összeget képviseli, amit az alkalmazott ténylegesen elkölthet, de ennek az összegnek jelentős részét az életben maradásra költi nem

pedig az élet megélésére. Az életben maradáshoz, felszínen tartáshoz szükség van a házzal kapcsolatos kiadásokra (bérlés, részletfizetés), szükség van az energiahordozókkal járó kiadásokra (víz, gáz, villany) és természetesen az élelem költségeire. Ha csak ezek kifizetésére futja a reálbérből, akkor rabszolga típusú életvitelről beszélhetünk. Ez eddig csak annyira elég, hogy egy ember élete ne legyen veszélybe vagy ne kerüljön a társadalom kiszorított, periferezált rétegéhez, de az emberhez méltó élet megélését az ezen felül járó költségek biztosítják. Ezek nagyon sokrétűek lehetnek: társadalmi kapcsolatokkal járó költségek, kulturális, szellemi, fizikai, lelki fejlődést, feltöltődést biztosító stb. költségek. Ezért meglátásom szerint az adózás után kézhez kapott reálbér lényegében pszeudo-reálbér és ami az életben maradás érdekében kifizetett összeg után megmarad, az a valós reálbér.

## **2.1.2 Összekapcsoltság és ellátási láncok**

Khanna szerint a világgal kapcsolatos leghíresebb mondások egyike „a földrajz a végzetünk” a mai gazdasági-társadalmi keretek között egyre inkább elavulttá válik és „az összekapcsoltság a végzetünk” új alapelve válik meghatározóvá. Az összekapcsoltság mozgatórugó egy sokkal komplexebb globális rendszerbe való átmenetnek. Az országok, régiók és kontinensek egy organikus szervezet alkotóelemeiként jelennek meg a 21. század gazdasági rendszerében, ezért az ezek közötti intenzív kapcsolatok megteremtése nem valamilyen lehetséges opcióként jelenik meg, hanem létszükséglet. Az infrastrukturális hálózatok biztosítják mindezt, amelyek autópályákban, vasutakban, hidakban, alagutakban, repülőterekben, vezetékekben, elektromos hálózatokban, internetkábelekben öltenek testet. A globális szállításnak, kommunikációnak és energiahálózatoknak ezen rendszere lehetővé teszi és megkönnyíti az ember, áru, adat és tőkeáramlás megvalósítását. Figyelembe kell vegyük azonban, hogy világunk összekapcsoltsága nem csupán gazdasági vetületekkel járó szükségszerűség, hanem korunk szellemiségének és életvitelének kikerülhetetlen alkotóeleme. A világ népességének 40%-a 24 év alatti fiatal, ők nem csupán a politika által meghatározott államokhoz akarnak tartozni, sokkal inkább vágnak az államok közötti kapcsolódásokra. Ebben az összeforrt kapcsolati hálóban, amely egyre inkább bővül és komplexebbé válik, a városok jobban számítanak majd, mint az államok és a kereskedelmi láncok fontosabb indikátorok lesznek mint a hadsereg, ezek feladata a határok mellett, vagy akár helyett, a kereskedelmi láncok védelme lesz. A versengő összekapcsoltság a 21. század fegyverkezési versenye. Az összekapcsoltság vázát és érrendszerét alkotó infrastruktúra a világgazdaság hajtóereje, több trillió dollárral járulnak hozzá ennek fejlődéséhez. Ez jelen pillanatban a

legjobb beruházás, történelmi aspektusból vizsgálva az Amerikai Egyesült Államokban (USA) 1 befektetett dollárra 2 dollár jövedelem jutott. Az infrastruktúra iránti kereslet és kínálat között óriási a szakadék, a befektetések jelen pillanatban globális szinten évente több mint 3 trillió dollárt követelnek (összehasonlítás képen a védelmi kiadások 1,75 trillió dollár), az előrejelzések szerint 2025-re ezek 9 trillió dollárra rúgnak majd. A globális összekapcsoltság forradalmának korszakában élünk. Minden az összekötöttség intenzitásáról szól, és nem az elválasztásról ember és ember között. Az „infrastrukturális mátrix” 64 millió km autótutat, 2 millió km vezeték, 1,2 millió km vasutat, 750 ezer km tenger alatti internetkábel jelent, ezzel szemben mindössze 250 ezer km-nyi nemzetközi határral rendelkezik a világ. Talán az egyik legnagyobb, az összekapcsoltságot elősegítő projekt, az új selyemutak építése, amely új infrastruktúrákat foglal magába, főleg vasutak (selyemutak vasból vagy új vaskor jelzőkkel is illetik), de energiahálózatok formájában is. Ennek célja összekötni euráziát, ellátási láncokat kialakítva, főleg Kína számára. Előre láthatóan a következő 40 évben az emberiség több infrastruktúrát épít majd, mint az elmúlt 4000 évben. Mindez egyre inkább egy áramkör hálózatához hasonlít, a világ kezd úgy kinézni, mint az internet. (Khanna, 2017)

Ebben a kapcsolati hálózatban, fejt ki ugyancsak Khanna, a globális gazdaság szervezetében minden egyes alkotóelem sajátos jellemzőkkel bíró szervként jelenik meg. Egyes városok, régiók és országok szakosodásának lehetünk tanúi, míg egyesek a mezőgazdaságban, mások a kitermelésben, fejlesztésben vagy egyes iparágakban biztosítják a hozzáadott érték megvalósítását. A növekedő összekapcsoltság valóságában egyre inkább közeledünk ahhoz az állapothoz, amikor minden kereslet találkozik minden kínálattal, bármi vagy bárki képes fizikailag és virtuálisan is eljutni bárhová. A híres fizikus Michio Kaku szerint egy ilyen „tökéletes kapitalizmus” felé tartunk, azaz az „ellátási lánc világa” felé. A világ leghatalmasabb ereje a piac és az ellátási láncok hívták életre a piacokat. Az ellátási láncok bonyolult hálózata kezdődik a kitermeléssel, magába foglalja a fejlesztéseket, erőforrások átalakítását, az elosztást, majd bezárul a végtermékek fogyasztóhoz való juttatásával. Tranzakciók rendszerei, a láncszemek pedig „mikro-interakciókként” jelennek meg, ezek a világ útjai ahol mindenki és minden mozgásban van. A legújabb infrastruktúra, amelyre egyre több ellátási lánc épül az az internet. Ebben a helyzetben amikor az államközi határok egyre átjárhatóbbak és a globális tőke ezek fölött működik, a nemzeti szuverenitás és az állam átalakul, és az államok városai és tartományai versenyeznek egymással államokon belül és kívül egyaránt. Új rendszerező elv alakult ki, az emberek oda mennek, ahol az ellátási láncok vannak, és nagymértékben ez hívja életre a világszinten zajló migrációt is. Afrika és India



főleg fiatal közösségei szétszélednek az egykori gyarmati világban, de Amerika is csatlakozott ehhez a hullámhoz, hiszen több mint 6 millió amerikai él külföldön, a felmérések pedig azt mutatják, hogy a 18-24 év közötti fiatalok korábbi 12%-a helyett már 40%-a tervezi, hogy elhagyja hazáját. Kongó és a hozzá hasonló államokban élők számára az ellátási láncok menekülési útvonalakat jelentenek. A jövőben is nagy valószínűséggel államhatárok által meghatározott világban fogunk élni, de csak névlegesen, sokkal fontosabb, hogy a világ népességének jelentős része fizikailag és virtuálisan is az átjárók és az ellátási láncok mentén fog élni. (Khanna, 2017)

Azok a városok, régiók, államok amelyek kimaradnak az ellátási láncokból, elveszítik kapcsolatukat a civilizált globális gazdasággal, ezáltal minimalizálják fejlődési és túlélési esélyeiket.

Az ellátási láncok világa ugyanakkor teljesen új településformákat és törvényeket hív életre. Ez az újszerű megközelítés hívja életre a gyárvárosokat, amelyek az ellátási lánc világának „popup” városai, és jellemző rájuk, hogy általában egy központi vállalat vagy ipar köré épülnek. A Global Trends 2030-as jelentése egy olyan forgatókönyvet tartalmaz amelyben az állam nélküli világ képe jelenik meg, és ahol segítik a kapitalista erők által irányított különleges gazdasági övezetek (KGÖ) felemelkedését. Ezek saját szabályozás által működnek, amely vonzza a befektetőket, de az államok is nagy mértékben rájuk vannak utalva, bár jelentősen veszítenek szuverenitásukból. A KGÖ-k olyan kerületek, városok, amelyek célja, hogy speciális ipari csoportokba vonzzák a befektetőket, ennek megfelelően itt külkereskedelem és külföldi befektetés zajlik legfőképpen. Óriási befektetések, amelyek munkahelyeket teremtenek, új technológiákat, szaktudást biztosítanak és hatékonyan kapcsolódnak szövetséges városokhoz, gazdasági erőkhöz. Az ellátási lánc rendszere minden szuperhatalom helyére lépett, ők a nagy ellátási lánc-háborúban versenyeznek, aki ezeket uralja, az uralja a világot. Ebben a képletben a földrajzi területek fölötti uralom is új értelmet nyert, nem az a lényeg ki birtokolja, hanem, hogy ki használja a területet. A globalizáció ezen korszakában új mottó született, ami így szól: „Használd vagy elveszíted”. Elemzők szerint a globalizáció új aranykorba lép, ami azt jelenti, hogy a stratégiai ambíciók, új technológiák, az olcsó pénz és a migráció következtében tovább szélesedik. Minden mindennel összekapcsolva fejlődik és függ egymástól, ugyanakkor egyre bővül, ez már a hiperglobalizáció, de ez nem összetévesztendő az internacionalizációval. A globalizáció növekvő kapacitást jelent a világméretű interakciók létrehozására, míg az internacionalizáció az ipartól és a gazdasági periódustól függően nagy mértékben képes változni. Egy terület globalizált mértéke az

összekapcsoltság mérésével fedhető fel, ez az érték ugyanakkor megmutatja a befolyásolási képességet is. A McKinsey Global Institute összekapcsoltsági indexe a termékek, pénzügyek, munkaerő és adatok áramlásának sűrűségét méri, ennek értelmében a jelenlegi legmagasabb indexel Németország rendelkezik a maga 110%-os áramlásintenzitási értékével, ez a gazdasági összeköttetést jelzi a GDP nagyságához képest (Khanna, 2017).

Az ellátási lánc világában, Parag Khanna értelmezésében, a hatalom képviselői az „5 C” egyikébe tartoznak (countries, cities, commonwealth, communities, companies).

*Az országok*, lehetnek stabilak és kevésbé stabilak saját határaikon belül, egyesek instabilitását jelzi, hogy Itamara Lochard a Middlebury Nemzetközi Tanulmányok Intézetének professzora világszinten 13.000 felfegyverzett milíciát azonosított, amely 65-ször annyi mint a szuverén országok száma. Azonos határon belüli közeli helyek lehetnek egészen más világok, sok esetben jellemző rájuk az egyenlőtlenség. (Khanna, 2017)

Joel Kotkin szerint a jövőben a politikai határok helyett a törzsi kötelékeken, azaz a borszínen, az etnikai hovatartozáson és a vallási meggyőződésen alapuló világrend lesz a meghatározó. Ennek értelmében az államokat 19 úgynevezett regionális törzsszövetség köré csoportosítja, ezek a következők: Új Hanza-szövetség, Határterületek, Olíva köztársaságok, Városállamok, Észak-amerikai szövetség, Liberalistas, Bolívar köztársaságok, Egyedülállók, Az orosz birodalom, A vadkelet, Iranisztán, Nagyobb Arábia, Az új Ottománok, Dél-afrikai birodalom, Szubszaharai Afrika, Maghreb-övezet, Közép-királyság, Gumiöv, Szerencsés országok (Csizmadia, 2016).

*A városok* (cities), a legstabilabb társadalmi szerveződések, túléltek minden birodalmat. Sok esetben befolyásolási képességük és gazdasági erejük tekintetében a globális városok felülmúlják az országokat, jellemző rájuk, hogy denacionalizáltak és gazdasági gravitációt gyakorolnak. Önálló diplomáciát alakíthatnak ki, ezt nevezzük diplomacitynek, amely keretein belül irodákat nyitnak világszerte, hogy kapcsolatokat alakítsanak ki és vonzerejüket növeljék. Városi szigetcsoportok jöttek létre, ezek közül a legnagyobb a japán Tókaidó folyosó, ez a Tokió-Nagoja-Oszaka megalopolisz, amely japán lakosságának kétharmadát öleli fel, ide sorolható a kínai Gyöngyfolyó deltája is. Kína újraszervezi magát két tucat megaváros-klaszter körül, és mégis a közeljövőben várhatóan Tokió után a világ második legnagyobb városa Manila lesz. Figyelemreméltó jelenségek ugyanakkor a repülőterek körül kialakult új kerületek, amelyek kikerülnek a városi forgalmat és így sokkal hatékonyabban kapcsolódnak a globális piacokhoz és ellátási láncokhoz, ezek az aeropolisok. Mindezek azt

bizonyítják mennyire meghatározó a globális városok szerepe a gazdaság működésében, ahol ipar, kultúra, infrastruktúra, innováció és vezető intézmények egyvelege hozza létre a kikerülhetetlen gravitációs hatást. (Khanna, 2017)

*A nemzetközösségek* (commonwealth), „új regionális” típusú együttműködéseket foglal magába, mint amilyen az EU, ASEAN, Észak Amerikai Unió.

Artner részletesen foglalkozik az új regionalizmus jelenségével. Eszerint az új regionalizmus kifejezés sok szempontból eltér a regionalizmus klasszikusnak mondható fogalmától, még hozzá leginkább abban, hogy egyezményeken alapuló régiókról beszélünk, nem pedig történelmi földrajzi területekről. Ez azt jelenti, hogy nem a közös múlt, gyökerek, hagyományok, nyelv, kultúra köti össze ezeket a régiókat, hanem valamilyen közös cél megvalósítása érdekében csoportosulnak, általában nemzetközi szinten. Valójában az új regionalizmus az 1990-es évektől jelent meg, mint a regionalizmus egy fajtája és két jelenségcsoportra utal:

- országok közötti kapcsolatok
- országokon belüli régiók működési mechanizmusa

Legyen szó bármelyik, fent leírt, típusról a közös együttműködések, egyezmények célja általában gazdasági és/vagy társadalmi működési és szerkezeti fő irányvonalak megvalósításában öltönek testet. Ideológiai szempontból két fajta új regionalizmus létezik, állapítja meg Artner (Artner, 2014):

- a neoliberális globalizációt kiszolgáló és elősegítő új regionalizmusok
- a posztliberális regionalizmus („másik új regionalizmus”)

Az előző lényege a liberalizáció, deregularizáció és privatizáció hármas tartószerkezet kiépítése, amely a tőke szabad áramlását és a piacok nyitottságát szorgalmazza (USA, Kanada, EU, Japán Ausztrália, Új-Zéland-ra jellemző). Ennek fényében az új regionalizmus valójában először egy olyan regionális kereskedelmi egyezményt jelentett, amely a következő elemeket foglalja magába: pénzügyi és tőkeáramlás elősegítése; munkaerőáramlás liberalizálása; adó-és szubvencionálási politikák harmonizációja; makropolitikai együttműködés; regionális integrálódást elősegítő intézmények; regionális kommunikáció, közlekedés, szállítás javítása; jogrend harmonizálása; monetáris unió. (Artner, 2014)

A posztliberális regionalizmus válaszként született és Latin-Amerikában bontakozott ki. Az ebben részt vevő régiók, országok és ezek kormányai a következő irányelveket követik (Artner, 2014):

- az állami szerepkör növelése a piac szerepével szemben
- nagyobb hangsúlyt helyeznek az intézményépítésre és a közös politikákra, a szabad tőke, áru és szolgáltatásáramlással szemben
- előtérbe helyezik a szociális problémákat
- a közvetlen demokráciát, szociális mozgalmakat és a környezetbarát szemléletet szorgalmazzák

A következőkben vizsgáljuk meg néhány, mindkét ideológiai csoportból merítve, új regionalizmus típusú egyezményeket (Artner, 2014):

- Európai Unió, neoliberális elveken alapul, kimondottan európai országokat foglal magába, jelenleg 27 tagországgal rendelkezik
- NAFTA (North American Free Trade Agreement- Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény), tagjai USA, Kanada, Mexikó, piacok, munkahelyek teremtését és a versenyképesség növelését tartják fő céljuknak
- UNASUR (Dél-amerikai Nemzetek Uniója), az előző két felsorolt példával szemben, posztliberális régióknak mondható, valamennyi dél-amerikai országot magába foglal (kivéve az Anglia és Franciaország mai napig fennálló gyarmatait). A közös piac kiépítését, a gazdasági fejlődést, védelmi és infrastrukturális együttműködést, a polgárok szabad mozgását tűzték ki célul.
- ASEAN (Association of Southeast Asian Nations- Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége), tíz ázsiai tagországgal rendelkezik és a politikai, gazdasági, katonai, oktatási és kulturális együttműködést tűzték ki célul
- ASEAN+3 (ASEAN plusz Japán, Kína, Dél-Korea)
- APEC (Ázsiai- Csendes-óceáni Együttműködés), laza konzultatív fórum.

*A közösségek* (communities), pontosabban felhőalapú közösségek, amely a diaszpórát köti össze, főleg az interneten, amelyek közös érdekekkel és célokkal rendelkeznek. Khanna szerint az emberek egyre inkább a városokhoz és az ellátási láncokhoz lojálisak, mintsem a nemzetekhez, a hitelkártyát és a digitális pénznemet többre értékelik, mint az állampolgárságot, és inkább a kibertérben keresnek közösséget, mintsem egy országban. Az

ilyen hálózatok felváltják a nemzeteket, ahogy a nemzetek felváltották a birodalmakat. (Khanna, 2017)

*A vállalatok* (companies), a multinacionális vállalatok óriási vagyonokkal rendelkeznek, például kevesebb, mint öt ország van a világon, amelyek GDP-je nagyobb, mint a 200 milliárd dolláros likvid készpénzzel rendelkező Apple Inc.-nek (Khanna, 2017). Az országokra nem mint szuverén hatalomra tekintenek, és üzleti hálózataik ezek határain átívelnek.

A globális tendenciák tekintetében figyelembe kell vennünk ugyanakkor a decentralizáció fogalmát, amely a termodinamika második törvényének geopolitikai megtestesülése. Minden rendszer az entrópia felé törekszik, ami társadalomtudományi szempontból azt jelenti, hiába próbálnak államok határok közé rendszerezett, egységes területeket tömöríteni, egyes régiók, törzsek, népcsoportok folyton megpróbálnak a decentralizáció irányába elmozdulni. Khanna megfogalmazásában a területtel rendelkező nemzetek nem „természetes” egységeink, az emberek és a társadalmak viszont igen. Ebből a perspektívából közelítve a decentralizáció biztosítja a konfliktusok csökkenését, hiszen a történelmi tapasztalat azt mutatja a multi-etnikum harmóniája legtöbb esetben kevés sikerrel fenntartható. A decentralizáció fontosabb hajtóereje a globális stabilitásnak, mint a demokrácia, ugyanakkor a politikai stabilitás feltételeit teremti meg. Paradox módon csak az maradhat egyben, aki decentralizál, ez rövidtávon a nacionalizmust erősíti, de a folyamat hosszú távon egyesülést hoz magával. Erre a legjobb példa talán Európa, ahol a világháború után a birodalmak szétestek, ebből több mint 40 ország született, amelyek aztán egy szupranacionális Európai Unióban egyesültek. A decentralizáció-egyesülés dinamikája, a német filozófus Hegel szerint, dialektikus, azaz ellentéteken keresztüli fejlődés a magasabb rendű felé. Megállja a helyét az a kijelentés, amelynek értelmében egy helyi demokráciákból álló decentralizált világ kívánatosabb, mint egy nagy áldemokráciából álló világ (Khanna, 2017).

A decentralizáció, amely tehát az elkülönülés látszatát kelti, a tényszerű összekapcsoltság valóságát teremti meg, az ellátási láncok hálózatában való egyesülését. Az ellátási lánc geopolitikájában viszont a különálló földrajzi területek fogalma üressé vált. George Orwell geoökonómiai jóslata több (pontosabban három)-pólusú világot vizionált, amelyben patthelyzet alakult ki, hiszen ezek közül egyiknek sem sikerült felülkerekedni, még szövetség árán sem. A jelen és az előrelátható jövő egyértelműen ezt igazolja, hiszen egymás erőforrásaihoz és piacaihoz való hozzáférés a cél, mivel nem tudják egymást legyőzni, a

nagyhatalmak nem háborúznak, hanem „köteleket húznak”. Ebben a helyzetben ugyanakkor egy függőség alakul ki, ami gátat szab a konfliktusoknak, és az egymáshoz való kötődést az érdekek mentén létrejött tranzakciók biztosítják. Az Amerikai egyesült Államok és Európa között egy Transzatlanti Kereskedelmi és Befektetési Partnerség (Transatlantic Trade and Investment Partnership – TTIP) látszik körvonalazódni, amelynek célja, hogy eltöröljön olyan szabályozási súrlódásokat az Atlanti-óceánon keresztül, amelyek nehezíthetik a kereskedelmi és befektetési tevékenységeket, a világ egyik legmélyebb befektetési medencéjében. Az Európai Unió már jelen pillanatban is a legnagyobb befektető az Egyesült Államokban, ez a partnerség pedig tovább növelheti a 3 milliárd dolláros napi forgalmat és a két kontinenst gazdaságilag valójában egybeolvasztja anélkül, hogy fizikailag egyetlen lépést is közelítettek volna egymáshoz. A gazdasági egybeolvadás másik kiemelkedő példája a Csendes óceánon átívelő Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodás (Trans-Pacific Partnership – TPP). Ennek alapvető lényege, hogy az Egyesült Államok termékeket, szolgáltatásokat (a világkereskedelem 60%-a szolgáltatás) és energiát exportáljon a növekvő ázsiai piacokra, a partnerség kivonja majd a vámokat és közös szabványokat teremt olyan államok között, amelyek a világ GDP-nek 40%-át adják. Stratégiai szempontból elengedhetetlen gazdasági kapcsolatok kiépítése a riválisokkal is, vagy ezek szomszédjaival, de az itt kibontakozó versengés nem a területekért folyik, hanem az ellátási láncokért. A TPP célja tehát nem az, hogy kizárja Kínát vagy bárki mást, hanem, hogy még nagyobb mértékben hozzájáruljon a nyitottság megvalósításához. A világ három legnagyobb gazdasági hatalma- Amerika, Kína és Európa- tekintetében a kapcsolatok egy érdekes egyvelege figyelhető meg, a konfliktus, együttműködés és verseny egymásba fonódó hálójában. Az ellátási láncok komplexek és szétszóródottak, nehéz meghatározni mi hol készült, inkább a „Made Everywhere” jellemző már a termékekre. Az export összefügg az importtal, nem lehet már export, ha nincs import. Ebben a megközelítésben szakértők egy része úgy véli a nyitottság a megoldás minden területen, hiszen a vámok, díjak visszafogják az ügyleteket és a költségeket is növelik. Mivel a világkereskedelem 80%-a globális multinacionális cégek és leányvállalataikon belül és között történik az ellátási láncokon keresztül, ezért nem áll érdekükben a meglévő vámok fenntartása. A nyitott kereskedelem és nyitott határok tovább alakítják a világot funkcionális áramkörökké, az erre hajló együttműködés egyik kiemelkedő példája, hogy az Egyesült Államok és Németország meg akarják nyitni a védett piacokat, ezért összefognak. A jövőben egyre inkább a kormányzati beszerzések is ki lesznek téve a globális versengésnek (Khanna, 2017). Ennek a jelenség a társadalmi hatásai összetettek és részben a multinacionális tőke térnyerésével állnak összefüggésben.

Külön figyelmet érdemel az eddig vázolt összekapcsoltság és ellátási lánc világában a pénzügyi ellátási lánc. A világ teljes pénzügyi tőkéje 900 trillió dollár körüli. Kiemelendő az „instividuals” fogalmának megjelenése (az angol institutional és individuals szavak egybeolvasása), melyek olyan milliárdosok, akik egyszerre individuumok és intézményi individuumok, tőkekészletük 46 trillió dollárra tehető. Ezen kívül a nyugdíjalapok 40 trillió dollár, míg a biztosítási alapok 30 trillió dollár értékeket képviselnek (Khanna, 2017). Khanna megfogalmazásában a pénzügyi világban a léggömbök (a pénzügyi világ növekedése) gyorsabban nőnek, mint a buborékok (fedezet nélküli növekedés).

Az ellátási láncok funkcionális áramkörei amint láthattuk a globális gazdaság érrendszerét alkotják, ahol áramlások és tranzakciók hatalmas mennyiségű megvalósulása követhető nyomon. Éles vitákat válthat ki ennek hatása, hiszen a bemutatott berendezkedésnek vannak haszonélvezői és károsultjai egyaránt. A haszonélvezők sorából mindenképpen a fejlett centrális államok és főleg a hatalmas tőkével rendelkező transznacionális (TNC) vállalatok kerülnek ki. A periféria és félperiféria számára nem beszélhetünk egyértelmű előnyökről (bár vitathatatlan azok is vannak a munkahelyteremtés és infrastrukturális fejlesztések terén), a negatív hatások kivédésére bizonyos önvédelmi stratégiákat hívhatnak segítségül. Például számos ország az erőforrás-nacionalizmus jogi eszközét, amelyet arra használnak, hogy Kína ellátási lánc behatolását kivédjék. Nem feledhetjük azt sem, hogy az ellátási lánc visszavághat, számos példa van rá a történelemben, hogy idővel a megépített infrastruktúrák vagy létrehozott eszközök előnyeiből nem a kezdeményező, hanem ennek vetélytársa profitált. Más elemeket is azonosíthatunk, amelyek érzékenyen érinthetik a jelenlegi ellátási lánc világát. Az egyik ilyen a 3 D nyomtatás új trendjei, hiszen ha helyben nyomtatnak majd termékeket és ezek szállítása megszűnik, jelentősen átértékelődnek dolgok. Szakértők szerint azonban inkább egy átszerveződésnek lehetünk majd tanúi, nem valószínű, hogy a szállítás csökkenni fog, inkább a szállítás tárgya (a mit is szállítunk) fog változni. A másik a közösségi gazdaság (sharing economy), nem ritkán hallható, hogy ez lerombolja a hagyományos ellátási láncokat. Ebben az esetben a végfelhasználók fellépnek szolgáltatókként és fogyasztókként is (SZoSZöv, 2014). Ez azért történhet, mert mindkét esetben magánszemélyekről, fizikai személyekről beszélünk, akik legtöbbször egy helyi (de lehet tágabb lefedettség is) közösséget alkotnak és olcsóbban jutnak bizonyos szolgáltatásokhoz, mintha cégektől, vállalkozásoktól szereznék azt be. Mivel általában helyi erőforrásokat használnak, igyekeznek megteremteni autonómiájukat a globális piacoktól. Ilyen például az AirBnb, Über, TaskRabit, eBay. Bár ez a típusú gazdaság óriási fejlődési potenciállal rendelkezik, számos problémába ütközik a

minőségbiztosítás, garancia, adózás területén, ugyanakkor általában nem károsítja számottevően a hagyományos ellátási láncokat.

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a kimondottan gazdasági jellegű megközelítés mellett a globális térben a társadalmak és ezen belül az egyének is figyelemreméltó változásokon mennek keresztül. Ez a társadalmi-egyéni átalakulás ugyanakkor nem is igazán választható szét a gazdaság alakulásától, hiszen legtöbb esetben az utóbbi befolyásolja és határozza meg az előbbit. Genetikaiag már keverték vagyunk és, Khanna szerint, most zajlik a kulturális, etnikai, vallási és gazdasági keveredés. Ezt a folyamatot igazolják a soha nem tapasztalt migrációs hullámok is, Európa demográfiailag, kimagaslóan a nyugati részén, nem képes a megújulásra, ezért találkozunk egyre inkább bevándorlóparti erőkkel. Ezek azon reményüket fejezik ki, hogy a kiesett munkaerőben és fogyasztásban keletkező rést be lehet tölteni a más földrésről érkezők tömegeivel. Rideg matematikai kalkulációval az egyenlet megoldhatónak tűnik ezzel a módszerrel, azonban az ebből származó kulturális, vallási és etnikai konfliktusokat figyelmen kívül hagyja. Megfigyelhető ugyanakkor a keveredésből származó új géncsomagok megjelenése, főleg ázsiaiban és közel keleten, ilyen a kínai és indiai génállomány keveredésének eredményeként), indipino (Szingapúrban és Dubajban az indiai és a filippinó bevándorló munkások keveredésének eredménye). Ma a globális városok a legnagyobb genetikai olvasztótégelyek, ezért a civizmus (városi büszkeség) a hódító jelenség, mint a 21. századi nacionalizmus versenytársa. Növekvőben olyan szakemberek száma, akik számára a szakmai fejlődés többet jelent a nemzetiségi hovatartozásnál, ők globális állampolgároknak nevezhetők. Nem ritkán magas szakképesítéssel rendelkeznek, ezért talán nem túlzás állítani, hogy a tudásalapú társadalom külön osztályát alkotják. Megnevezésük nem nevezhető túlzásnak, ha figyelembe vesszük, hogy sokan közülük egy bizonyos helyről származnak, de máshol végezték tanulmányikat, megint máshol a cég székhelye, amely alkalmazta őket, és teljesen máshol dolgoznak. „Davosi emberek”-nek vagy „kozmodratáknak” is nevezik őket, ők azonban nem egy országhoz vagy nemzethez, hanem az „Ellátási Lánc Független Köztársaság”-ához tartoznak. Az összekapcsoltság megtestesíti, hogyan érezzük egymást, és a „nekünk-nekik” mentalitásból elmozdulhatunk a „mi” irányába (Khanna, 2017). Ebben az összetett valóságban nincs egy globális vezető, de Durkheim vallotta, hogy a növekvő mértékben összetett munkamegosztás funkcionális kölcsönös függőséghez, és így egy organikus társadalmi szolidaritáshoz vezet. Ez a megközelítés rávilágít, hogy a globális társadalom lényege nagyobb, mint részeinek összessége, elérkezett a „pluralisztikus összekapcsoltság új korszaka”. A globális kormányzás, akárcsak az internet



központi ellenőrzés nélküli, azaz jellemző rá a szétszított koordináció és kölcsönösség, így az összekapcsoltság valójában a káosz alatt megbúvó kohéziót segíti elő. Az erőforrások felhasználása is megváltozott és a jövőben még inkább tanúi lehetünk ezek bizonyos eseti túlkínálatának és helyettesíthetőségüknek. Ezen problémakör felvetése akaratlanul is felhossa a környezetszennyezéssel járó hatásokat és következményeket. Az ellátási láncok által kiszolgált piacnak van egy másik vetülete is, amely megerősokolja a világot azáltal, hogy kizsákmányolja a természeti erőforrásokat, sok esetben a munkaerőt is, és szennyezést eredményez. Az ellátási láncokhoz ezért kapcsolnunk kell az ellátási kör fogalmát, amely az újrahasznosítást jelenti, hiszen a fel nem használt érték, kidobott érték (Khanna, 2017). Az ellátási láncok világát csak akkor tudjuk pozitív értelemben megközelíteni, amennyiben az figyelembe veszi és tiszteletben tartja az ember érdekeit és méltóságát, illetve a természetvédelem és fenntarthatóság alapelveit. A jövő eldönti, hogy a nyitott, keverékkultúrákból álló világ, vagy az Orwelli megabirodalmakból álló világ körvonalazódik majd, talán egy nyitott, de a nemzeti, kulturális és vallási gyökereket, hagyományokat és identitást tiszteletben tartó. A határok nélküli világ hívei a nemzeti határok leomlásában látják a megoldást, ahol az áramlások és összekapcsoltság a kockázat és bizonytalanság ellenszerei. Einstein ma is aktuális meglátását alkalmazva, miszerint egy problémát nem tudunk ugyanazzal az elmével megoldani, amellyel létrehoztuk, új típusú gondolkodásmóddal kell megközelítenünk számos előttünk álló globális próbatételt. Wallerstein három előttünk álló feladatot jelöl ki a jövőre nézve (Wallerstein, 2010): megérteni a mostani helyzetet (intellektuális feladat, próbatétel), az irány meghatározása (erkölcsi feladat) és a lépések megtétele (politikai feladat). Az összekapcsolt ellátási láncok világa számos lehetőséget és megoldásra váró problémát tartogat számunkra.

### **2.1.3 Tudás, kutatás-fejlesztés és innováció**

Az elmúlt időszak gazdasági szerkezetváltásának lehettünk tanúi, Csizmadia szemléletében az ipari forradalom után a szolgáltatások kerültek előtérbe, és a digitális, illetve az információs forradalom beköszöntével a humán erőforrás, a tudás által hozzáadott érték az, ami a gazdasági növekedés és fejlődés hajtómotorját képezi. Csíkszentmihályi Mihály szemléletében azonban mindezek mellett még egy fontos elem kerül említésre, nevezetesen a kreativitás, amely jelentősen növeli a tudás hasznosságát és értékét. A tudás, innováció és kreativitás kimutatható módon globális szinten, egyes országokban és régiókban növekedési tényezőt jelentenek. Ezek bevonása az oktatásban és a kutatás-fejlesztésben (K+F) a

technológiai fejlődés mellett a kulturális és kreatív iparágak GDP-hez történő egyre nagyobb hozzájárulását eredményezik (Csizmadia, 2016). Az ENSZ Kereskedelmi és Kulturális Fejlesztési Konferenciája (UNCTAD) által megfogalmazottak szerint a kreatív iparágakhoz kapcsolódnak a hagyományos kulturális kifejezési formák (fesztiválok, ünnepek), előadó művészetek (élő zene, színház), audiovizuális formák (film, tv, rádió), új média (szoftver, videójáték), kreatív szolgáltatások (építészet, kreatív kutatás-fejlesztés), formatervezés (divat, ékszerek, belsőépítészet), nyomtatott média (könyvek, sajtó), vizuális művészetek (festészet, szobrászat, fotó) és kulturális terek (múzeumok, könyvtárak, régészeti feltárások, kiállítások) (UNCTAD, 2008). A tudás, innováció és kreativitás nem csak a technológiai iparágakban (bár ezek jelentősége vitathatatlan) gyümölcsöztethető, hiszen a kultúra is válhat a gazdaság meghatározó részévé. Egy új és dinamikusan fejlődő húzóágazat jöhet létre a gazdasági térben, amennyiben felismerjük a kreatív kulturális szolgáltatóiparban rejlő lehetőségeket. Ezáltal a kulturális örökség hasznosítása és a hozzá kötődő iparágak terjeszkedése a versenyképességet erősítő gazdasági stratégia részeként fogható fel. A nemzetgazdaságok jelentős hozzáadott értékén túl a munkaerőpiacon is nagy szerepük van a munkahelyteremtésben és a munkaerő-megtartó képességükben. (Csizmadia, 2016).

Csizmadia, ugyanakkor művében rávilágít, hogy a tudásalapú társadalom a jövő legbiztosabb záloga, ebből fejlődik ki az innováció is. A digitális és információs forradalom következtében robbanásszerűen megnöttek a digitális szférában tevékenykedő startup vállalkozások, ezek az egymással való verseny következtében további innovációk bevezetését és elterjedését valósítják meg. Josh Lerner szerint a digitális termékek már annyira fejlettek és hozzáférhetőek, hogy kombinálhatóvá és újrakombinálhatóvá váltak, ezt „kombinációs innovációnak” is nevezik, ezeket pedig új problémák megoldására használják a startup-ok. A világ számos fejlett országának van startup-közössége (startup ökoszisztémája), startup-iskolái (akceleratorok) és co-working közösségi irodái, amelyek több száz új munkahely megteremtésének lehetőségét biztosítják. Az innováció jelentőségére Ayesha Khanna és Paragh Khanna is felhívja a figyelmet, abban a megállapításukban, hogy az „innováció nagyobb hatással van egy nemzet jövőjének alakulására, mint annak katonai ereje vagy a GDP nagysága. A technológia ugyanis meghatározó részévé vált az emberek fizikai és társadalmi életének, ezért a különböző oktatási, egészségügyi és biztonsági területek szakpolitikai tervezésében figyelembe kell venni, mint hajtóerőt (Csizmadia, 2016).

A globális innováció jellemzői a következő pontokra oszthatók (Csizmadia, 2016):

- ma már a termékek értékének hozzávetőlegesen 80%-a szellemi tőke,
- a tudomány exponenciálisan fejlődik, és ennek követése gondot jelent bizonyos országok és társadalmi rétegek számára
- a tudomány globalizálódott (kiemelendő itt a közös nyelv használata)
- az innovációs idő (a felfedezéstől a terméké válásig) nagyon lerövidült (5-7 év)
- a reálszféra hatása a tudományos kutatásra növekedik
- az interdiszciplináris projektek egyre elterjedtebbek
- egyre nagyobb jelentőségük lesz a szélessávú hálózatoknak
- az innováció területén egyre gyakoribbak a rugalmas kis-és közép vállalkozások megjelenése.

A K+F ráfordítások nagymértékben megnövelik egy ország gazdasági teljesítményét és biztonságot is szavatolnak válságos időszakokban. Németország a 2008-as válság után 10%-al növelte K+F kiadásait, Kína ezt az időszakot követően 1500 milliárd dollárt fektetett főleg környezetbarát és IT technológiákban, ezen befektetések biztosították mindkét esetben a piacvezető szerepet a szerszámgépipar és az IT-szektorban. A tudományos és technológiai parkokat a vállalatok, K+F intézetek és egyetemek hármass együttműködése kelti életre, amelyekhez pénzügyi szervezetek is csatlakoznak. Ezek teljesítőképessége és versenyképessége attól függ, hogy a kollektív tanulás, illetve az innovációs kultúra kialakul-e térségükben. A 21. századra jellemző, hogy globális szinten új innovációs központok versenyeznek egymással, a nagy hírnévvel rendelkező Szilícium-völgy már nincs egyedül (Csizmadia, 2016). A nagy technológiai, innovációs és kutató parkok létrehozása világszerte bizonyítja az innováció jelentőségét, ezek közül a legfontosabbak a következők (Csizmadia, 2016): Boston Innovációs Kerület (USA, Boston); Szilícium-völgy (USA, Kalifornia); Kansai Tudományos Város (Japán); Daedeok Innopolis (Dél-Korea); Sophia Antipolis (Franciaország); Nemzeti Technológiai Park (Írország, Limerick); Matam Park (Izrael, Haifa).

Az országok, régiók akkor képesek a fejlődés és biztonság útjára lépni, ha megértik a tudás, kutatás-fejlesztés, innováció és kreativitás fontosságát.

Az ipar fontossága elengedhetetlen a gazdasági fejlődés megvalósításához, ugyanakkor ez szoros összefüggésben áll, szinte elválaszthatatlanul kapcsolódik az innovációhoz, a technológia fejlődéshez és a technológiatranszferhez.

A technológiai fejlődéssel a híres szerzőpáros Samuelson-Nordhaus is foglalkozott, munkásságukban kiemelték, hogy a gazdasági növekedés tekintetében három tényező

figyelembevétele szükséges, nevezetesen a munka, a tőke és a technológiai haladás. Ezen növekedési tényezőket elemezzük és megállapítjuk hozzájárulásukat a növekedéshez. A kibocsátás növekedését (ezt Q-val jelöljük) úgy kapjuk, hogy összeadjuk a munka (L a jelölése) és a tőke (K-val jelöljük) növekedését, mindegyiket külön megszorozva a saját súlyával és ezekhez hozzáadjuk a technológiai fejlődést (jelölése TF). Mint ismeretes a hagyományos elméletekben három fő termelési tényező figyelembe vétele szükséges: föld, munka, tőke. A jelenlegi számításban gyakran elhagyjuk a föld (természeti tényező) tényezőt, mert a földterület állandónak tekinthető. Fontos észrevétel azonban, hogy a munka és a tőke nem azonos mértékben járulnak hozzá a növekedéshez, hiszen az előző háromszor nagyobb mértékben járul hozzá, mint az utóbbi. Egész pontosan a munka 3/4, míg a tőke csak 1/4 részben, ehhez pedig hozzáadjuk a technológiai változás hatását (Samuelson-Nordhaus, 2012).

Mindezt a matematika nyelvére fordítva a következő képletet kapjuk (Samuelson-Nordhaus, 2012):

$$Q \text{ (százalékos növekedése)} = \frac{3}{4} \text{ (L százalékos növekedése)} + \frac{1}{4} \text{ (K százalékos növekedése)} + \text{TF}$$

ahol, Q - kibocsátás, L - munka, K - tőke, TF - technológiai fejlődés (ez a tényezőtermelékenységet jelöli)

Egy fontos kérdés azonban még mindig megoldásra vár: hogyan mérhető a technológiai fejlődés (TF)? Ez reziduális érték (a kibocsátás és a ráfordítás értékeinek kiszámítása után kapjuk, maradványérték), ezért nem mérhető, ezt pedig a fenti egyenletből kiemelve kapjuk meg a következőképpen:

$$\text{TF} = Q \text{ százalékos növekedése} - \frac{3}{4} \text{ (L százalékos növekedése)} - \frac{1}{4} \text{ (tőke százalékos növekedése)}$$

Az L-et, mint önálló növekedési tényezőt kiiktathatjuk, az egy főre jutó növekedést vizsgálva, így a következőt kapjuk:

$$Q \text{ százalékos növekedése} - L \text{ százalékos növekedése} = \frac{1}{4} \text{ (K-L százalékos növekedése)} + \text{TF}$$

A technológiai fejlődés (TF) fontossága az Amerikai Egyesült Államok példáján keresztül is egyértelműen szemléltethető, itt az 1900-2008 között mért évi adatok a következők: L (a

ledolgozott munkaórák száma) 1,4%-al, K (a bevont tőke) 2,6%-al, illetve a Q (kibocsátás) 3,3%-al növekedett. Ha az értékeket behelyettesítjük a fenti képletbe, a következőket kapjuk:

$$3,3 - 1,4 = \frac{1}{4} (1,2) + TF$$

$$1,9 = 0,3 + TF, \text{ itt a } 0,3 \text{ a K (tőke) értékét képviseli}$$

$$TF = 1,6$$

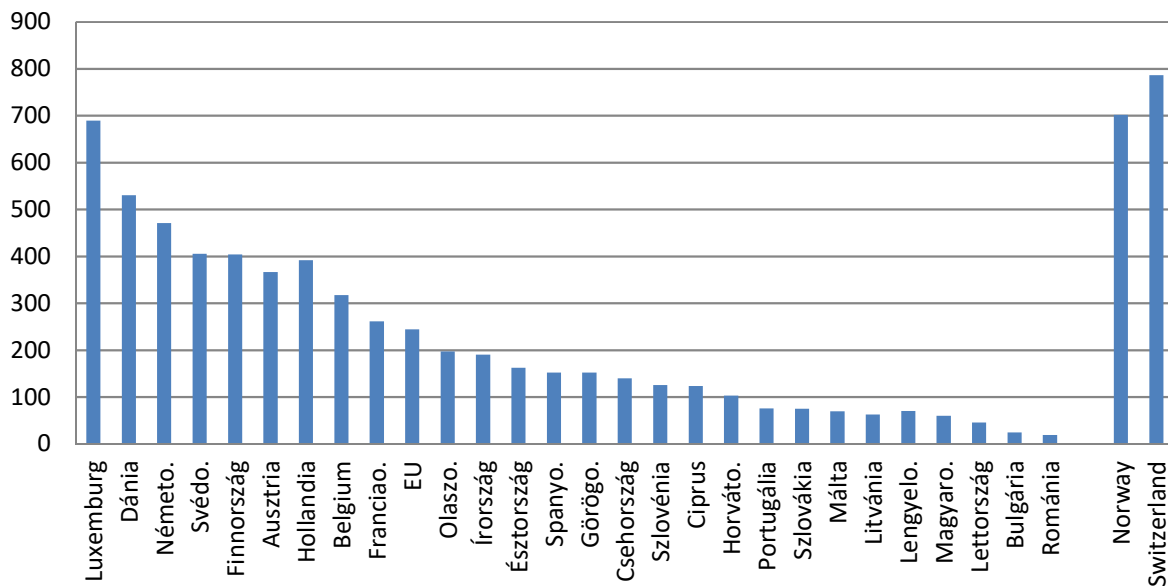
A számítás végeredményeként látható, hogy a kibocsátás növekedése 1,9%, ehhez 1,6%-kal járult hozzá a technológiai fejlődés (TF) és mindössze 0,3%-kal a tőkeintenzitás növekedése, ami azt jelenti, hogy az előző több mint ötször nagyobb szerepet játszott a növekedésben, mint az utóbbi értéke (Samuelson-Nordhaus, 2012). Mindebből egyértelműsíthető, hogy az innováció és a kutatás-fejlesztés (K+F) eredményeképpen megjelenő technológiai fejlődés egy ország gazdasági növekedésének alappillérét testesíti meg (Kocsis, 2023a).

Amint a fentiekből kiderül, az ipar szerepe elengedhetetlen a gazdasági növekedés megvalósításához, de csak abban az esetben, amennyiben ez összeköttetésben áll a technológiai fejlődéssel. A technológiai fejlődés előfeltétele a kutatás-fejlesztés (K+F) megvalósítása, ennek következménye pedig az innováció megjelenése. A tanulmány következő részében azt fogjuk vizsgálni, hogy a kutatás-fejlesztés jelenléte milyen hatással van az innováció megjelenésére, illetve mindez hogyan függ össze az egyik legfontosabb makrogazdasági mutató- a Bruttó Hazai Termék (GDP)- alakulásával és az átlagjövedelem szintjével különböző európai országok tekintetében.

Kezdetben megvizsgáltam a kutatás-fejlesztés jelenlétét az Európai Unió (EU) területén (erre a területre szűkíttem a kutatás kiterjesztését), mégpedig úgy, hogy rangsort állítunk az országok között a K+F kiadásaik függvényében, hiszen minél nagyobbak az erre irányuló kiadások évente, annál inkább jelen van ez a tevékenység az illető országban, következésképpen annál nagyobb hatással van ennek gazdaságára.

A következő 1-es ábra szemlélteti, hogy az EU-ban (ezek mellett megjelenik Norvégia és Svájc is) mekkora összegeket szántak K+F tevékenységekre országonként/fő, a 2021-es évben (ezek a legfrissebb rendelkezésre álló adatok a dolgozat kidolgozásának pillanatában):

**1. ábra K+F tevékenységekre szánt költségek/fő az európai országokban, 2021-ben**



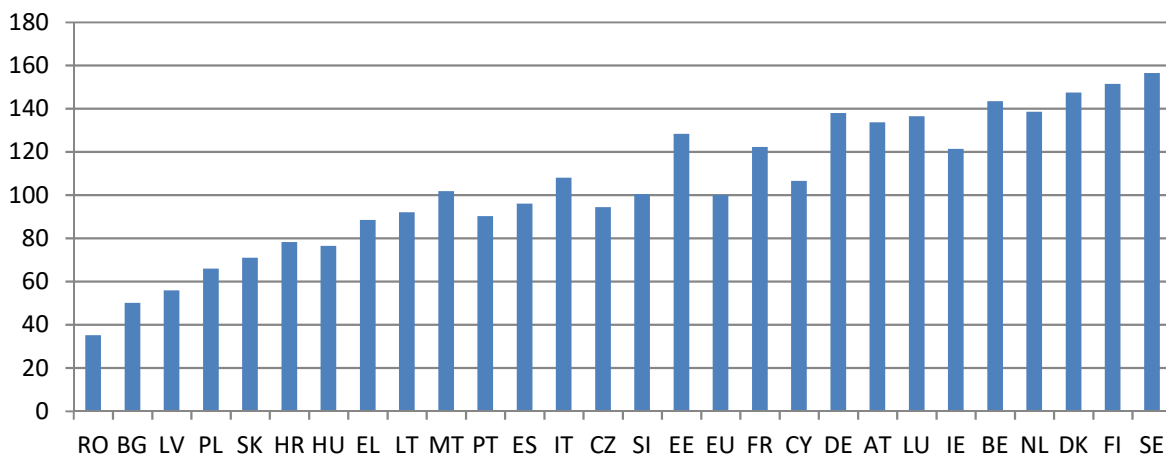
(forrás: Eurostat, 2022)

Az EU összesen 2021-ben 109,25 milliárd eurót költött kutatás-fejlesztésre, amely a GDP 0,8%-t teszi ki, erre az időszakra, ez 6%-os növekedést jelent 2020-hoz képest, amikor ez az összeg 102,79 milliárd euróra rúgott, illetve 35%-os növekedést 2011-hez képest, ekkor ez az összeg mindössze 81,13 milliárd euró volt. Amint azt a fenti ábra is hűen tükrözi a legnagyobb összegeket/fő Luxemburg (itt figyelembe kell veyük a kis népesség demográfiai tényét is, ami egyértelműen megemeli a per főre történő leosztott összeg mennyiségét, ami 689 euró/fő), Dánia (530 euró/fő), Németország (471 euró/fő) tudhatja magáénak, de előkelő helyet foglal el Svédország, Finnország, Ausztria, Hollandia, Belgium és Franciaország is. A legkisebb értékekkel Románia (19 euró/fő), Bulgária (24 euró/fő), Lettország és Magyarország rendelkezik, de a legnagyobb növekedés is (2011-hez képest) Lettországban, Magyarországon és Görögországban figyelhető meg, az EU-s átlag 200-300 euró/fő értékek között helyezkedik el (Eurostat, 2022).

A továbbiakban megvizsgáltam, hogy a kutatás-fejlesztés jelenléte (a tanulmányban az erre leosztott kormányzati összegek/fő a mérőszám) mennyire áll összefüggésben az innovációval, mint a K+F következménye. Természetesen figyelembe kell veyük, hogy innováció nem csak az ipart befolyásoló technológia területén jöhet létre, de ez egy reális iránymutató a kutatásban.

A következő 2-es ábra rangsorolta az EU országait innovativitásuk szerint feltörekvő innovátorok, mérsékelt innovátorok, erős innovátorok és vezető innovátorok kategóriákba (2021-es adatok). (World Economic Forum, 2022)

**2. ábra Az európai országok innovativitásuk szerinti rangsorolása, 2021-es adatok**



(Forrás: World Economic Forum, 2022)

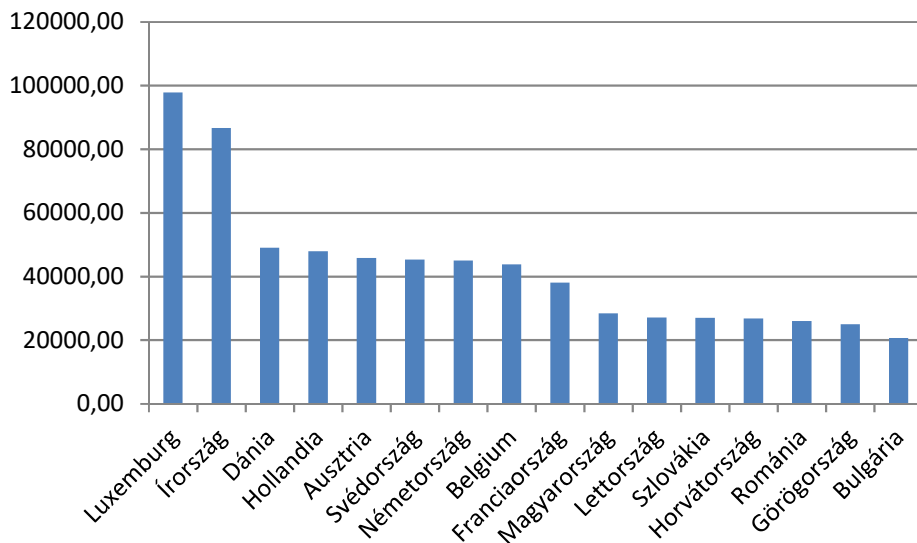
Megfigyelhető, hogy ez a rangsor lényegi jelentése ugyanaz, mint az előző K+F-ben felállított rangsoré, kiemelkedő kivételt képez Luxemburg, a fennebb említett népességszám jelensége miatt. Az élbolyban itt is Svédország, Dánia, Finnország, Hollandia, Belgium, Ausztria, Németország foglal helyet, míg a legutolsó ebben az elemzésben is Románia és Bulgária.

Amint az a fenti adatokból világosan kitűnik, hogy azon országok járnak élen a kutatás-fejlesztésben és az innovációban, amelyek a köztudatban fejlettekként vannak számon tartva, ahogy azt a centrum-periféria viszony elmélete is tartja, de vizsgáljuk meg pontosan mit is mondanak minderről a számok a továbbiakban.

Elsőként az egyik legismertebb és legfontosabb makrogazdasági mutatót elemeztem az Európai Unió keretén belül, nevezetesen a Bruttó Hazai Termék (GDP) értékeit. Az adatok a paritáson számolt (PPP) GDP/fő értékeket mutatják országonként lebontva, a 2021-es évre euróban.

A legnagyobb és a legkisebb GDP/fő (PPP) országos rangsorolását a 2021-es évre (euróban) az alábbi 3-as ábra mutatja be.

**3. ábra GDP/fő (PPP) értékek az európai országokban, 2021-ben**



(Forrás: The global economy, 2022)

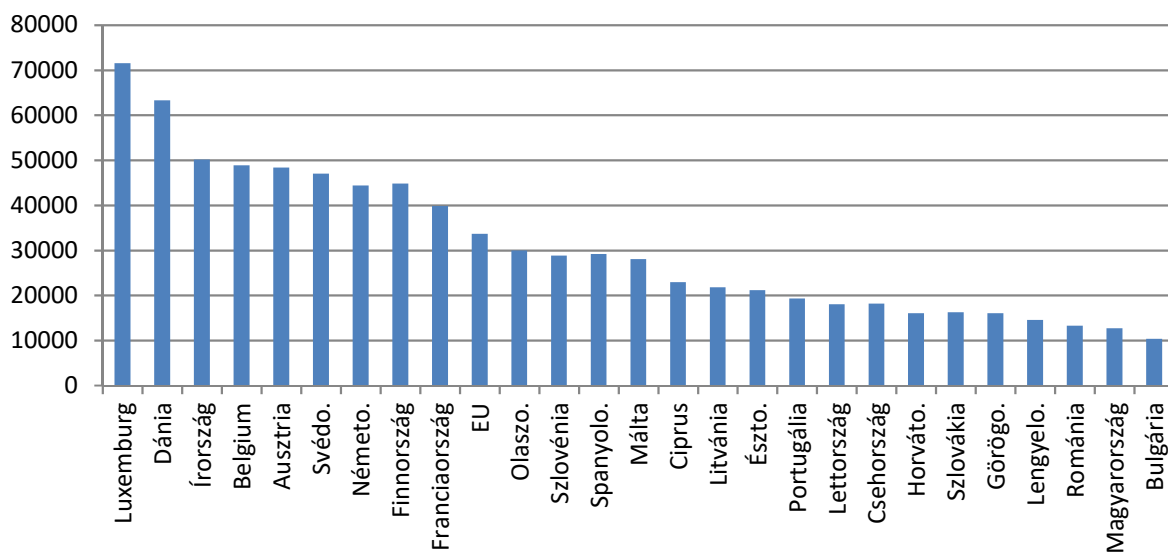
Megjegyzés: A forrásként használt adatbázisban az adatok amerikai dollárban (USD) szerepelnek, ezeket számoltam át euróban a 2021-es átlagárfolyam (1 USD=0,8458 Euró) használatával (Exchange Rates, 2021).

Az ábrából kitűnik, hogy az élbolyban és a sereghajtókban szinte ugyanazon országok tűnnek fel, mint a K+F és az innováció tekintetében, kivételt képez az előbbi kategóriában az közelmúlt gazdasági csodájának számító Írország, illetve az utóbbiban a számos válságot átélte Görögország (köztes kategóriákra nem terjedt ki a jelen elemzés).

A következő vizsgált mutató az átlagbéreket elemzi, országonkénti rangsorolásban. A tanulmányban felhasznált mutató nem a megszokott kereseti adatokat használja fel, hanem egy új, az Eurostat által használt mutatót. Ennek értelmében az úgynevezett átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés (average annual full-time adjusted salary for employees) kerül bemutatásra, amely ugyan nem egyezik meg a hagyományos módon közölt adatokkal, de reális képet ad az ország-kategóriák fejlettségi szintjének tekintetében. Ez a mutató a nemzeti (hagyományosnak tekinthető) adatok és a munkaerő-felmérő (Labor Force Survey-LFS) adatainak kombinációján alapul. Ezt úgy kapják meg, hogy a részmunkaidős fizetéseket teljes munkaidős egyenértékben fejezik ki (Eurostat, 2022).



**4. ábra Az átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés, a 2021-es évre, országos rangsorolásban**



(Forrás: Eurostat, 2022)

A 4-es ábrán bemutatott adatok alapján látható, hogy ez a mutató is szinte teljes mértékben egybevág a többi mutató által (K+F, innováció, GDP) bemutatott ország-kategóriákkal, kivételt képez a sereghajtók tekintetében Magyarország (azonban figyelembe kell vennünk, hogy a hagyományos adatok alapján ez az ország néhány hellyel előre helyezkedik el a rangsorban).

A következő 1-es táblázatban megvizsgáltam, hogy a fent elemzett négy mutató (K+F, innováció, GDP, átlagbér) által felállított ország-kategóriák (éllovasok, sereghajtók) milyen mértékben egyeznek egymással.

**1. táblázat Élenjáró és sereghajtó európai ország-csoportok a K+F, innováció, GDP/fő és átlagbér szempontjából**

	<b>Élenjárók</b>	<b>Sereghajtók</b>
<b>K+F</b>	Luxemburg, Dánia, Németország, Svédország, Finnország, Ausztria, Hollandia, Belgium, Franciaország	Szlovákia, Litvánia, Lengyelország, Magyarország, Lettország, Bulgária, Románia
<b>Innováció</b>	Svédország, Finnország, Dánia, Hollandia, Belgium, Írország, Luxemburg, Ausztria, Németország, Franciaország	Horvátország, Magyarország, Szlovákia, Lengyelország, Lettország, Bulgária, Románia
<b>GDP</b>	Luxemburg, Írország, Dánia, Hollandia, Ausztria, Svédország, Németország, Belgium, Franciaország	Magyarország, Lettország, Szlovákia, Horvátország, Románia, Görögország, Bulgária
<b>Átlagbér (eurostat módszere szerint)</b>	Luxemburg, Dánia, Írország, Belgium, Ausztria, Svédország, Németország, Finnország, Franciaország	Horvátország, Szlovákia, Görögország, Lengyelország, Románia, Magyarország, Bulgária

(Forrás: The global economy, 2022; Eurostat, 2022)

A táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy mind a négy mutató (K+F, innováció, GDP, átlagbér) tekintetében ugyanazok az országok találhatóak az éllovasok és ugyanazok a sereghajtók csoportjában (némiképp a sorrend változik). Ez azt a tényt bizonyítja, hogy ahol nagymértékben jelen van a kutatás-fejlesztés, ott jelenik meg az innováció, és ahol ez a két tényező jelentős, ott nagyobb a GDP/fő értéke és ott nagyobbak az átlagbérek is, amelyek (utóbbi kettő) egyértelműen az életszínvonal legmeghatározóbb befolyásoló tényezői. Természetesen a kutatás-fejlesztés (K+F) összefüggésben van az iparral, hiszen legfőképpen ennek fejlesztésére jelenik meg, függetlenül attól, hogy a termelés hol történik, a fontos, hogy saját tőkével valósuljon meg. Mindez azt bizonyítja, hogy az ipar és ennek fejlettségi szintje, illetve szinten tartása, jelentősen meghatározza a gazdaság fejlettségi szintjét.

Amikor az innováció fontosságáról beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az ezt befolyásoló tényezőket és a köztük lévő kapcsolatokat, interakciókat. Ezek feltárásával, megfelelő keretbe való helyezésével és elemzésével az úgynevezett *innovációs rendszerek* foglalkoznak. Láthattuk a fentiekben a K+F vitathatatlan fontosságát, amely valójában az innováció előfeltétele, de az innováció elterjedési feltételeinek megvalósítása, amely végkifejlete a gazdasági előnyök kézzelfoghatósága, már egy következő és kikerülhetetlen lépés. Az innovációs rendszerek jelentősége az utóbbi néhány évtizedben vált igazán meghatározóvá, de láthatóan a szakpolitikák nem minden esetben vannak tisztában ennek jelentőségével. Az innováció megjelenése és ennek sikeres piaci beágyazódása (amely a megfelelő kereslet megjelenésével -és fokozatos növekedésével- mérhető) között hosszú az út, és számos tényező befolyásolásától, illetve ezek kapcsolatrendszerétől függ, ez pedig (bár szorosan összefügg) a K+F tevékenységtől különálló szakaszként fogható fel. Különösen fontos az innovációs rendszerek megismerése, amikor gazdaságfejlesztésről beszélünk, így a regionális fejlesztésre irányuló jelenlegi dolgozat is fokozott figyelmet szentel ennek elemzésére. Vas-Bajmócy művében kifejti, hogy az innovációs rendszer gyökerei az evolúciós és az intézményi közgazdaságtanra vezethetők vissza. A hagyományos alapokon nyugvó közgazdasági szemlélet az egyensúlyi állapot irányába törekszik és mindig optimális megoldásokat keres. Ezzel ellentétben az evolúciós szemlélet ezt összeegyeztethetetlennek tartja a „technológiai változás jelenségrendszerével”. Ennek értelmében a gazdaságot nem egy statikus állapotnak tekinti, amelyet optimalizálni lehet, ez pedig időbeli síkban általánosítható, akár előre jelezhető. A gazdaságot egy dinamikus rendszerként értelmezi, amely nincs egyensúlyi állapotban, ahol a szereplők tökéletlenül informáltak és a korlátozott racionalitás jellemző rájuk, ugyanakkor kiemeli a bizonytalanságot, az előrejelzés lehetetlenségét és az optimum értelmezhetetlenségét. A technológiai változás tekintetében az újdonságok (variációknak is nevezik) létrejöttének szerkezetét és a szelekciós környezetet (ennek következtében egyes újítások megmaradnak és elterjednek, mások meg nem), és az ezek közötti összefüggéseket központi elemként kezeli. Az innovációs rendszer ebben a megközelítésben az innováció megjelenésére és elterjedésére hatást gyakorló tényezőket foglalja meghatározott keretbe. (Vas-Bajmócy, 2012). A továbbiakban megvizsgáltam az innovációs rendszerek típusait.

Az irányelvek tekintetében beszélhetünk nemzeti, szektorális, technológiai és regionális innovációs rendszerekről. A nemzeti innovációs rendszer szűkebb nézőpontja a tényezők meghatározását tartja szem előtt, amelyek hatással vannak az innovációra. Egy tágabb

nézőpont pedig az innovációs szereplőket és a köztük lévő kölcsönhatások komplex rendszerét tartja meghatározónak. Fontos kiemelt figyelmet szentelni a szervezetek és az intézmények jellemzőire és a köztük lévő különbségre. Az előző entitásokat jelöl, amelyek jól meghatározott céllal jöttek létre (vállalkozások, közigazgatás, egyetemek, kutatóintézetek stb), míg az utóbbi a szervezetek közötti (egyének és csoportok közötti is) kölcsönhatásokat és kapcsolatokat szabályozzák (törvények, szabályok, rutinok, szokások, normák). Bár a globalizmus és esetenként a regionalizmus felerősödése megkérdőjelezhetetlen, mégis a nemzeti szint hordoz magában olyan specifikumokat, amiért figyelembevétele lényeges maradt, ilyen a közös nyelv használata, monetáris politika, oktatási rendszer, jogszabályok. A szektorális innovációs rendszer esetében a nemzeti határok már nem játszanak meghatározó szerepet, hiszen itt iparágon belüli megközelítésről beszélhetünk. A szektor vizsgálati dimenziói a következők: a tudás elérésének lehetősége, kisajátíthatóság, a tudás kumulatív (felhalmozódó) jellege és a tudás természete. A technológiai innovációs rendszer azon szereplőket és intézményi keretet vizsgálja, amelyek meghatározott technológiák létrehozásában, elterjedésében és felhasználásában játszanak szerepet. Ebből a szempontból nagy jelentőséggel bír, hogy a vállalkozások mennyire képesek kihasználni az új technológia által nyújtott üzleti lehetőségeket. Nem elég megalkotni az új technológiát, hanem el is kell terjeszteni, ezen múlik sikeressége, amelyet számos tényező befolyásol, mint amilyenek a vállalkozói készségek, a piac szerkezete és dinamikája, tudásbázis, a tudás elterjedésének mértéke vagy akár az erőforrásokhoz való hozzáférhetőség lehetősége (Vas-Bajmócy, 2012).

A dolgozat szempontjából a regionális innovációs rendszer bír a legnagyobb jelentőséggel. Mint ahogy Vas-Bajmócy is kiemeli a szubnacionális szint elemzése a meghatározó ebből a szempontból, ugyanakkor a szereplők, ezek kapcsolataik, érdekeik és tevékenységeik is leginkább regionális szinten mutathatók ki. Ez a típusú megközelítés némileg eltér a már fennebb bemutatott rendszerektől, kimagaslóan nagy hangsúlyt fektetve a térbeliség jelentőségére. A régió egyedisége meghatározza az innovációs folyamatokat, de a tudás hozzáférhetősége is földrajzilag korlátozott lehet, ebből a szempontból fontos a szereplők egymáshoz való közelsége, kapcsolata és rutinja. A tudásteremtés, ennek terjedése (főleg közszféra feladata), valamint a tudáskiaknázás (főleg vállalati szerepkör) központi elemek. Kiemelendő fontosságú a regionális rendszer kapcsolati rendszere más nemzeti vagy ezek feletti rendszerekkel, hiszen a zárt rendszerek hosszú távon nem képesek kiemelkedő teljesítményre. A regionális innovációs rendszerek több típusa figyelhető meg a régiók sajátosságaitól függően, amelyeket a következő szempontokból csoportosíthatunk: az

irányítás módja szerint (lehet helyi, hálózati vagy központi irányítású), az üzleti szféra innovációs folyamatai szerint (lehet helyi orientációjú, interaktív, globalizált), a kapcsolatok iránya szerint (lehet területileg beágyazott, regionális hálózati vagy regionalizált nemzeti) és végül a rendszerelégtelenségek szempontjából (szervezeti, intézményi gyengeség, széttöredezett, bezáródott). A szakpolitikák szempontjából megállapítható, hogy a beavatkozás legmegfelelőbb szintje a régió, hiszen itt található az a specifikumok, feltételek, amelyek idővel az országos innovációs teljesítményt is jelentősen befolyásolhatják. A beavatkozások esetében viszont a legnagyobb gondot az jelenti, hogy a regionális innovációs rendszer határai sok esetben nem egyeznek a közigazgatási határokkal (Vas-Bajmócy, 2012).

Ahhoz, hogy egy térség fejlődést érjen el, ipara és a globális vérkeringésbe való bekapcsolódás által, figyelembe kell vegye a tudást, innovációt és big data-t is, mint a globális gazdaság hajtómotorjának nélkülözhetetlen fejlődést-generáló elemeit. A big data (nagy adattömeg) gyűjtése és felhasználás a globális tér hajtómotorja lett, amely úgy a gazdasági életet, mint az intézmények és egyének mindennapjait is meghatározzák. Ezért a big data és a digitalizáció, az előző jórészt az utóbbi jóvoltából valósulhat meg, megkerülhetetlen elemeivé, sőt létszükségleteivé váltak a gazdasági életnek. Az internet által biztosított virtuális térben a digitális hálózati társadalom látszik kibontakozni. A közösségi oldalak uralmát éljük, amelyek a hírek gyors terjedése és a kapcsolatteremtés és építés mellett, adatokat gyűjtenek, olyan adatokat, amelyeket akár döntéseink befolyásolására és életvitelünk meghatározására is felhasználhatnak. Ebben a folyamatban csak azon országok és régiók képesek versenyben maradni, és egyáltalán fennmaradni, amelyek felismerik a high-tech húzóágazatok követelményeit. Ennek megvalósítási feltétele a tudásra alapozó társadalom kiépítése, a képzési szint folyamatos emelése elengedhetetlen feltétele a „tudásintenzív” ágazatok sikerének (Forgács, 2015). A begyűjtött, feldolgozott és értelmezett adatok világában, az információs- és tudástársadalom megjelenéseiről beszélhetünk. Ebből a megközelítésből a gazdaság fő erőforrása az információ és a tudás. A jelenben is megfigyelhető, de a jövőben hatványozottan igaz lesz, hogy azon városok, régiók, országok jutnak vezető szerephez, amelyek ezt az új gazdasági erőforrást (az információt) elsőként építik be gazdasági szerkezetükbe, és a foglalkoztatottak nagy része a tudományos kutatásban, illetve a felsőoktatásban talál munkát. A tanulás során aktív tudásra, azaz képességre vagy kompetenciára teszünk szert, ez pedig eladhatóvá válik ott, ahol kereslet van rá a piacon, így válik az információ anyagi erővé, tőkévé. Az info-kommunikációs technológiák (ICT)

fokozatosan megjelennek a közigazgatásban is, ami idővel megköveteli a hivatal szerkezetének átszervezését (Tózsza, 2008). A jövőre nézve kijelenthetjük, hogy az adat lesz a gazdaság új nyersanyaga. Ha jól kezeljük az adatokat, akkor tudományos áttöréseket érhetünk el és a gazdasági értékek új forrásait tárhatjuk fel. Az elkövetkezőkben az információ szerepe hangsúlyosabbá válik, a nyersanyagoké pedig várhatóan csökken. A vállalatok számára az adat, információ, új technológiák és technikai megoldások és gyártási eljárások fontosabbá válnak, mint a materiális nyersanyagok, gépek és berendezések. (Csizmadia, 2016). Az országok, régiók akkor képesek a fejlődés és biztonság útjára lépni, ha megértik a tudás, innováció és kreativitás fontosságát. A három fejlődést-generáló elem közvetlen kapcsolatban van az emberi tényezővel. Szellemi tőkét képviselnek és csak abban az esetben jelennek meg és alkalmazhatók, amennyiben egy régió vezetői, a társadalom tagjai megértik jelentőségét, befogadóvá válnak ezekkel szemben, illetve megtanulják felhasználni a kívánt célok elérésére. Ebből következik, hogy legfontosabb alapot és termőtalajt a tudatosan és módszeresen tervezett, a legkisebb kortól a felnőtt korig tartó, tanulás biztosítja. Amennyiben egy ilyen tervezet alapján kiképzett generáció felnő és sikerül szülőföldjén tartani vagy visszahívni tanulmányait követően, az eredmény közép és hosszútávon a gazdasági életben is érzékelhetővé válik. (Csizmadia, 2016). A Humán Fejlettségi Index (HDI) vizsgálata válik indokolttá ebben a kérdésben, amely egy komplex mutatószám és három összetevője van: a születéskori várható élettartam, az oktatási komponens és az egy főre eső GDP értéke. A mutató élettartam és oktatási komponensét a társadalmi konvergencia mérésére használják (Benedek, 2016). A mutatót elemzések során felosztják és sok esetben ennek összetevőit külön-külön elemzik. A jelenlegi dolgozatban a GDP bemutatása fennebb már elemzésre került, ez annyiban szorul kiegészítésre, hogy amennyiben átlépjük Erdély földrajzi határait, főleg a moldvai megyék még a Székelyföldi adatoknál is gyengébben teljesítenek. Ennek értelmében elmondható, hogy Székelyföld országos szinten félperiféria státusszal rendelkezik. Másrészt azonban Székelyföld helyzete lényegesen jobb, amennyiben szociális mutatókkal (oktatás, egészségügy) egészítjük ki az elemzést, illetve a különbségek a főváros és az ország többi része között is kisebbek (Benedek, 2016). A K+F tevékenységekre, tanulásra, továbbképzésre, átképzésre és képességek fejlesztésére, lehetőséget teremtenek az EU-s források a 2021-2027-es időszakra. Romániában az oktatásra szánt források az Oktatás és Foglalkoztatás Operatív Programon keresztül (Programul Operațional Educație și Ocupare) hívhatók le intézmények (beleértve vállalkozásokat is) támogatására.

## 2.1.4 Konklúziók

A globális térben résztvevő gazdaságok működését és alakulását mindent átfogó törvényszerűségek irányítják. Az határozza meg egy ország vagy régió sikerességét, hogy mennyire képesek megérteni és mennyire képesek profitálni ezekből a folyamatokból. Mivel ezekből a törvényszerűségekből származó átfogó mechanizmusok kikerülhetetlen elemek, a világszintű gazdaság már egy organikus szervezethez hasonlítható, nem pedig a befelé forduló „bennszülött” földrajzi egységek összességévé fogható fel. Az, hogy egy adott ország, régió, város a nyertesek vagy a vesztesek táborába tartozik, vagy fog tartozni a jövőben, a világszintű lehetőségek kihasználási hatékonyságán múlik. Bár bizonyos nézetek egy neo-merkantilista korszak eljövételét jósolják, ennek kevés a valószínűsége. A multipoláris világban mindenki meg kell találja a számára legmegfelelőbb helyet, leggyümölcsözőbb kapcsolatokat és az erőforrásokhoz való hozzáférés leghatékonyabb módját. Ezek összetett és bonyolult politikai-gazdasági célok kitűzését és stratégiák kidolgozását feltételezik, oly módon, hogy a világ gazdasági vérkeringésébe való bekapcsolódás és az ebből származó kapcsolati hálók, a megmaradást és fejlődést szavatolják. „Kommunikálhatunk és utazhatunk ugyan globális mértékben, de lakni nem lakhatunk globális szinten. Csak itt vagy ott lakhatunk, mindenütt nem (Safranski, 2004). Ezért globális gondolkodást kell elsajátítanunk, a lokális érdekek érvényre juttatása érdekében. A világgazdaság működésében fellelhető tartópillérek - mint amilyen az összekapcsoltság és ellátási láncok valósága, a centrum-periféria viszony által azonosított tőkeáramlás, digitalizáció, új technológiák bevezetésének szükségessége és az innováció – kell az alapját képezzék minden gazdasági fejlesztési stratégiának. Ebben a fejezetben azonosított és ismertetett fő elemek mindegyike visszaköszön és kapcsolódik Erdély, és ezen belül Székelyföld, fejlesztésének kidolgozása folyamán. Ez a következőképpen valósul meg (vázlatosan bemutatva):

- a centrum-periféria viszony tanulságából olyan endogén fejlesztési terv kidolgozása szükséges, amely nem zárja ki ugyan a külföldi tőkét, de figyelembe veszi az ettől való túlzott függőség elkerülését,
- az összekapcsoltság és ellátási láncok fényében, az erdélyi (és ezen belül a székelyföldi) termelőket és szolgáltatókat olyan körforgásba kell bekapcsolni, amely biztosítja ezek, és ez által az egész régió fejlődését,
- olyan képzések, támogatások azonosítása és inkubátorházak, parkok létesítése, amelyek segítik a tudáshoz, adatokhoz, információkhoz, technológiatranszferhez, új

technológiákhoz, innovációhoz való hozzáférést és útmutatót adnak ezek helyes felhasználásához,

Ezek figyelembevételével valósítható meg egy hatékony közép- és hosszú távú terv kidolgozása Erdély, és ezen belül Székelyföld, gazdasági fejlesztésére.

A globális tér fenti elemzése során (2.1-es alfejezet) azonosítottam azokat a tényezőket, amelyek a gazdasági fejlettséget befolyásolják és meghatározzák, ezeket pedig kulcsszavaknak (kulcsfogalmakként is értelmezhetők) neveztem el. Ezek a *kulcsszavak* a következők: ipar jelenléte (fontos az e köré épülő szolgáltatások hálózata is), kutatás-fejlesztés (K+F), innováció, befektetések, tudás, tanulás, összekapcsoltság, ellátási láncok. A kulcsszavak jól egyértelműsítik a gazdasági fejlettség befolyásoló tényezőit, de ezek a felsorolt formában nem mérhetők, nem számszerűsíthetők, márpedig a kutatás szempontjából ez elengedhetetlen feltétel. Ezért a kulcsszavakat konvertáltam (átalakítottam) mérhető és számszerűsíthető aktív és passzív mutatókra. Az aktív mutatók csoportja azokat a tényezőket tartalmazza, amelyek által közvetlen módon befolyásolható a gazdasági fejlettségi szint, a passzív mutatók jellemzője, hogy csak mérik a gazdaság fejlettségi szintjét, de önmagukban ezeken nem lehet változtatni csak más (nevezetesen az aktív) mutatók által.

Az aktív mutatók a következők:

- K+F költségek, pénzben adott időszakra kifejezhető, számszerűsíthető mutató, mivel a K+F a tudás és a tanulás következménye, ugyanakkor az innováció előfeltétele, ezért összevonva a tanulás, tudás, K+F és innováció kulcsszavak mérésére használtam ezt a mutatót.
- ipari vállalatok száma, egy adott régióban mérhető a TEÁOR-kód alapján az iparban tevékenykedő vállalatok száma, az ipar jelenlétét ezzel a mutatóval mértem a dolgozatban.
- FDI befektetések, a külföldi működő tőke befektetéseinek értéke pénzben kifejezhető, mérhető, ezért a befektetések kulcsszót részben ezzel a mutatóval mérem.
- abszorpció, az EU-s kohéziós politika által biztosított támogatások (3. fejezetben részletezve) lehívásának képességét mutatja (pénzben kifejezve adott költségvetési időszakra), ezekből az összegekből befektetések valósulnak meg, ezért a befektetések kulcsszót ezzel a mutatóval is mérem. Látható, hogy a befektetések mérésére, tehát az FDI és az abszorpció mutatókat használom.
- infrastruktúra, a dolgozatban kifejezetten a közutak hosszúságát mértem ebből a szempontból, kilométerben és méterben kifejezve.



A passzív mutatók csoportjába a következők tartoznak:

- GDP/fő, pénzben kifejezhető és mérhető adott időszakra (rendszerint egy évre)
- nettó átlagbér, ugyanúgy mérhető (számszerűsíthető), pénzben kifejezhető
- munkanélküliségi ráta, százalékos értéként mérhető, általában egy éves periódusra, a 2.1-es alfejezetben nem kerül említésre ugyan, de hagyományos közgazdasági szemléletben (az előző két mutatóhoz hasonlóan) a gazdasági állapot mérésére használandó, ezért meglátásomban hasznos mutató ebből a szempontból.

A dolgozat jelen alfejezetének fő célja az aktív mutatók meghatározása, amelyeken keresztül befolyásolható a gazdaság fejlettségi szintje, a mérésre használt passzív mutatók, azok az általános közgazdasági elméletben alkalmazott mutatókat tartalmazza.

Következtetésként kijelenthető, hogy a globális térben minden régió fejlettségi szintje a fennebb bemutatott mutatókkal mérhető és befolyásolható. Ez azonban egy nagyon általános megállapítás, hiszen a dolgozat egy jól körülhatárolható, kis régió elemzésére irányul, ezért a következő 2.2-es alfejezetben sor kerül az első szűrő (a kutatási terület fokozatos szűkítésére szolgálnak) felhasználására, amely kifejezetten a periférikus régiók fejlesztésére fekteti a hangsúlyt. Székelyföld is ebbe a régiótípusba sorolható, ennek számszerűsíthető bizonyítása a 4. fejezetben történt. A következő alfejezetben regionális fejlesztési modelleket hívtam segítségül.

## **2.2 Regionális fejlesztési modellek**

A kutatási terület szűkítése érdekében a jelen alfejezetben találkozhatunk az első szűrővel, amely kimondottan a periférikus területekre fókuszál, ezzel jelentősen lecsökkentve a globális területet. Ezt a Piramis-modell és Rodriguez-Pose régiócsoportosításával oldottam meg, hiszen mindkét megközelítés elismert és széles körben sikeresen alkalmazott módszereket körvonalaz.

A régió egy átfogó fogalom, amely általában feltételezi, hogy valamilyen szempontból egy földrajzi tér lehatárolható legyen, és bizonyos specifikumokkal rendelkezzen a többi területhez képest. A tapasztalatok arra engednek következtetni, hogy a régiók gazdaságára a szakosodás (specializáció) jellemző. Ez azt jelenti, hogy egy régió csak egy vagy néhány traded iparágban (olyan terméket állít elő vagy szolgáltat, amely bárhol fogyasztható, így bekapcsolódhat a globális vérkeringésbe) szerezhethet versenyelőnyt, ugyanakkor a fejlett és

a kevésbé fejlett régiók között a vertikális munkamegosztás is tetten érhető (Lengyel, 2005). Ez azt jelenti, hogy itt visszaköszön a 2.1.1-es alfejezetben felvázolt centrum-periféria viszony, de ezennel regionális szintek között. Az elmúlt néhány évtizedben a gazdaság átalakult az ipari (fordista) posztfordista gazdasággá, ahol az innováció és a tudás képezik a legfontosabb alapokat. A posztfordista régiók versenyképességüktől függően három típusa azonosítható (Martin, 2003): termelőágazatok, növekvő mérethozadékú és tudásközpontú régiók. A kompetitív regionális fejlődés szakaszainak nézőpontjából a posztfordista régiók három csoportba oszthatók (Lengyel, 2003): tényezővezérelt szakasz, neofordista régióknak is nevezik, alacsony jövedelem jellemző rájuk (Székelyföld is ide sorolható); beruházásvezérelt szakasz, tudásvezérelt régióknak is nevezik, közepes jövedelmi szint jellemző rájuk (néhány közép-európai régióra jellemző, Európai szinten) és innovációvezérelt szakasz, tudásteremtő régióknak is nevezik, ezek a kiemelkedően magas jövedelmű régiók (Európai szinten főleg a nyugati, fejlett régiókra jellemző). Lengyel Imre megfogalmazásában a versenyképesség az, ami meghatározza a régiók sikerességét. Amikor egy régió versenyképességének méréséről és ennek befolyásoló tényezőiről beszélünk a következő, úgynevezett piramis-modell építhető fel (Lengyel, 2005):

- a fő cél az életszínvonal, életminőség javítása, ez a piramis csúcsa.
- alapkategóriák, lefele haladva a következő szint, a versenyképesség mérésében játszanak szerepet, ezek a következők: regionális jövedelem (egy főre jutó GDP értéke), munkatermelékenység, foglalkoztatottság.
- a következő kategória az alaptényezők tartoznak, az alapkategóriákra rövid távon ható tényezőket tartalmazza, amelyek gazdaságfejlesztő programokkal erősíthetők, ezek a következők: K+F, infrastruktúra és humán tőke, kívülről jövő befektetések, KKV-k, Intézmények és társadalmi tőke.
- a piramis legalján a sikerességi faktorok találhatók, ezek gazdaságon kívüli tényezők, gazdaságfejlesztési programokkal nem befolyásolhatók és hosszú távon határozzák meg a versenyképességet, ezek a következők: gazdasági, társadalmi szerkezet, innovációs kultúra, regionális elérhetőségek, munkaerő felkészültsége, döntési központok, környezet minősége és a régió társadalmi kohéziója.

A modellben használt alapkategóriák és alaptényezők láthatóan nagy átfedésben vannak a 2.1-es alfejezetben meghatározott passzív és aktív mutatókkal. Az alaptényezőknél is, akárcsak a passzív mutatóknál, megtalálható a K+F, az infrastruktúra (a dolgozatban a közutakra van fektetve a hangsúly), kívülről jövő befektetések a passzív mutatóknál FDI befektetésekre és

abszorpcióra (EU-s támogatások) van osztva, a KKV-k sektora az említett mutatók szempontjából az ipari vállalatok számát jelenti. Az intézmények és társadalmi tőkét egyedül nem találjuk a passzív mutatók között, főleg azért, mert ennek számszerűsítése körülményesebben kivitelezhető. Ami az alapkategóriákat illeti ott is megtalálható a GDP/fő, a munkatermelékenység, amely szoros összefüggésben van a passzív mutatóknál található nettó átlagbérrel, illetve a foglalkoztatottság, amely ellenkező irányból ugyan, de lényegét tekintve ugyanazt vizsgálja, mint a munkanélküliségi ráta, hiszen ahol nagy a foglalkoztatottság ott kicsi a munkanélküliségi ráta, és fordítva. Mindez azt igazolja, főleg az aktív mutatók és az alaptényezők jelentős átfedése, hogy az előző alfejezetben azonosított befolyásolási (és mérési) tényezők helyesek, és felhasználhatók a dolgozatban további elemzésekre.

Lengyel piramis-modellje azonban nem csak általánosságban határozza meg azon befolyásolási tényezőket (alaptényezők), amelyek a gazdaság fejlesztéséhez hozzájárulnak, hanem azt is felvázolja, hogy kimondottan a neofordista régiók esetében (tényezővezérelt szakasz, periférikus régiókra jellemző- Székelyföld esete) ezeken belül specifikusan milyen intézkedések szükségesek a fejlesztés megvalósítása érdekében. Ennek értelmében az alaptényezőknél minden esetben külön a következő intézkedések szükségesek (Lengyel, 2005, 143. o):

- kutatás-fejlesztés szempontjából: „kormányzati támogatásból alap kutatások, elkülönített K+F részfeladatok, laboratóriumok, eszközparkok”.
- infrastruktúra és humán tőke szempontjából: „ipari hasznosítási területek (ipari parkok), közlekedési hálózat, feladat-orientált általános szakképzés”.
- kívülről jövő befektetések szempontjából: „telephelyek odavonzása, szatellit iparági körzetek, helyi üzleti kapcsolatok”.
- kis-és középvállalkozások szempontjából: „beszállítói hálózatok, pénzügyi kedvezmények, vállalkozói ismeretek”.
- intézmények és társadalmi tőke szempontjából: „vállalkozás-barát közigazgatás, gazdasági, műszaki felsőoktatás: „diplomagyár”, együttműködési készség”.

A regionális fejlesztési modellekkel Farole, Rodríguez-Pose és Storper hármas szerzőpáros is foglalkozott, akik három nagy csoportba osztották a világ régióit, a rendelkezésre álló technológiai tudáshoz való hozzáférés alapján. Így megkülönböztethetünk központi (a technológiai élvonalban lévő), a központtól távolabb fekvő és periférikus térségeket. A

csoportok közötti különbségeket főleg a munkaerő képzettsége, a tőkéhez való hozzáférés és az új technológia alkalmazásának képessége (úgy intézményi, mint kulturális) határozzák meg. Az említett szerzők az Európai Unió esetében öt külön csoportra bontották a térségeket, mindegyik esetében meghatározták a technológiai élvonaltól való távolságot és az agglomerációs potenciált, illetve minden esetben külön a kohézió megvalósítása érdekében elvárható beavatkozási lépéseket (Kengyel, 2016).

**2. táblázat EU-s régiótípusok, a technológiai élvonaltól való távolság és beavatkozási területek**

<b>Régiótípus</b>	<b>A technológiai élvonaltól való távolság és az agglomerációs potenciál</b>	<b>A kohézió érdekében szükséges beavatkozás jellemzői</b>
<b>1.</b> Központi fekvésű nagyvárosi régiók (pl.: London, Párizs, Berlin, Randstad, Hamburg, Milánó, Koppenhága)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Technológiai élvonalban</li> <li>• Erős agglomerációs hatás</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Növekedésösztönzés (Európa 2020 stratégia)</li> <li>• A folyamatos élvonalbeli innovációstevékenység elősegítése</li> </ul>
<b>2.</b> A központi nagyvárosi övezetekhez kapcsolódó másodlagos nagyvárosi régiók az EU centrumában (pl.: Yorkshire, Skócia, Toszkána, Rhone-Alpok)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Közel a technológiai élvonalhoz</li> <li>• Mérsékelt potenciál az agglomerációs előnyök kiaknázásához</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Endogén innovációs tevékenység előmozdítása</li> <li>• A központi nagyvárosi régiókkal való integráció ösztönzése</li> <li>• Agglomerációs potenciál fejlesztése (intézményi változások: kockázati tőke bátorítása, üzleti szolgáltatások és a K+F intézményi háttérnek fejlesztése)</li> </ul>
<b>3.</b> Nagyvárosi régiók a városi hierarchia csúcsán az elmaradott és periférikus területeken (pl.:	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Viszonylag messze a technológiai élvonaltól</li> <li>• Szerény potenciál az agglomerációs</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Intézményi modernizáció ösztönzése (kockázati tőke bátorítása, üzleti szolgáltatások</li> </ul>

Lisszabon, Athén, Varsó, Bukarest)	<p>előnyök kiaknázásában bizonyos technológiai területeken</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Számottevő hazai piaci hatások a méretgazdasági előnyök kiaknázásához</li> </ul>	<p>és a K+F intézményi háttérének fejlesztése)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Célzott szektorális politikák</li> </ul>
4.Fejletlen vagy periférikus vidéki régiók (pl.: Calabria, Andalúzia, Ipeiros, Podlaskie)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Messze a technológiai élvonaltól</li> <li>• Korlátozott potenciál innovatív agglomeráció kialakítására</li> <li>• Korlátozott piac a méretgazdasági előnyök kiaknázására</li> <li>• Korlátozott potenciál jelentős termelőtevékenység rövid távú kiépítésére</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Közjavak biztosítása az emberi tőke és a helyi piac fejlesztésének ösztönzéséhez</li> <li>• Termelőtevékenység-javítást elősegítő ágazati és vállalati szintű beavatkozások (a komparatív előnyök helyi forrásainak kihasználásához igazodva)</li> <li>• Infrastrukturális hálózatok összekapcsolása, a vezető régiókkal való összeköttetések megteremtése a termelőtevékenység vonzása érdekében</li> <li>• Intézményi modernizáció</li> </ul>
5.Viszonylag ritkán lakott vidéki és periférikus régiók (pl.: Basilicata, Extremadura, Alentejo, Kelet-Makedónia, Felső-Norrland)	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Messze a technológiai élvonaltól</li> <li>• Korlátozott potenciál innovatív agglomeráció kialakítására</li> <li>• Korlátozott piac a méretgazdasági előnyök kiaknázására</li> <li>• Korlátozott potenciál jelentős termelőtevékenység</li> </ul>	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Közjavak biztosítása (a minőség fejlesztése az egyenlő esélyek biztosításához, mobilitás ösztönzése az oktatás és a lakáspolitiká meg megfelelő fejlesztésén keresztül)</li> <li>• Társadalmi vállalkozások ösztönzése</li> </ul>

	rövid távú kiépítésére	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Intézményi modernizáció, társadalmi nyitottság elősegítése</li> <li>• Speciális piaci szegmenseken az innováció előmozdítása</li> <li>• Képzettségi szint emelése</li> <li>• A tudástranszfer érdekében a nagyvárosi térségekhez való kapcsolódás erősítése</li> </ul>
--	------------------------	---

(Forrás: Farole-Rodríguez-Pose-Storper, 2011)

A jelen tanulmányban feltárt és elemzett adatok alapján Székelyföld, a fenti 2-ik táblázat felosztása szerint, a negyedik régiókatóriába tartozik, nevezetesen: Fejletlen vagy periférikus vidéki régiók, ennek számszerűsíthető és mérhető bizonyítása a dolgozat 4-ik fejezetében került részletezésre.

Megfigyelhető a piramis-modell alaptényezői és Rodríguez-Pose régiócsoportosításának átfedései, ami a periférikus régiók fejlesztését illeti. Ennek értelmében az utóbbi elméletben említett emberi tőke fejlesztésének szükségessége (kiegészítve a helyi piac fejlesztésével) megtalálható a piramis-modellben is humán tőke néven, a termelékenység javítása egyértelmű összefüggésben van a K+F-el és a KKV-vel, az infrastruktúra fontossága mindkét elméletben ugyanúgy szerepel, mint ahogy az intézményi modernizáció is (a piramis-modellben intézmények és társadalmi tőke név alatt).

Ez a fajta átfedés alátámaszta, hogy a periférikus régiók esetében a felvázolt fejlesztési modellek szemszögéből húzható egy eredő, amely általában a régiófejlesztést meghatározza, ugyanakkor bizonyítja a 2.1-es alfejezetben azonosított aktív mutatók helyességét is.

Amikor regionális gazdaságfejlesztésről beszélünk, nem hagyhatjuk figyelmen kívül, az innovációs rendszereknél már említett, *evolúciós közgazdaságtant és gazdaságföldrajzot*. Az evolúciós megközelítés több szempontból is eltér a hagyományosnak tekintett neoklasszikus közgazdasági nézőpontoktól. Nagy erőssége, hogy egy adott ország vagy régió gazdaságát nem egy adott pillanatban optimalizálható és azt idősíkban kiterjeszthető helyzetként kezeli, hanem szinte mondhatnánk ezt élő szövetként értelmezi, amely folyamatosan és dinamikusan

változik, sőt központi eleme a változás, és az ehhez való alkalmazkodás. Legnagyobb érdeme, hogy a számok, egyensúlyi modellek, absztraktizált nézőpontokkal szemben központi elemként kezeli az emberi tényezőt, márpedig a gazdasági tevékenységeket és döntéseket ez a tényező határozza meg. Az emberi tényező pedig nem tökéletes és sok esetben matematikailag értelmezett rendszerekben nem foglalható. A tökéletlen informáltság, a korlátozott racionalitás, a bizonytalanság, az optimális értelmezhetetlensége, a pontos előrejelzés lehetetlensége elismerjük vagy sem, a valós gazdasági rendszerek velejárói (Vas-Bajmócy, 2012). Lengyel-Bajmócy művében kiemeli, hogy az evolúciós gazdaságfejlesztés figyelembe veszi a történeti kontextust is, hiszen átfogó idősíkban értelmezve a társadalmi-gazdasági folyamatokat egy adott térség szempontjából, új megvilágításba helyezi ennek fejlesztési lehetőségeit. Emellett fontos szerepet játszik a tágabb értelemben vett intézményi környezet, illetve a technológiai változás, hiszen mindezek spontán folyamatokat eredményeznek, amelyeket az evolúciós megközelítés konkrét erőfeszítései által próbál a kívánt irányba módosítani. Központi szerepet játszik az innováció és a tudásteremtés, a szereplők rutinjai, a régiók útfüggő fejlődései és a történelmi elemzés. Az útfüggőség arra világít rá, hogy a múltban (történelmi ismereteket feltételez adott régió tekintetében) hozott döntések meghatározzák azokat a döntéseket, amelyeket a jelenben és a jövőben hozunk (Lengyel-Bajmóczy, 2013). Ennek értelmében a már bejárt, kipróbált, azaz „kitaposott” út követése legtöbb esetben sokkal kézenfekvőbb, mint a többi lehetőség, amely bizonytalan lehet (Walker, 2000). Egy új iparág vagy egy új szereplő sem a semmiből jelenik meg adott térségben, semmiképp nem véletlen, ezt a folyamatot jelentősen befolyásolják a múltból átörökített fejlődési pályák, erőforrások, kompetenciák és tapasztalatok (Martin, 2009). Az útfüggőség vizsgálata több szinten valósítható meg, így beszélhetünk vállalati, iparági vagy régiós szintekről (Martin-Sunley, 2010).

A regionális fejlesztés tekintetében figyelembe kell vegyünk, hogy az átmeneti és periférikus régiókban (mint amilyen Székelyföld is) a posztindusztriális gazdaság fejlődése nem valósulhat meg ipari fejlődés nélkül (Lux, 2017). Lux Gábor művében kiemeli, hogy az evolúciós gazdaságföldrajz a térségek átalakulását nyomon követve különbséget tesz a sikeres és a sikertelen kimenetek között. Az átalakulás során az ipar szerepe a következő átalakulási típusokban ölthet testet: régi ipar megújulása, dezindusztrializáció és új iparágak megjelenése, a sikeres alkalmazkodás tekintetében pedig ezekkel összeköttetésben az előző sorrend szerint a következő típusokról beszélhetünk: innovatív szerkezetváltás, szolgáltatásalapú gazdaság és diverzifikáció (Lux, 2016). Innen különösen, Székelyföld szempontjából, kiemelendő az innovatív szerkezetváltás, amely főnix-iparágak megjelenéséhez is hozzájárulhat. Ezek a

régiből kiemelkedő, megújuló, új versenyképes iparágakat jelent, felhasználva a régi tudást és hagyományokat. A fönix-iparágak főleg a KKV-k hálózataira épülnek, nem kimondottan fogyasztói javakat állítanak elő és a periférikus régiók számára is nagyobb az esélyük a sikerre, mint más típusú átalakulásoknak. A kisebb városok, térségek számára ugyanakkor fontos kiemelni a térségi specializáció fogalmát, ez azonos területen működő vállalatok között jön létre, ami bizonyos költségek csökkenéséhez vezet (tranzakció, kommunikáció), így úgynevezett túlcsoportoló hatások jönnek létre, ami lokalizációs előnyökhöz vezet (Lux, 2016). A periférikus régiók ipari átalakulása egyértelműen függ az FDI befektetésektől, hiszen a technológiatranszfer és know-how leginkább ehhez köthető, ezért ennek mellőzésének nincs valós alapja. Lux azonban felhívja a figyelmet, hogy ez kockázatokkal is jár, ilyen a túlszakosodás és a kiszolgáltatottság veszélye. A kiszolgáltatottság mérsékelhető az FDI tőkén alapuló ipari aktivitások területi beágyazottságával (ezáltal megvalósítható az iparági feljebb lépés), illetve a hazai vállalatok támogatásával. Bármilyen fejlesztésről is legyen szó a legfontosabb a tényezőellátottság folyamatos javítása, ezen belül is a legjelentősebb tényező a humán tőke lesz, amely a tudásalapú társadalom fő erőforrásaként azonosítható (Lux, 2017).

Az evolúciós gazdaságföldrajz elméleti keretei visszaköszönnék a dolgozat keretén belül a továbbiakban, leginkább a 4.1-es alfejezetben, ahol a székelyföldi régió jellegzetességei és sajátosságai kerültek elemzésre, illetve a javaslatoknál (6-ik fejezet).

*A kutatási téma elhelyezése* kapcsán olyan fő műveket azonosítottam, amelyek céljai megegyeznek a jelen dolgozat céljaival, nevezetesen Székelyföld helyzetelemzésére és/vagy fejlesztési lehetőségeinek feltárására irányulnak. Ebből a szempontból elsőként kiemelandő Horváth Gyula: A Kárpát-medence régiói 1.- Székelyföld című műve, amely részletesen elemzi a régiót. A monográfia fő gerincét a történeti áttekintés, térszerkezeti leírás, népesség, munkaerőpiac, természeti erőforrások, mezőgazdaság, ipar, vállalkozások, kereskedelem, szolgáltatások, turizmus, közlekedési infrastruktúra, oktatás, K+F képezik, de kitér a kulturális örökségekre, közigazgatásra, önkormányzatok finanszírozására és a fejlesztés gazdasági és társadalompolitikai kereteire, illetve stratégiájára (Horváth, 2003).

A másik jelentős mű Jakabos Janka- Mátis Jenő: Mikó Imre terv című alkotása, amely az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács megbízásából készült, „Az erdélyi gazdasági együttműködés programja” keretén belül. A kutatás ebben az esetben már erdélyi szinten tér ki a természeti erőforrásokra (hangsúlyt fektetve a biodiverzitásra, ásványi kincsekre, talaj, levegő minőségére), részletezi a településhálózatot, oktatási rendszert, mezőgazdaságot, innovációt,



kutatás-fejlesztést, ipart, közlekedési infrastruktúrát, turizmust, bemutat a gazdasági potenciál szempontjából egy SWOT elemzést, de ugyanakkor egy jövőképet is felvázol, illetve meghatároz konkrét kitörési pontokat, végrehajtási kereteket (Jakabos- Mátis, 2013).

A jelen dolgozat célja megegyezik a fent említett két mű céljaival, az elemzési keret viszont nagymértékű eltérést mutat ezekhez képest. Míg a szóban forgó művek kimondottan az elemzett régió több szempontból történő beazonosítását és fejlesztési lehetőségeit tárják fel, addig a jelen mű figyelembe veszi ennek a tágabb értelemben vett, globális beágyazottságát, ugyanakkor mérhető, számszerűsíthető tényezőket és makrogazdasági mutatókat is elemez, illetve új tudományos eredményeket is feltár. A jelen kutatás felfogható az azonosított két mű folytatásaként, kiegészítéseként, de az elemzett régió helyzetelemzésének és fejlesztési lehetőségeinek új nézőpontból való megközelítéseként is. Az említett művek nem friss munkák, de leszámítva az akkor felhasznált statisztikai adatokat, számos szempontból nem változtak feltárt eredményeik (történelem, térszerkezet, ipari múlt, közigazgatás, fejlesztési lehetőségek).

### **3 AZ EURÓPAI UNIÓ KOHÉZIÓS POLITIKÁJA ÉS ROMÁNIAI ALAPOK**

A jelen fejezet a dolgozat egyik fő tartópillére és több célt szolgál. Elsőként, mivel meglátásomban a régiófejlesztés jelentős részben a támogatáspolitikák által valósítható meg, ezért elkerülhetetlen a kohéziós politikák és támogatási alapok megismerése és megértése, ezek részletezése a 3.1-es és 3.2-es alfejezetekben olvasható. Továbbá, a 2.2-es alfejezetben a globális teret leszűkítettem periférikus terekre, az első szűrő felhasználásával, de további szűkítésre van szükség, ezért a 3.2-es alfejezetben került sor a második szűrő használatára. Ezáltal megtörtént az Európai Unió területére való szűkítés, mégpedig úgy, hogy megvizsgáltam az EU szakpolitikai célkitűzései mennyire vannak összhangban a 2.1-es alfejezetben meghatározott fejlődést befolyásoló tényezőkkel (aktív mutatókkal). Ennek érdekében a legnagyobb EU-s alap, nevezetesen az ERFA, szakpolitikai célkitűzéseit (PO-k) vettem össze az aktív mutatók által meghatározott tényezőkkel. Ezt követően egy harmadik szűrő felhasználása is megtörtént, tovább szűkítve a kutatás területét országos szintre, amely által azt vizsgáltam, hogy a romániai operatív programok mennyire részesítik támogatásban az azonosított befolyásolási tényezőket, illetve mennyire követik az ERFA által felállított PO-k elveit.

#### **3.1 Kohéziós politikák**

Az 1970-es válság következményeként Európa vezetői belátták szükség van az elmaradottabb területek támogatására, ezért 1975-ben létrehozták az ERFA-t (Európai Regionális Fejlesztési Alap), fő célja a Közösségen belül a regionális gazdasági és társadalmi különbségek csökkentése. Ezt, a korábban létrehozott Európai Szociális Alappal, az Európai Mezőgazdasági Orientációs Alappal és az 1993-ban létrehozott Halászati Orientációs Pénzügyi Eszközzel együtt nevezték el Strukturális Alapoknak, ez a felállítás 2006-ig működött, 2007-től változás állt be. A Közösség (akkor) déli országainak bővítésével növekedtek a gazdasági különbségek és a homogén gazdasági környezet heterogénné változott, ezért 1985-ben megindult a regionális támogatási rendszer reformja és 1986-ban elfogadták az Egységes Európai Okmányt (ezzel egészítették ki az EGK-t), ez pedig a

gazdasági és társadalmi kohéziót a Közösség céljaként deklarálta. A felzárkózást, integrációt hivatottak segíteni a strukturális és kohéziós alapok. A strukturális alapok alapelvei: átfogó célrendszer szerinti felhasználás, partnerség, addicionalitás, programozás, tervezés elve. 2007-től stratégiai referenciatervet határoznak meg a tagállamok, ezek operatív programokon keresztül fejtik ki hatásukat. A strukturális alapok elosztását a NUTS alapján határozzák meg, NUTS1 a legnagyobb régió, míg a NUTS5 települési szint. (Kengyel, 2015).

A következőkben Kengyel művére támaszkodva (Kengyel, 2015) az EU kohéziós politikájának rövid áttekintése történt.

1993-ban a Strukturális Alapokat kibővítették a Kohéziós Alapokkal, ez nem régióknak hanem elmaradottabb *országoknak* szóltak és főleg infrastrukturális támogatásokat céloztak meg. Egyre nagyobb teret kapott és sikerült a leszakadást megakadályozni, a 80-as, 90-es években a szegényebb országok is jelentős növekedést értek el, sikertörténet Írország ahol a GDP az EU-s átlaghoz mérten 66%-ról 108%-ra ugrott, de 1994-2001 között a többi esetben is az évi növekedés 3% volt, az EU-s átlag 2%-hoz képest. A regionális támogatáspolitikai sikeresnek bizonyult. 2000-től elfogadták az Agenda 2000 támogatáspolitikai reformot, amely az újonnan csatlakozott országokat is figyelembe vette, de ez átmeneti volt hiszen 2007-től ezekre is a strukturális és kohéziós támogatáspolitikát terjesztették ki.

A strukturális és kohéziós alapok működése 1999-ig:

6 célkitűzést fogadtak el: a fejlődésben elmaradt területek támogatása, az ipari hanyatlásba tartozó területek támogatása, munkanélküliség visszaszorítása, átképzések, mezőgazdaság, gyéren lakott területek támogatása. A *közösségi kezdeményezéseken* keresztül azon programokat támogatták, amelyek nem fértek bele a 6 célkitűzésbe. Akkor még ECU-ban számoltak, nem euróban.

A strukturális és kohéziós alapok 2000-2006 között:

A problémát az újonnan csatlakozott országok jelentették, amelyek mind jogosultak a támogatásokra, mivel GDP átlaguk nem érte el az EU átlagának 75%-át. Végül a régi tagállamoknak ugyanazon szintet határozták meg mint az előző időszakra, az újonnan csatlakozottak számára alacsonyabb támogatási szintet határoztak meg.

Új célkitűzések 6-ról, 3-ra csökkentek, mivel összevontak néhány pontot: 1. elmaradt régiók támogatása (régi 1, 6, 5a), 2. strukturális változások támogatása (régi 2, 5b), 3. átképzések, munkanélküliség megelőzése (régi 3,4).

2000-től a 4 strukturális program működött: INTERREG (határokon átnyúló nemzetek és régiók közötti együttműködés), EQUAL (a munkaerőpiaci egyenlőtlenségek ellen), URBAN (válságban lévő városoknak szolt), LEADER (vidékfejlesztés).

*Phasing out:* azon régiók számára akik már erre az időszakra nem voltak jogosultak a támogatásra (régi tagállamok), fokozatosan csökkentették, majd szüntették meg a támogatásokat. *Phasing in:* az újonnan csatlakozott országoknak (elmaradottabbak) fokozatosan növelték, amíg elérték a nekik jogosult szintet.

Plafonizálás: Strukturális Alapoknál a közösségi támogatás egy projektnél maximum 75%, Kohéziós Alapoknál maximum 80-85%. A 2004-ben (majd később 2007-ben) csatlakozott országok az első periódusban nem kapták meg teljesen a nekik járó jogos támogatást (phasing in), a 4%-os GDP-s támogatási küszöb is nehezítette a dolgukat, hiszen az ő GDP-jük jóval kisebb volt, ezért paradoxon alakult ki.

A strukturális és kohéziós alapok 2007-2013 között

Meghatározó probléma a hatalmas fejlettségi szintkülönbségek, ezért jelentős változásokat hoztak a támogatáspolitikában: a 4 strukturális alpból 2 maradt fenn (ERFA, ESZA) és a Kohéziós Alap. Leválasztásra került a strukturális alap másik 2 pillére és létrejött az EMVA (Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap), illetve az EHA (Európai Halászati Alap). Az kohéziós összegek/támogatások növekedtek.

Célkitűzések: 1. Konvergencia- nagyjából az előző 1-es pontnak felel meg, 2. regionális versenyképesség és foglalkoztatás- ami kimaradt az 1-ből, illetve akik már nem jogosultak az 1-re a fejlődés miatt (őket ebből a szempontból phasing in-nek is nevezik), 3. Európai területi együttműködés- INTERREG-hez hasonló együttműködések támogat.

Ebben az időszakban bevezetik a progresszív, illetve regresszív támogatási plafonizálást, az előző egységes 4%-os GDP plafon helyett most 3,79%, de minél fejlettebb egy régió annál kevesebbet kap, minél elmaradottabb annál többet (közelít a fenti plafonhoz).

A strukturális és kohéziós alapok 2014-2020 között

Az európai regionális politika támogatási keretét az Európai strukturális és beruházási alapok képezik, ennek összetevői: ERFA, ESZA, Kohéziós Alap, EMVA, ETHA. A regionális politika kiegészíti és elősegíti az EU céljainak és politikájának megvalósulását.

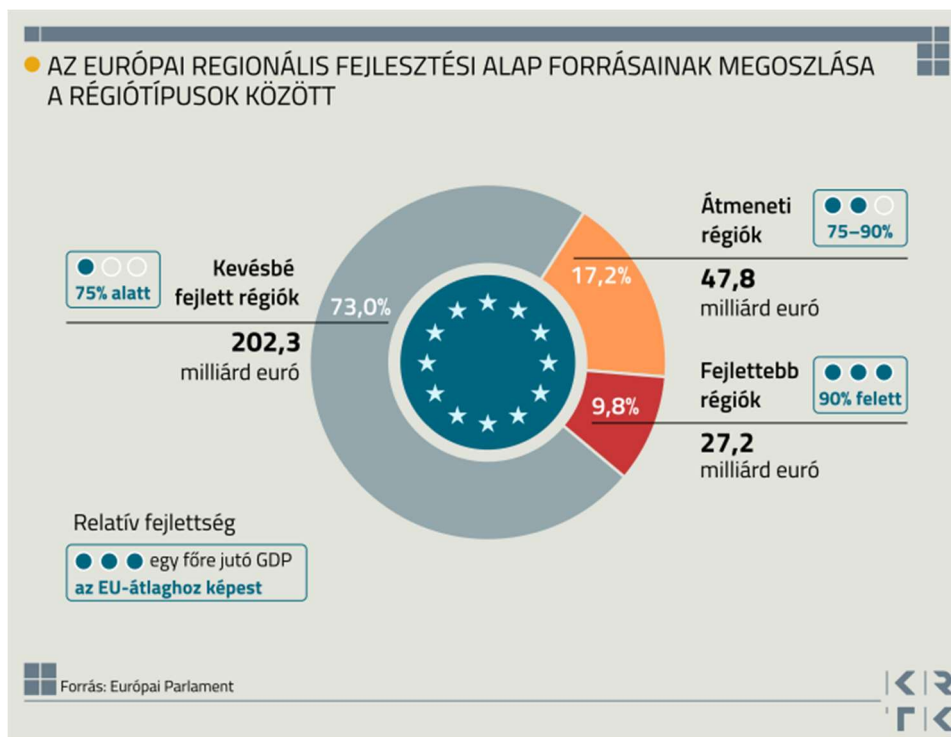
Erre az időszakra kijelölt célok: foglalkoztatás növelése, kutatás-fejlesztés fellendítése, éghajlatváltozás és fenntarthatóság javítása, oktatás fejlesztése, szegénység elleni intézkedések.

Ez az időszak 3 fő témakör köré csoportosul: Intelligens Európa (vállalkozások és új vállalkozások támogatása, új munkahelyek támogatása, kutatás-fejlesztés és széles sáv támogatása), Fenntartható Európa (megújuló energia, csökkentett energiafogyasztás, ivóvíz minőségének javítása, szennyvízkezelés, utak, vasúti pályák), Inkluzív Európa (oktatás, gyerekgondozás, egészségügy). (Kengyel, 2015)

EU költségvetés 2021-2027 között

A Bizottság öt fő szakpolitikai célkitűzést határozott meg erre az időszakra: intelligensebb Európa (innováción alapuló, digitális), zöldebb, karbonmentes Európa, jobban összekapcsolt (hálózatos) Európa, szociálisabb Európa, a polgáraihoz közelebb álló Európa. Az ERFA (Európai Regionális Fejlesztési Alap) alapjaiból támogatott regionális fejlesztési beruházások az első két pontra helyezik a hangsúlyt. Bár eredetileg ezen beruházások a felzárkóztatást, konvergenciát helyezték előtérbe, az utóbbi időben egyre hangsúlyosabbá válik a versenyképesség növelésének igénye. Ennek eredménye, hogy a gazdaságilag fejlett régiók is részesülnek és részesülnek is a kohéziós alapokból. Az ERFA beruházások a következő három kategóriát különböztetik meg fejlettségi szintjük tekintetében: kevésbé fejlett régiók (itt az egy főre jutó GDP értéke nem éri el az EU-s átlag 75%-át), átmeneti régiók (75-90% fölötti értékekkel) és fejlettebb régiók (90% fölötti értékekkel). A kevésbé fejlett régiók a források több mint 70%-át kapják, míg a fejlettebbek kevesebb mint 10%-át. (Brucker, 2020). Az 5-ös ábra az ERFA megoszlását szemlélteti a régiótípusok között, a jelenlegi költségvetési időszakra.

**5. ábra Az ERFA megoszlása a régiótípusok között, 2021-2027-es költségvetési időszak**



(Forrás: Brucker, 2020)

A Bizottság javaslatára az allokációs módszer a GDP mellett, a mostani költségvetési ciklusban, figyelembe vesz más társadalmi-gazdasági szempontokat is, mint pl: munkanélküliség, népsűrűség, végzettségek szintje, éghajlatváltozás, a migránsok befogadása, integrációja. Ennek eredményeként Kelet Európából Dél Európába irányulnak át a források. A koronavírus-járvány negatív gazdasági hatásainak ellensúlyozására erre az időszakra a kohéziós alapokat egy ún. Next Generation EU forrásokkal egészítik ki, a Helyreállítási és Rezilienciaépítési Eszköz a ReactEU kezdeményezéssel együtt a kohéziós fejezet forrásait háromszorosára növeli (Brucker, 2020).

## 3.2 Európai Unió alapok és támogatások a 2021-2027-es költségvetési időszakra

Az előző fejezet a jelenlegi akár bevezetőjeként is értelmezhető, hiszen míg az alapvető terminológiákat tisztázott a kohéziós politika tekintetében, addig a jelen alfejezet a 2021-2027-es költségvetési időszak támogatáspolitikáját, támogatási alapjait részletezi.

Az alfejezetben, amint a 3-ik fejezet bevezetőjében említettem, sor került a második szűrő alkalmazására, amelynek célja a kutatási terület szűkítése az EU területére (a globális periférikus területektől történt a szűkítés, az EU főleg periférikus területeire). Ez úgy valósult meg, hogy megvizsgáltam a legnagyobb fejlesztési alap (lennebb részletezett ERFA) szakpolitikai szélkitűzései mennyire fedik le az azonosított aktív mutatókat (befolyásolási tényezőket).

A 3.2-es alfejezetben fontos kiemelni, hogy az itt bemutatott alapok, illetve a Kelet- Közép Európai összehasonlítások már megtalálhatók egyik megjelent tanulmányomban (Kocsis, 2024b), viszont a dolgozatban az adatok tekintetében az eredeti források vannak feltüntetve.

Első lépésként elemeztem, hogy az Európai Unió a következő 2021-2027-es idősakra milyen támogatási alapokkal rendelkezik, ezek milyen irányelveket követnek, a támogatások szempontjából milyen területek élveznek prioritást, illetve mindegyik mekkora pénzügyi keret áll rendelkezésre.

A támogatási alapokat az Európai Bizottság két nagy részre osztja, ekképpen (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- 2021-2027 overview, 2022):

- kohéziós politika, ez magába foglalja a következő alapokat:
  - Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA)
  - Európai Szociális Alap Plusz (ESZA+)
  - Kohéziós Alapok
  - Igazságos Átmenet Alap
  - Interreg
- egyéb alapok, a következőket tartalmazza:
  - Menekültügyi, Migrációs és Integrációs Alap
  - Határmenedzsment és Vízumügyek
  - Belső Biztonsági Alap

- Európai Tengerészeti, Halászati és Akvakultúra Alap

Jelen tanulmány a kohéziós politikával foglalkozik, azon belül is leginkább az Európai Regionális Fejlesztési Alappal (ERFA), az Európai Szociális Alappal (ESZA) és a Kohéziós Alappal, hiszen megítélésem szerint ezek járulnak hozzá leginkább a jelenlegi kutatás tárgyát képező régió fejlesztéséhez.

Annak érdekében, hogy az unió által rendelkezésre bocsájtott támogatásokat felhasználhassuk egy régió fejlesztésére – esetünkben Székelyföld – szükséges megismernünk minden egyes támogatási alap szerkezetét, irányelveit, felépítését és működését. Ezek rövid ismertetése következik a továbbiakban.

Az *ERFA* (Európai Regionális Fejlesztési Alap) célja az Európai Unió belüli kohézió megerősítése gazdasági és társadalmi téren a régiók közötti egyensúlyhiány korrekciója révén. A jelenlegi 2021-2027-es költségvetési időszakban az unió egészére szánt kezdeti előirányzott keret 215 milliárd euró, a jóváhagyott költségvetés pedig összesen- amely tartalmazza úgy az EU támogatásokat, mint a nemzeti hozzájárulásokat is- 129.315.013.735 euró (hozzávetőlegesen 129,31 milliárd euró), amiből EU támogatás 86.380.355.147 euró (hozzávetőlegesen 86,38 milliárd euró), illetve a nemzeti hozzájárulások összesen 42.934.658.588 euró (hozzávetőlegesen 42,93 milliárd euró). (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022). A beruházások tekintetében a következő fő irányelvek, finanszírozási prioritások (úgynevezett szakpolitikai célkitűzések) kerültek megfogalmazásra (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022):

- *Versenyképesebb és intelligensebb Európa*: kis- és középvállalkozások (KKV) támogatása, hangsúlyt fektetve az innovációra és a digitalizációra
- *Zöldebb Európa*: alacsonyabb széndioxid kibocsátás, a Párizsi Szerződés érvénybe léptetése, újrahasznosítható energiaforrások felhasználása, a klímaváltozás visszaszorítása
- *Összekapcsolt Európa*: stratégiai szállítási és digitális hálózatok fejlesztése és kiépítése révén
- *Szociálisabb Európa*: hatékony és inkluzív foglalkoztatás, az oktatáshoz és az egészségügyi ellátáshoz való egyenlő hozzáférés biztosítása, de a fenntartható turizmus és a kultúra támogatása is ide tartozik
- *A polgáraihoz közelebbi Európa*: a helyi stratégiai fejlesztések és a fenntartható városfejlesztések támogatása



A támogatási alap legfontosabb irányelvei a versenykéesebb és intelligensebb Európa (első szakpolitikai célkitűzés – policy objective, a továbbiakban PO1), és a zöldebb, illetve alacsony széndioxid kibocsátású Európára (második szakpolitikai célkitűzés – policy objective, a továbbiakban PO2) való átállás. Minden régió és tagállam a kiutalt összeg legalább 30%-át a PO2-re összpontosítja. A legfejlettebb tagállamok és régiók a támogatások 85%-át PO1 és PO2-re fordítják. Az úgynevezett tranzit régiók (átmenet a gyengén fejlett és a legfejlettebb között) a támogatások legalább 40%-át PO1-re fordítják. A gyengén fejlett régiók a támogatások legalább 25%-át PO1-re szükséges fordítaniuk. Minden tagállamnak és régióknak a támogatások legalább 8%-át városfejlesztésre kell fordítaniuk különböző helyi fejlesztési együttműködések által. Előreláthatóan az ERFA 30%-al járul majd hozzá a klímavédelmi célkitűzésekhez, az erre a célra szánt teljes költségvetésből. Előreláthatóan a 2022-2027-es időszakra Romániának az ERFA alapokból összesen több mint 9,6 milliárd euró támogatást juttatnak, amelynek nagy része Európai Unió hozzájárulás, kisebb részben pedig nemzeti hozzájárulás. A következőkben megvizsgáljuk, hogy ebből az összegből minden egyes PO (policy objective- szakpolitikai célkitűzés) mekkora juttatást kap és minden esetben milyen befektetési célokat támogatnak. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022).

*Versenykéesebb és intelligensebb Európa (PO1)* esetében a juttatások összértéke 2.596.096.670 euró, ami a szóban forgó időszak teljes ERFA értékének a 27%-át teszi ki. Konkrét célkitűzései között szerepel az innováció, kutatás és az új fejlett technológiák bevezetése; a digitalizáció előnyeinek gyümölcsöztetése úgy az állampolgárok, mint vállalkozások és közigazgatás szintjén egyaránt; a kis- és középvállalkozások (KKV) növekedésének és versenyképességének elősegítése; készségek fejlesztése az intelligens szakosodás, iparosodás és a vállalkozói szellem elősegítéséhez; digitális kapcsolatok javítása (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022).

A PO1 esetében a következőkre hívható le támogatás (Eur-Lex, 2022) :

- a kis- és középvállalkozások (KKV) támogatása eszközbeszerzésre (ide tartoznak az immateriális eszközök vagy e-tőke is), amelyek kutatásokat és innovatív tevékenységeket végeznek
- technológiatranszfer, illetve a vállalkozások, felsőoktatási intézmények és kutatási központok közötti együttműködés

- képzések, kapacitás és készségek fejlesztése, vállalkozói szellem fejlesztése az ipari átmenethez és felfedezések támogatása
- a KKV-nek szánt kereskedelmi infrastruktúra fejlesztése (ide értve az ipari parkokat és telephelyeket)
- a KKV-k kereskedelmi fejlesztése és nemzetközivé tétele
- innovációs klaszterek és kereskedelmi hálózatok támogatása KKV-k számára, inkubációs tevékenységek, kezdő (start-up), illetve spin-off (kutatással, fejlesztéssel foglalkozó) vállalkozások támogatása
- a KKV-k digitalizációjának előmozdítása, elősegítése
- telekommunikáció, IT szolgáltatások, e-egészségügy

*Zöldebb Európa (PO2)* általában minden olyan tevékenységet támogat, amely a széndioxid kibocsátásának csökkentését, a klímavédelmet, az újrahasznosítható energiák felhasználását, a szennyezés csökkentését, a biodiverzitást és a városi ökológiai infrastruktúra, a körkörös gazdaság (környezetbarát terméktervezés, amely a termék tartósságát, javíthatóságát, újrahasznosítását tartja szem előtt), illetve a fenntartható multimodális városi közlekedés (okos közlekedési rendszer) fejlesztését valósítják meg. (Eur-Lex, 2022)

A PO2 által támogatható tevékenységek a következők (Eur-Lex, 2022) :

- középületek és lakóházak energetikai hatékonyságát növelő tevékenységek
- a központosított fűtési rendszerek hatékonyságát előmozdító tevékenységek
- újrahasznosítható energiaforrások felhasználása: napenergia, szélenergia, biomassza, geotermikus energia
- az elektromos áram intelligens elosztási rendszereinek támogatása
- az éghajlatváltozáshoz való alkalmazkodás, a katasztrófákkal szembeni ellenállóképesség, kockázatmegelőzési stratégiák (földcsuszamlás, szárazság, árvíz, földrengés) támogatása
- fenntartható vízgazdálkodás
- a körkörös gazdaságba való áttérés előmozdítása
- biodiverzitás biztosítása, a városi zöld infrastruktúra kiépítése, szennyezés csökkentése, a szennyezett ipari telephelyek fertőtlenítése
- városi közlekedés fejlesztése, főleg a kevésbé fejlett régiókban, mint pl: kisvasút, metró- és villamos vonalak, illetve a kerékpáros infrastruktúra fejlesztése

*Összekapcsolt Európa (PO3)* a transzeurópai közlekedési hálózat (TEN-T) fejlesztését, ezek a klímaváltozással szembeni ellenállóképességét, biztonságosságát, intermodalitását előmozdító tevékenységek támogatását célozza meg, ugyanakkor a regionális, helyi hálózatok fejlesztését, illetve ezek a TEN-T-hez való kapcsolódását, a határközi mobilitás elősegítését és a digitális összekapcsoltság javítását is prioritásként kezeli. (Eur-Lex, 2022)

A PO3 által támogatott tevékenységek (Eur-Lex, 2022) :

- autópályák, nemzeti, regionális, helyi úthálózatok építése, újraépítése, felújítása
- másodlagos úthálózat-kapcsolatok építése a TEN-T úthálózatokkal és csomópontokkal
- vasútvonalak építése, újraépítése, felújítása
- Európai Vasúti Forgalmirányítási Rendszer (ERTMS) kiépítése és mobil vasúti eszközök beszerzése
- nem városi multimodális közlekedés támogatása
- kikötők
- alternatív üzemanyagokhoz való hozzáférést biztosító infrastruktúra és kerékpározás biztosítása
- a közlekedés digitalizálása

*Szociálisabb Európa (PO4)* legfőképpen a szociális infrastruktúra fejlesztését célozza meg, figyelembe véve az innováció fontosságát is a minőségi munkahelyekhez való hozzáférés megkönnyítése érdekében. Ugyanakkor jelentős hangsúlyt fektet az oktatásra, tanulásra és minden olyan infrastruktúra fejlesztésére, amelyek az ezekhez való hozzáférést megkönnyítik. Továbbá a marginalizált csoportok, bevándorlók társadalmi-gazdasági integrációjára is biztosít támogatást, ide értve a lakhatást, egészségügyi ellátást és egyéb szociális szolgáltatásokat. (Eur-Lex, 2022)

A PO4 a következő esetekben nyújt támogatást (Eur-Lex, 2022) :

- infrastrukturális beruházások támogatása az óvodai nevelés, alap-, közép-, felsőfokú oktatás és a felnőttképzés megvalósítása és fejlesztése érdekében (úgy személyes, mint online térben egyaránt)
- migránsok, menekültek (főleg, de lehetnek egyéb, nemzetközi védelmet kereső személyek is) megsegítése a lakhatás, ideiglenes befogadás és szociális ellátás által

- egészségügyi infrastruktúrák támogatása, orvosi eszközök, mobil egészségügyi eszközök és az egészségügy digitalizálása
- hátrányos helyzetű csoportok (munkanélküliek, fiatalok, romák, szegénységben élők) támogatása a munkahelyszerzés területén
- független aktivitások, szociális területen tevékenykedő és start-up (újonnan induló) vállalkozások támogatása
- az esélyegyenlőség biztosításának támogatása, a hátrányos csoportok munkába való be- és visszaillesztése, a társadalmi életbe való aktív részvétel előmozdítása
- az egészségügyi rendszerekhez való hozzáférést segítő és ezek hatékonyságát növelő intézkedések támogatása
- a család- és társadalomgondozási szolgáltatások javításának támogatása
- a kultúra és turizmus szerepének növelése a gazdasági fejlődésben, a társadalmi befogadásban és innovációban

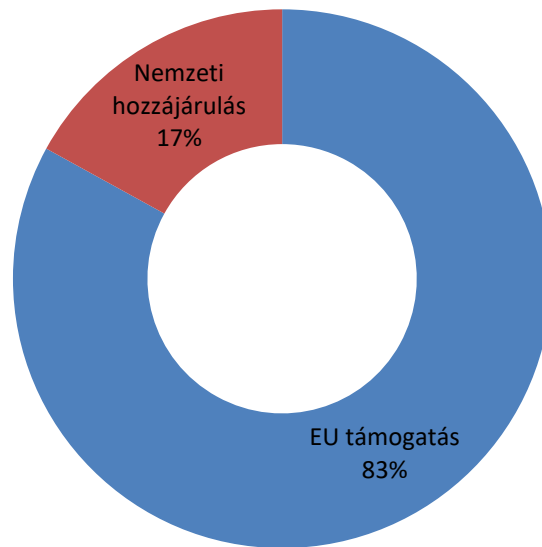
*A polgáraihoz közelebbi Európa (PO5) az integrált és az inkluzív fejlődés előmozdítását támogatja társadalmi, gazdasági és környezeti téren, figyelembe véve ugyanakkor a kulturális és természeti örökség, a fenntartható turizmus és a városi, illetve a városokon kívüli területek biztonságának fejlesztését. (Eur-Lex, 2022)*

A PO5 a következő tevékenységeket támogatja (Eur-Lex, 2022) :

- a turisztikai közvagyon és az ehhez kapcsolódó turisztikai szolgáltatások fejlesztése, népszerűsítése és védelme
- a kulturális örökség és az ehhez kapcsolódó kulturális szolgáltatások fejlesztése, népszerűsítése és védelme
- az ökoturizmus és a természeti örökség fejlesztése, népszerűsítése és védelme
- a közterületek megújítása és ezek biztonságossá tétele

A Romániának szánt ERFA által támogatott összérték a 2021-2027-es költségvetési időszakra 9.614.292.107 euró (hozzávetőlegesen 9,6 milliárd euró), amiből az Európai Unió által támogatott érték 7.982.036.794 (hozzávetőlegesen közel 8 milliárd euró) és a nemzeti hozzájárulás értéke pedig 1.632.255.313 euró (hozzávetőlegesen 1,6 milliárd euró), 2022. novemberi adatok alapján, ezt A 6-os ábra érzékelteti (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF/ERFA, 2022)

**6. ábra Nemzeti és EU-s hozzájárulás mértéke a Romániának szánt ERFA alaphoz**

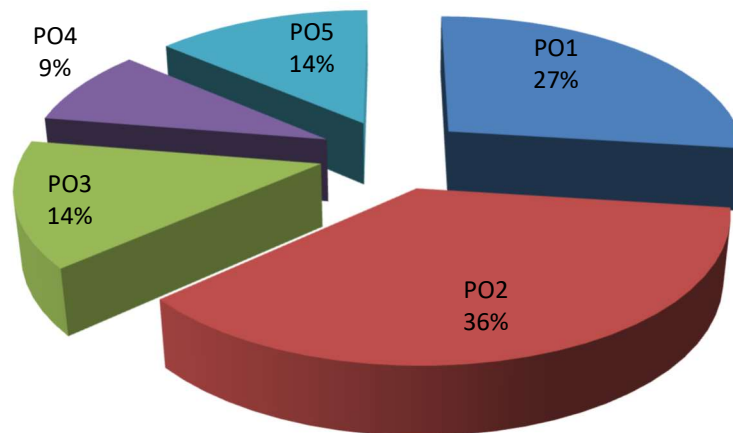


(Forrás: Európai Bizottság-ERFA, 2022)

Amint az a fentiekből kiderült az ERFA alapot öt politikai célkitűzés (PO) alkotja, minden esetben megjelölve az adott célkitűzés pontos és egyértelmű irányelveit, illetve pontosan meghatározzák azon tevékenységek összességét, amelyekre támogatás hívható le a szóban forgó uniós alap esetében.

A következő 7-es ábra bemutatja, hogy a Romániának szánt jelenlegi költségvetési időszakban melyik PO-ra mekkora hangsúlyt fektetnek az ERFA keretén belül (ebben az esetben az Európai Unió és a nemzeti hozzájárulást egybevonva).

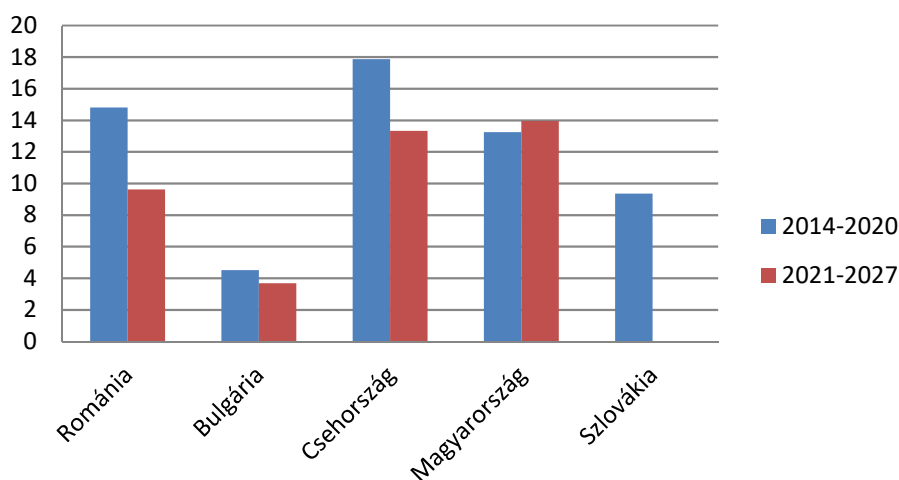
**7. ábra PO-k felosztása az ERFA keretén belül (Románia esetében)**



(Forrás: Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-Románia, 2022)

Ahol, PO1- Versenyképesebb és intelligensebb Európa, a juttatás összértéke: 2.596.096.670 milliárd euró; PO2- Zöldebb Európa, juttatás összértéke: 3.504.483.339 euró; PO3- Összekapcsolt Európa, a juttatás összértéke:1.358.869.292 euró; PO4- Szociálisabb Európa, a juttatás összértéke: 837.339.488 euró; PO5- A polgáraihoz közelebbi Európa, a juttatás összértéke: 1.317.503.318 euró. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022)

**8. ábra Az ERFA támogatásait összehasonlítva a legutóbbi (2014-2020) és a jelenlegi (2021-2027) költségvetési időszakban, a Kelet Európai térség országai tekintetében**



(Forrás: Európai Bizottság 2014-2020; 2021-2027, 2022)

Megjegyzés: A dolgozat megírásának pillanatában Magyarország esetében a jelenlegi költségvetési időszakra vonatkozó összeg a 2021 júliusában megjelent Partnerségi Megállapodás által tartalmazott adatot jelöli (ezt a 8-as ábra érzékelteti), ami egy tervezetnek tekintendő, Szlovákia esetében a 2021-2027-es időszakra nincs adat (2022-es adatok).

Az ERFA keretén belül azonosított PO1, PO3, PO4 és az aktív mutatók átfedésének mértéke az alábbi 3-as táblázatban látható:

**3. táblázat ERFA PO-k és aktív mutatók átfedése**

ERFA PO-k (szakpolitikai célkitűzések)	Aktív mutatók (befolyásolási tényezők)
<i>PO1: Versenyképesebb és intelligensebb Európa: kis- és középvállalkozások (KKV-k) támogatása, hangsúlyt fektetve az innovációra és a digitalizációra (ipari parkok, telephelyek, klaszterek, inkubációs tevékenységek, start-up, spin-off, IT, technológiatranszfer)</i>	A KKV-k kategóriája magába foglalja az aktív mutatóknál azonosított <i>ipari vállalatokat</i> , sőt a PO1 nagy hangsúlyt fektet az eszközbeszerzésre, amely általában nagy mértékben befolyásolja az ipar fejlettségét. Az innováció szoros összefüggésben van a <i>K+F</i> tevékenységekkel, hiszen az előbbi az utóbbi nélkül nem valósítható meg. Ugyancsak ennél a szakpolitikánál azonosított technológiatranszfer összefügg a befolyásolási tényezőknel megjelölt <i>FDI</i> befektetésekkel, hiszen a kevésbé fejlett régiók leginkább ezért ragaszkodnak a külföldi tőke bevonzásához.
<i>PO3: Összekapcsolt Európa, stratégiai szállítási és digitális hálózatok fejlesztése és kiépítése</i>	Az aktív mutatóknál meghatározott <i>infrastruktúra</i> összefüggésben áll a szállítási hálózatokkal (a dolgozat csak a szállítási infrastruktúrát, nevezetesen a közutakat elemzi).
<i>PO4: Szociálisabb Európa, hatékony és inkluzív foglalkoztatás, oktatás, kultúra</i>	Az azonosított <i>K+F</i> tevékenységek szorosan összefüggnek az oktatással.

(Forrás: Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-ERDF, 2022; Eur-Lex, 2022)

A 3-as táblázatban látható, hogy az ERFA egyes, hármas és négyes szakpolitikai célkitűzései (PO1, PO3, PO4) közvetett vagy közvetlen módon összefüggésben állnak vagy hatással

vannak az azonosított aktív mutatókra (befolyásolási tényezőkre). Ez azt bizonyítja, hogy az EU irányelvei és támogatáspolitikája összhangban van az említett mutatókkal, ezért ezek az EU-s periférikus területek fejlesztésének befolyásolására felhasználhatók (ez megerősíti a 2.1-es alfejezetben azonosított aktív mutatók helyességét az Európai Unió szintjén is).

Az alfejezet következő részében bemutatásra került az EU többi támogatási alapja is, amelyek értékes pénzügyi forrásokat biztosíthatnak az elemzett régió fejlesztése szempontjából.

Az Európai Unió kohéziós politikájának következő támogatási alapja az Európai Szociális Alap Plusz (European Social Fund Plus- ESF+, továbbiakban ESZA+). A 2021-2027-es költségvetési időszakra ezen alapon belül a kezdeti előirányzott keret közel 99 milliárd euró, a jóváhagyott költségvetés pedig összesen- amely tartalmazza úgy az EU támogatásokat, mint a nemzeti hozzájárulásokat is 53.984.951.023 euró (hozzávetőlegesen 53,9 milliárd euró), amiből EU támogatás 32.161.249.857 euró (hozzávetőlegesen 32,16 milliárd euró), illetve a nemzeti hozzájárulások összesen 21.823.701.166 euró (hozzávetőlegesen 21,8 milliárd euró) összegre rúgnak (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+, 2022).

Az ESZA+ a legfontosabb uniós eszköz az emberekbe való befektetés tekintetében. A „Szociálisabb és befogadóbb Európa” szakpolitikai célkitűzések értelmében segíti a vállalkozások létrehozását, az embereket az elhelyezkedésben, támogatást biztosít a hátrányos helyzetű csoportoknak, de az oktatás javítása és a közszolgáltatások hatékonyabbá tétele is céljai között szerepel. A 2014-2020-as költségvetési időszakban támogatott prioritásokat is integrálja az Ifjúsági Foglalkoztatási Kezdeményezés (YEI) és a Legrászorultabbak Európai Segítségnyújtási Alap (FEAD) keretében. Az alap ugyanakkor egyik legfontosabb eszköze lesz az EU társadalmi-gazdasági kilábalásának a koronavírus járvány által okozott helyzetből. A pandémia negatív hatásai közé tartozik az egyenlőtlenségek növekedése társadalmi csoportok között, óriási kihívás elé állította az egészségügyi és oktatási rendszereket, illetve felborította a munkaerőpiac egészséges működését. Az ESZA+ egyik legfőbb célkitűzése, hogy segítséget nyújtson a tagállamoknak ezen problematikák hatékony kezelésében. Továbbá, mint a kohéziós politika eszközeként az említett alap legfontosabb küldetése közé tartoznak a gazdasági, társadalmi, területi kohézió megvalósítása, ennek eredményeként pedig a csökkentve a tagállamok és régiók közötti egyenlőtlenségeket. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+, 2022).

Az ESZA+ a jelenlegi költségvetési időszakban (2021-2027) négy alapot ötvöz, amelyek az ezt megelőző időszakban (2014-2020) különálló támogatási eszközként működtek, ezek pedig



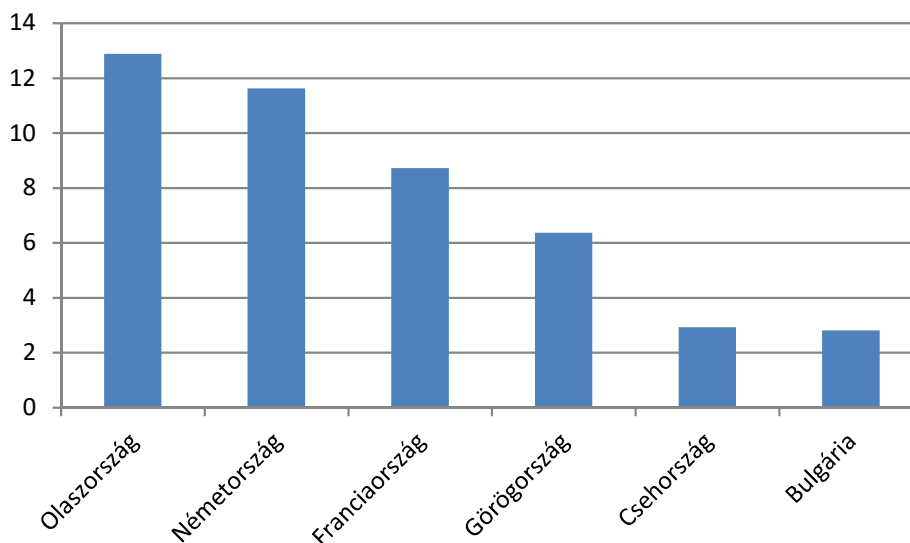
a következők: a legismertebb az Európai Szociális Alap (ESZA), továbbá ide tartoznak a már fennebb említett Legrászorultabbak Európai Segítségnyújtási Alap (FEAD) és Ifjúsági Foglalkoztatási Kezdeményezés (YEI), illetve az Európai Foglalkoztatási és Szociális Innováció Program (EaSI) (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+, 2022).

Összegezve az ESZA+ a Szociális Jogok Európai Pillére (European Pillar of Social Rights- 20 alapvet fogalmaz meg az oktatás, esélyegyenlőség, foglalkoztatás, egészségügy, gyerekvédelem stb területén) elvét támogatja intézkedéseivel a foglalkoztatás, oktatás, a készségek fejlesztése és a befogadás területén. Mindezek révén hozzájárul a munkanélküliség csökkentésének, a képzések minőségi javításának, a társadalmi integráció, a nemek közötti esélyegyenlőség, az alapvető jogok tiszteletben tartása és a megkülönböztetés-mentesség megvalósításához.

Az alap, mint az igazságos és inkluzív fellendülés egyik fő támogatója, a következő célokra összpontosít (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+, 2022):

- társadalmi befogadás: legfőképpen a marginalizált csoportok társadalmi-gazdasági integrációjára fókuszál, továbbá prioritásként kezeli a szociális védelmet, a minőségi szolgáltatásokhoz való egyenlő hozzáférést, a szegénység elleni küzdelmet
- oktatás és készségek: képzési és oktatási rendszerek javításának, illetve az ezekhez való egyenlő hozzáférés biztosításának támogatása, ugyanakkor fontosnak tartja az átképzést, továbbképzést és az élethosszig tartó tanulást
- foglalkoztatás: biztosítani kívánja a minőségi és elérhető foglalkoztatást kivétel nélkül mindenki számára, ide tartozik a fiatalok foglalkoztatása is, továbbá fontosnak tartja a korszerűsítés megvalósítását a munkaerő-piaci intézmények és szolgáltatások területén, ide tartozik a nemek szerinti kiegyensúlyozott munkaerő-piaci részvétel is, illetve a társadalom aktív rétegének- mint amilyenek a munkavállalók, vállalkozók, vállalkozások- alkalmazkodása a változásokhoz, új helyzetekhez.

**9. ábra Az ESZA+ által hat leginkább támogatott tagállam (milliárd euróban kifejezve)**



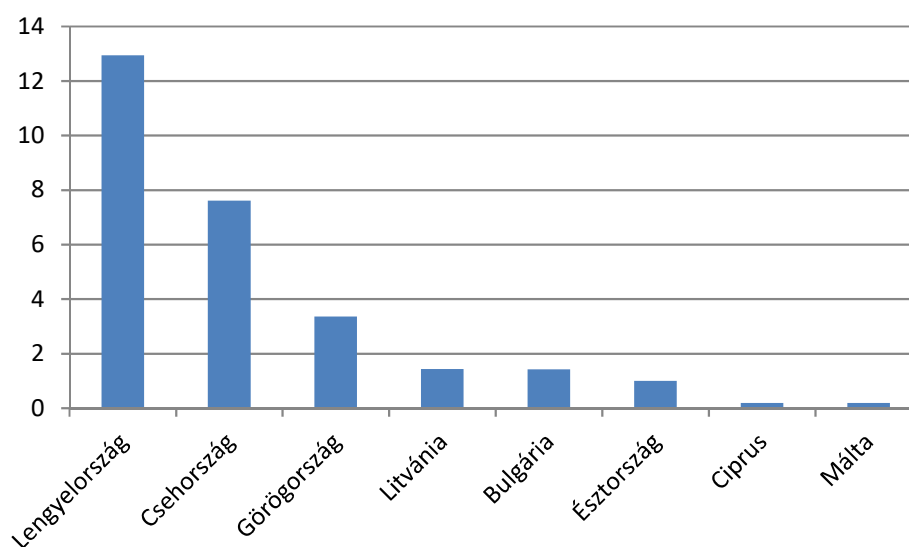
(Forrás: Európai Bizottság -ESF+, 2022)

Megjegyzés: A dolgozat jelen alfejezetének kidolgozásának pillanatában (2022.11.20) Romániáról, az Európai Bizottság hivatalos honlapján az ESZA+ támogatásokról nem áll rendelkezésre adat, ezért nem került feltüntetésre a 9-ik ábrán.

Az Európai Unió harmadik kohéziós politikáját alkotó alap a Kohéziós Alap (KA), azon tagállamok számára nyújt támogatást, amelyek egy főre jutó Bruttó Nemzeti Jövedelme (GNI-Groth National Income) nem éri el az EU-27 átlagának 90%-át, hozzájárulva ezáltal ezek gazdasági, társadalmi és területi kohéziójának erősítéséhez. Ezek a tagállamok a következők: Bulgária, Horvátország, Ciprus, Csehország, Észtország, Görögország, Magyarország, Lettország, Litvánia, Málta, Lengyelország, Portugália, Románia, Szlovákia, Szlovénia. A kezdeti előirányzott összeg (mind a 15 tagállam részére összesen) 36,6 milliárd euró, ebből eddig elfogadtak 28.166.116.443 eurót (hozzávetőlegesen 28,16 milliárd euró), amely összeg magába foglalja úgy az EU-s támogatások, mint a nemzeti hozzájárulások összértékét. Felbontva az EU-s támogatások 23.851.715.070 eurót (hozzávetőlegesen 23,85 milliárd eurót), míg a nemzeti hozzájárulások összértéke 4.314.401.373 eurót (hozzávetőlegesen 4,31 milliárd eurót) tesznek ki. Az alap a Zöldebb Európa és az Összekapcsolt Európa szakpolitikai célkitűzéseket (PO) tartja szem előtt, ezáltal biztosítva a környezetvédelmi és a transzeurópai közlekedési hálózatok (TEN-T) támogatását. Elvárásként fogalmazódott meg, hogy a KA

37%-át a klímaváltozásra vonatkozó célkitűzésekre használják fel. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- CF, 2022 )

**10. ábra A KA eddig elfogadott költségvetése nyolc tagállam számára biztosít támogatást (EU-s támogatás és nemzeti hozzájárulás összesen, milliárd euróban kifejezve)**



(Forrás: Európai Bizottság –CF, 2022)

Megjegyzés: A jelen pillanatban (2022.11.20) Romániáról nem szerepelnek adatok az Európai Bizottság hivatalos honlapján, ezért nem került feltüntetésre a 10-ik ábrán, erről előreláthatóan a 2023-as év folyamán tesznek közzé információkat.

A kohéziós politika negyedik tartópillére az Igazságos Átmenet Alap (IÁA, Just Transition Fund- JTC). Az alap a 2021-2027-es költségvetési időszak újdonsága, új finanszírozási eszköz, amely 19,2 milliárd euró előirányzott összeggel rendelkezik a tagállamok összességét illetően. Ebből eddig elfogadásra került egy 9.200.065.464 eurós (hozzávetőlegesen 9,2 milliárd euró) költségvetés, ebből EU-s támogatás összesen 6.187.229.661 euró (hozzávetőlegesen 6,18 milliárd euró) és nemzeti hozzájárulások összesen 3.012.835.803 euró (hozzávetőlegesen 3 milliárd euró), 2022 novemberi adatok alapján. Az Igazságos Átmenet Alap az Igazságos Átmenet Mechanizmusának első pillére az Európai Zöld Megállapodás keretében, ennek értelmében elsődleges célja a klímasemlegesség megvalósítása az Európai Unió területén 2050-ig. Az alap legfőbb célja tehát a klímasemlegességre való átállás elősegítése a leginkább rászoruló területeken. Kiváltképpen azokat a régiókat hivatott segíteni, amelyek függősége jelentős a szilárd fosszilis tüzelőanyagoktól (szén, tőzeg,

olajpala) és/vagy széndioxid-intenzív iparágakkal rendelkeznek (acél, cement, vegyipar), ezek társadalmi-gazdasági hatásait hivatott mérsékelni az átállás során. A támogatás ugyanakkor fontosnak tartja a regionális egyenlőtlenségek növekedésének elkerülését, amely összhangban van az EU regionális együttműködések csökkenésére és az ezen belüli szerkezeti (strukturális) változások kezelésére irányuló céljaival. Úgynevezett Igazságos Átmenet Platformot (Just Transition Platform) hozott létre a Bizottság, hogy biztosítsa a tagországoknak az Igazságos Átmenet Mechanizmusa által kínált támogatási lehetőségeket. A platform biztosítja, hogy minden érdekelt és érintett fél hozzáférjen és rendelkezzen azokkal az ismeretekkel, információkkal, útmutatásokkal, amelyek biztosítják Európa igazságos átmenetét a klímasegélyes és fenntartható gazdaságra. Ez az a hely ahol az érdeklődők technikai segítséget és tanácsokat is kapnak, ugyanakkor ügyfélszolgálattal is rendelkeznek. Rendezvényeket is szerveznek, továbbá a pénzügyi szereplők, szociális partnerek, az üzleti élet képviselői, ifjúsági szervezetek, munkacsoportok és az átmenetben szakosodott szakértők lehetőséget kapnak a tapasztalatcserére és az aktuális kihívások megvitatására. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –JTF, 2022).

A fennebb említett Európai Zöld Megállapodás (European Green Deal, továbbiakban EGD) a klímaváltozás által okozott kihívások leküzdésének előmozdítását tartja fő céljának, ennek értelmében az Európai Uniót modern, versenyképes és erőforrás-hatékony gazdasággá kívánja alakítani, biztosítva a következőket (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –JTF, 2022).:

- a nettó üvegházhatású gázkibocsátás megszüntetése 2050-re
- erőforrás-felhasználástól független gazdasági növekedés biztosítása
- senki (sem személy, sem terület, régió) sem maradhat hátra

A EGD-t ugyanakkor úgy tartják, hogy egyben egy mentőöv is a koronavírus járvány által okozott visszaesésből való kilábalásban. Az EU 2021-2027-es költségvetéséből és a NextGenerationEU helyreállítási tervből származó, beruházásokra szánt 1,8 billiárd euró egyharmada finanszírozza az EGD-t (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –JTF, 2022).

A jelen tanulmányban utolsóként említett, de közelről sem utolsó sorban, az Európai Unió kohéziós politikáját elősegítő eszköz az Interreg nevezetű támogatási alap. Ez az Európai Területi Együttműködés a 2021-2027-es költségvetési időszakra három uniós forrást ölel fel a következő módon (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Interreg, 2022):

- az ERFA (a fennebb elemzett Európai Regionális Fejlesztési Alap) egy része, amely a Területi együttműködést célozza meg, határokon átnyúló, transznacionális, interregionális és együttműködési programokat támogat mintegy 9 milliárd eurós költségvetéssel
- az Előcsatlakozási Eszköz (Instrument for Pre Accession- IPA) keretén belül végrehajtott együttműködés támogatása, 401 millió eurós költségvetéssel
- a Szomszédsági, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (Neighbourhood, Development and International Cooperation Instrument- NDICI) keretén belül megvalósuló együttműködés támogatása 611 millió eurós költségvetéssel

Az Európai Unió mint közösség egyik legfontosabb célja, hogy támogassa a területén lévő régiók közötti együttműködéseket, ezáltal hozzájárulva ezek gazdasági-társadalmi fejlődéséhez, ugyanakkor megvalósítsa a határok átjárhatóságát. Ezt valójában az Európai Területi Együttműködés (Interreg) teszi lehetővé, amely egy több szálon futó támogatási eszköz, a következő együttműködési összetevőkkel: határon átnyúló (Interreg A); transznacionális (Interreg B); interregionális (Interreg C); legkülső régiók együttműködése (Interreg D). (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Interreg, 2022).

A jelenlegi költségvetési időszakra az Interreg hét kohéziós politikai prioritást tart szem előtt, ezekből öt a fennebb már részletesen bemutatásra kerülő szakpolitikai célkitűzések (PO1-PO5), de ezeken kívül két új konkrét céllal is rendelkezik (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Interreg, 2022).:

- Interreg egyedi célkitűzés (ISO) 1: jobb együttműködési irányítás (közigazgatási intézmények kapacitásnövelése, jogi, adminisztratív akadálymentesítés, a fenntartható demokrácia fejlesztése stb)
- Interreg egyedi célkitűzés (ISO) 2: egy biztosabb és biztonságosabb Európa (határátlépések kezelése, társadalmi integráció, mobilitás, migráció, foglalkoztatás, esélyegyenlőség stb)

Figyelembe kell veyük az együttműködés beágyazása elvét, amely kimondja, hogy több szinergiára van szükség az Interreg programok, más együttműködési platform és más uniós támogatási program között, hiszen az együttműködés az Európai Unió lényege. Ez az elv ugyanakkor azt is jelenti, hogy minden ERFA által támogatott programnak egyben az

együttműködési tevékenységeket is támogatnia kell (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja-Interreg, 2022).

Az együttműködés tekintetében, hogy ez maradéktalanul megvalósuljon úgy Európában, mint azon kívül is, négy fő sarokkövet szükséges kiemelnünk (a fennebb már említett együttműködési összetevők részletezése következik) (Interact, 2022; Urbact, 2022; ESPON, 2022):

- Interreg A terület: a Határon Átnyúló Együttműködés (Cross Border Cooperation)
- Interreg B terület: Transznacionális Együttműködés (Transnational Cooperation)
- Interreg C terület: Interregionális Együttműködés (Interregional Cooperation), régiók közötti együttműködést segíti, célja a kohéziós politika hatékonyságának növelése a tapasztalatcsere és az innovatív megközelítések által. A 2021-2027-es költségvetési időszakban négy interregionális program emelendő ki: Interreg Európa (Interreg Europe); Interact; URBACT (a városok közötti együttműködést támogatja); ESPON: az Európai Területrendezési Megfigyelő Hálózat (European Spatial Planning Observation Network);
- Interreg D terület: a Legkülső Régiók Programja célja az unió szempontjából leginkább kívül eső régiók segítése az együttműködésben a szomszédos országokkal és területekkel.

Az eddig részletesen bemutatott alapok az Európai Unió kohéziós politikájához hozzájáruló fő támogatási eszközök. A többi jelenlegi költségvetési időszakra elfogadott eszközöket „egyéb alapok” néven említi az Európai Bizottság, ezek a következők: A Menekültügyi Migrációs és Integrációs Alapot (Asylum, Migration and Integration Fund- továbbiakban AMIF); Határkezelési és Vízumügyi Eszköz (Border Management and Visa Instrument- BMVI); A Belső Biztonsági Alapot (Internal Security Fund- továbbiakban ISF); Az Európai Tengerészeti Halászati és Akvakultúra alap (ETHA, European Maritime, Fisheries and Aquaculture Fund- továbbiakban EMFAF) (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja, 2022). Ezek részletezése nem bír relevanciával a jelenlegi kutatás szempontjából.

A tanulmány jelenlegi fejezetének (3.3) eddigi részében az Európai Unió 2021-2027-es költségvetési időszakára létrehozott támogatási alapok (eszközök) külön-külön kerültek bemutatásra, elemzésre, kiemelve minden egyes esetben az irányelveket és a szakpolitikai célokat. Az Európai Bizottság azonban egy másfajta felosztást, megközelítést is alkalmaz az említett alapok tekintetében, azaz más szempontból csoportosítja ezeket és bemutatja a

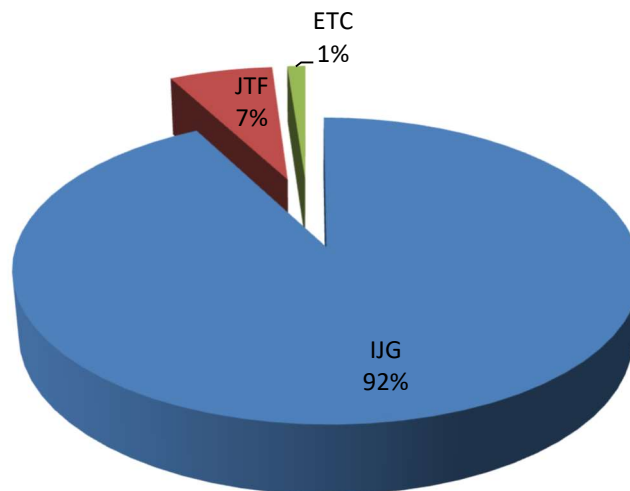
kezdeti költségvetési keretösszegeket minden egyes esetben. Fontos, hogy ezek az adatok, értékek a kezdeti EU-s allokációkat mutatják be, a források átutalása előtt. Az unió kohéziós politikájának érvényre juttatására, a jelenlegi költségvetési időszakban, összesen, mindent összevonva 392 milliárd eurós kezdeti költségkeretet szántak.

A Bizottság a következő csoportosítást alkalmazza a támogatási alapok tekintetében:

- Befektetések munkahelyekért és növekedési célokért (Investment for jobs and growth goal- továbbiakban IJG) kategória, amely a következő alapokat foglalja magába:
  - Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA, European Regional Development Fund- továbbiakban ERDF)
  - Európai Szociális Alap + (ESZA+, European Social Fund +, továbbiakban ESA+)
  - Kohéziós Alap (KA, Cohesion Fund- továbbiakban CF)
  - Igazságos Átmenet Alap (IÁA, Just Transition Fund- továbbiakban JTF)
- Interreg: Európai Területi Együttműködés (ETE, European Territorial Cooperation- továbbiakban ETC)
- A Bizottság által kezelt EU-s eszközök (Commission managed EU instruments- EUi) és technikai segítségnyújtás (Technical Assistance- TA)

A fennebb említett teljes összegből 11,3 milliárd eurót szánunk az Európai Hálózatfejlesztési Eszköznek és 2,5 milliárd eurót a Bizottság által kezelt eszközökre és a technikai segítségnyújtásra. Ennek értelmében összesen (EU-s szinten) 378,2 milliárd eurós keretösszeg marad az IJG és Interreg célok támogatására (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –EU Budget, 2022).

## 11. ábra EU-s alapok százalékos megoszlása Románia esetében



(Forrás: Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –EU Budget, 2022)

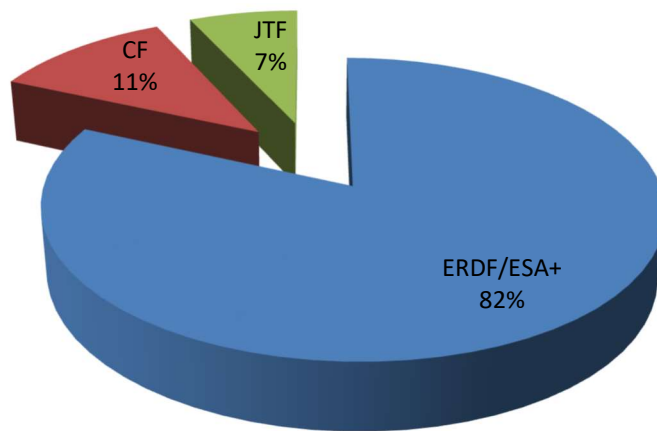
A pontos összegek a következők (2022.11.22-ben): IJG 29.937,4 (hozzávetőlegesen 29,93 milliárd euró), JTF 2.139,5 (hozzávetőlegesen 2,13 milliárd euró), ETC 372,6 (hozzávetőlegesen 0,37 milliárd euró), ezt szemlélteti a 11-es ábra.

Megjegyzés: Megfigyelhető, hogy a Bizottság kimutatásában országokra leosztva, így Románia esetében is, nem szerepelnek a TA és EUi alapok, mivel ezeket kimondottan az említett uniós szerv használja fel a támogatási rendszer megfelelő működtetése érdekében. Az adatok 2022. novemberéből származnak.

A Bizottság felosztásában, amint már fennebb említésre került, a IJG csoportosítás magába foglalja az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA- ERDF)/Európai Szociális Alap+ (ESZA+- ESF+) kombinációt, a Kohéziós Alapot (KA- CF) és az Igazságos Átmenet Alapot (IÁA- JTF), mindezek értéke összesen 369 milliárd eurós összegre rúgnak. Fontos figyelembe venni, hogy az Európai Unió 2021/1131-es végrehajtási határozata alapján a kezdeti kimutatások úgy ERFA/ESZA+ kombinált allokációk formájában régiókra és régiókatégoóriákra, mint külön ERFA és külön ESZA+ bontásban is szerepelnek. A 2021-2027-es költségvetési időszakra a jogszabály lehetővé teszi az uniós források és a régiókatégoóriák közötti átcsoportosításokat. Ezekre az átcsoportosításokra a tagállamok partnerségi megállapodásainak és a nemzeti, illetve a regionális programok módosítása és jóváhagyása során kerülhet sor. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja –EU Budget, 2022)



## 12. ábra Románia esetében az IJG felosztása, arányaiban kifejezve



(Forrás: Európai Bizottság Hivatalos Honlapja - EU Budget, 2022)

A pontos értékek a következők (millió euróban kifejezve, 2022.11.22-én): ERDF/ESA+ kombinált összevonás 25.309,2 euró (hozzávetőlegesen 25,3 milliárd euró), CF 3.537,6 euró (hozzávetőlegesen 3,53 milliárd euró) és JTF 2.139,5 euró (hozzávetőlegesen 2,13 milliárd euró), ezt szemlélteti a 12-es ábra. Ha felosszuk Románia esetében az ERDF/ESA+ kombinált összevonást, a következő értékeket kapjuk (millió euróban kifejezve): ERDF 17.069,6 euró (hozzávetőlegesen 17,06 milliárd euró) és az ESA+ 8.239,3 euró (hozzávetőlegesen 8,23 milliárd euró) (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja - EU Budget, 2022).

Kiemelendő, hogy az Európai Unió a tagállamok régióit (NUTS 2-es régiók) a következő három kategóriára sorolja fejlettségi szintjük szerint (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja - EU Budget, 2022):

- kevésbé fejlett kategória: a paritáson számolt GDP (Bruttó Hazai Termék, továbbiakban GDP)/fő nem éri el az EU-27 átlagának 75%-át
- átmeneti régiók: a GDP/fő az EU-27 átlagának a 75%-100% közötti értékintervallumban helyezkedik el
- fejlettebb régiók: a GDP/fő az EU-27 átlagánál magasabb szinten helyezkedik el

Románia esetében a nyolc NUTS 2-es régióból egy régió (Bukarest és környéke) a fejlettebb kategóriába, míg a többi hét a kevésbé fejlett kategóriába kapott besorolást.

Az Európai Bizottság hivatalosan közzétett adatai alapján a 2021-2027-es költségvetési időszakra az IJG-ből Románia a következő felosztásban részesül támogatásban (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja - EU Budget, 2022):

- kevésbé fejlett régiókra szánt támogatás: 25.184.970.130 euró (hozzávetőlegesen 25,18 milliárd euró)
- átmeneti régiók támogatása: erről nincs adat, mivel Románia nem rendelkezik átmeneti NUTS 2-es régiókkal
- Kohéziós Alapokból (Cohesion Fund- CF) szánt támogatás: 3.537.749.394 euró (hozzávetőlegesen 3,53 milliárd euró)
- fejlettebb régiók támogatása: 124.032.797 euró (hozzávetőlegesen 0,12 milliárd euró)
- Igazságos Átmenet Alapból (Just Transition Fund- JTF) szánt támogatás: 2.139.715.532 euró (hozzávetőlegesen 2,13 milliárd euró)
- legkülső területek támogatása: nincs adat, mivel Románia nem rendelkezik hasonló területekkel

Megjegyzés: a fennmaradt támogatási összeget az IJG-n kívül eső alapokból biztosítják.

Ebben a csoportosításban az Európai Területi Együttműködés (European Territorial Cooperation- továbbiakban ETC, a tanulmány eddigi részében Interreg alapként volt nevezve) képezi a következő kategóriát.

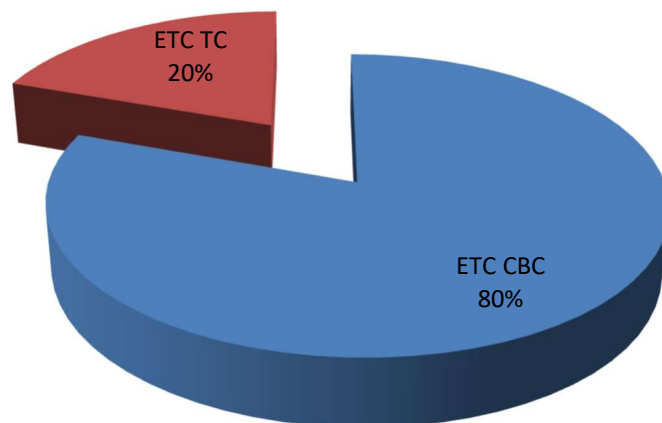
Az ETC a következő támogatási alapokból tevődik össze (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Budget, 2022):

- az Európai Regionális Fejlesztési Alap (ERFA-ERDF) erre a célra (területi együttműködésre- ERFA Interreg) szánt része, ez összesen uniós szinten 9 milliárd eurós kezdeti támogatási keretösszeget jelent, a következő felosztást követve (ezek már részletesen bemutatásra kerültek): Határon Átnyúló Együttműködés (ETC Cross Border Cooperation, továbbiakban ETC CBC); Transznacionális Együttműködés (ETC Transnational Cooperation, továbbiakban ETC TC); Interregionális Együttműködés (ETC Interregional Cooperation, továbbiakban ETC IC); Legkülső Régiók Programja (ETC Outermost, továbbiakban ETC O)
- Előcsatlakozási Eszköz (Instrument for Pre-Accession- IPA) 401 millió eurós költségvetési kerettel, a jelenlegi költségvetési időszakra

- Szomszédási, Fejlesztési és Nemzetközi Együttműködési Eszköz (Neighbourhood Development and International Cooperation Instrument - NDICI) 611 millió eurós költségvetéssel, a jelenlegi költségvetési időszakra

Románia esetében fontos kiemelni, hogy a 2021-2027-es időszakra előirányzott ERDF költségvetésből, területi együttműködésre a jelen pillanatban (2022.11.22) közzétett adatok alapján két alpból részesül támogatásba, ezek az ETC CBC és ETC TC. (Európai Bizottság- EU Budget, 2022)

**13. ábra Az ETC CBC és ETC TC alapok arányos megoszlásai Románia esetében**



(Forrás: Európai Bizottság –EU Budget, 2022)

A 13-as ábrán bemutatott eszközökön kívül még létezik egy úgynevezett EU Kezdeményezések eszköz (EU Initiatives), ez uniós szinten 1,2 milliárd eurós költségvetési kerettel rendelkezik és a következő három Bizottság által kezelt eszközt tartalmazza (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Budget, 2022):

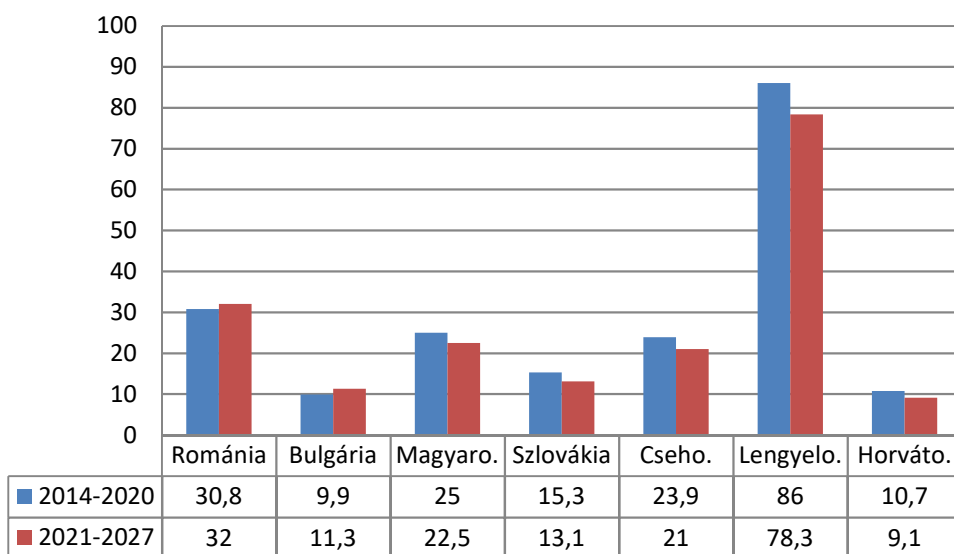
- Interregionális Innovációs Beruházások (Interregional Innovation Investments) 563.522.929 eurós költségvetéssel (a háromból ez 47%-ot tesz ki)
- Európai Városi Kezdeményezés (European Urban Initiative) 450.818.341 eurós költségvetéssel (37%)
- ESZA Transznacionális Együttműködés (ESF transnational co-operation) 197.233.025 eurós költségvetéssel (16%)

Megjegyzés: A jelen pillanatban Romániáról nem szerepelnek adatok az Európai Bizottság hivatalos honlapján, erről előreláthatóan a 2023-as év folyamán tesznek közzé információkat. (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Budget, 2022)

A jelen fejezetben eddig a 2021-2027-es költségvetési időszakra szánt támogatási alapok és eszközök kerültek bemutatásra összesítve EU-s szinten és helyenként, ahol megfelelő hivatalos adat állt rendelkezésre, külön Románia esetében. A továbbiakban egy közép-kelet Európai összehasonlítás következik, ahol több ország támogatási keretei kerülnek elemzésre a legutóbbi és a jelenlegi költségvetési időszakra. Az összehasonlítás Románia, Bulgária, Magyarország, Szlovákia, Csehország, Lengyelország és Horvátország között történik figyelembe véve a teljes hét éves időtartamra szóló támogatási keretet, az egy főre jutó támogatási összegeket és a paritáson számolt egy főre jutó GDP (Growth Domestic Product- Bruttó Hazai Termék) értékeket.

Az elemzett hét ország összehasonlítását a teljes költségvetési időszakra (2014-2020 és 2021-2027) az Európai Strukturális és Befektetési Alapok és IJG alapok (European Structural and Investment Funds- ESIF, magába foglalja: ERFA, KA, ESZA+, IÁA) tekintetében, a következő ábra mutatja be.

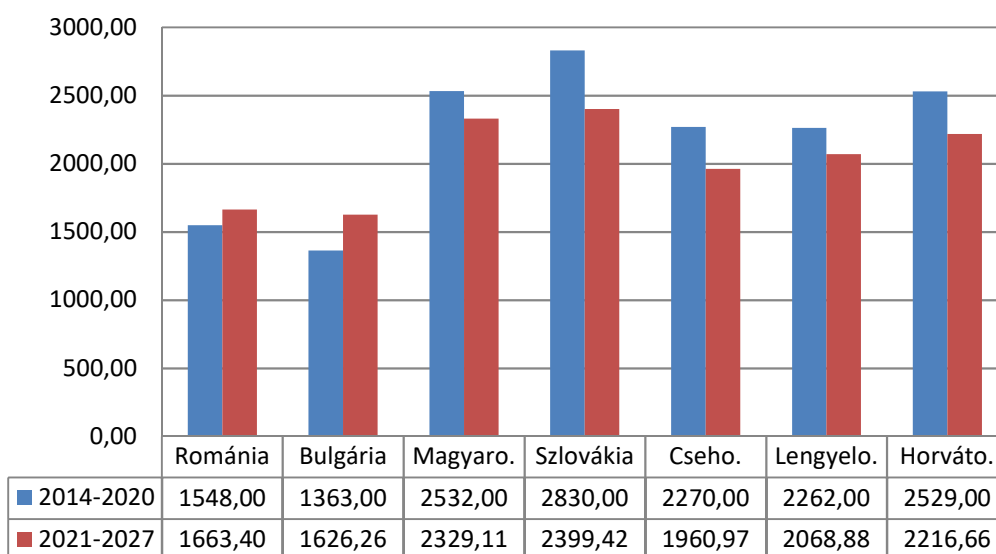
**14. ábra Támogatások összehasonlítása az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, milliárd euróban (2022-es adatok alapján)**



(Forrás: Európai Bizottság –Countries 2014-2020; 2021-2027, 2022)

A 14-es ábra elemzéséből kitűnik, hogy Románia és Bulgária kivételével, minden ország esetében csökkent a támogatások keretösszege a jelenlegi periódusban (2022.11.22- ben rendelkezésre álló adatok alapján), az előzőhöz viszonyítva. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy az országok között óriási eltérések vannak, ami nem is meglepő, mert a területi és népességbeli különbségek is meghatározóak, ami összehasonlítási alapot jelenthet az az egy főre jutó támogatás értéke (euróban kifejezve).

**15. ábra Az egy főre jutó támogatások értéke az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2022-es adatok alapján)**



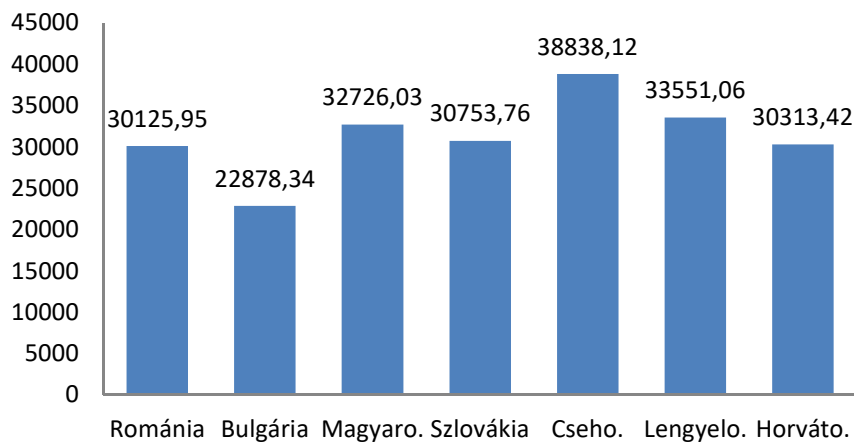
(Forrás: Worldometer, 2022; Európai Bizottság –Countries 2014-2020; 2021-2027, 2022)

Megjegyzés: 2020-as népességi adatok felhasználásával történtek a számítások.

A 15-ös ábra elemzéséből kitűnik, ha fejenkénti támogatást számolunk, bár jóval kisebbek, de így is vannak eltérések, ha sorrendet állítunk a lista legelején mindenképpen Szlovákia áll, öt követi Magyarország és Horvátország, aztán Lengyelország, Csehország következik és a legvégén Románia és Bulgária helyezkedik el.

A továbbiakban megvizsgáljuk van-e összefüggés az egy főre jutó támogatási összeg és az egy főre jutó paritáson számolt GDP érték között.

**16. ábra GDP/fő értékek (PPP), a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2021-es adatok)**



(Forrás: Trading Economics, 2022; Bloomberg, 2022)

A 16-os ábra adataiból kitűnik, hogy a GDP/fő tekintetében is a legkisebb értékeket Románia és Bulgária esetében figyelhetjük meg, akárcsak a támogatások/fő értékeknél, főleg a legutóbbi marad alul jelentősen ebben az összehasonlításban. Az élbolyban azonban jelentős változás történik, hiszen messze a legjobban Csehország teljesít, öt követi Lengyelország, Magyarország és csak ezután következik Szlovákia, majd Horvátország.

Összegezve elmondható, hogy a gazdasági teljesítmény, így a paritáson számolt GDP/fő értéke, nem vagy csak kis mértékben számít a támogatások odaítélése tekintetében. Az elmaradottsági szint sem meghatározó, hiszen ha ezt az irányt követnék Bulgária kellene részesüljön a legnagyobb támogatásban. Mindebből feltételezhető, hogy inkább az egyes tagállamok és az EU vezetőinek egyeztetése az, ami a leginkább mérvadó ebben a tekintetben.

A következő 4-es táblázatban bemutatásra került néhány fő különbség az ERFA 2014-2020 és a 2021-2027-es költségvetési időszakai között, hiszen ez az egyik legfontosabb uniós alap a régiófejlesztés tekintetében.

**4. táblázat ERFA különbségek az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban**

2014-2020	2021-2027
<p>Társfinanszírozás mértéke:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 85% az ERFA-ból a kevésbé fejlett régiók számára (ebből hét régió van Romániában)</li> <li>- 80% az ERFA-ból a fejlettebb régióknak (egy ilyen régió van Romániában Bukaest-Ilfov képviselőjébe)</li> </ul> <p>Megjegyzés: Romániában nincsenek átmeneti (tranzit) régiók. A régiófajták és ezek részletezése a tanulmány fennebbi részében követhető nyomon.</p>	<p>Társfinanszírozás mértéke:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 70% az ERFA-ból a kevésbé fejlett régiók számára</li> <li>- 40% az ERFA-ból a fejlettebb régióknak</li> </ul>
<p>Tematikus koncentráció: 50% az első négy tematikus célkitűzésre (csoportosítás régiók szerint):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- kutatás-fejlesztés-innováció</li> <li>- információs és kommunikációs technológia</li> <li>- kis és közepes vállalkozások (KKV-k)</li> <li>- széndioxid (CO<sub>2</sub>) kibocsátás csökkentése</li> </ul>	<p>Tematikus koncentráció: 65% az első két szakpolitikai célkitűzés (policy objective-PO) esetében (nemzeti szinten):</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- Versenyképesebb és intelligensebb Európa (PO1): innováció, digitalizáció, kutatás (35%)</li> <li>- Zöldebb Európa: a széndioxid kibocsátás (CO<sub>2</sub>) csökkentése (30%)</li> <li>- az ERFA-n belül a másik három szakpolitikai célkitűzésre (összekapcsolt, szociálisabb és a polgáraihoz közelebbi Európa) 35% jut a támogatásokból</li> </ul> <p>Megjegyzés: a szakpolitikai célkitűzések részletes bemutatása a jelen tanulmány</p>

	fennebbi részében követhetők nyomon.
Városfejlesztési támogatás: az ERFA keret minimum 5%-a	Városfejlesztési támogatás: az ERFA keret minimum 6%-a
N+3-as szabály: a támogatott projektekben felvállalt kötelezettségvállalások három évig utánkövethetők	N+2-es szabály: a támogatott projektekben felvállalt kötelezettségvállalások két évig utánkövethetők

(Forrás: MFE, 2022)

### 3.3 Kohéziós alapok Romániában

A jelen alfejezetben került bevezetésre a harmadik szűrő, amely az EU-s szintről leszűkítette a kutatás területét országos szintre (Románia szintjére). Ez úgy valósult meg, hogy megvizsgáltam a Románia által kidolgozott operatív programok mennyire vannak átfedésben az EU szakpolitikai célkitűzéseivel (a dolgozat az ERFA célkitűzéseit vizsgálta részletesebben), hiszen amennyiben az átfedés jelentős, akkor azt jelenti az azonosított aktív mutatók országos szinten is alkalmazhatók a gazdasági fejlődés befolyásolására (az aktív mutatók és a szakpolitikai célkitűzések viszonya a második szűrőnél került részletezésre). Az operatív programok olyan részletes tervek, amelyek pontosan meghatározzák minden tagállam esetében hogyan fogják elkölteni az európai strukturális és beruházási alapokból származó támogatásokat (Európai Bizottság Hivatalos Honlapja: Operatív Program, 2022). Az alfejezet kitér az alapok kezelésének intézményi struktúrájára, olyan operatív programokra, amelyek az előző költségvetési időszakban voltak kiírva, de a 2022-es év elején még megpályázhatóak voltak (az alfejezet kidolgozásának éve), emellett néhány romániai állami alaptól biztosított támogatást is ismertet, illetve érintőlegesen a jelenlegi költségvetési időszak operatív programjainak megnevezését és néhány esetben ezek vázlatszerű ismertetését tűzte ki célul.

Természetesen logikusnak és egyértelműnek tűnhet, hogy a Románia által kidolgozott operatív programok átfedésben vannak az EU-s szakpolitikai elvekkel és célkitűzésekkel, hiszen az ország a közösség része, ezért ez elvárás vele szemben. Ennek ellenére a dolgozatban ez az elemzés is megtörtént, több okból is: először is a dolgozat logikai levezetéséhez (globálisból haladva a regionális szintre) ez is hozzátartozik, ez is biztosítja a dolgozatra jellemző fokozatos szűkítést; másodsor pedig az országos szintű vizsgálat során



olyan támogatási lehetőségek kerültek azonosításra, amelyek egyértelműen felhasználhatók az elemzett régió fejlesztésére.

A következőkben bemutatásra kerül az európai alapok kezelésének *romániai intézményi struktúrája* a 2021-2027-es költségvetési időszakokra.

Köztudott, hogy uniós szinten az európai alapokat és támogatási eszközöket az Európai Bizottság (European Commission) felügyeli és irányítja, Romániai szinten ezt a szerepkört az Európai Beruházási és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene, még nevezik az Európai Alapok Minisztériumának is- Ministerul Fondurilor Europene, továbbiakban MFE) látja el. Az MFE-vel egy szinten és ezzel együttműködve kiemelendő szerephez jut az Audit (ellenőrző) Hatóság (Autoritatea de Audit) és a Pénzügyminisztérium (Ministerul Finanțelor Publice- MFP), a legutóbbi az összes operatív program (kivéve az Európai Területi Együttműködés Operatív Programot- Program Operațional Cooperare Teritorială Europeană, PO CTE) számviteli funkcióját látja el. Az operatív programok olyan részletes tervek, ezeket tovább bontják prioritási tengelyekre (axe prioritare), amelyekbe a tagállamok meghatározzák pontosan, hogy miképpen fogják elkölteni a nekik szánt támogatási keretet, meghatározott támogatási időszakban. (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022 ).

Továbbá ugyancsak az MFE felel a Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional- POR) kidolgozásának és végrehajtásának operatív koordinációjáért, ez az operatív program az Európai Regionális Fejlesztési Alapból (Fondul European de Dezvoltare Regională- FEDR) kerül támogatásra. Románia közigazgatásilag nyolc fejlesztési régióra van osztva, mindegyiknek van egy Menedzsment (irányító) Hatósága (Autoritatea de Management- AM), és ezeken belül működnek az úgynevezett Regionális Fejlesztési Ügynökségek (Agenția pentru Dezvoltare Regională- ADR). A fejlesztési régiók a következők (Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja, 2022):

- Észak-kelet régió (magába foglalja Bákó, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui megyéket)
- Délkeleti régió (magába foglalja Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Vrancea, Tulcea megyéket)
- Dél- Muntenia Régió (magába foglalja Argeș, Călăraș, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman megyéket)

- Dél- Nyugat- Olténia Régió (magába foglalja Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vrancea megyéket)
- Nyugati Régió (magába foglalja Arad, Krassó-Szörény, Hunyad, Temes megyéket)
- Északnyugati Régió (magába foglalja Bihar, Beszterce-Naszód, Kolozs, Máramaros, Szilágy, Szatmár megyéket)
- Közép Régió (magába foglalja Fehér, Brassó, Kovászna, Hargita, Maros, Szeben megyéket. Fontos, hogy ebbe a fejlesztési régióba tartozik Székelyföld is)
- Bukarest- Ilfov Régió (magába foglalja Bukarestet és Ilfov megyét)

Szintén az MFE jut szerephez az Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE) lebonyolításában, ez is az ERFA (FEDR) alapból kerül támogatásra. Az említett minisztérium ebben az esetben a következő konkrét funkciókat látja el: Irányító Hatóság, Nemzeti Hatóság, Nemzeti Kapcsolattartó Pont, Tanúsító hatóság, Első Szintű Ellenőrzés, Duna Stratégia Titkársága. Az MFE az általános felügyeleti és irányítási funkciók mellett, konkrét hatáskörrel rendelkezik az ERFA, ESZA+ (Európai Szociális Alap +, Fondul Social European +- FSE+) és az Igazságos Átmenet Alap (Fondul de Tranziție Echitabilă) kezelésében. Ezekből az alapokból a következő operatív programok kerülnek támogatásra a jelenlegi költségvetési időszakban, Romániában (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022 ):

- Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional- POR)
- Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE)
- Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID), kimondottan ERFA-ból kerül támogatásra. Ebben az esetben az MFE átruházhat bizonyos hatásköröket úgynevezett Közvetítő Szerveknek (Organisme Intermediare). A tagállamok Irányító Hatóságai kinevezhetnek egy vagy akár több Közvetítő Szervet bizonyos feladatok ellátására (egyezség alapján), ezek a következők: a potenciális kedvezményezettek segítése, monitoring, informálás és kommunikálás stb.
- Fenntartható Fejlődés Operatív Program (Programul Operațional Dezvoltare Durabilă- PO DD), ERFA-ból és Kohéziós Alapokból (Fonduri de Coeziune) kerül támogatásra. Ebben az esetben az MFE átruházhat hatásköröket úgynevezett Regionális Infrastruktúráért felelős Igazgatóságoknak (Direcții Regionale

Infrastructură/-DRI), ebben az esetben ezek töltik be a (fennebb bemutatott) közvetítő szervek szerepét.

- Társadalmi Befogadás és Területfejlesztés Operatív Program (Programul Operațional Incluziune Socială și Dezvoltare Teritorială Integrată- továbbiakban PO ISDTI), ERFA-ból és ESZA+-ból kerül támogatásra. Fő célja a társadalmi befogadás és a hátrányos helyzetű emberek segítése. Az MFE átruházhat hatásköröket közvetítő szervezeteknek.
- Egészségügy Operatív Program (Program Operațional Sănătate- továbbiakban PO S), az ERFA-ból és az ESZA+-ból kerül támogatásra, az irányító hatóság átruházhat bizonyos hatásköröket a közvetítő szervezeteknek
- Technikai Asszisztencia Operatív Program (Programul Operațional Asistență Tehnică- továbbiakban PO AT), az ERFA-ból, az ESZA+-ból és a KA-ból (Kohéziós Alapok) kerül támogatásra

Amint megfigyelhető a legutóbbi három operatív program, nevezetesen a PO ISDTI, a PO S és a PO AT, kombinált módon az ERFA-ból és az ESZA+-ból kerülnek támogatásra a 2021-2027-es költségvetési időszakban.

Folytatva azon operatív programok listáját, amelyek ugyancsak az MFE közvetlen irányítása alá esnek, a következők (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022):

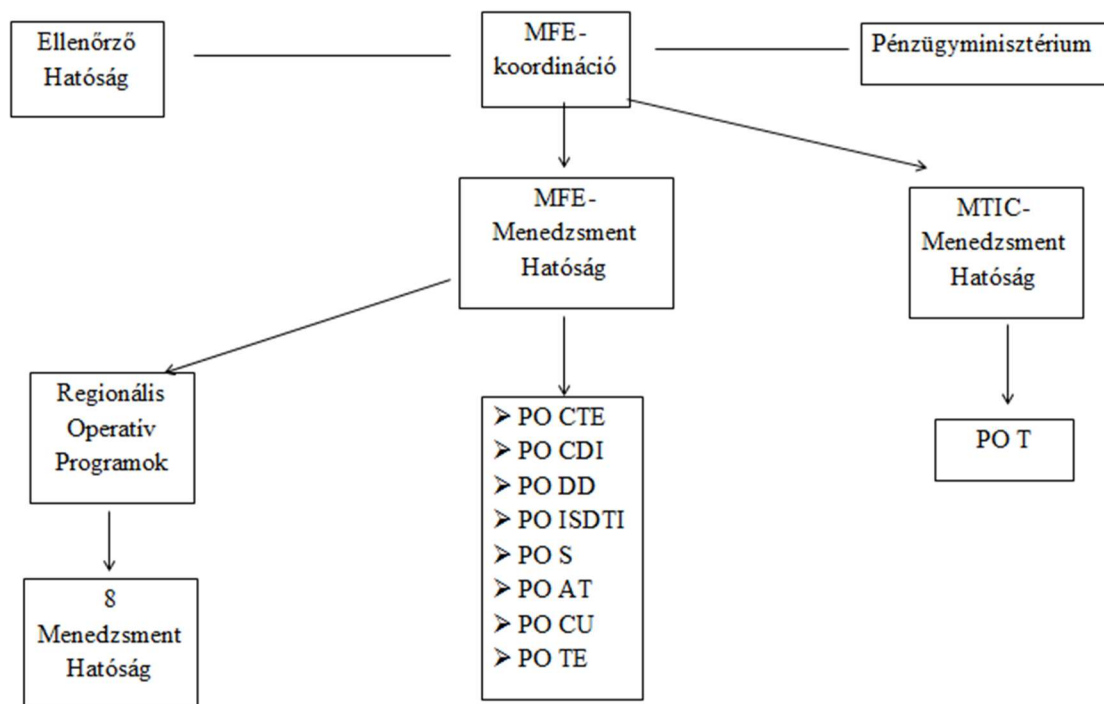
- Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU), kimondottan az ESZA+-ból kerül támogatásra, és összesen országszerte hét közvetítő szerv (OI) segíti a munkában az irányító hatóságok (MFE), ezek pedig a következő városokban vannak: Kolozsvár, Karácsonkő (Piatra Neamț), Gyulafehérvár, Brăila, Craiova, Temesvár, Călărași.
- Igazságos Átmenet Operatív Program (Program Operațional Tranziție Echitabilă- PO TE), kimondottan az Igazságos Átmenet Alapból (Fondul Tranziție Echitabilă- FTE) kerül támogatásra, ebben az esetben is az irányító hatóság átruházhat bizonyos hatásköröket a közvetítő szervezeteknek

Az uniós alapok kezelése szempontjából a következő fontos irányító hatóság (menedzsment hatóság- AM) a Közlekedési, Infrastrukturális és Kommunikációs Minisztérium (Ministerul Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor- MTIC), irányítása alá kimondottan a Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T) tartozik, amely az

ERFA-ból és a KA-ból (Kohéziós Alap) kerül támogatásra a jelenlegi költségvetési időszakra. Ebben az esetben nincsenek megjelölve közvetítő szervek (OI) a lebonyolítás, irányítás tekintetében.

A 17. ábra megmutatja a romániai operatív programok intézményi struktúráját.

**17. ábra A romániai operatív programok intézményi struktúrája**



(Forrás: Kormányhivatal Főtitkársága, 2019)

Eddig, az Európai Bizottság felosztásában, a kohéziós politikát megvalósító fő alapok és romániai operatív programok kerültek bemutatásra, a továbbiakban két irányító hatóság (AM) emelendő ki az úgynevezett „egyéb alapok” (other funds) kezelése szempontjából, ezek pedig a Belügyminisztérium (Ministerul Afacerilor Interne- MAI) és a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium (Ministerul Agriculturii și Dezvoltării Rurale- MADR). Az előbbi a Belpolitikai Nemzeti Programokért (Programe Naționale Afaceri Interne- PNAI) felel, amely a következő uniós alapokból kerülnek támogatásra:

- Belső Biztonsági Alap (Fondul Securitate Internă- továbbiakban FSI)
- Menekültügyi, Integrációs és Migrációs Alap (Fondul Azil, Integritație și Migrare- továbbiakban FAIM)

- Határigazgatási és Vízügy- és Vízpolitikai Eszköz (Instrumentul pentru managementul frontierelor și politica de vize- továbbiakban IMFV)

Az irányító hatóság mindhárom alap esetében átruházhat hatásköröket a megjelölt közvetítő szervezeteknek.

A Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Minisztérium (MADR) a Halászati és Tengerészeti Operatív Program (Programul Operațional Pescuit și Afaceri Maritime- PO PAM) irányító hatósága, ezt pedig az Európai Halászati és Tengerészeti Alapból (Fondul European de Pescuit și Afaceri Maritime- FEPAM) kerül támogatásra. Ebben az esetben nincsenek feltüntetve a lebonyolítást és irányítást segítő közvetítő szervezetek. (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022 )

Összegezve az Európai Unió kohéziós politikáját, a megjelölt uniós alapokból, megvalósító operatív programok a jelenlegi költségvetési időszakra Romániában, a következők (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022 ):

- Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional- POR)
- Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE)
- Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID)
- Fenntartható Fejlődés Operatív Program (Programul Operațional Dezvoltare Durabilă- PO DD)
- Társadalmi Befogadás és Területfejlesztés Operatív Program (Programul Operațional Incluziune Socială și Dezvoltare Teritorială Integrată- PO ISDTI), nevezik a Szegénység Visszaszorítása Operatív Programnak (Programul Operațional Combaterea Sărăciei- PO CS) is
- Egészségügy Operatív Program (Program Operațional Sănătate- továbbiakban PO S)
- Technikai Asszisztencia Operatív Program (Programul Operațional Asistență Tehnică- PO AT)
- Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU)
- Igazságos Átmenet Operatív Program (Program Operațional Tranziție Echitabilă- PO TE)
- Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T)

Az egyéb uniós alapok kategóriájába pedig tartoznak a Belpolitikai Nemzeti Programok (FSI, FAIM, IMFV) és Halászati és Tengerészeti Operatív Program (Programul Operațional Pescuit și Afaceri Maritime- PO PAM). (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022 )

A 2014-2020-as költségvetési időszakra Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma a következő operatív programok lebonyolítását vezényelte: Nagy Infrastruktúra Operatív Program, Humántőke Operatív Program, Kompetitivitás Operatív Program, Hátrányos Helyzetű Személyek Megsegítése Operatív Program és Technikai Aszisztencia Operatív Program. Más minisztériumok a következő operatív programokért feleltek: Regionális Operatív Program, Adminisztrációs Kapacitás Operatív Program, Vidékfejlesztés Operatív Program, Halászati és Tengerügyi Operatív Program (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma –MFE, 2022).

Az előző költségvetési ciklusban (2014-2020) működő operatív programok által kiírt pályázati lehetőségek lehívása és lebonyolítása a 2022-es évben is zajlott (zajlik az alfejezet megírásának időpontjában). Ezek közül kiemelkedő fontosságú a termeléssel foglalkozó kis- és középvállalkozásoknak kiírt pályázati lehetőség. Ez a Kompetitivitás Operatív Program (Programul Operațional Competitivitate) keretén belül került kiírásra a 4.1.1-es intézkedés értelmébe, amely a Termelési tevékenységeknek szánt befektetések (Investiții pentru activități productive) nevet viseli. Mivel Erdély és ezen belül Székelyföld iparának, termelési kapacitásának fejlesztése elengedhetetlen a régió fejlesztése szempontjából, az említett támogatási lehetőség több mint fontos szerepet játszik ebből a szempontból. Az alábbiakban ennek bemutatása következik.

*Kompetitivitás Operatív Program, 4.1.1-es intézkedés: Termelési tevékenységeknek szánt befektetések*

Összköltségvetés: 358 millió euró

Pályázási feltételek:

- mikro, kis-és középvállalkozásoknak szól a kiírás
- a vállalkozás 2018. december 31-ke előtt lett alapítva és az utóbbi 5 évben nem kapott támogatást azokra a költségekre, amelyekre jelen kiírás keretén belül pályázik
- nyereséget könyvelt el a 2019-es évre

- mivel a pályázatot célzottan a COVID 19 járvány miatt elszenvedett veszteségek ellensúlyozására írták ki, ezért a pályázó cég üzleti forgalma 2020-ban 2019-hez képest min 5%-os visszaesést kell mutatnia
- a TEÁOR-kód (románul CAEN-kód) szerint a következő cégek pályázhatnak: feldolgozóipar, autójavítás építkezési ipar, szállítás és raktározás, vendéglátóipar, tudományos, műszaki, adminisztratív tevékenységi körök, oktatás, egészségügy, kulturális és szabadidős tevékenységek, egyéb szolgáltatások (kivételek vannak megjelölve), kereskedelem

Elszámolható költségek: gépek, felszerelések, IT eszközök, szoftverek; épületek felújítása; újrahasznosítható energia használatával és energiahatékonyság bevezetésével kapcsolatos költségek; területrendezés és közművesítés; tervezési költségek; elektromos/ hibrid autók vásárlása; pályázatírási és -lebonyolítási költség; a projekt kötelező nyilvánosságának biztosítása.

A megpályázható összeg értéke: 50.000-1.000.000 euró, de azzal a kitételrel, hogy nem lehet több mint a 2019-es üzleti forgalom ötszöröse.

A támogatás mértéke a vállalkozás méretétől függ, ennek értelmében:

- mikrovállalkozások esetében az elszámolható költség 95%-a
- kisvállalkozások esetében az elszámolható költség 90%-a
- nagyvállalkozások esetében az elszámolható költség 85%-a

Az elbírálásnál számít az elért pontok értéke (minimum 70 pont elérése szükséges), és a pontozás folyamán a következő szempontokat veszik figyelembe: innovatív termék/folyamat bevezetése, munkatermelékenység növekedése, az üzleti forgalom csökkenésének mértéke, környezetvédelem (a befektetett összeg legalább 20%-át kötelező erre fordítani). (Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma- MFE, 2022)

A támogatási lehetőség 2022. március 21-én nyílt és a pályázóknak öt nap állt rendelkezésükre benyújtani pályázataikat. A jelenlegi költségvetési ciklusban (2021-2027) is jelentős figyelmet szentelnek a hasonló beruházások támogatására. Előreláthatóan ezek az Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă, Digitalizare și Instrumente Financiare- POCIDIF), a Megfelelő Tranzíció Operatív Program (Programul Operațional Tranziție Justă- POTJ) és a

Regionális Operatív Program (Programul Operațional Regional- POR) keretén belül valósulnak meg ). (Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma- MFE, 2022)

Figyelemre méltóak azok a támogatási lehetőségek, amelyeket román állami alapból finanszíroznak bár, de EU-s segítséggel és nem tartoznak a fent említett operatív programok rendszerébe. A Román Vállalkozási és Turisztikai Minisztérium (Ministerul Antreprenoriatului și Turismului) által menedzselt kiírások is a társadalmi-gazdasági fejlődést hivatottak előmozdítani, nagy hangsúlyt fektetve a vállalkozások támogatására. Ezen pályázati lehetőségek évente kerülnek kiírásra a 2022-2027-es időszakban. Az egyik ilyen vissza nem térítendő támogatás a frissen induló vállalkozásokat támogatja és a Strat Up Nation nevet viseli.

A Start Up Nation támogatási eszköz

A támogatás „de minimis” típusú, ami azt jelenti, hogy az utóbbi három év leforgása alatt a vállalkozás nem részesült 200.000 eurót meghaladó támogatásban, vagy szállítást végző vállalkozások esetén ez nem haladja meg a 100.000 eurót.

A támogatás összege változó attól függően, hogy a vállalkozó egy vagy két személyt alkalmaz legalább két évre a projekt megvalósítása során. Az előző esetben 100.000 lej, míg az utóbbiban 200.000 lej vissza nem térítendő támogatást biztosítanak, a támogatás mértéke mindkét esetben maximum 95% az elszámolható költségek értékéből (Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium, 2022).

Pályázási feltételek:

- olyan cégek pályázhatnak, amelyeket 2020. január 1-je után alapítottak
- a cégnek nincs állami adóssága
- nem pályázhat az a cég amely már részesült Start Up Nation támogatásban vagy Grant Capital és HORECA programok valamelyikének a támogatásában
- a TEÁOR-kódok (CAEN-kód Romániában) listája meghatározott, mezőgazdaságban aktiváló cégek nem pályázhatnak

Elszámolható költségek (olyan költségkategóriák amelyeket a pályázat támogat): technológiai felszerelések, gépek; a tevékenység lebonyolításához szükséges területek vásárlása; szállítási eszközök; digitális fejlesztések (minimum 25.000 lej értékben); bútorzat; szabadalom; a pályázat népszerűsítésének költségei.



A pályázat elbírálása pontozás alapján történik ahol több szempontot is figyelembe vesznek, mint pl termelőtevékenységet folytat-e cég vagy sem, az önrész mértéke, a technológiai berendezések támogatását előnybe részesítik stb. (Morado Consulting, 2022).

Ugyancsak a fent említett minisztérium hatáskörébe tartozik még két állami de minimis típusú támogatás, az egyik az ún. mikro-ipari (microindustrializare) tevékenységeket, míg a másik a kereskedelmi tevékenységeket támogató eszköz.

A támogatás mértéke: 85% , de nem haladhatja meg az 500.000 lejt a termelőcégek esetében, míg a kereskedelemmel foglalkozó cégek támogatása nem haladhatja meg a 300.000 lejt kedvezményezettenként (Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium, 2022).

Pályázási feltételek:

1. 2019. december 31 előtt alapított kis-és középvállalkozások (KKV-k)
2. azon cégek, amelyek min.1 új munkahelyet teremtenek a projekt megvalósítása által
3. azok a vállalkozások, akik nem részesültek támogatásba támogatást a következő programok keretén belül: 2-es intézkedés (măsura 2, OUG 130/2020), Start-up Nation, HORECA pályázatok
4. amennyiben a tulajdonosoknak egy vagy több cége is van, csak az egyikkel pályázhat

Elszámolható költségek: gépek, eszközök, felszerelések, bútorzat, berendezések újrahaznosítható energiák használatához; járművek, utánfutók, rakodók, emelők beszerzésének támogatása; helyiség vásárlása termeléshez és raktározáshoz; adminisztratív/működési költségek korlátozott mértékben (fizetések, energiafogyasztás, könyvelés, stb.); digitális fejlesztések (weboldal, domain stb.).

A vidékfejlesztésre irányuló befektetéseket a Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR) keretén belül támogatják. A programon belül ún. intézkedéseket (măsuri) és al-intézkedéseket (submăsuri) dolgoznak ki, amelyeken keresztül hirdetik meg a pályázatokat. A pályázatok támogatnak úgy mezőgazdasági jellegű, mint nem mezőgazdasági jellegű, de a vidékfejlesztésre irányuló projekteket egyaránt. Az említett al-intézkedések a következők (Vidékfejlesztési Befektetések Támogatásának Ügynöksége, 2022):

- 4.1 Mezőgazdasági megmunkálások támogatása
- 4.2 Mezőgazdasági termékek feldolgozása
- 6.1 Fiatal farmerek támogatása
- 6.2 Nem mezőgazdasági aktivitások létrehozásának támogatása
- 6.3 Kis farmok fejlesztésének támogatása
- 6.4 Nem mezőgazdasági aktivitások fejlesztésének támogatása
- 9.1 Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó csoportok támogatása
- 16.4-16.4a Együttműködések támogatása.

A Regionális Operatív Program- ROP (Programul Operațional Regional- POR) a Romániát felosztó nyolc fejlesztési régió szerint fogalmaz meg támogatási kereteket, Székelyföld a Központi Fejlesztési Régióhoz (Regiunea de Dezvoltare Centru) tartozik. A ROP központi régióknak szánt támogatásai szempontjából kiemelkedőek a KKV-nek szánt támogatási keretek, amelyek K+F, technológiai transzfer, digitalizáció, oktatás, turisztikai aktivitások támogatásait célozzák meg (Központi Fejlesztési Ügynökség, 2022).

Az infrastrukturális beruházások támogatását a Szállítás Operatív Program biztosítja (Programul Operațional Transport- POT), itt összesen tíz ún. prioritási tengely (axă prioritară) található és mindegyik valamilyen infrastrukturális beruházást támogat.

A szakképzés, továbbtanulás, foglalkoztatás támogatását az Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program (Programul Operațional Educație și Ocupare) biztosítja, ennek keretén belül is tíz prioritási tengely van, amelyek különböző oktatási és foglalkoztatási területeket hivatottak támogatni a 2021-2027-es időszakra (Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma, 2022).

A következő 5-ös táblázatban megvizsgáltam, hogy a Román operatív programok mennyire fedik le, támogatják az EU szakpolitikai célkitűzéseit (ERFA alap esetében), kifejezetten azokra helyezve a hangsúlyt, amelyek az aktív mutatókkal vannak összefüggésben (PO1, PO3, PO4).

**5. táblázat Román operatív programok és az EU szakpolitikai célkitűzéseinek átfedése**

Szakpolitikai célkitűzések	Román Operatív Programok
PO1	Regionális Operatív Program (ennek részletezése a 3-4-es alfejezetben)  Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare- PO CID)
PO3	Regionális Operatív Program (részletezve 3.4-es alfejezetben)  Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport- PO T);  Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană- PO CTE)
PO4	Regionális Operatív Program (részletezve 3.4-es alfejezetben)  Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman- PO CU)

(Forrás: ADRcentru, 2021, 2022; MFE, 2022)

Megj. A szakpolitikai célkitűzések (PO-k) részletes leírásai a 3.2-es alfejezetben találhatóak.

A 5-ös táblázat megmutatja, hogy minden szakpolitikai célkitűzés esetében több támogatást biztosító operatív program is azonosítható országos szinten, mindez bizonyítja, hogy a meghatározott gazdasági fejlesztést elősegítő befolyásolási tényezők (aktív mutatók) Románia szintjén is alkalmazhatók, hiszen követik az EU elveit és támogatásban részesülnek.

### **3.4 A Központi Fejlesztési Régió bemutatása és támogatási lehetőségei**

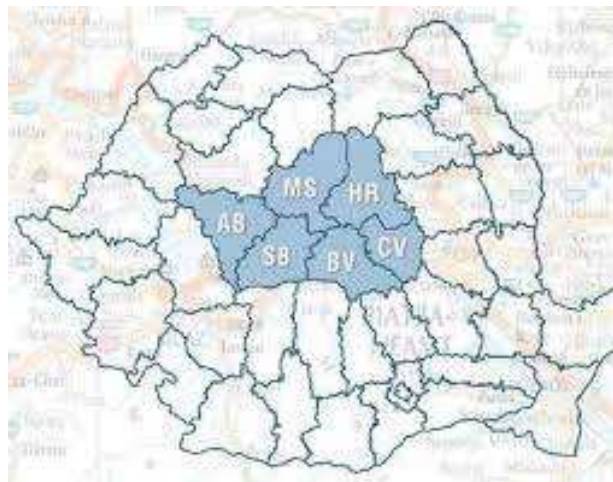
Az alfejezet a kutatási területet tovább szűkítette, amely a negyedik szűrő bevonásával valósult meg. Ennek értelmében az országos szintről a Központi Fejlesztési Régió szintjére szűkül az elemzett terület. Amint a tanulmány keretén belül már említésre került Székelyföld, Románia régiófelosztásában, a Központi Fejlesztési Régió (Regiunea de Dezvoltare Centru) része, ez magába foglalja Maros, Hargita, Kovászna, Fehér, Brassó és Szeben megyéket. Ebben az esetben a szűrő szerepe már nem az EU-s vagy országos támogatáspolitikák vagy elvek követésének vizsgálata, hiszen ez az elemzés Románia esetében már megtörtént a dolgozatban, ezért egyértelmű, hogy az ezt alkotó fejlesztési régiók is ezzel összhangban vannak. A negyedik szűrő szerepe, hogy megvizsgálja az azonosított aktív mutatók milyen mértékben kerülnek támogatásra kifejezetten a Központi Fejlesztési Régió esetében. Ez úgy valósult meg, hogy a fejlesztési régió erre a költségvetési időszakra elfogadott, hivatalos dokumentumának vizsgálata során azonosítottam a prioritási tengelyeket, ezeken belül pedig a konkrét célokat, amelyeken keresztül kiírásra kerülnek a támogatási lehetőségek.

A központi régió összesen 34.100 négyzetkilométeres terület, Románia összterületének 14,3%-át teszi ki, népessége 2.317.151 fő, amiből 28,6% magyar, 61,2% román és 4,7% roma az etnikumok felosztása tekintetében (2020-as adatok). Földrajzi helyzetéből adódóan a másik hét fejlesztési régió közül hattal közvetlen kapcsolata van, ez (ahogy neve is sugalja) központi helyzetének köszönhető. Lakosság szempontjából a nyolc fejlesztési régió közül az ötödik helyen helyezkedik el, a népességsűrűség 68 lakos/négyzetkilométer, a városon élők aránya 57,7%, ez pedig országos szinten Bukarest-Ilfov és a Nyugati régiók után a legurbanizáltabb régióvá teszi. A legtöbb város 20.000 körüli lakossal rendelkezik, Brassó ebben a régióban a legnagyobb a maga 200.000 lakosával, öt követi Szeben és Marosvásárhely 100.000 és 200.000 közötti lakos számmal. (Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja- Prezenta Regiune, 2022).

Természeti erőforrásokban gazdag terület földgáz, színesfém, só, bazalt, andezit, márvány készletei vannak, de szénkészletek és ásványvízforrások is találhatóak a területén, ugyanakkor jelentős vízkészlettel és erdős területekkel rendelkezik (a régió területének hozzávetőlegesen egyharmadát teszik ki). A régió gazdasága jelentősen átalakult az elmúlt tíz évben, a mezőgazdaság és a kitermelőipar súlya csökkent, ennek ellenére a mezőgazdaságban még

mindig nagy számban dolgoznak. Ezt ellensúlyozza más ágazatok figyelemreméltó fejlődése, így a szolgáltatások jelen pillanatban a paritáson számolt GDP 57,4%-át teszik ki (régió szinten), az ipar pedig 32,5%-át. Az ipar legnagyobb részét az autóipar, fémfeldolgozó ipar, élelmiszeripar, a fafeldolgozó és könnyűipar teszi ki, de gyorsan fejlődik az informatikai szektor és a repüléstechnika is. A GDP/fő 2019-ben az Európai Unió átlag 66%-át tette ki a maga 20.500 eurós értékével, ez országos szinten a régiók felosztásában a harmadik helyezést jelentette Bukarest-Ilfov és a Nyugati Régió után. A közlekedési infrastruktúra tekintetében a régió 11.534 km közúttal rendelkezik, 1.340 km vasúttal (amiből 671 elektromos) és 178 km autópályával, ezen kívül van két működő (Szeben és Marosvásárhely) és egy épülőben lévő reptere (Brassóban) (2020 végi adatok). Fontos kiemelni, hogy a régió jelentős turisztikai potenciállal rendelkezik, ez magába foglalja a hegyvidéki turizmust, a fürdőturizmust, a kulturális és a faluturizmust is. Turisztikai vonzerő tekintetében az elsők között szerepel a régiók felosztásában, 2020-ban 1,53 millió turista látogatta a régiót, ez az országban tartózkodó turisták számának 24%-át tette ki. (Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja- Prezenta Regiune, 2022). A 18-as ábra megmutatja a Központi Fejlesztési Régió határait.

### 18. ábra A központi régió térképe



(Forrás: CentruRegion, 2022)

A továbbiakban, Székelyföld fejlesztése szempontjából, az egyik legfontosabb támogatási eszköz, a Regionális Operatív Program (POR) rövid ismertetése következik.

Az operatív programok úgynevezett prioritási tengelyekre (axă prioritară) oszlanak, és mindegyiknek külön jól meghatározott célkitűzése, illetve támogatási területe van, ezeken keresztül történnek a pályázati kiírások is. Romániában a Központi Régió (Regiunea Centru) esetében a Regionális Operatív Program a következő prioritási tengelyekre oszlik (Központi Régió Fejlesztésének Hivatalos Dokumentuma, 2021):

- 1-es Prioritás: Versenyképes régió innováción és dinamikus vállalkozásokon keresztül az intelligens gazdaságért (O regiune competitivă prin inovare și întreprinderi dinamice pentru o economie inteligentă):
  - 1.1-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A kutatási és innovációs kapacitások fejlesztése és fokozása, valamint a fejlett technológiák alkalmazása. A beavatkozás célja a regionális kutatás-fejlesztés (K+F), innovációs kapacitások erősítése, technológiatranszfer, vállalkozások közti együttműködések elősegítése, alacsony széndioxid kibocsájtáson alapuló gazdaság megvalósítása, az éghajlatváltozásokhoz való alkalmazkodás segítése, körforgásos gazdaság megvalósítása, kis és közepes vállalkozások (KKV) támogatása. A fő kedvezményezettek a következők: vállalkozók, kutatók, K+F, innovációs magán és állami központok, egyetemek, technológiatranszfer-központok, helyi közigazgatás, vállalatok, NGO-k, klaszterek
  - 1.3-as Konkrét Cél (Obiectiv specific): A fenntartható növekedés fokozása és a KKV-k versenyképességének növelése, valamint az ezeken belüli munkahelyteremtés, beleértve a termelői beruházásokat. Ennek célja egyfelől a KKV-k fejlesztése befektetésekkel, ipari modernizációval, technológiai fejlesztéssel és a fenntartható regionális gazdaság előmozdítása, másfelől pedig támogatási struktúrák kidolgozása a KKV-k fejlesztéséhez
  - 1.4-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): Az intelligens szakosodáshoz, az ipari átmenethez és a vállalkozói szellemhez szükséges készségek fejlesztése. Fő célja olyan oktatások, képzések támogatása, amelyek összefüggésben vannak a felsorolt konkrét célokkal.
- 2-es Prioritás: Digitális régió (O regiune digitală):

- 1.2-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): A digitalizálás előnyeinek kihasználása a polgárok, vállalatok, kutatószervezetek és közhivatalok számára
- 1.4-es Konkrét cél (Obiectiv specific): Az intelligens szakosodáshoz, az ipari átmenethez és a vállalkozói szellemhez szükséges készségek fejlesztése. a 2-es Priorításban ez egy kiegészítő beavatkozás, amelynek célja, hogy növelje a hozzáadott érték létrehozásának képességét a támogatott projektek esetében (ugyanazzal a megnevezéssel már találkozunk az 1-es Prioritásnál is).
- 3-as Prioritás: Környezetbarát közösségekkel rendelkező régió (O regiune cu comunități prietenoase cu mediul):
  - 2.1-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A energiahatékonyság előmozdítása és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése
  - 2.7-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A természet, a biológiai sokféleség és a zöld infrastruktúra védelmét és megőrzését célzó intézkedések fokozása, beleértve a városi területeket is, valamint a szennyezés minden formájának csökkentése
- 4-es Prioritás: Fenntartható városi mobilitású régió (O regiune cu mobilitate urbana durabila):
  - 2.8-as Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A fenntartható multimodális városi mobilitás előmozdítása a nulla szén-dioxid-kibocsátású gazdaságra való átállás részeként
- 5-ös Prioritás: Könnyen megközelíthető (elérhető) régió (O regiune accesibilă):
  - 3.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): Az éghajlatváltozással szemben ellenálló, fenntartható nemzeti, regionális és helyi mobilitás fejlesztése és javítása, beleértve a TEN-T-hez való hozzáférés javítását és a határokon átnyúló mobilitást
- 6-os Prioritás: Művelt régió (O regiune educată):
  - 4.2-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A befogadó és minőségi szolgáltatásokhoz való hozzáférés javítása az oktatás, képzés és tanulás területén a hozzáférhető infrastruktúra fejlesztésével, beleértve a távoktatás és az online oktatás és képzés rugalmasságának előmozdítását
- 7-es Prioritás: Fenntartható turizmussal rendelkező régió (O regiune cu turism sustenabil)

- 4.6-os Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): A kultúra és a fenntartható turizmus szerepének növelése a gazdaságfejlesztésben, a társadalmi befogadásban és a társadalmi innovációban
- 8-as Prioritás: Vonzó régió (O regiune atractivă):
  - 5.1-es Konkrét Célkitűzés (Obiectiv specific): Az integrált és inkluzív fejlődés elősegítése társadalmi, gazdasági és környezeti, valamint kultúra területén, a természeti örökség, fenntartható turizmus és biztonság a városi területeken

A 6-os táblázatban megvizsgáltam, hogy a Központi Fejlesztési Régió (KFR) által kidolgozott Regionális Operatív Program mennyire fedi a 2.1-es alfejezetben meghatározott aktív mutatókat (a piramis-modellben bemutatott alaptényezőket és Rodríguez-Pose periférikus régiókra tett javaslatait is figyelembe véve), és konkrétan melyik tényezőhöz melyik Konkrét Célkitűzés rendelhető.

**6. táblázat Aktív mutatók támogatottsága a KFR által kidolgozott Regionális Operatív Program tekintetében**

Aktív mutatók (piramis modell, Rodríguez-Pose javaslatok is)	Regionális Operatív Program (egyéb programok is)
<i>K+F</i> (laboratóriumok, alapkutatások, eszközparkok)	Regionális Operatív Program- Központi Régió:  1-es Prioritás:  - 1.1-es Konkrét Cél (Obiectiv specific): kutatások, innovációk és új technológiák bevonásának támogatása
<i>Infrastruktúra</i> (közlekedési hálózatok, összekapcsoltság, emberi tőke fejlesztése); Infrastrukturális hálózatok összekapcsolása, a vezető régiókkal való összeköttetések megteremtése a termelőtevékenység vonzása	Regionális Operatív Program- Központi Régió:  4-es Prioritás:  - 4.2-es Konkrét Cél: oktatási, képzési és tanulási infrastruktúra



<p>érdekében. (Megj. a dolgozat kimondottan a közutakat elemzi részleteiben)</p>	<p>fejlesztése</p> <p>5-ös Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 3.2-es Konkrét Cél: TEN-T (Trans-European Transport Network-Transzeurópai Közlekedési Hálózat) -hoz való hozzáférés javítása</li> </ul>
<p><i>Ipari tevékenységek</i> (KKV-k támogatása: termelékenység javítása, beszállítói hálózatok, vállalkozói ismeretek, pénzügyi kedvezmények); Termelékenység-javítást elősegítő ágazati és vállalati szintű beavatkozások (a komparatív előnyök helyi forrásainak kihasználásához igazodva)</p>	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió:</p> <p>1-es Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 1.3-as Konkrét Cél: versenyképesség növelése a KKV-k esetében</li> <li>- 1.4-es Konkrét Cél: olyan képességek fejlesztése, amelyek a vállalkozói szellem fejlesztéséhez járulnak hozzá</li> <li>- 1.1-es Konkrét Cél</li> </ul> <p>4-es Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 4.2-es Konkrét Cél</li> </ul>
<p>Befektetések (a dolgozatban azonosított aktív mutatók esetében <i>FDI</i> befektetéseknek és <i>abszorpciónak</i> nevezett): telephelyek vonzása, üzleti kapcsolatok, szatelit iparágak</p>	<p>Regionális Operatív Program- Központi Régió:</p> <p>1-es Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 1.1-es Konkrét Cél</li> <li>- 1.4-es Konkrét Cél</li> </ul> <p>4-es Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 4.2-es Konkrét Cél:</li> </ul> <p>8-as Prioritás:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- 5.1-es Konkrét Cél: fejlődés elősegítésének támogatása (általánosan, beleértve a gazdaságit is)</li> </ul>
<p>Intézmények (vállalkozás-barát közigazgatás,</p>	<p>Regionális Operatív Program- Központi</p>

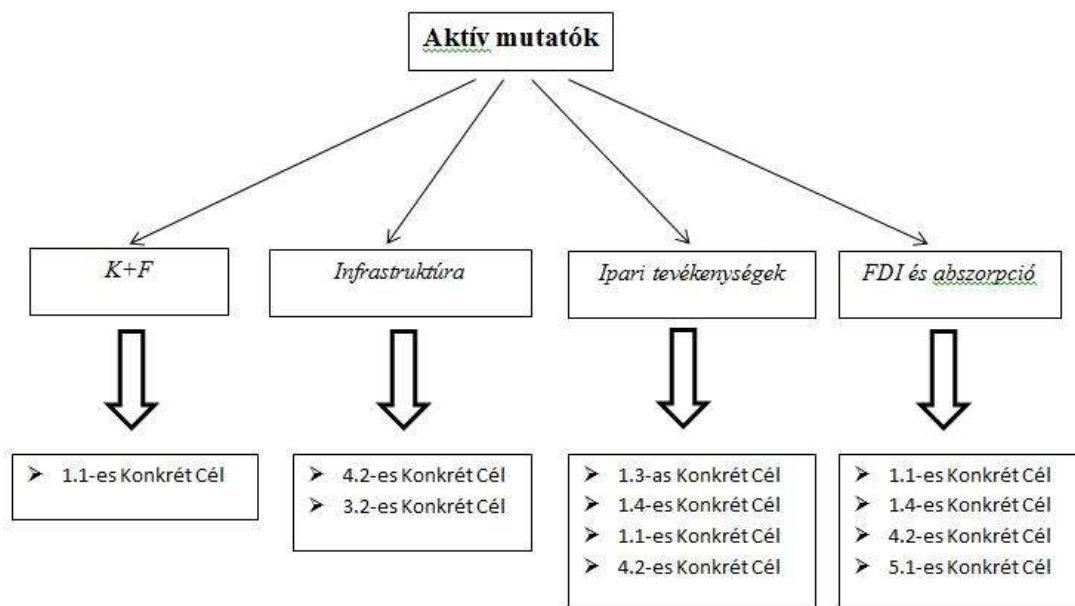
gazdasági, műszaki felsőoktatás, együttműködés); Intézményi modernizáció- a dolgozat az intézményi tényezőt nem vizsgálja a már említett nehezebben való mérhetősége/számszerűsíthetősége miatt (illetve a dolgozat ennek számlájára írható túl hosszú kiterjedése miatt)	Régió: 1-es Prioritás: - 1.1-es Konkrét Cél 2-es Prioritás: - 1.2-es Konkrét Cél: digitalizáció támogatása 4-es Prioritás: - 4.2-es Konkrét Cél
---	---

(Forrás: ADRcentru, 2021, 2022; MFE, 2022)

Látható a 6-os táblázatban, hogy minden egyes aktív mutató esetében azonosítható több támogatásra alkalmas Konkrét Cél, ez azt jelenti, hogy fejlesztési régió szinten is alkalmazhatók az említett mutatók a gazdasági fejlődés befolyásolására, illetve mindez további bizonyítékot jelent ezek helyességéről.

A továbbiakban a jobb szemléltetés és áttekinthetőség érdekében a 19-es ábra segítségével kerül bemutatásra az 6-os táblázatban részletezett aktív mutatók és a Központi Fejlesztési Régió támogatásai közötti összefüggésrendszer.

**19. ábra Aktív mutatók támogatottsága a Központi Régió fejlesztésének hivatalos dokumentuma alapján**



(Forrás: Központi Régió Fejlesztésének Hivatalos Dokumentuma, 2021)

Megj. A 19-es ábrán látható, hogy bizonyos Konkrét Célok akár több aktív mutató támogatására is alkalmasak, így az 1-1-es Konkrét Cél megtalálható a K+F, ipar, FDI és abszorpció eseteiben is, az 1.4-es az utóbbi három esetében, míg a 4.2-es az infrastruktúra, ipar, FDI és abszorpció eseteiben. Fontos kiemelni, hogy a piramis-modellben befektetéseknek nevezett alaptényezőt a jelen dolgozat két külön (de egymással összefüggő) tényezőként kezeli (nevezetesen FDI és abszorpció), a 19-es ábrán és az 6-os táblázatban azonban egy kategórián belül kerültek bemutatásra.

# 4 ERDÉLYI, EZEN BELÜL SZÉKELYFÖLDI SAJÁTOSSÁGOK ÉS GAZDASÁGI MUTATÓK ELEMZÉSE

## 4.1 A régió bemutatása

A kutatás Központi Fejlesztési Régióra való szűkítése után (negyedik szűrő a 3.4-es alfejezetben) következik, az e régió belüli Székelyföld elemzése. A 4.1-es alfejezet célja, hogy általánosan egy átfogó képet nyújtson Székelyföldről (a tágabb régióként értelmezett Erdélyről is röviden) figyelembe véve a földrajzi, demográfiai, történelmi és gazdasági tényezőket. Az itt leírtak bizonyos része megtalálható egy megjelent tanulmányomban (Kocsis, 2023b), de a dolgozatban az eredeti források kerültek feltüntetésre. Az alfejezet nagyrészt Horváth Gyula Székelyföld című monográfiájára támaszkodott.

Székelyföld Erdély keleti részén elterülő, és ennek szerves részét képező történelmi terület. Általánosságban elemezve a történelmi Erdély területe 57.000 négyzetkilométernyi terület, ezt Belső Erdélynek is nevezik, és nem foglalja magába a Bánsági és a Pártiumi területeket. A mai értelemben vett Erdély összterülete, az említett két földrajzi területtel együtt, 100.293 négyzetkilométer. Összalakossága a legutóbbi végleges és hivatalosan közzétett népszámlálási adatok alapján (2011-es adatok) 6.789.250 fő, amiből 74,8% román, 19% magyar és 4,2% roma, német 0,5% nemzetiségű, egyéb etnikum 1,5% (Erdélystat, 2024a). Legnagyobb és legjelentősebb városai Kolozsvár, Temesvár, Arad, Brassó, Marosvásárhely (42,87% körüli a magyar lakosság aránya, Erdély szinten ezen a településen él a legtöbb magyar anyanyelvű lakos), Székelyudvarhely (92,43% körüli a magyar lakosság aránya), Csíkszereda- 78,55% magyar ajkú lakossal (Wikipedia, 2024). Páratlan természeti szépség jellemzi területét, az erdős terület az összterület 33,7%-át teszi ki (Erdélystat, 2024a), emellett hagyományai és multikulturalitása is kiemelkedővé teszik. Itt a magyar ajkú kisebbség fogyása, kivándorlása és periferizálódása vitathatatlan tényként kezelendő jelenségek, amelyeket tudományos demográfiai és statisztikai adatok támasztanak alá. Ennek oka, a kulturális és etnikai vetületek mellett, a létfenntartással függ össze, azaz gazdasági jellegű. A problémát fenntartó főbb pillérek azonosítása, analizálása és alternatív megoldási stratégia(-ák) kidolgozása létszükségletté váltak ezen a területen.

Erdély több mint egy egyszerű országrész, hiszen méretét tekintve valójában egy országnyi terület, amely kiterjedéssel nagyobb, mint a mostani Magyarország, ugyanakkor a történelem folyamán általában különállósággal rendelkezett, mint amilyen a fejedelemség kora is volt. Önálló téregységként értelmezhető geopolitikai szempontból és Románia többi területével ellentétben természetföldrajzi szempontból Közép-Európa részét képezi (Jakabos-Mátis, 2013).

Erdély gazdag multikulturalitással és hagyományokkal rendelkező terület, ugyanakkor amint fennebb bemutatásra került, nagy történelmi múltra visszatekintő városok alkotják urbanizációs hálózatát, amelyek ma is (és előre láthatóan a jövőben is) fontos társadalmi-gazdasági szerepet töltenek be. A Mikó Imre Tervben leírtak szerint természeti szépsége nagy jelentőségű és mennyiségű erőforrást rejt magában, ezek közül kiemelendő a vízkészlete (vízvagyona), amely számos folyót foglal magában, mint amilyen a Szamos, Körös, Maros, Béga, Temes, Karas, Olt, de felszín alatti vizeket, gyógyvizeket is találunk területén, illetve tavakat (Gyilkos-tó, Szentanna-tó). Kiemelendő biodiverzitása, hiszen gazdag növény és állatvilág otthonaként szolgál, összesen 552 természetvédelmi területet tudhat magáénak (nemzeti parkok, rezervátumok). Jelentősek általajkincsei, mint amilyen a kén, higany, kaolin, szén, kő, kőszén, króm, mangán, nikkell, földgáz, kősó. Élőfakészlete 1340 millió köbméter, ebből évente kitermelhető 18,7 millió köbméter, ezért a gazdaság szempontjából nagy súlya van a faiparnak, fűrésziparnak, bútorigarnak. Erdély legnagyobb ipari körzetei a következők: Délnyugati ipari vidék, itt főleg Temes megye kiemelkedő (de ide tartoznak Krassó-Szörény, Hunyad, Arad megyék), fontos az energetikai ipar, vegyipar, gépipar, élelmiszeripar; Erdélyi-medence ipari vidéke, jelentős Brassó, Szeben, Maros megyék (de ide tartozik Hargita és Kovászna megyék, illetve Fehér megye is), itt fontos szerepet játszik a faipar, könnyűipar, de az energetikai, gép-és vegyipar úgyszintén; Északnyugat-Románia ipari vidéke, ide tartozik Bihar, Szilágy, Szatmár és Máramaros, itt fontos az alumíniumkohászat, fémipar, gépipar, textilipar és élelmiszeripar. A térség erőssége a bizalomra épülő társadalom, hagyományokhoz és értékekhez kötődés, megfelelő üzleti tudással és érzéssel rendelkező réteg, kiemelkedik ugyanakkor az informális együttműködés jellemzője is, de nem feledkezhetünk meg természeti szépségének vonzerejéről sem. Gyengeségei közé tartozik az általános értelemben vett infrastruktúra kiépültségének hiánya, K+F tevékenységek hiánya, szakképzés hiánya, a nem megfelelő ipari átalakulás. Lehetőségei közé tartozik vonzereje a befektetések tekintetében, de adottságai megfelelő kihasználásával fontos fejlődési központ is

lehet, mindez megfelelő alapot biztosít a „Kelet Svájca” jövőkép megvalósításához (Jakabos-Mátis, 2013).

Kimondottan a Székelyföldi régió magába foglalja Hargita és Kovászna megyéket, illetve Maros megye egy kis részét (Marosvásárhely és környéke), ez egy 10.349 négyzetkilométeres terület (Erdélystat, 2021), ahol 71,72% arányban magyar ajkú lakosság él, a 2011-es népszámlálási adatok értelmében (Népszámlálási Adatok Hivatalos Honlapja, 2013). Ez a legnagyobb összefüggő tömbben megmaradt magyarság Erdély területén. Ezért a jelenlegi tanulmány leginkább az említett régiót tűzte ki elemzési területéül. Székelyföld azonban, mint különálló régió, közigazgatásilag nincs elismerve. Egyrészt a többségi magyar etnikumú lakosságnak, másrészt pedig a történelmi eseményeknek, hagyományoknak köszönhetően az itt élők ezt a földrajzi egységet, ha államigazgatási határokkal nem is, de lélektani határokkal mindenképp rendelkező régióként értelmezik (Kocsis, 2023b).

*Földrajzi* szempontból a régió az ország mondhatni központi területén található, a Keleti-Kárpátok középső és déli részének hegyközi medencéjében, az Erdélyi-fennsíkon, illetve az Erdélyi-mezőség peremrészein terül el. Három nagyobb folyó vízgyűjtő területét alkotja, ezek az Olt, Maros és a Tatos, határait pedig domborzatok, folyók (gyűjtőnevükön tájelemek) rajzolják ki. A tájelemek a régió belüli területek kialakulásában is fontos szerepet játszottak, így a székely székek határvonalai is nagyrészt ezekhez igazodnak. A térségek és kistérségek folyók mentén vagy völgymedencékben helyezkednek el (a települések több, mint 66%-a folyóvölgyek mentén vagy völgyteraszokon található). A zártság földrajzi fizikai adottság, ez pedig a székely ember természetében és magatartásában (egyéni és közösségi szinten egyaránt) is fellelhető. Jellemzően székely térségek Udvarhely, Gyergyó, Csík, kisebb térségek Sóvidék, Seps, Gyimes vagy akár a Marosi-Mezőség. Területi felosztásban négy fő székből áll a régió, ezek Marosszék, Udvarhelyszék, Csíkszék és Háromszék (a jelenlegi megyefelosztásban Hargita, Kovászna megyék és Maros megye egy része), a fő székeken belül található az úgynevezett fiúszékek, amelyek kisebb területi felosztásokat jelentenek. Főbb települései nagyrészt mezővárosok, mint amilyen Csíkszereda, Székelyudvarhely, Gyergyószentmiklós, Székelykeresztúr, Kézdivásárhely, Sepsiszentgyörgy, Nyárádszereda és Marosvásárhely, mint az egyedüli szabad királyi város. A régió jellemzője a termelői szervezetlenség (az egyének ugyanígy a mezőgazdasági szerveződésektől is eltávolodnak), aki változást vagy újítást szeretne gyakran akadályokba ütközik, amelyek gyökerei visszavezethetők a tradíciókra, székely makacsságra vagy éppen a múlt emlékeiből táplált

félelmekre. A térség gazdaságában nagy szerepet játszik az állattenyésztés és a növénytermesztés. (Horváth, 2003)

A 20-as ábra megmutatja az elemzett régió földrajzi elhelyezkedését Magyarország és Románia összevont térségében ábrázolva.

## 20. ábra Székelyföld elhelyezkedése



(Forrás: Székelyföld Térképek, 2020a)

A 21-es ábra kifejezetten a székelyföldi régiót ábrázolja részletesen, amelyből jól kitűnnek fontosabb települései is.

## 21. ábra Székelyföld részletes térképe



(Forrás: Székelyföld Térképek, 2020b)

A *természeti erőforrások* megfelelő ismerete és kiaknázása nagy jelentőséggel bír a régió fejlődése szempontjából. Az igaz ugyan, hogy az erőforrások jelenléte és a gazdasági fejlettség között nem húzhatunk egyértelmű párhuzamot, hiszen számos ellenpélda figyelhető meg a világgazdaságban ezzel kapcsolatban, viszont ezek vitathatatlanul hozzájárulnak már most a gazdaság működéséhez, és úgy gondolom a megfelelő felhasználásuk jelentős mértékben hozzájárulhat a régió jövőbeni fejlődésének megvalósításához. A talaj és ennek minősége határozza meg a belső élelmiszerellátást, mélyebb rétegei pedig az ipar működéséhez és fejlődéséhez biztosítanak ásványi kincseket (Horváth, 2003). A székelyföldi régiót alkotó három megye természeti adottságai a mezőgazdasági termelés szempontjából kedvezőtlenebbnek mondható, mint az országos átlag, viszont a termelés tekintetében megfelelő eredmények érhetők el a burgonyánál, cukorrépánál és kenyérgabonánál, ugyanakkor magas az erdőművelés aránya is (Domokos, 2002). Az ásványi kincsek tekintetében a régió nagyon gazdag tartalékokkal rendelkezik, mint amilyenek a vasérc, higanyérc, dolomit, kaolin, kavics, homok, andezit, aragonit, só, barnaszén, földgáz, agyag, márvány, mészkő, mésztufa, diatoma. Szinte kétezer borvízforrás található a területen, amelyek gyógyításra és fogyasztásra is felhasználhatók. A gyógylápokról sem feledkezhetünk meg, hiszen találhatóunk szénsavas-, sós-, ásvány- és szulfátos ásványvizekkel átitatott gyógylápok a régió területén. Ezzel összefüggésben a régió folyóhálózata is igencsak kiterjedt, amely jelentős vízkészlet jelenlétéről tanúskodik. Élővilága is nagyon sokszínű és egyedülálló, jelentős mennyiségű medve, farkas, vaddisznó, őz, szarvas, gímszarvas, róka, hiúz, nyúl, vadmacska otthonául szolgál. Mindezek mellett azonban talán a régió legértékesebb természeti erőforrása mégis az erdőállomány, amelyet zöld aranyként is szokás emlegetni, a fakitermelés pedig a vidék egyik legfontosabb jövedelmi forrása is egyben. Az erdők mélye ugyanakkor rengeteg természeti kincset is rejteget, ide sorolhatók a gyümölcsök (pl. málna, vadalma), gombák, gyanta és cserzőanyag is. Flórája és faunája is figyelemre méltó, illetve számos rezervátummal rendelkezik. Székelyföld erdészeti állománya óriási, hozzávetőlegesen hatszázezer hektárra tehető (Horváth, 2003). Hargita és Kovászna megyék összterületének mintegy közel 40%-át (pontosan 38,9%-át, 2014-es adatok) erdő teszi ki (Erdélystat, 2024b). A kitermelés utáni felújítás elengedhetetlen, ezt bizonyítja az is, hogy ezt törvény kötelezi, az 1999/107. törvény kimondja, hogy olyan területek is beerdősíthetők, amelyek valamilyen okból mezőgazdasági tevékenységbe nem vonhatók be (Orbók, 2002).

A régió *történelmi* áttekintése értékes információkat szolgáltat a térség lakosságának múltjáról, tapasztalatairól, hagyományairól, rutinjairól és kapcsolatairól, amelyek amint a



dolgozatban láthattuk evolúciós gazdaságföldrajzi szempontból a regionális gazdaságfejlesztés sikeres megvalósításának elengedhetetlen kellékei. A piramis-modellben sikerességi faktoroknak nevezett elemek is ennek segítségével tárhatók fel és érthetőek meg.

Horváth monográfiájában egyértelműsíti, hogy a székelyek eredetét pontosan még nem sikerült tisztázni, de mindenképp a magyar nép egyik csoportjaként értelmezhető. Egy elképzelés szerint a honfoglaló magyar nép a nomád népek általános stratégiáját követve az újonnan csatlakozott csoportokat maga előtt tolta és letelepedéskor gyeplő-határvédő feladatokat ellátó csapatokat szervezett belőlük. A letelepedést követően egy ilyen csoportból szervezték meg a székelységet. Ezért először egy részük nyugaton, pontosabban Sopron környékén, látott el határvédő feladatokat, egy másik részük pedig a Dráva-Száva vonalán látta el ugyanezt a feladatkört. Mivel egyre gyakoribbá váltak a nomád népek betörései a XI. században a székelyeket Erdély nyugati részére, ezt követően a XII. században pedig Dél-Erdélybe telepítették. A jelenben ismert Székelyföldre 1224-ben telepedtek le királyi rendeletre, a maguk mögött hagyott Dél-Erdélyi területekre pedig szászokat telepítettek. A középkorban privilégiumokkal rendelkeztek és önszabályozó rendet létesítettek, ennek kialakulása más a modern magyar nemzet születése előtt megtörtént. A privilégiumok teremtettek lehetőséget a közigazgatási egységek kialakulására, így jöttek létre a székek. Az akkori jogszabályok a székelység autonómiájának alapját biztosították, ebben a keretben pedig kiemelkedő fontossággal bírt a közösségi élet, az erőforrásokhoz való hozzáférhetőség szabályainak megteremtése, illetve a közteherviselés. Az akkori rendszer kimondottan stabilnak bizonyult, olyannyira, hogy erre vezethető vissza a székelyekre jellemző, napjainkban is fellelhető regionális öntudat. Az Erdélyi Fejedelemség létrejötte azonban számos gazdasági probléma megjelenését jelentette. A következő időszakban privilégiumok fokozatos csorbítása az adómentesség felszámolásán, a korábbi katonai szerep elvesztésén és az önkormányzatok súlyvesztésén érhető tetten. A török uralom alól való felszabadulást a Habsburg uralom követte, melynek kezdetén I. Lipót biztosította a székelység szabadságjogainak tiszteletben tartását, az adómentesség azonban csak papíron létezett, sőt az adón kívül egyre több pénzbeli hozzájárulást követelt a Bécsi udvar. A Rákóczi szabadságharc kitörésekor a székelyek ennek lelkes támogatói voltak, hiszen azt remélték, hogy régi szabadságjogaikat visszaállítják. A szabadságharc bukása után azonban jelentősen csökkent a székelység közigazgatási rendszerének ereje. Az elkövetkező időszakban a helyzet tovább romlott a székelység szempontjából, mivel az új rendeletek az udvartól való függőséget és az alárendeltséget szolgálták. A kedvezőtlen fejleményekhez tartozott a Mária

Terézia idején erőszakkal létrehozott határórség, a mádэфalvi veszedelem vagy akár a II. József ideje alatt megvalósult közigazgatás átszervezése, amely időszakot követően nem beszélhetünk többé Székelyföld autonómiájáról. Az 1848-as szabadságharc leverését követően a székely székeket felszámolták, a '67-es kiegyezést követően azonban részben visszaállították a széki önkormányzatok hatásköreit 1878-ig. Ezt követően Székelyföld területén négy vármegye jött létre, nevezetesen Udvarhely, Csík, Háromszék és Maros-Torda, ami egy kiegyensúlyozott felosztásnak bizonyult. Az 1920-ban aláírt trianoni békediktátum következtében azonban Erdély (Partiummal és Bánsággal együtt) és ezáltal Székelyföld is Romániához került. Ennek következményeként eltörölték a több évszázad folyamán kialakult megyehatárokat és azokat úgy alakították, hogy a kisebbség aránya lehető legnagyobb mértékben csökkenjen. A második világháború ideje alatt Észak-Erdéllyel együtt Székelyföldet visszacsatolták Magyarországhoz, azonban ez csak négy évet tartott, ezt követően a párizsi békeszerződés értelmében visszaállították a két világháború között meghúzott határokat. Valójában túlzás nélkül kijelenthető, hogy a székelység az Erdélyi Fejedelemség megalakulásától kezdve a túlélésre rendezkedett be, és ez a jelenben is tart (Horváth, 2003).

A *székely személyiségmodell* meghatározása elengedhetetlen, amikor a régió gazdaságfejlesztéséről beszélünk, hiszen ez határozza meg a régióban élők viszonyulását bizonyos intézkedésekkel, eseményekkel szemben, ez pedig a múlt tapasztalataiból, a hagyományokból, rutinokból és kiépült kapcsolatokból táplálkozik. A dolgozat 2.2-es alfejezetébe bemutatott evolúciós gazdaságföldrajz (ezen belül pedig a piramis-modell) is ezeknek az elemeknek a fontosságát bizonyítja. A modell felépítése főleg a múltbeli (történelmi) események hatásaira, de a földrajzi adottságokra (ezek a fennebbi részben bemutatásra kerültek, pontos forrásmegjelölésekkel), illetve Székelyföld szülöttjeként és itt élőként, a megfigyelésekre támaszkodott (ezért saját véleményét, logikai levezetést, szubjektivitást is tükröz).

A székely települések sajátos arculattal rendelkeznek az építkezési stílust illetően (Koós Károly tervezte épületek, székely kapuk), ugyanakkor gyakoriak a székelységhez köthető kulturális események (falunapok, városnapok), fesztiválok, vásárok, vallási események (Csíksomlyói búcsú), amelyek hosszú múltra tekintenek vissza és rendszeresen megrendezésre kerülnek, de a népviseleti szokások is fennmaradtak a hosszú évszázadok alatt. Mindez azt bizonyítja, hogy a székely ember egyik jellemzője a hagyományőrzés, hagyománytisztelet, ez pedig szoros összefüggésben van az identitástudattal és az ebből

fakadó büszkeséggel. A fennebb bemutatott viharos múlt túlélése ilyen erények nélkül aligha lett volna lehetséges, és ezek mentették meg ezt a kis népcsoportot a nagyobb népekbe való beolvadástól (asszimilációtól) is. Mindennek a jelenbe való kivételése kapcsán elmondható, hogy a népcsoport mentalitása inkább hajlik a konzervatív gondolkodás felé, és a neoliberais elemektől legtöbb esetben távolságtartást tanúsít. A múlt eseményeinek tapasztalatai, de a földrajzi elhelyezés és a makacsság is a bezártságnak kedvez. Ritkán nyitottak az újra, az idegenre, a nem megszokottra, részben ennek köszönhetik fennmaradásukat, de a modern gazdasági rendszer berendezkedésének körülményei között ebből gyakran lépéshátrány adódott és adódhat. Az önrendelkezés és privilégiumok időszaka volt a legkedvezőbb számukra, ebben az időben határvédelmi feladatokat láttak el. A nagyhatalmi beavatkozások azonban (Oszmán Birodalom, Habsburg birodalom) kedvezőtlenül befolyásolták életüket, ennek eredményeként minél inkább centralizált, távoli, megfoghatatlan egy rendszer, a székelység számára annál idegenebb, főleg a múltból átörökölt tapasztalatoknak köszönhetően, ebből következik, hogy engedelmetlenségi, ellenállási hajlamuk is nagyobb ebben az esetben. A zártság és a történelmi leckék erősítették az egymásra való utaltság szükségességét (főként erősen kötődő rurális hálózatokban élnek), ami a régió belüli kapcsolatok és az egymásba fektetett bizalom megerősítését eredményezte. A zord történelmi, de földrajzi körülmények is kifejlesztették az itt élőkben a kitartás, szorgalom és megbízhatóság jegyeit, ez pedig erősen kapcsolódik az egymás iránti tisztelethez és becsülethez. A zártságnak azonban negatív következményei is vannak. Nagyon erős ugyan a generációk közötti informális tudásátvitel (apáról fiúra), de gyenge a régió oktatási (főleg felsőoktatási, de kutatás-fejlesztési, innovációs, szakképzés) hálózata, ami pedig jelentősen megnehezíti az új tudás, technológiák elsajátítását, kifejlesztését, beültetését. Ez meg is mutatkozik abban, hogy hagyományosan a gazdaság alapja az állattenyésztés és a mezőgazdaság, jelentős fejlesztési tevékenységek nem jellemzőek a régióra, de a külvilággal való személyes és infrastrukturális kapcsolataik kiépültsége is gyengének mondható.

*Az ipari hagyományok és lehetőségek megismerése egyik legfontosabb tartópillérét képezik a székelyföldi régió gazdaságfejlesztési lehetőségeinek feltárása szempontjából. Az evolúciós gazdaságföldrajzban megfogalmazott útfüggőség fontos tényező ebből a szempontból. Az iparágak megjelenése és a sikeres szerkezeti átalakulás általában nem a semmiből jelenik meg, fontos szerepet játszanak az örökölt képességek megőrzései és ezek fokozatos átalakulása (Lux, 2017). A dolgozat 2.2-es alfejezetében már említett kitaposott út, illetve a tapasztalatok, tudás, kapcsolatok megfelelő ismerete sokban hozzájárul egy adott régió helyes*

fejlesztési tervének megvalósításához. Az előző rendszerben végrehajtott erőltetett iparosítás (Horváth, 2003) pontosan ezt hagyta figyelmen kívül, és a szerkezeti átalakulás kudarca sok esetben részben ide vezethető vissza. Székelyföldön az ipar, a fennebb említett zártság miatt, ami elszigeteltséghez vezetett, fejlődése elmaradt. Ez biztosította számára ugyanakkor a nemzeti fennmaradást is, hiszen a múlt rendszerre jellemző nagyobb betelepítések elmaradtak a régióban. Fontos az ipari múlt és ennek lehetőségeinek feltérképezése, hiszen ezek biztosíthatják a sikeres fejlesztés alapját. Vannak olyan iparágak amelyek, főleg a földrajzi adottság miatt, évszázados múltra tekintenek vissza, illetve találkozhatunk olyannal is, amelyek az utóbbi évtizedekben jelentek meg és könyveltek el jelentős fejlődést. Az ipari helyzet feltérképezése azért is fontos, mert vannak olyan területek, amelyek főleg helyi termelői hálózatok által valósíthatók meg, hiszen amint láthattuk a székely személyiségnek inkább ez felel meg, de bizonyos esetekben jelentős befektetések bevonása szükséges. A múlt rendszerben is inkább a közepes méretű vállalatok jelenléte volt megfigyelhető, ezek alkalmazkodóképessége rugalmasabb, ezért nem beszélhetünk mélyebb válságról a rendszerváltást követően Székelyföld területén. Fontos kiemelni a faipart, élelmiszeripart, textilipart, kitermelőipart, vegyipart, nyomdaipart, de gépipar is működött a régióban, ezek részletezése a továbbiakban olvasható. A régió energiahordozókban szegény térségnek mondható, ugyanakkor megállapítható, hogy a könnyűipar és az élelmiszeripar jelenlegi formájukban és a jelenlegi piaci viszonyok között nem jelentenek jelentős húzóerőt a térség gazdasága számára. A külföldi működő tőke beruházások elmaradtak az erdélyi átlaghoz képest (ennek számszerűsíthető bizonyítása a 4.5-ös alfejezetben történt), ezek főleg Magyarországról érkeztek a térségbe (Horváth, 2003).

A feldolgozóiparban kiemelkedő szerepet játszik Székelyföld gazdaságában a textilipar, amelynek hagyománya is van, és a régió egyik húzó iparágaként említhető. A térség munkaerejének legnagyobb foglalkoztatója, de ugyanakkor a legnagyobb termelési értéket is állítja elő. A rendszerváltás előtt is az iparág nagyon jól teljesített, jellemzően exportra gyártottak termékeket, így ha a belső piacon nem is annyira, de külföldön jó hírnévnek örvendtek az innen származó textilárúk. A rendszerváltást követően példaértékűnek tekinthető az itt végbemenő váltás, amely által a megfelelő befektetések, tőkebevonás által megtörtént az új tudás és technológia átvétele, amelynek következtében tovább működhettek, és exportálhattak, az új piacgazdaság által teremtett körülmények között. A jelentős textilipari termelésnek köszönhetően Kovászna megyét a „Pantallók völgyének is szokás nevezni (Horváth, 2003). Bár hagyományokkal rendelkezik ez az iparág a régióban, mégis számos

veszélyt rejt magába. Nem hiába nevezik a textilipart vándoriparnak, hiszen nagyon könnyen mozdítható térben az olcsóbb munkaerő irányába. Jellemzően a kelet-közép-európai térségben a telepített gyárakban csak a termelés folyik, modellek kifejlesztése, de még a nyersanyag beszerzése is máshol történik. Székelyföld területén az ezredforduló utáni időszakban jellemzően Gyergyószentmiklóson, Székelyudvarhelyen, Sepsiszentgyörgyön és Marosvásárhelyen találkozhatunk nagyobb termelőkapacitásokkal. (Horváth, 2003). Az iparág jelentősége vitathatatlan, mégis szükséges megállapítani, hogy ennek jelenléte a periférikus régiókra jellemzően a tényezővezérelt (Lengyel, 2003) fejlődési szakaszban való tartozást bizonyítja. Ennek széles körű elterjedése növeli a régió kiszolgáltatottságát és a feljebb lépés lehetőségétől is megfosztja a gazdaságot. Ezek a félelmek be is igazolódtak, amikor 2021-ben a székelyudvarhelyi textilipari munkavállalók jelentős részét elbocsájtották, főleg a minimálbérek növekedésének következtében, ennek legnagyobb vesztesei pedig, az iparág specifikumából adódóan, a nők voltak (Kovács, 2021). A beágyazódás valamilyen mértékben csökkentheti a kiszolgáltatottságot, de a textilipar esetében a nagyfokú mobilitásának köszönhetően ez nehezen megvalósítható. Elmondható tehát, hogy a textilipar főleg elmaradott térségekben működik, a tapasztalatok viszont azt mutatják, hogy ilyen esetben átalakítás szükséges, nevezetesen ez az eredeti iparág lebomlásával és az elektronikai ipar letelepítésével valósítható meg (Lux, 2016).

Székelyföld szempontjából a következő iparág is nagy jelentőséggel bír, nevezetesen a fa-, bútor- és fűrészipar, amely a régió földrajzi adottságainak is köszönhetően nagy múltra tekint vissza, és mindig nagy súlyt képviselt a gazdaságban. Főleg a rendszerváltást követően a fa kitermelése számos problémát vetett fel a régióban, itt beszélhetünk túlzott és illegális kitermelésről egyaránt, vagy akár a visszaerdősítés problematikájáról. A fa exportcikk lett és megjelentek a külföldi érdekeltségű vállalatok, amelyek erdőtaroló tevékenységeinek hatása még sokáig érzékelhető lesz. Az egy főre jutó fűrészáru termelése székelyföldön meghaladja a romániai átlagot, de a bútoriparba is voltak nagyobb mértékű befektetések, sőt a helyettesíthető termékek (komplementer javak) megjelenésével, mint amilyen a préselt lemez, fémszerkezetek, műanyag, jelentősen növelték a letermelt bútorok mennyiségét. A bútorkészítés mellett más fából készült termékkel is találkozhatunk, mint amilyen a parketta vagy a fából készült nyílászárók (Horváth, 2003). A nagy hagyomány (kitaposott út) és a természeti adottságok miatt, a székelyek ismerik a fa kitermelésének és feldolgozásának a fortélyait, ezek nagy részben informálisan, apáról fiúra terjedtek. Ennek tükrében a leginkább fenntartható megoldás egy olyan KKV hálózat kialakítása, amely bizonyos források

bevonásával tudja biztosítani a termelékenység megfelelő szintjét, és nem csak a belföldi, hanem a külföldi piacra is termelhet. Ehhez természetesen szükség van a tapasztalatokra, a szaktudás átadására és fejlesztésére, illetve a szereplők közötti (akár klaszter típusú) kapcsolatok kialakítására. A termelékenység folyamatos fejlesztésének és az új piacok kiaknázása hiányának veszélyét jól példázza az idei évben (2024) felszámolásra kerülő egyik székelyudvarhelyi bútorgyár, amely több száz munkahely megszüntetését eredményezte a régióban (Maszol, 2004a).

Mivel Székelyföld hagyományosan állattenyésztési és mezőgazdasági régió, ezért nagy jelentősége van gazdasági szempontból az élelmiszeriparnak. Ennek ellenére a hústermelés mennyisége elmarad a lehetőségektől, ebből a szempontból Hargita megye részesedése a legnagyobb a régióban. Óriási törést okozott az 1998-as sertésválság, amikor az állam megvonta a támogatásokat, de negatív hatással volt a rendszerváltást követő szövetkezeti rendszer felszámolása is, ami jelentős állatállomány csökkenéshez is vezetett. Akárcsak a faiparnál itt is fellelhető volt a külföldi tőke lefölöző tevékenysége, amely jelentős árrést biztosított számukra. A húskészítmények nagyobb mennyiségének előállítását a feldolgozó kapacitások hiánya akadályozza, másrészt pedig az import termékek jelenléte, amelyek kiszorítják a hazai termékeket a belső piacokról (Horváth, 2003). Az írott sajtóból kiderül, hogy ez országos probléma is, 2023-ban az élelmiszeripari termékek külkereskedelmi deficitje meghaladta az egy milliárd eurót. Ennek ellenére Hargita megye mondhatni jól áll az élelmiszeripar terén, a maga hatvan élelmiszeripari egységével, ebből 42 gyümölcs és zöldséget, 11 tejet és 7 húst dolgoz fel (Maszol, 2024b). A tej és a tejből készült termékek terén Székelyföld szerepe meghatározó országos szinten, de kiemelkedő a sör- és szesziparban, illetve a malom- és sütőipari ágazatokban is (Horváth, 2003). Kovászna főleg a burgonyatermesztés területén jeleskedik, de Maros megye tejtermelése is jelentős (Maszol, 2024b). Jó jel, hogy egyre ismertebb székelyföldi márkák jelentek meg, mint amilyen a Csíki Sör, Góbé Termék, Székely Falat. A régió élelmiszeriparában több felmerülő probléma is orvosolandó. Elsőként a kistermelők helyzete emelhető ki, akik a szövetkezeti típusú berendezkedés megszűnése után igencsak kiszolgáltatott helyzetbe kerültek. A sok és kisméretű termelő (tej, zöldség, gyümölcs) a tökéletes versenyű piac jellegzetességeire hasonlít, ahol ezeknek szinte semmilyen hatásuk nincs az árak alakulására, mivel egyenként súlyuk elvész, ezért ki vannak szolgáltatva a piaci árak alakulásának, amelyek esetenként még az előállítási költség szintjét is alig érik el. A másik jelentkező fő probléma a feldolgozóüzemek technológiájában és nem megfelelő termelékenységük szintjében

keresendő. Ennek következtében, nem hogy exportképtelenné válik az ágazat, hanem még a belső piac igényeit sem képes kielégíteni, ez pedig importtermékek beáramlását teszi lehetővé és a kör tovább folytatódik.

Aránylag új iparként azonosítható az 1990-es évek után megjelenő és azóta is dinamikusan fejlődő nyomdaipar, főleg Székelyudvarhelyen jött létre egy jelentős nyomdaipari koncentráció, ami pedig kedvező fejleményként említendő, hogy kiépült egy nyomdaipart kiszolgáló vállalkozói hálózat is (Horváth, 2003). Harminc éves távlatból nem figyelhető meg ebben az iparágban jelentős törés, torpanás, akár leépítések sem, ezért továbbra is a térség húzóágazata maradt. Ebben az esetben azonban fokozott figyelmet kell szentelni a bezáródás veszélyének elkerülésére. A vegyipar a marosvásárhelyi műtrágyagyárban öltött testet, azonban ennek tevékenysége 2021-ben megszűnt, de 2023-ban részben újraindult (Székelyföld.ma, 2023). A vegyipar újraélesztésére külföldi befektetések által látok esélyt, ez részben meg is történt az utóbbi időben magyarországi tőkebevonással a gyógyszeriparban, de ez az ágazat tovább fejleszthető a jövőben. A nyomdaiparhoz hasonlóan új ágazatként említhető a csomagolóanyag-ipar a régióban, amely papír- és műanyag alapanyagokat használ fel, ez az ágazat főleg Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön és Székelyudvarhelyen honosodott meg. A kitermelőipar tekintetében kiemelendő a földgáz kitermelésének folytatása és fejlesztése, Maros és Hargita megyében, a só kitermelése (versenytársakról országos szinten nem beszélhetünk), az ásványvíz, amely új piacokra való betörés lehetőségét rejti magába (exportlehetőségekkel is), illetve megemlítendő még a rézérc, kaolin és kőbányászat. Nem feledkezhetünk meg ugyanakkor Székelyföld kézműiparáról, főleg Korondon találkozhatunk ezek klaszter-szerű kiépülésével, a régió kézműves termékei az egész ország piacát lefedik (Horváth, 2003).

A dolgozat a gazdaságfejlesztés áttörő erejét az ipar megfelelő fejlesztésében látja, ezt bizonyítják a világgazdaság fejlesztését befolyásoló tényezők elemzései is, de ennek ellenére nem feledkezhetünk meg a régió turizmusáról sem. A turizmus nem mutathat fel olyan gazdaságfejlesztési lehetőségeket, mint az ipar, de elkerülhetetlenül hozzájárulhat a gazdaság fejlesztéséhez, főleg a régió belüli bizonyos társadalmi csoportok szempontjából. Ennek tükrében meghatározó a régió természeti szépsége, amely alkalmassá teszi a térséget a turisztikai tevékenységekre, hiszen számos attrakció található, gyógyvizek, gyógyforrások, gyógyiszapok, kiaknázható még jobban az aktív és kalandturizmus, a téli sportok lehetőségeinek fejlesztése, ugyanakkor nem feledkezhetünk meg a kulturális és örökségturizmusról sem (Horváth, 2003). A jobb eredmények elérése érdekében célszerű a

turizmus szempontjából a régió specifikus imázsának kidolgozása, illetve a dolgozat 2.1.3-as alfejezetében említett kreatív iparágakkal való összekapcsolása.

A további alfejezetekben bemutatásra került a székelyföldi régió jelenlegi gazdasági helyzete meghatározott mutatók elemzésével. Elengedhetetlen azon fő irányok feltárása, amelyek a jelenlegi globális környezetben egy modern és versenyképes gazdaság irányába képes elmozdítani a jövőben az elemzett régiót. Ennek érdekében a 6-ik fejezetben javaslatok is kerültek megfogalmazásra. Amint azt már a *Global economic mechanisms and Szeklerland* című tanulmányomban kifejtettem, az egyértelmű lépéshátrányok ugyanakkor páratlan lehetőségekkel társulnak, mint amilyenek a természeti erőforrások, tapasztalatok, informális tudásátadás, biodiverzitás, hagyományok és a stratégiai földrajzi elhelyezkedés. A tanulmány keretén belül kitértem arra is, hogy a munka, áru és tőke szabad áramlása határokon átnyúló és összefonódott valósággá váltak, és jelentős hatást gyakorolnak minden ország és régió gazdaságára. A tőke vándorlása és az ebből adódó munkamegosztás szerepeket oszt államok és globális régiók számára. Ebben a szerepkörben kapcsolódnak olyan láncolatokhoz, amelyek mikro-kölcsönhatásai rajzolják ki a globális gazdasági térkép egészét. Székelyföld közigazgatásilag nem elismert régió, lélektani határai rajzolják körül, amely kulturális, etnikai, történelmi és hagyományokon alapuló egységet képvisel. Bár különálló régióként való elismertetése még folyamatban van, amelyet az érdekképviselői szervek erőfeszítései bizonyítanak, mint amilyen a Minority SafePack kisebbségvédelmi kezdeményezés is, a globális folyamatok és törvények rá is vonatkoznak, és befolyásolják jelenét és várható jövőbeni alakulását egyaránt. A kedvezőtlen történelmi háttér, amely jelentős mértékben rányomta bélyegét gazdasági helyzetére, így a jelenlegi fejlettségi szint kialakulását is meghatározva, ellenére az elemzett régió jelentős potenciállal rendelkezik, és megfelelő intézkedésekkel a jövőbeni gazdaság lehetséges alakulása optimizmusra adhat okot. Ez viszont csak akkor valósítható meg, ha megfelelő infrastrukturális hálózat képezi a régió alapját úgy a termék, szolgáltatás, a nagy adattömeg, információ, munkaerő, mint a pénz gyors helyváltoztatásának biztosítása érdekében. Ebben a folyamatban jelentős szerepet játszik a digitalizáció, ugyanakkor a hatékonyság növelése érdekében elengedhetetlen a technológiatranszfer és a kutatás-fejlesztés, innováció egyaránt. Az az ország/régió képes áttörő fejlődést megvalósítani és gazdasági biztonságot szavatolni, amely alapját az ipari termelés alkotja. Ez azt jelenti, hogy az iparban érdekelt, és termelést valósít meg vagy saját területén, vagy más földrajzi területen, de mindenképp saját tőkével. Az ipari termelés jelenti a megfogható, tapintható hozzáadott értéket, amely minden további értéknek az alapja, ezek



köré épülnek ki nagyrészt a szolgáltatások is. Ebből adódóan minden a gazdaságban előállított érték, közvetett vagy közvetlen módon, az ipari termelésre vezethető vissza.(Kocsis, 2022) A termelés fenntartása és növelése érdekében óriási szerepet játszik az innováció és a kutatás-fejlesztés. A logikai következtetés helyességét hiteles adatok is alátámasztják. Székelyföld tágabb környezetében, nevezetesen Románia szinten és Erdélyben, elemeztem a továbbiakban a makrogazdasági mutatókat és az ezek közötti összefüggéseket (Kocsis, 2022).

A makrogazdasági mutatók elengedhetetlen információkat nyújtanak egy állam vagy régió gazdasági fejlettségi szintjéről és állapotáról, ugyanakkor időbeni síkban lehetőséget biztosítanak az összehasonlításra, amely elénk tárja a fejlődés irányát és ütemét, de prognózisok elkészítésére is bevonhatók. Látni fogjuk majd, hogy ezen adatok, információk feltárása és összefüggéseiknek megtalálása, hogyan körvonalazza az elemzett régió gazdaságfejlesztési lehetőségeinek irányvonalait.

A továbbiakban a következő mutatók kerülnek részletes elemzésre és bemutatásra, amelyekkel külön alfejezetekben tárgyal a jelen dolgozat:

- a nominális Bruttó Hazai Termék (GDP) bemutatása több fejlesztési régió és megye esetében, kiélezetten a székelyföldi régióra
- az átlagjövedelem helyzetének bemutatása
- a munkanélküliségi ráta megyékre, régiókra leosztva
- az infrastruktúra helyzete (kifejezetten a közutak, km-ben kifejezve)
- FDI típusú befektetések értékei
- az ipar jelenléte (az iparban tevékenykedő vállalkozások számában kifejezve)
- abszorpciós ráta az uniós források tekintetében

Az alábbi alfejezetek számításai az Országos Statisztikai Hivatal (INS) és a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (CNSP) által közölt adatokra támaszkodnak. A hivatalos adatok egyes mutatók esetében lejben, más mutatóknál viszont euróban vannak közzé téve. A dolgozat azt a pénznemet használta minden esetben, ahogyan az a hivatalos adatokban szerepel. Mivel egy adott mutatón belül összehasonlító számítások történnek, a pénznemben való kifejezés nem lényeges, hiszen az a kapott eredményeket (megyék, régiók közötti különbségeket, rangsorolásokat) nem befolyásolja.

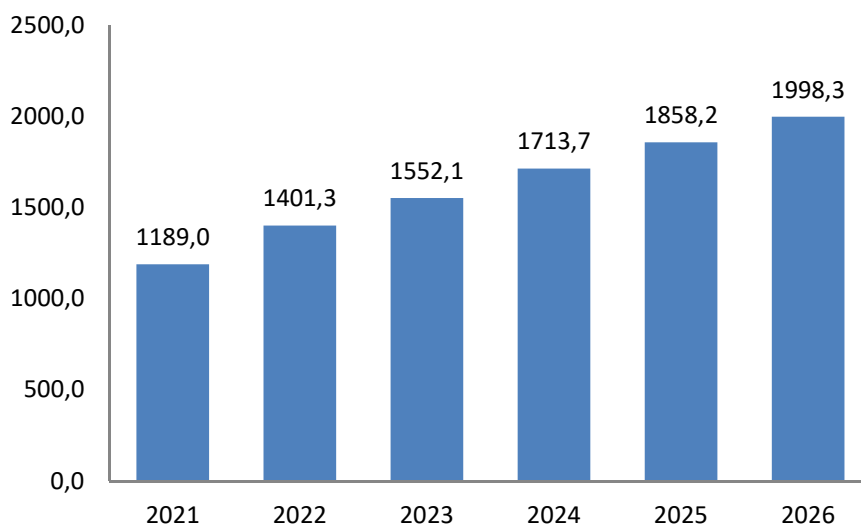
## 4.2 A Bruttó Hazai Termék (GDP) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

Az alábbiakban megvizsgáltam, hogy az általam elemzett országban, régiókban és megyékben milyen GDP értékeket figyelhetünk meg.

Románia esetében, országos szinten, a Nemzeti Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică, továbbiakban INS) legfrissebb adatai szerint a 2022 évben (részlegesen végleges adat) a nominális GDP összértéke 1.401,345 milliárd lej, amely euróban kifejezve 281,824 milliárd euró (a Román Nemzeti Bank 2024.01.10-én közzétett árfolyama alapján). Ez az érték 4,1%-os reálnövekedést jelent a 2021-es évhez képest, amikor ez az érték (végleges adat) az INS által közölt hivatalos adatok szerint 1.189,089 milliárd lej volt, amely 239,137 milliárd eurós összeget jelent (a fent említett árfolyam alapján). Fontos kiemelni azonban, hogy a 2020-as évben ez az érték (végleges adat) 1.066,780 milliárd lej volt, amely 3,7%-os reálérték visszaesést jelentett a 2019-es évhez képest (INS, 2024). A reálérték növekedés vagy csökkenés figyelembe veszi az árak változását az előző évhez képest, azaz deflátort vagy árindexet használ az értékek meghatározásánál.

A Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză, továbbiakban CNPS), minden évben az előző adatokra alapozva, illetve számításba véve a nemzeti és világgazdasági helyzetet előrevetít makrogazdasági adatokat, amelyek az elmúlt évek során bebizonyították, hogy igencsak reális és megalapozott előrevetítéseket tartalmaznak. Az eddig közölt INS adatok alapján és a CNSP előrejelzései alapján végigkísérhetjük az ország GDP értékeinek alakulását 2021-2026-os évek között.

**22. ábra Ábra Románia GDP értékei és ezek előrejelzései 2021-2026 közötti időszakra (milliárd lejben kifejezve)**



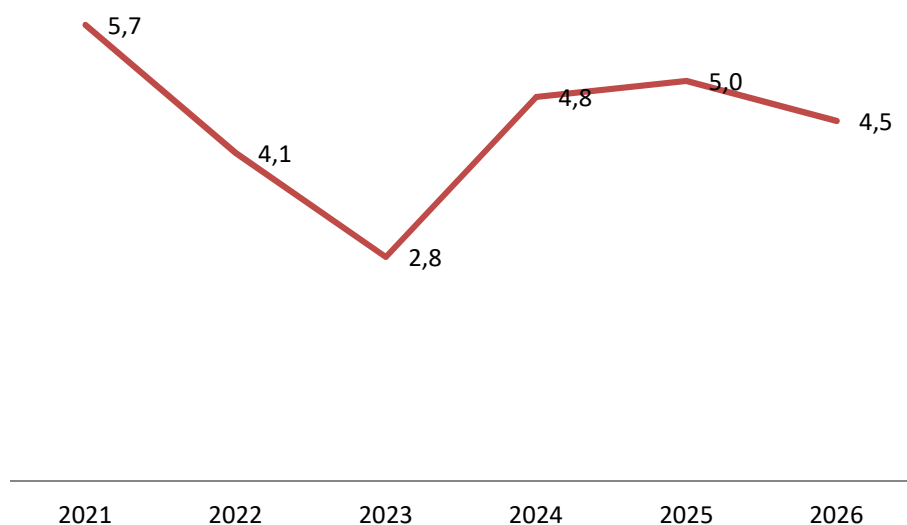
(Forrás: INS, 2021; CNSP, 2023)

A 2021 és 2022-es adatok a statisztikai hivatal (INS) által közölt adatok (2021-végleges adat, 2022- részben végleges), 2023-tól a CNSP előrejelzései figyelhetők meg, itt a 2021-es évet tekintik bázisévnek és ezen év árértékeivel számolnak, ezért nem szükséges GDP-deflátort számolni minden egyes évben (tehát a reális növekedést mutatják), ez alól kivétel a 2022-es év, amely esetében a statisztikai hivatal 2022-es árakon közölte le a nominális GDP értékét a szóban forgó évre (2021-es árakon számolva 1.369,2 milliárd lej, 2022-es árakon számolva, ez a 22-es ábrán is olvasható, hogy 1.401,3 milliárd lej, amint látható az eltérés elenyésző, ami a lényegi kimutatáson nem változtat). (INS, 2021; CNSP, 2023)

Az INS és a CNSP adatai alapján felállítható egy reális növekedési ütem is az országos GDP tekintetében százalékban kifejezve, minden egyes évben, az előző évhez viszonyítva.

A továbbiakban megfigyelhető, hogy reális értékekben hogyan növekednek, százalékban kifejezve Románia GDP értékei 2021-2026 között.

**23. ábra** Ábra A romániai GDP értékek reális növekedési ütemének előrejelzései százalékban kifejezve, az előző évhez képest



(Forrás: INS, 2021; CNSP, 2023)

A 23-as ábra esetében is a 2021, 2022-es évre a statisztikai hivatal által közölt adatok láthatók, 2023-tól pedig a CNSP előrejelzései.

A továbbiakban az országos adatokat leosztottam területi adatokra, nevezetesen fejlesztési régiókra, majd megyékre, így pontosan megtudhatjuk, hogy az elemzett régió milyen GDP adatokkal rendelkezik, azaz milyen a gazdasági teljesítménye a többi régióhoz, megyéhez képest. Figyelembe kell vegyük azonban, hogy a régiók és megyék az országon belül jelentős mértékben eltérnek egymástól úgy a területi kiterjedés, mint a lakosság számának tekintetében, ezért a következőkben a GDP/fő értékeit fogjuk vizsgálni, amely egy sokkal reálisabb összehasonlítási alapot képez, mindezt euróban kifejezve. Az adatok ugyancsak a 2021-2026-os időszakot vizsgálják a CNSP hivatalosan közzétett adatai alapján.

**7. táblázat A GDP/fő értékei Románia és a fejlesztési régiók szintjén, euróban kifejezve, 2021-2026 között (prognózis adatok)**

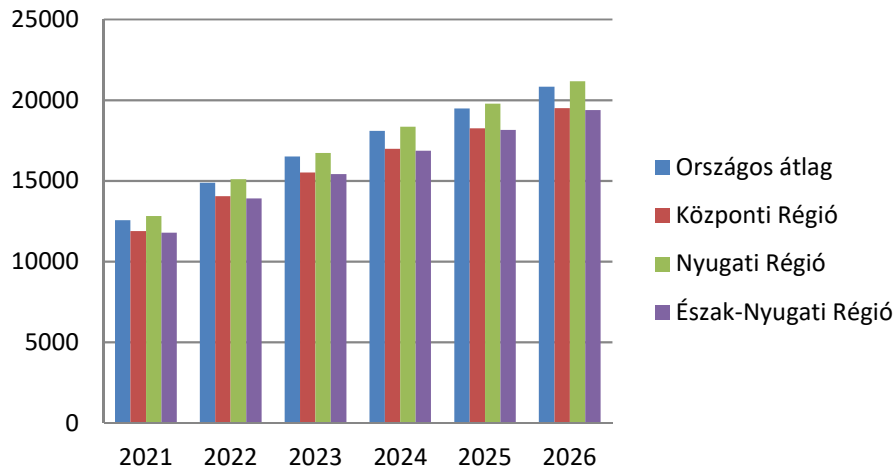
Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Országos átlag	12560	14888	16500	18087	19482	20825
Észak-Kelet Régió	8002	9399	10441	11446	12331	13181
Dél-Kelet Régió	10318	12257	13664	15009	16201	17343
Dél Munténia	9556	11395	12687	13994	15158	16285
Dél-Nyugat Olténia	9835	11658	12994	14297	15475	16604
Nyugati Régió	12816	15105	16719	18346	19783	21153
Észak-Nyugati Régió	11779	13913	15408	16863	18150	19375
Központi Régió	11889	14054	15521	16978	18255	19488
Bukarest-Ifov	28054	33153	36364	39516	42168	44711

(Forrás: CNSP, 2023)

Az 7-es táblázat ugyancsak a 2021-es év árértékein mutatja be a reális GDP értékeket 2021-2026 között (ez nem összetévesztendő a paritáson számolt GDP értékekkel, amelyek teljesen más számadatokat tükröznek), a CNSP kimutatásai alapján, amelyek előrejelzett adatok Az adatokból egyértelműen kivehető, hogy Bukarest-Ifov régió messzemenően a legjobban teljesít, átlagba több mint kétszeres értékeket felmutatva és ez nagy mértékben felhúzza az országos átlagot is. A Központi Régió, amelyben Székelyföld is megtalálható, hozzávetőlegesen ugyanazon a szinten helyezkedik el a közölt adatok és előrejelzések alapján, mint az Észak-Nyugati Régió, gyengébben teljesít, mint a Nyugati Régió, valamivel az országos átlag alatt helyezkedik el, de jobb eredményeket mutat fel, mint a többi négy régió (Észak-Keleti, Dél-Kelet, Dél-Munténia, Dél-Nyugat Olténia). (CNSP, 2024)

A következőkben megvizsgáltam, a jobb érzékeltetés kedvéért egy ábra segítségével, hogy a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz képest a Központi Régió hol helyezkedik el a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (2021-es árfolyamon kifejezett euró értékekben).

**24. ábra A Központi Régió összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régióval és az országos átlaggal a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os időszakra, euróban kifejezve**



(Forrás: CNSP, 2023)

A 24-es ábra jól érzékelteti, hogy a Központi Régió valamivel jobban teljesít az elemzett időszakban, mint az Észak-Nyugati Régió, de következetesen és tartósan gyengébben, mint a Nyugati Régió és az országos átlag (az országos átlag tekintetében azonban figyelembe kell vennünk, hogy az adatokat, amint már említésre került, nagyon felhúzza a főváros és ennek környezetének értékei).

A következőkben elemeztem, hogy megyékre lebontva a székelyföldi régiót alkotó megyék (legfőképpen Hargita és Kovászna), milyen teljesítménnyel rendelkeznek, összehasonlításban a többi megyéhez képest. Az összehasonlításba bevontam a többi Központi Fejlesztési Régiót alkotó megyéket (Maros- itt Marosvásárhely és környéke ugyancsak Székelyföld része, de a megye legnagyobb része nem tartozik ebbe a régióba-, Fehér, Brassó, Szeben megyék), illetve még néhány, meglátásom szerint fontosabb gazdasági potenciállal rendelkező, erdélyi megyét (Kolozs, Bihar, Temes megyék). A Központi Fejlesztési Régió megyéin kívül azért elemeztem még ezt a három megyét, mert Kolozs és Bihar megyék képezik a híd szerepet a székelyföldi régió és az anyaország között, ezért mindig is fontos volt ebből a szempontból ezek gazdasági és infrastrukturális fejlettsége, illetve Temes megyét, mert erdélyi szempontból köztudott, hogy egyik legmeghatározóbb terület a gazdasági fejlettség szempontjából.

**8. táblázat A székelyföldi megyék GDP/fő értékeinek összehasonlítása más megyék teljesítményével**

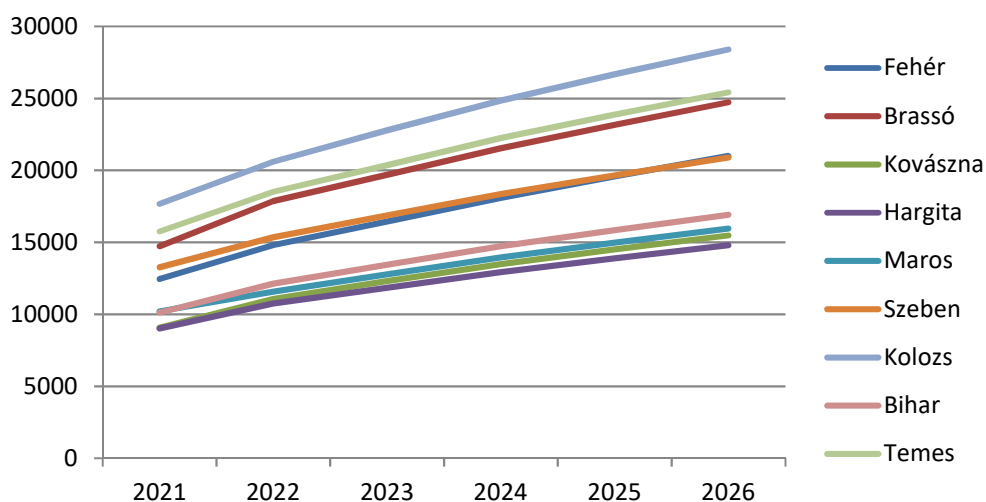
Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Fehér	12452	14795	16443	18104	19582	21005
Brassó	14728	17874	19690	21543	23165	24741
<b>Kovászna</b>	<b>9076</b>	<b>11068</b>	<b>12317</b>	<b>13487</b>	<b>14506</b>	<b>15482</b>
<b>Hargita</b>	<b>9018</b>	<b>10747</b>	<b>11849</b>	<b>12935</b>	<b>13886</b>	<b>14799</b>
<b>Maros</b>	<b>10209</b>	<b>11575</b>	<b>12775</b>	<b>13950</b>	<b>14979</b>	<b>15960</b>
Szeben	13267	15350	16877	18369	19654	20898
Kolozs	17671	20610	22787	24861	26687	28408
Bihar	10120	12139	13454	14730	15849	16919
Temes	15762	18523	20366	22255	23885	25426

(Forrás: CNSP, 2023)

A 8-as táblázat adataiból kitűnik, hogy úgy a fejlesztési régió más megyéihez képest, mint a többi elemzésbe bevont megyékhez képest Hargita és Kovászna megyékben a leggyengébbek a teljesítmények, sőt Maros megye is az utolsók között helyezkedik el.

A jobb szemléltetés érdekében a következő ábra bemutatja a megyék értékei közötti eltéréseket.

**25. ábra Megyék közötti eltérések a GDP/fő értékei között a 2021-2026-os időszakra, euróban kifejezve**



(Forrás: CNSP, 2023)

A következő 9-es táblázatban összehasonlítottam a három székelyföldi régiót alkotó megye (Kovászna, Hargita, Maros) átlagát a többi megye adataival. Az átlagot a táblázatban  $\bar{A}(K,H,M)$ -el jelöltem, a számításnál pedig a számtani középárányost számoltam (minden elemzett évben Kovászna, Hargita, Maros megye értékeinek összege, osztva hárommal). A következő táblázat megmutatja, hogy minden egyes elemzett évben, minden megye mennyivel teljesít jobban (amennyiben pozitív érték jön ki) és mennyivel teljesít gyengébben (amennyiben negatív érték jön ki) a székelyföldi megyék átlagához képest

**9. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)**

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
$\bar{A}(K,H,M)$	9434	11130	12314	13457	14457	15414
Fehér	3018	3665	4129	4647	5125	5591
Brassó	5294	6744	7376	8086	8708	9327
Szeben	3833	4220	4563	4912	5197	5484
Kolozs	8237	9480	10473	11404	12230	12994
Bihar	1883	2659	2981	3326	3619	3925
Temes	6328	7393	8052	8798	9428	10012

(Forrás: CNSP, 2023)

Megvizsgáltam azt is mi történik akkor, ha Maros megyét kivesszük az átlagszámításból, hiszen ne feledjük, hogy ebből a megyéből csak a megyeszékhely és környéke tartozik az elemzett régióhoz, a megye többi, legnagyobb területe pedig nem ennek a része. Ebben az esetben az átlagszámításba Kovászna és Hargita megye adatait vontam be és ezt  $\bar{A}(K,H)$  jelzéssel jelöltem a lenti táblázatban, a számítás módszere pedig ugyanaz, mint a fenti táblázatban.



**10. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)**

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026
<i>Á(K,H)</i>	<b>9047</b>	<b>10908</b>	<b>12083</b>	<b>13211</b>	<b>14196</b>	<b>15141</b>
Fehér	3405	3888	4360	4893	5386	5865
Brassó	5681	6967	7607	8332	8969	9601
Maros	1162	668	692	739	783	820
Szeben	4220	4443	4794	5158	5458	5758
Kolozs	8624	9703	10704	11650	12491	13268
Bihar	1073	1232	1371	1519	1653	1779
Temes	6715	7616	8283	9044	9689	10286

(Forrás: CNSP, 2023)

A 10-es táblázatban bemutatott és elemzett adatok alapján megállapítottam, hogy a GDP/fő (euróban kifejezett) érték szempontjából a három székelyföldi régiót alkotó megye átlaga (számtani középarányosa) elmarad az általunk elemzett megyék értékeitől. A táblázatban minden esetben, minden egyes elemzett évre levetítve pozitív értékeket kapunk, ami azt jelenti, hogy az elemzett megyék minden esetben nagyobb értékekkel rendelkeznek, mint az általunk elemzett régió megyéinek átlaga. Az adatok Székelyföld esetében még kedvezőtlenebben lesznek, ha a régió átlagszámításából kivesszük Maros megyét, hiszen ne feledjük, hogy ez a megye csak nagyon kis része tartozik bele a székelyföldi régióba, pontosabban Marosvásárhely és környéke (még akkor is fontos ezt figyelembe vennünk, ha az említett település a megye legmeghatározóbb gazdasági központja).

Azért, hogy átfogóbb és valóságosabb képet kapjunk az értékek szempontjából minden erdélyi megye GDP/fő értékeit összehasonlítottam a Székelyföldet alkotó megyék értékeivel (az előrejelzett 2021-2026 időszakot illetően). Ennek érdekében az Erdélyt alkotó Központi Fejlesztési Régió, a Nyugati Fejlesztési Régió és az Észak-Nyugati Fejlesztési régió megyéit vontam be elemzésembe. Ebből az elemzésből az tűnik ki, hogy a Központi Fejlesztési Régióban Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben, főleg Hargita megye, amely messzemenően a legkisebb értékekkel rendelkezik a teljes elemzett időszak (2021-2026) tekintetében. Maros megye pedig Fehér, Brassó és Szeben megyék után következik, értékei mindössze Kovászna és Hargita megyéknél jobbak, az elemzett időszakban. A Nyugati

Fejlesztési Régió esetében Kovászna és Hargita értékei lemaradnak minden megye esetében, viszont Kovászna megközelíti Krassó-Szörény megye értékeit, de egyik évben sem éri el. Maros megye jobban teljesít, mint Krassó-Szörény megye és kivételesen a 2021-es évben, mint Hunyad megye, a többi elemzett évben, a többi megyéhez viszonyítva gyengébben teljesít ez a megye is. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió esetében Kovászna jobban teljesít, mint Beszterce-Naszód, Máramaros és Szatmár megyék, viszont Hargita megye értékei mindössze Beszterce-Naszód értékeinél jobbak. Maros megye értékei ebben az esetben is jobbak, hiszen ebben a régióban, az elemzett mutató tekintetében, mindössze Kolozs és Bihar megyék előzik meg a 2021-2026-os időszakban. (CNSP, 2024)

Erdélyi szinten az elemzett tizenhat (16) megyéből a GDP/fő teljesítménye alapján négy negyedre osztottam a megyéket. Az első negyed jelenti az első négy helyezetet, a második negyed jelenti az ötödik-nyolcadik helyezetet, a harmadik a kilenc-tizenkettediket és a negyedik, egyben az utolsó a tizenhárom-tizenhatodikat. A székelyföldi régiót alkotó megyék közül Maros megye teljesítménye a legjobb (az a megye amelyből a legkisebb rész tartozik az elemzett régióhoz), a tizenhat megyéből a kilencedik helyet foglalja el, így a harmadik negyedben kap helyet. Kovászna a teljesítmények alapján a tizenharmadik helyet foglalja el, így a legutolsó, negyedik negyedben helyezkedik el, akárcsak Hargita megye, amelynek a teljesítménye a leggyengébb a három megye közül, a tizenötödik helyezést érte el.

Abban az esetben, ha a három Székelyföldi megyét egybevonjuk, és egy régióként kezeljük, nem pedig különálló megyékként, akkor tizennégy (14) elemzett területet kapunk. Ebben az esetben Székelyföld (a három megyével egybevonva) 2022-ben a tizedik helyen helyezkedik el. Ha Maros megyét kivesszük az elemzett régióból akkor tizenöt (15) elemzett területet kapunk, így Székelyföld két megye egybevonásaként (Kovászna, Hargita) értelmezendő. Az elemzett területeket amennyiben három harmadra osszuk (egyötől-ötig első harmad, hattól-tízig második harmad és tizenegyötől-tizenötig harmadik harmad), ebben a felállásban Székelyföld a tizenharmadik helyen helyezkedik el (összességében hozzávetőlegesen egy szinten Szatmár megyével), a harmadik (utolsó) harmadban. Egyértelműen látható, hogy az utóbbi esetben a teljesítmény mérése még gyengébb adatokat eredményez a régió esetében.

A 4-es fejezetben elemzett összes mutató rangsorolására a 4.10-es alfejezetben kerül sor, az elemzett időszak pedig 2019-2022, mivel ezek a legfrissebb végleges adatok a dolgozat megírásának pillanatában. Az alábbi táblázat megmutatja az összes erdélyi megye GDP/fő értékeit, ugyanakkor ezek eltéréseit százalékban kifejezve az Á(K,H,M) mutatóhoz képest

(Maros, Hargita, Kovászna megyék átlagait jelenti, ezek a megyék nem jelennek meg külön az elemzésben, mivel az elemzett régiót alkotják), a 2019-2022-es periódusban.

**11. táblázat Az erdélyi megyék GDP/fő értékei (euróban) és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között**

Megyék/ Évek	GDP/fő értékek évenként				Százalékos eltérés Á(K,H,M)-hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
<b>Á(K,H,M)</b>	<b>8077</b>	<b>8887</b>	<b>9434</b>	<b>11130</b>				
Arad	11 058	12 057	12293	14606	37	36	30	31
Krassó-Szörény	9 277	10 250	9598	11102	15	15	2	0
Hunyad	8 722	9 629	10075	11897	8	8	7	7
Temes	14 727	15 870	15762	18523	82	79	67	66
Bihar	9 079	9 906	10120	12139	12	11	7	9
Beszterce-Naszód	8 137	8 893	8879	10471	1	0	-6	-6
Kolozs	15 011	16 226	17671	20610	86	83	87	85
Máramaros	8 051	8 824	9063	10893	0	-1	-4	-2
Szatmár	7 943	8 685	9344	10875	-2	-2	-1	-2
Szilágy	9 194	10 137	9659	11486	14	14	2	3
Fehér	11 995	13 122	12452	14795	49	48	32	33
Brassó	13 695	14 869	14728	17874	70	67	56	61
Szeben	12 999	14 117	13267	15350	61	59	41	38
<b>Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) évenként</b>					<b>33</b>	<b>32</b>	<b>25</b>	<b>25</b>
<b>Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) összesen</b>					<b>29</b>			

(Forrás: CNSP, 2019; 2023)

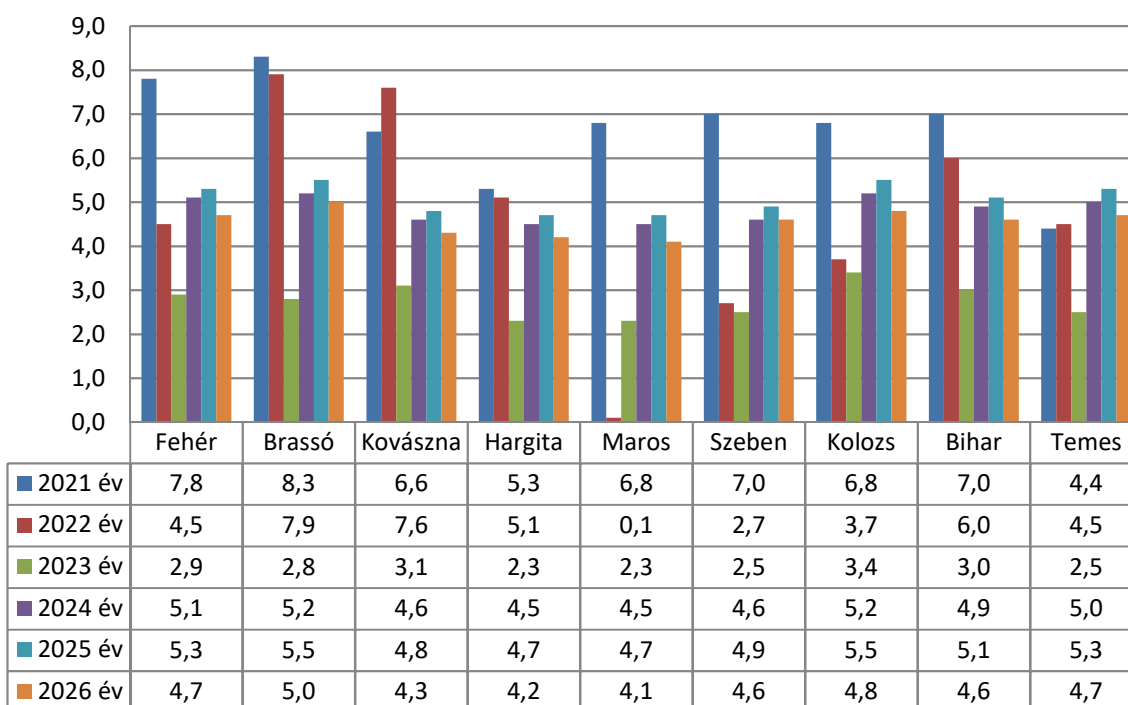
A 11-es táblázat megmutatja minden erdélyi megye és az Á(K,H,M) mutató esetében a GDP/fő értékeket, ugyanakkor a százalékos eltéréseket is az említett mutatóhoz képest, az utolsó előtti sor összesíti évenként a megyék százalékos eltéréseit az Á(K,H,M)-hez képest, az utolsó sor pedig a négy elemzett év (2019-2022) százalékos eltérésének átlagát mutatja. Ebből az következik, hogy 2019-ben 33%-al, 2020-ban 32%-al, 2021 és 2022-ben 25%-al nagyobb az erdélyi megyék átlaga a GDP/fő tekintetében a székelyföldi átlagnál (az Á(K,H,M) mutató szerint), összesítésben pedig a teljes elemzett időszakot felölelően ez az érték átlagban 29%-al nagyobb az elemzett régió átlagához képest.

A továbbiakban elemeztem, hogy a CNSP közölt adatai és előrejelzései alapján, megyei szinten, milyen reális GDP növekedések várhatók a 2021-2026-os időszakban, százalékban kifejezve az előző évhez képest. Az értékek meghatározásánál az említett intézmény 2021-es árakon számolta ki a szóban forgó makrogazdasági mutatót és minden évben feltüntette ennek százalékos növekedését az előző évhez képest. Ebben az esetben össz-GDP értékekről beszélünk megyei szinten, nem pedig GDP/fő értékekről, ahogy a fennebbi elemzés esetén, lejjben kifejezve, de csak a reális százalékos változás kerül feltüntetésre. A százalékos fejlődés

egyértelműen és vitathatatlanul tükrözi a fejlődés ütemét (vagy akár a visszaesést is) az előző évhez képest, ez értékes és szemléltető információt is jelent, ha egy meghatározott megyét/megyéket össze szeretnénk hasonlítani más megyék fejlődési ütemével.

A 26-os ábra pontosan megmutatja, hogy a székelyföldi régiót alkotó megyék hogyan fejlődnek az előrejelzés alapján, de világosan tükrözi azt is, hogy a Központi Fejlesztési Régió más megyéihez, illetve az általam megjelölt fontosabb erdélyi megyékhez képest (Kolozs, Bihar, Temes) milyen mértékű ez a fejlődés.

**26. ábra A megyék GDP értékeinek fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2026-os időszakban**



(Forrás: CNSP, 2023)

A fent bemutatott adatokból kivehető, hogy Maros, Hargita és Kovászna megyék esetében a reális, százalékban kifejezett, növekedési ütem is lemarad a többi megye átlagától. A 2021-es évben kivételesen mindhárom megyében nagyobb ugyan, mint Temes megyében, de a következő évben Maros megyében nagyon bezuhan a növekedés, illetve 2023-tól kezdődően következetesen mindhárom megyében kisebb, mint a többi megye átlaga, minden évben (kivételt képez 2023-ban Kovászna megye növekedése Temes megyével szemben, de az utóbbi fejlettségi szintje messze meghaladja az előbbit). (CNSP, 2024)

Összességében elmondható, hogy a székelyföldi régiót képező megyék a GDP/fő makrogazdasági mutató szempontjából az erdélyi megyék sorában az utolsók között helyezkednek el, tehát gazdasági szempontból ezek periférikus területeknek tekinthetők. Ez főleg akkor igaz, ha ezek átlagát vesszük figyelembe (Maros megye teljesítménye lényegesen jobb).

A dolgozat későbbi részében megvizsgáltam azt is mi lehet ennek a lemaradásnak az oka és hogyan lehet ezen javítani.

Megj. (a jelen dolgozat egészére vonatkozik). Ebben az alfejezetben bemutatott adatok a dolgozat megírásának pillanatában a legfrissebb hivatalosan közzé tett adatokat tükrözik, amelyek két hiteles és hivatalos szerv által közölt információkra, adatokra támaszkodnak, ez a Nemzeti Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică-INS) és a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză- CNSP). Továbbá fontos kiemelni, mivel Székelyföld hivatalosan nem létező régió, ezért külön csak erre a területre nincsenek feldolgozott, hivatalos és hiteles statisztikai adatok. A régió főleg Kovászna és Hargita megyéket foglalja magába és Maros megye kis részét (Marosvásárhely és környéke), ezért kerültek a jelen alfejezetben feltüntetve olyan adatok is amelyekben szerepel Maros megye, illetve olyanok is amelyekben nem. Bár köztudott, hogy Marosvásárhely nagyon fontos szereppel bír (úgy a magyar ajkú lakosság száma, mint gazdasági, mint stratégiai elhelyezkedés szempontjából) az elemzett régióban, külön csak az ő hozzájárulását nem lehetséges lemérni, mivel a kutatás pillanatában aktuális, hiteles és hivatalos makrogazdasági mutatók nem találhatóak, ezek feltárására és leközlésére pedig a jelen dolgozat nem vállalkozik.

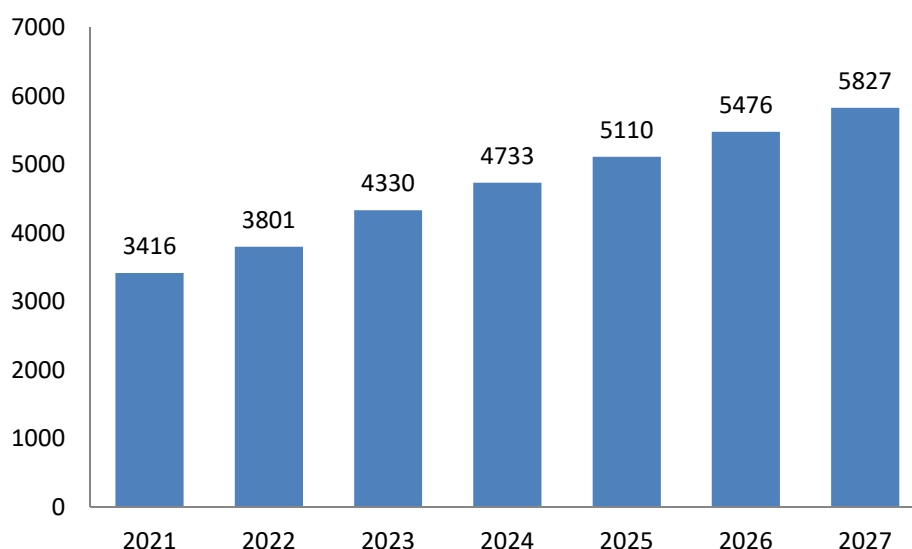
### **4.3 Az átlagjövedelem (ezen belül a nettó átlagbér) romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete**

A dolgozat jelen alfejezetében azt vizsgáljuk, hogy Románia határain belül bizonyos régiók (főleg Székelyföld szempontjából) és megyék között milyen átlagbér eltérések vannak, amely közvetlen módon befolyásolja az átlagember életszínvonalát is. Az elemzés során a hivatalos statisztikai és kormányzati adatok kerülnek felhasználásra a dolgozat keretén belül. Ezek az adatok a nettó (adózás utáni) átlagbér (átlagfizetés) szintjeit tükrözik, hiszen végül ez

határozza meg a kereslet mennyiségét is egy meghatározott piac keretein belül (a bruttó bér egy jelentős részét a fogyasztók nem tudják vásárlásra felhasználni).

A következőkben megvizsgáltam milyen szinten vannak és hogyan változtak Románia nettó átlagbérei 2021-től napjainkig a Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) adatai szerint és milyen előrejelzése várhatók 2027-ig a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (CNSP) adatai szerint.

**27. ábra Románia nettó átlagbérek alakulása 2021-2027 között (lejben kifejezve)**

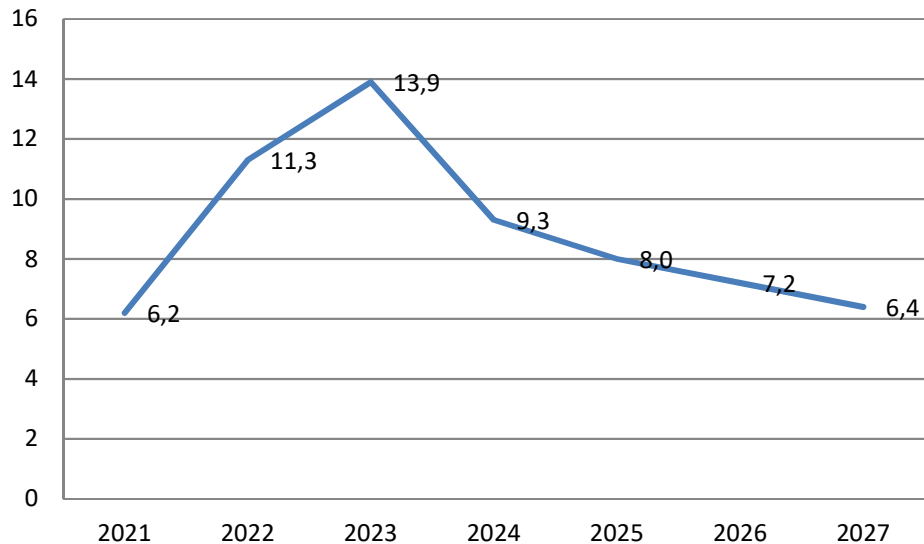


(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 27-es ábrán a 2021 és 2022-es évekre a statisztikai hivatal véglegesen közölt adatait használtam fel, míg 2023-tól prognózis adatokat láthatunk a CNSP (Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság) hivatalosan közölt adatai alapján, ez a jelen alfejezetben található összes bemutatott adatra és számításra (beleértve ábrák, táblázatok) is érvényes.

A bérek növekedésének ütemét százalékban kifejezve az előző évhez viszonyítva a következő 28-as ábra mutatja be.

**28. ábra A nettó átlagbérek növekedési üteme Romániában, 2021-2027 között (százalékban kifejezve)**



(Forrás: CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Az ábrából kitűnik, hogy 2022 és 2023-ban volt a legnagyobb bérnövekedés, a többi év növekedési üteme pedig jelentősen lemarad ezekhez képest. Figyelembe kell vennünk azonban, hogy ugyanakkor ezekben az években volt tapasztalható a legnagyobb inflációs ráta is, nevezetesen 2022-ben 13,9%, míg 2023-ban 10,4%, a többi elemzett évben messze 10% alatti inflációs ráta figyelhető meg. A 2022-es évben valójában a reálbér csökkenéséről beszélhetünk, amely -2,5% volt, 2023-ban viszont ez növekedett 3,5%-al. A 2023-as évtől kezdődően az inflációs ráta várható csökkenésének tudható be a nominális átlagbér csökkenése, nem pedig feltétlenül az életszínvonal csökkenéseként értelmezendő (hiszen ettől még a reálbér folyamatosan növekedhet, de ennek elemzésével a jelen tanulmány nem foglalkozik, nem ez a célja).

Mivel Románia nyolc fejlesztési régióra oszlik célszerű megvizsgálni és elemezni, hogy milyen régiószintű eltérések vannak országon belül az átlagbér tekintetében, itt pedig fokozott figyelemmel kísérni a Központi Fejlesztési Régiót, amely határain belül Székelyföld is megtalálható.

A 12-es táblázat megmutatja, hogy az országos átlaghoz képest milyen bérszintkülönbségek figyelhetők meg az ország különböző fejlesztési régióiban, több éves időintervallum tekintetében.

**12. táblázat Románia nettó átlag bérszintkülönbségei az országos átlag és a fejlesztési régiók tekintetében, a 2021-2027-es időszakban (lejben kifejezve)**

Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Országos átlag	3416	3801	4330	4733	5110	5476	5827
Észak-Kelet Régió	3014	3349	3807	4154	4475	4787	5084
Dél-Kelet Régió	2883	3173	3575	3872	4168	4453	4734
Dél Munténia	3024	3355	3810	4157	4474	4783	5069
Dél-Nyugat Olténia	2954	3247	3662	3983	4278	4567	4839
Nyugati Régió	3313	3650	4158	4554	4921	5268	5608
Észak-Nyugati Régió	3203	3635	4215	4621	4989	5347	5695
Központi Régió	3153	3489	3955	4327	4667	4996	5311
Bukarest-Ilfov	4576	5110	5827	6382	6904	7414	7897

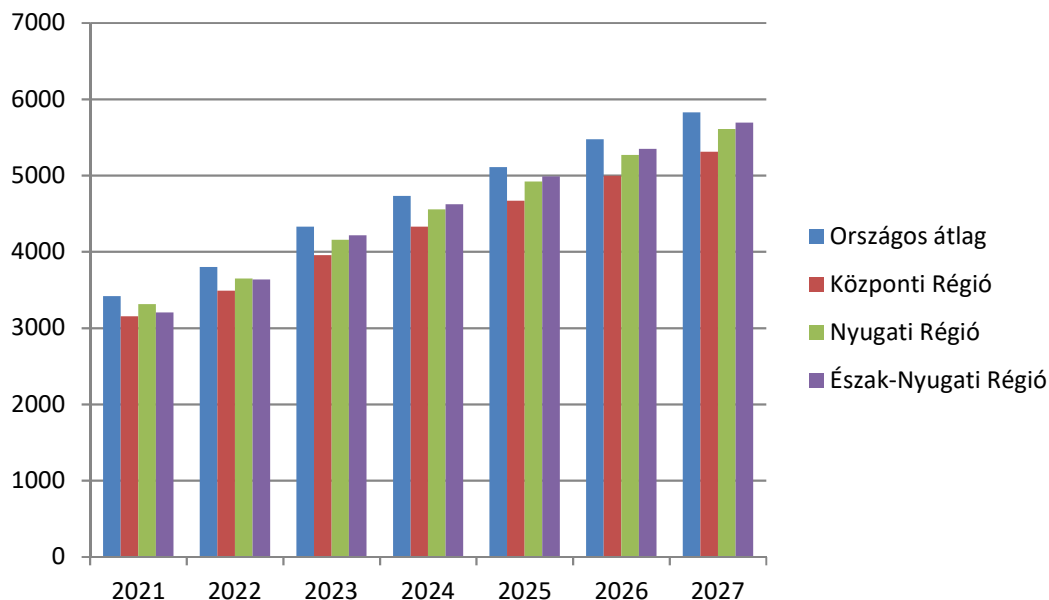
(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 10-es táblázat adatai egyértelműsítik, hogy minden elemzett év tekintetében a Bukarest-Ilfov régió teljesít a legjobban, és akárcsak a GDP esetében, felviszi az országos átlagot. A Központi Régió valamivel az országos átlag alatt teljesít, így gyengébb adatokat mutatva fel, mint a már említett Bukarest-Ilfov régió, a Nyugati Régió és az Észak-Nyugati Régió, viszont az összes többi régió tekintetében (Észak-Kelet Régió, Dél-Kelet Régió, Dél-Munténia, Dél-Nyugat Olténia) jobban teljesít.(CNSP, 2024)

A következőkben elemzésre került, a könnyebb és jobb áttekinthetőség kedvéért a 29-es ábra segítségével, hogy kimondottan az erdélyi fejlesztési régiók és az országos átlag tekintetében a Központi Régió hol helyezkedik el a 2021, 2022, 2023-as években, illetve az előrevetített 2024-2027-es periódusban.



**29. ábra A Központi Fejlesztési Régió nettó átlagbére a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (2021-2027-es időszak), lejjben kifejezve**



(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 29-ik ábrából kiolvasható, hogy bár a 12-es táblázat azt a látszatot kelti, hogy a Székelyföldet is magába foglaló Központi Régió előnyös helyzetben van az átlagijövedelmek szempontjából, abban a pillanatban, amikor csak és kizárólag erdélyi régiókat elemzünk, a helyzet megváltozik. Az említett ábra egyértelműen szemlélteti, hogy míg a 2021-es évben a Központi Régió még alig volt lemaradásba az Észak-Keleti régióval szemben, 2022-től egyértelműen és következetesen leszakad a többi régióhoz és az országos átlaghoz képest (itt meg kell említenünk, akárcsak a GDP esetében, hogy az országos átlagot kissé elferdítik felfelé a főváros és környékének adatai).

Azért, hogy Székelyföld helyzete az átlagijövedelem szempontjából is megfelelően körvonalazódjon, az előző alfejezethez hasonlóan, megyei felbontást kell végeznünk. Akárcsak ott a GDP értékeinek elemzése során, itt is ugyanazon megyéket vesszük figyelembe, nevezetesen a Központi Régiót alkotó megyéket, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyéket, ugyanazon indokkal, amit az előző alfejezetben kifejtettem.

**13. táblázat A székelyföldi megyék nettó átlagbérének (lejben kifejezve) összehasonlítása más megyék értékeivel**

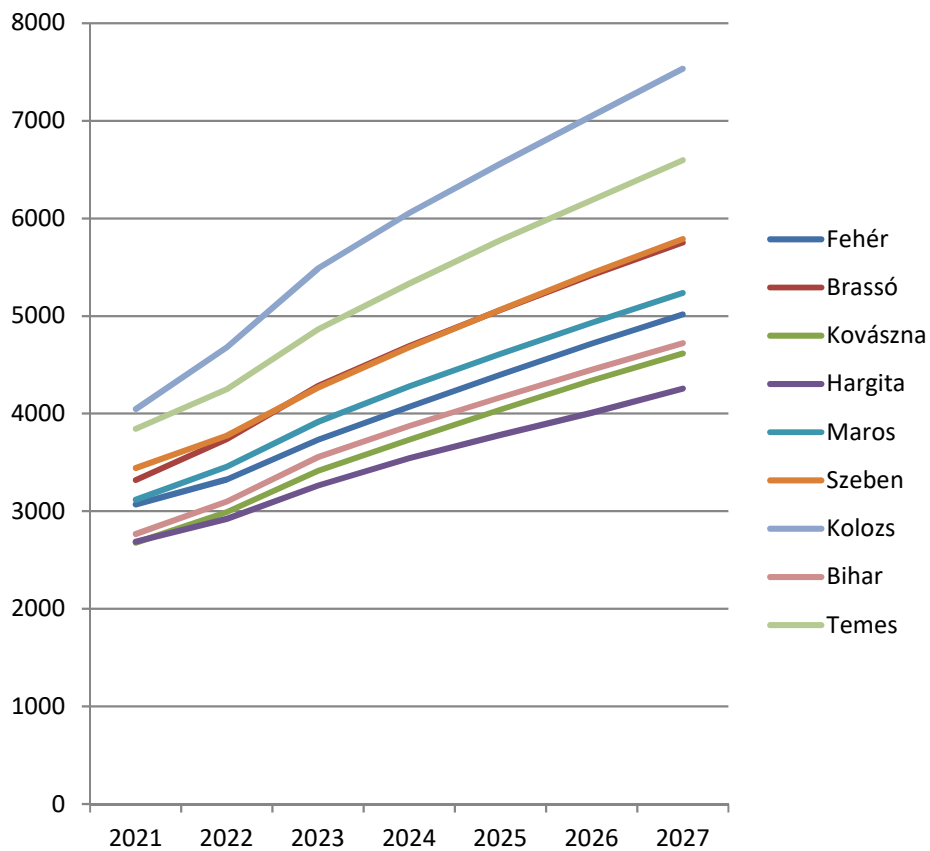
Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Fehér	3070	3325	3731	4070	4399	4718	5016
Brassó	3319	3740	4282	4695	5060	5417	5753
<b><i>Kovászna</i></b>	<b>2677</b>	<b>2993</b>	<b>3413</b>	<b>3734</b>	<b>4040</b>	<b>4338</b>	<b>4616</b>
<b><i>Hargita</i></b>	<b>2687</b>	<b>2924</b>	<b>3264</b>	<b>3542</b>	<b>3783</b>	<b>4007</b>	<b>4257</b>
<b><i>Maros</i></b>	<b>3117</b>	<b>3456</b>	<b>3917</b>	<b>4279</b>	<b>4610</b>	<b>4930</b>	<b>5236</b>
Szeben	3442	3775	4266	4682	5065	5437	5789
Kolozs	4046	4679	5487	6056	6559	7050	7533
Bihar	2766	3099	3555	3874	4166	4447	4722
Temes	3845	4251	4865	5333	5775	6187	6597

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 13-as táblázat a 2021 és 2022-es évben végleges, a statisztikai hivatal (INS) által közölt adatokat tükrözi, míg a 2023-2027-es időszakra hivatalos prognózis adatok (CNSP által közölt adatok) kerülnek bemutatásra. A táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy minden egyes évben (úgy a végleges, mint az előrevetített adatok tekintetében) a székelyföldi régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék következetesen a legkisebb átlagbérékkel rendelkeznek, Maros megye is (az említett két megyén kívül) mindössze két megyénél, Fehér és Bihar, teljesít jobban.

Az átlagberek eltéréseinek jobb szemléltetése céljából a következő 30-as ábrát szerkesztettem.

**30. ábra Megyék közötti eltérések a nettó átlagbér értékei között, a 2021-2027-es időszakra, lejben kifejezve**



(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A továbbiakban a 14-ik táblázat keretén belül összehasonlítottam a három székelyföldi megye (Kovászna, Hargita, Maros) átlagát a többi elemzett megye adataival. Az átlagot Á(K,H,M) jelzéssel láttam el, ez valójában az elemzett megyék értékeinek számtani középátlaga (akárcsak az előző alfejezetben a GDP esetében). Az alábbiakban megvizsgáljuk, hogy a székelyföldi régió átlaga hogyan teljesít az elemzett megyékhez képest, amennyiben pozitív értékek jönnek ki ott a megjelölt megye teljesít jobban a táblázatban megjelölt értékkel, ha pedig negatív érték jön ki, abban az esetben a székelyföldi átlag teljesít jobban, a megjelölt értékkel.

**14. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a nettó átlagbérek szempontjából, 2021-2027-es időszak, lebben kifejezve (a megyék értékei az  $\hat{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\hat{A}(K,H,M)$	2827	3124	3531	3852	4144	4425	4703
Fehér	243	201	200	218	255	293	313
Brassó	492	616	751	843	916	992	1050
Szeben	615	651	735	830	921	1012	1086
Kolozs	1219	1555	1956	2204	2415	2625	2830
Bihar	-61	-25	24	22	22	22	19
Temes	1018	1127	1334	1481	1631	1762	1894

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 15-ös táblázatban elemeztem azt is, hogy milyen értékeket kapunk abban az esetben, ha a székelyföldi átlagszámításból kivesszük Maros megyét (mint részleges megyét) és csak Kovászna és Hargita megyék számtani középérével végezzük el ugyanazon számításokat, mint az előző táblázatban, ebben az esetben viszont az említett két megye átlagának jelölése  $\hat{A}(K,H)$ .

**15. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, a nettó átlagbér tekintetében, 2021-2027 között, lebben kifejezve (a megyék értékei az  $\hat{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\hat{A}(K,H)$	2682	2959	3339	3638	3912	4173	4437
Fehér	388	367	393	432	488	546	580
Brassó	637	782	944	1057	1149	1245	1317
Maros	435	498	579	641	699	758	800
Szeben	760	817	928	1044	1154	1265	1353
Kolozs	1364	1721	2149	2418	2648	2878	3097
Bihar	84	141	217	236	255	275	286
Temes	1163	1293	1527	1695	1864	2015	2161

(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

A 14. és 15. táblázatból egyértelműen kiolvasható, hogy az átlagbér tekintetében a 2021-2027-es időszakra vetítve (2021-2021 INS, 2023-2027 CNSP adatok) a székelyföldi átlagbér értéke a többi általunk elemzett megyéhez képest kisebb értéket képvisel, minden egyes

elemzett évben, Maros megyével is, illetve nélküle is (nélküle a kapott értékek még kedvezőtlenebbek a többi megyéhez képest). Egyetlen kivételt figyelhetünk meg az Á(K,H,M) átlaghoz képest Bihar megye valamivel gyengébben teljesít a 2021 és 2022-es években, viszont 2023-tól ez a megye is nagyobb értékekkel rendelkezik, ugyanezt a megyét ha az Á(K,H) átlaghoz képest számítjuk akkor már ez is nagyobb értékeket tudhat magának minden egyes általunk elemzett évben.

A következőkben, az előző alfejezet (GDP/főre vonatkozó) sablonját követve, annak érdekében, hogy még átfogóbb képet kapjunk a székelyföldi régió nettó átlagbéréről, az ezt alkotó megyék mindegyikét összehasonlítottam az eddig elemzett megyéken kívül, az összes erdélyi megyével is, illetve rangsoroltam külön megyékként és az Á(K,H,M), Á(K,H) átlagokhoz viszonyítva (az előrejelzett 2021-2027-es időszakot illetően). A Központi Fejlesztési Régió megyéihez képest Kovászna és Hargita teljesítenek a leggyengébben minden évben, főleg az utóbbi, Maros megye ezeken kívül még jobban teljesít, mint Fehér megye, de gyengébben, mint Brassó és Széchenyi megyék az elemzett időszakban. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez viszonyítva a 2021-es évben ugyancsak Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben, 2022-től Kovászna megelőzi Hunyad megyét, Krassó-Szörény megye szintjét majdhogynem eléri, de végig lemarad ettől. Maros megye helyzete ennél sokkal jobb, hiszen ebben a fejlesztési régióban mindössze Temes megye teljesít jobban 2021-2027 között az átlagjövedelem tekintetében. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéinek tekintetében Kovászna és Hargita megyék 2021-ben jobban teljesítenek, mint Beszterce-Naszód megye, de 2022-től az elemzett időszak végéig Hargita már lemarad ettől is, 2027-ben Kovászna viszont megelőzi Szilágy megyét is. Maros megye ebben a régióban mindössze Kolozs megyétől marad le az átlagjövedelem szempontjából a 2021-2027-es időszakban. (CNSP, 2024)

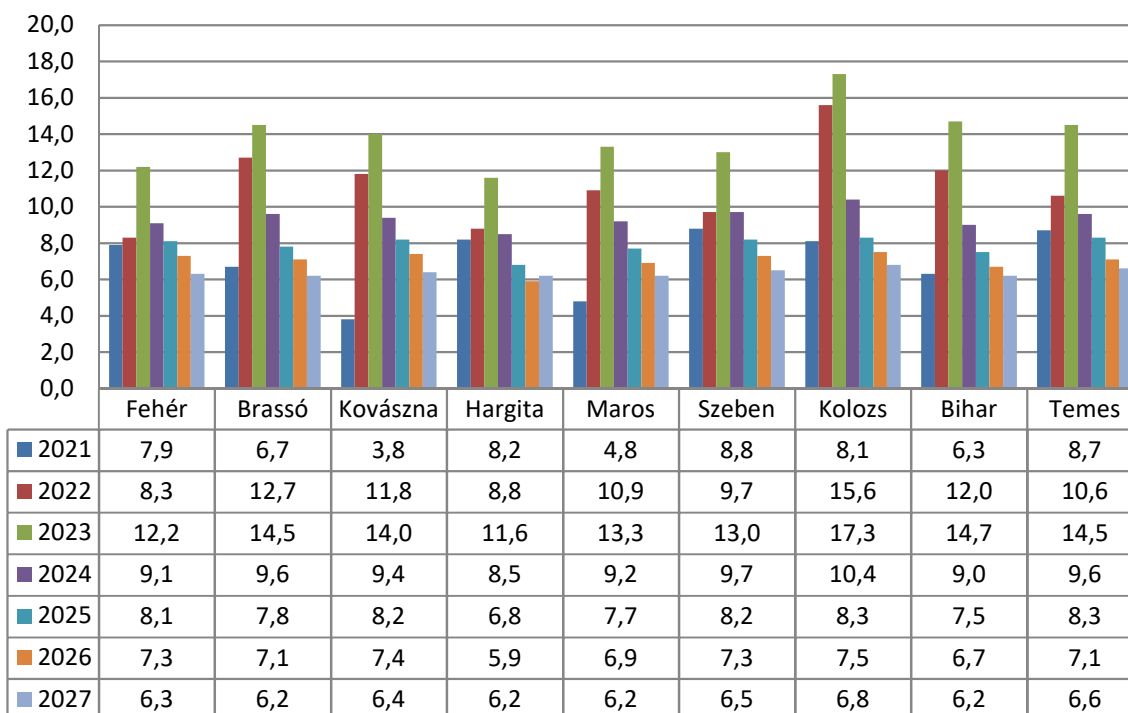
Az előző alfejezet alapján, a nettó átlagbér teljesítménye tekintetében is, az erdélyi megyéket négy negyedre osztottam. Ennek értelmében a tizenhat (16) megyéből az első negyedbe tartozik az első négy helyezett, a másodikba az ötödik-nyolcadik, a harmadikba a kilenc-tizenkettedik és a legutolsóba, azaz a negyedikbe, pedig a tizenhárom-tizenhatodik. Összesítésben az elemzett időszakban (2021-2027) a székelyföldi régió tekintetében leggyengébben Hargita megye teljesít, amely 2021-ben a tizenötödik helyet foglalja el, de 2023-tól már az elemzett időszak végéig a tizenhatodik helyen található, amely a negyedik negyed utolsó helyét jelenti. Ennél valamivel jobban teljesít Kovászna megye, amely 2021-ben a tizennegyedik helyezetet éri el, 2022-től megelőzve Hunyad megyét felkerül a

tizenharmadik helyre és a legutolsó elemzett évben (2027) megelőzve Szilágy megyét is előrelép a tizenkettedik helyre, amely a harmadik negyed utolsó helyezéséhez elegendő. A régió tekintetében messzemenően legjobban Maros megye teljesít, amely összességében az elemzett időszakban az ötödik helyezést éri el, ez a második negyed első helyezését jelenti.

A dolgozatban használt átlagszámítások bevonásával némileg megváltoznak a helyezések, ezek az átlagszámítások az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  tényezők bevonását feltételezi, az első esetben Kovászna, Hargita és Maros megyék számtani középarányosát, míg az utóbbiban Kovászna és Hargita megyék számtani közepét vesszük számításba. Az  $\bar{A}(K,H,M)$  bevonása esetén tizennégy (14) elemzett területet kapunk. A 2021-es évben a székelyföldi átlag ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató számításával) a nettó átlagbér szempontjából a nyolcadik helyet foglalja el, a következő évben (2022) rontva egy helyet lecsúszva a kilencedik helyre, 2023-2024-ben a tizenegyedik (11) helyre csúszva, majd 2025-ben a tizedik, és a 2026-2027-es időszakban a kilencedik helyet foglalva el. Ez átlagba az elemzett időszakot véve a 9,5-ik (a helyezések számtani középarányosa 2021-2027 között) helyet jelenti, tizennégy (14) elemzett területből. Abban az esetben, ha az  $\bar{A}(K,H)$  mutatóval számolunk, azaz Maros megyét kivesszük a székelyföldi átlag számításaiból, akkor tizenöt (15) elemzett területet kapunk. Ennek értelmében mindössze 2021-ben és 2022-ben éri el a székelyföldi átlag (az  $\bar{A}(K,H)$  mutató értelmében) a tizenegyedik (14-ik) helyezést, Beszterce-Naszód megyét megelőzve, az összes többi elemzett évben (2023-2027) az utolsó helyet foglalja el az átlagjövedelem szempontjából. Ez azt jelenti, hogy amennyiben az eredményeket három harmadra osszuk (a legutóbb elemzett mutató szempontjából), akkor az összes elemzett évben a régió átlaga a harmadik harmadban foglal helyet.

Az alábbi 31-es ábra bemutatja a hivatalosan közölt és előrevetített adatok alapján, hogy a dolgozatban leginkább elemzett megyék szempontjából (Központi Fejlesztési Régió megyéi és Kolozs, Bihar, Temes megyék), százalékban milyen átlagjövedelem növekedések várhatók minden egyes évben, az előző évhez képest.

**31. ábra Az elemzett megyék nettó átlagbérének fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban**



(Forrás: INS Tempo-FOM106E, 2023; CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2023-as évtől prognózis adatok szerepelnek a CNSP által közölt adatok alapján.

A 31-es ábra jól érzékelteti a bemutatott adatok alapján, hogy a székelyföldi régiót alkotó megyéknél a nettó átlagbér tekintetében, az elemzett 2021-2027-es időszakban, nincsenek áttörő fejlődési ütemek, ezért az eddig bemutatott rangsorokban nem várható változás a közeljövőben sem. Az évek közötti meglehetősen nagy eltérések nagyrészt az inflációs ráta változásának tudhatók be.

Annak érdekében, hogy a fejezet végén a mutatók összehasonlíthatósága megvalósítható legyen, az előző alfejezethez hasonlóan itt is bemutatásra kerülnek a 2019-2022-es időszakra az erdélyi megyék nettó átlagbérének értékei (a székelyföldi értékeket az Á(K,H,M) mutató tartalmazza), illetve ezek százalékos eltérései az említett mutatóhoz képest.

**16. táblázat Az erdélyi megyék nettó átlagbérének értéke (lejben kifejezve) és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között**

Megyék/ Évek	Nettó átlagbér értékek évenként				Százalékos eltérés Á(K,H,M)-hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H,M)</i>	<b>2556</b>	<b>2845</b>	<b>2827</b>	<b>3124</b>				
Arad	2751	3050	2972	3236	8	7	5	4
Krassó-Szörény	2479	2757	2759	3045	-3	-3	-2	-2
Hunyad	2365	2554	2731	2984	-7	-10	-3	-4
Temes	3375	3742	3845	4251	32	32	36	36
Bihar	2394	2634	2766	3099	-6	-7	-2	-1
Beszterce-Naszód	2353	2594	2644	2951	-8	-9	-6	-6
Kolozs	3503	3887	4046	4679	37	37	43	50
Máramaros	2448	2697	2721	3068	-4	-5	-4	-2
Szatmár	2500	2756	2816	3133	-2	-3	0	0
Szilágy	2535	2813	2884	3135	-1	-1	2	0
Fehér	2768	3095	3070	3325	8	9	9	6
Brassó	2993	3296	3319	3740	17	16	17	20
Szeben	3025	3342	3442	3775	18	17	22	21
<b>Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) évenként</b>					<b>7</b>	<b>6</b>	<b>9</b>	<b>9</b>
<b>Összátlag eltérés Á(K,H,M)-hez képest százalékban (%) összesen</b>					<b>8</b>			

(Forrás: INS Tempo- FOM106E; CNSP, 2019)

A 16-os táblázat adatai bemutatják, hogy minden egyes erdélyi megye és az Á(K,H,M) mutató esetében a nettó átlagbér értékeit, a 2019-2022-es időszakra, ugyanakkor a százalékos eltéréseket is e mutató szempontjából. Ennek értelmében (az utolsó előtti sorban feltüntetve) a nettó átlagbér az erdélyi megyékben 7%-al volt nagyobb, mint a székelyföldi átlag, míg 2020-ban 6%-al, 2021 és 2022-ben 9%-al. Az utolsó sor megmutatja, hogy az elemzett időszak eltéréseinek összesítése esetén a nettó átlagbér 8%-al volt nagyobb, mint a székelyföldi átlag, 2019-2022 között.

Összességében megállapítható, az átlagbér tekintetében is (akárcsak a GDP/fő esetében), hogy a székelyföldi átlag (Maros megyével is, de nélküle még inkább) az utolsó között helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában, viszont kiemelendő, hogy Maros megye külön, önállóan sokkal jobb eredményeket tudhat magáénak ezen a téren (ennek részletezése fennebb megtalálható).



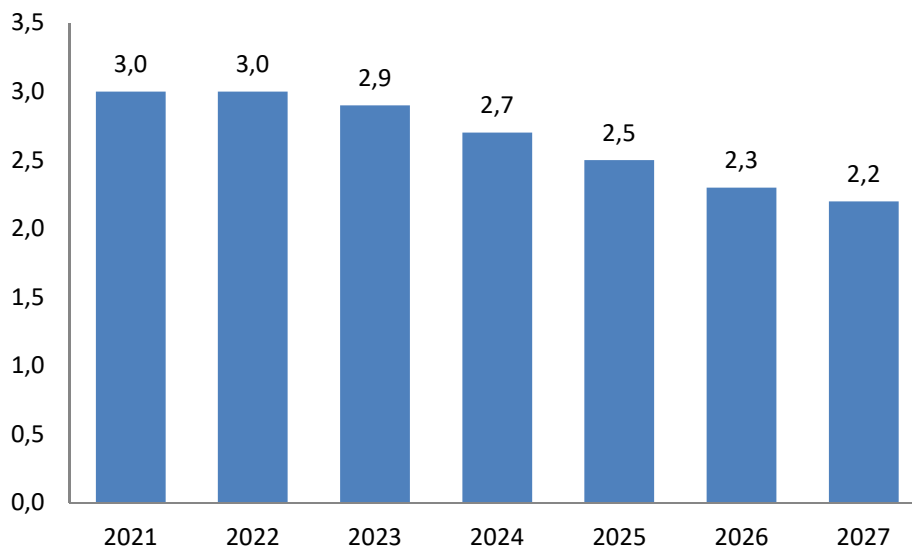
## **4.4 A munkanélküliségi ráta romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete**

Érdekes megtalálni az összefüggéseket a munkanélküliség és a GDP vagy akár az infláció között. A munkanélküliség és a GDP összefüggésében Okun törvénye kimondja, hogy abban az esetben, ha a GDP értéke két százalékkal elmarad a potenciális GDP-hez képest, akkor a munkanélküliségi ráta hozzávetőlegesen egy százalékkal növekedik. A potenciális GDP azt a legmagasabb értéket jelenti, amely még nem eredményezi az infláció felgyorsulását. Az inflációval való összefüggés esetén, az úgynevezett rövid távú Philips görbe értelmében a munkanélküliségi ráta és az inflációs ráta egymással fordított arányú kapcsolatban állnak, azaz minél kisebb az munkanélküliségi ráta, annál nagyobb az infláció, és fordítva. Hosszú távon viszont van egy olyan minimális szintű munkanélküliségi ráta, amely nem eredményezi az infláció növekedését, ezt a nem gyorsuló infláció melletti munkanélküliségi rátának nevezzük (Samuelson-Nordhaus, 2012). A dolgozat azonban ezen összefüggéseket nem vizsgálja, hanem a munkanélküliségi ráták országon belüli régiók és megyék közti összehasonlítását valósítja meg.

A továbbiakban elemeztem, hogy Romániában hogyan alakult a munkanélküliségi ráta az elmúlt időszakban, milyen prognózis adatok várhatók, illetve a régiók és megyék összehasonlításában Székelyföld hol helyezkedik el e mutató szempontjából (a megjelölt hivatalos és hiteles adatokra támaszkodva).

Első lépésként megvizsgáltam hogyan alakult Románia munkanélküliségi rátája 2021 és 2022-ben a Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) adatai szerint és milyen előrejelzések várhatók e mutató tekintetében 2027-ig, a Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (CNSP) számításai szerint.

**32. ábra Románia munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)**

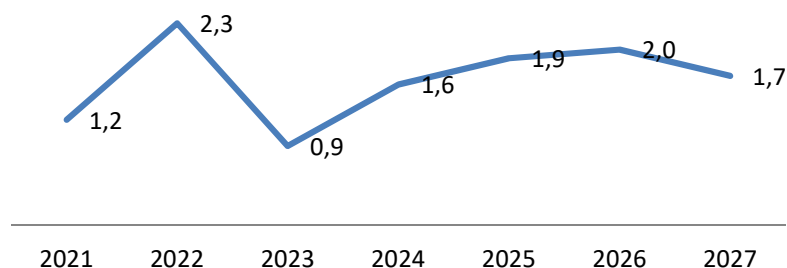


(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. Az előző két alfejezetben elemzett mutatókhoz hasonlóan, a 32-es ábra is a 2021 és 2022-es értékek végleges statisztikai adatait mutatja (INS), míg 2023-2027 közötti adatok előrejelzések a prognózis bizottság (CNSP) adatai alapján (ez az alfejezet minden bemutatott adatára vonatkozik).

Az elemzett mutató szoros összefüggésben áll az alkalmazottak számának alakulásával, hiszen ők alkotják a foglalkoztatottak táborát, amely a jelen ráta kiszámításának egyik alkotóeleme. A 44. ábra megmutatja hogyan változott az alkalmazotti létszám Romániában, az elemzett időszakban, az előző évhez képest.

**33. ábra Az alkalmazotti létszámváltozás Romániában, százalékban kifejezve az előző évhez képest, 2021-2027 között**



(Forrás: CNSP, 2024)

A 33-as ábrából kitűnik, hogy az alkalmazotti létszám a legkisebb ütemben 2023-ban növekedett (ez prognózis adat, ellentétben a 2021, 2022-es adatokkal, amelyek végleges adatok), viszont a 33. ábrában bemutatott adatok szerint ennek ellenére a munkanélküliségi ráta nem növekedik, sőt csökken 0,1%-al. Ez arra enged következtetni, hogy bár alacsony ebben az évben az alkalmazotti létszámnövekedés, de (ha minimálisan is) meghaladja a munkanélküliek számának gyarapodását.

A Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátájának helyzetét, a 2021-2027-es elemzett időszakban, az országos átlaghoz és a többi fejlesztési régióhoz képest a következő 17-es táblázat mutatja be.

**17. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)**

Évek/Régiók	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Országos átlag	3.0	3.0	2.9	2.7	2.5	2.3	2.2
Észak-Kelet Régió	4.3	4.3	4.1	4.0	3.8	3.5	3.4
Dél-Kelet Régió	4.2	4.1	3.8	3.6	3.3	3.2	3.1
Dél Munténia	3.7	3.9	3.8	3.5	3.2	3.0	2.9
Dél-Nyugat Olténia	5.4	5.7	5.4	5.0	4.6	4.3	4.2
Nyugati Régió	1.9	1.8	1.7	1.5	1.4	1.4	1.3
Észak-Nyugati Régió	2.3	2.2	2.1	1.8	1.7	1.6	1.5
<b>Központi Régió</b>	<b>2.7</b>	<b>3.2</b>	<b>3.0</b>	<b>2.4</b>	<b>2.1</b>	<b>2.0</b>	<b>2.0</b>
Bukarest-Ífov	1.0	1.0	0.8	0.8	0.7	0.7	0.6

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

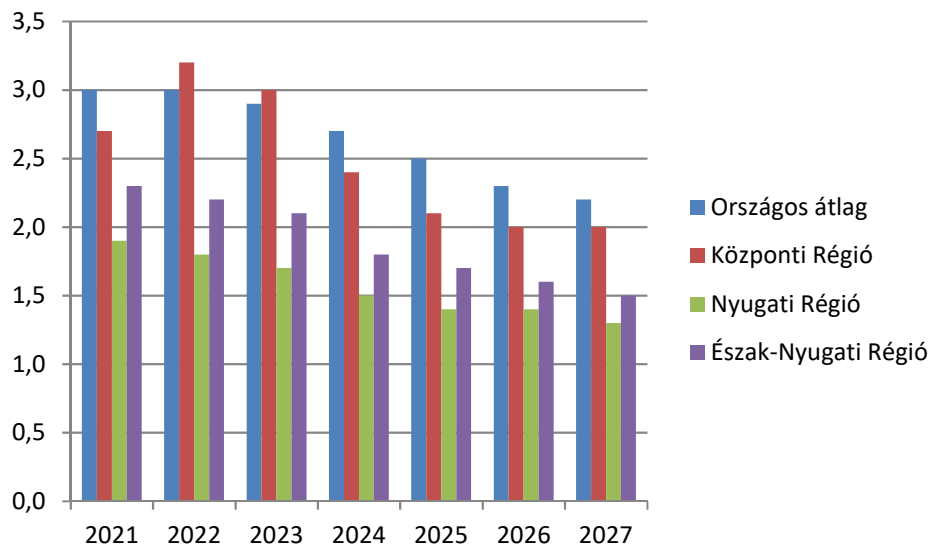
Megj. A 2023-as évtől a CNSP előrejelzései láthatók.

A táblázat adatai világosan tükrözik, hogy a munkanélküliségi ráta szempontjából, akár csak a többi eddig elemzett makrogazdasági mutató szempontjából is, a Bukarest-Ífov Régió teljesít messzemenően a legjobban, hiszen itt a legkisebb a munkanélküliek aránya a teljes munkaerő-állományhoz viszonyítva. Összesítésben a Központi Fejlesztési Régió valamivel jobb, mint az országos átlag, és a már említett fővárosi régió kivül csak a Nyugati és az Észak-Nyugati Fejlesztési Régiók teljesítenek jobban, e mutató szempontjából. (CNSP, 2024)

Amint a makrogazdasági mutatók szempontjából eddig is tettem, ebben az esetben is tovább szűkítem az elemzést az erdélyi fejlesztési régiókra. A következő 34-es ábra megmutatja,

hogy kimondottan az országos átlaghoz és a többi erdélyi régióhoz képest hogyan teljesít a Központi Fejlesztési Régió a 2021-2027-es elemzett időszakban.

**34. ábra A Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátája a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (százalékban kifejezve, 2021-2027-es időszak)**



(Forrás: CNSP, 2024)

Megj. 2023-tól prognózis adatokat láthatunk.

A fenti ábra értelmében a véglegesen közölt adatok tekintetében (2021, 2022) a Központi Fejlesztési Régió először jobban, aztán gyengébben teljesít, mint az országos átlag a munkanélküliségi rátát illetően. Az előrejelzések viszont azt mutatják, hogy 2023-tól kezdődően ebben a régióban valamivel kedvezőbbek a mutatók, de következetesen gyengébbek minden egyes elemzett évben, mint a Nyugati és az Észak-Nyugati Régió adatai.

Amint azt a GDP/fő és az átlagjövedelem esetében is tettük a továbbiakban az elemzést és összehasonlítást megyei szinten végezzük, hangsúlyt fektetve a Központi Fejlesztési Régió minden egyes megyéjére, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyékre. Ennek következtében körvonalazódik leginkább a székelyföldi régió helyzete a munkanélküliségi ráta szempontjából is.

**18. táblázat A székelyföldi megyék munkanélküliségi rátájának összehasonlítása más megyék értékeivel (százalékban kifejezve, 2021-2027 között)**

Megye/ Év	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
Fehér	3,3	3,7	3,6	2,9	2,7	2,6	2,4
Brassó	2,0	2,2	2,4	1,8	1,7	1,6	1,6
<b>Kovászna</b>	<b>4,2</b>	<b>4,0</b>	<b>4,3</b>	<b>3,7</b>	<b>3,3</b>	<b>3,0</b>	<b>3,0</b>
<b>Hargita</b>	<b>3,9</b>	<b>4,4</b>	<b>3,9</b>	<b>3,4</b>	<b>3,2</b>	<b>3,1</b>	<b>3,1</b>
<b>Maros</b>	<b>2,5</b>	<b>3,2</b>	<b>2,9</b>	<b>2,2</b>	<b>1,9</b>	<b>1,8</b>	<b>1,8</b>
Szeben	2,0	2,3	2,3	1,8	1,3	1,2	1,2
Kolozs	1,3	1,2	1,2	0,9	0,9	0,8	0,8
Bihar	1,5	1,2	1,2	1,1	1,0	1,0	0,9
Temes	0,8	0,8	0,7	0,6	0,5	0,5	0,5

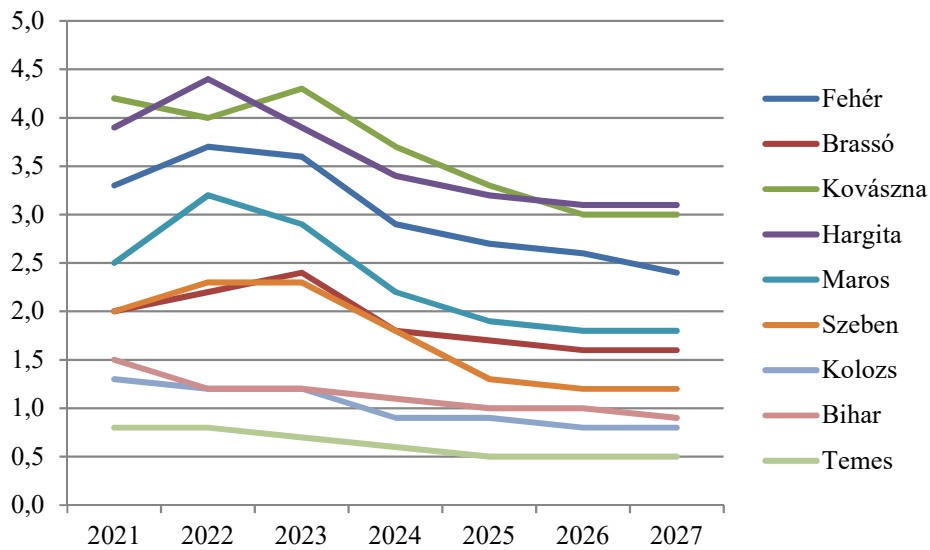
(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2023-as évtől a CNSP előrejelzései láthatók.

A 18-as Táblázat adatai alapján, úgy a végleges (2021-2022), mint az előrevetített (2023-2027) adatok tekintetében, látható, hogy a székelyföldi régiót leginkább képező Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben (a legnagyobb munkanélküliségi rátával rendelkeznek), de Maros megye is, az említett két megyén kívül, csak Fehér megyénél teljesít jobban, az elemzett időszakban.

A következő 35-ös ábra a 18-as táblázat adatait felhasználva szemlélteti a munkanélküliségi ráta alakulását az elemzett megyék szempontjából a 2021-2027-es időszakban.

**35. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a munkanélküliségi ráta tekintetében, a 2021-2027-es időszakra (százalékban kifejezve)**



(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. 2023-tól prognózis adatokat láthatunk.

A 35-ös ábra különösen jól szemlélteti, hogy jelentős eltérések vannak az elemzett megyék között, úgy a végleges, mint a prognózis adatok tekintetében, hiszen egyes megyékben szinte mondhatni teljes a foglalkoztatottság, más esetekben pedig messze az országos átlag fölötti rátáról beszélhetünk. A rangsorolás szinte azonos az eddig elemzett gazdasági mutatók rangsorolásával, az ezek közötti összefüggés vitathatatlan, ennek elemzése pedig a dolgozat későbbi részében található.

Mivel azonban a dolgozat egy jól meghatározott régió helyzetét elemzi, amely több megyéből, illetve megye részből áll, átlagszámítást kell végeznünk a reális regionális helyzetfelmérés érdekében. Az eddigi sablont követve, jelen esetben is az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  átlagokkal számolunk (ezek magyarázata, számítási módszere az előbbi alfejezetekben található), amelyeket az alábbi táblázatok mutatnak be.

**19. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a munkanélküliségi ráta szempontjából, a 2021-2027-es időszakban, százalékban kifejezve (a megyék értékei az  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatja)**

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H,M)$	3,53	3,87	3,70	3,10	2,80	2,63	2,63
Fehér	-0,23	-0,17	-0,10	-0,20	-0,10	-0,03	-0,23
Brassó	-1,53	-1,67	-1,30	-1,30	-1,10	-1,03	-1,03
Szeben	-1,53	-1,57	-1,40	-1,30	-1,50	-1,43	-1,43
Kolozs	-2,23	-2,67	-2,50	-2,20	-1,90	-1,83	-1,83
Bihar	-2,03	-2,67	-2,50	-2,00	-1,80	-1,63	-1,73
Temes	-2,73	-3,07	-3,00	-2,50	-2,30	-2,13	-2,13

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2023-as évtől a CNSP előrejelzései láthatók.

A 19-es táblázat értékeit úgy kaptam, hogy minden megye munkanélküliségi rátájának értékéből kivontam a székelyföldi régiót alkotó megyék átlagát ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató, amely a táblázat értékeinek első sorában látható). Abban az esetben, ha az érték negatív, azt jelenti, hogy az illető megye rátája kisebb, mint a székelyföldi átlag (azaz ott kisebb a munkanélküliek aránya), pozitív érték esetében pedig ennek fordítottját jelenti (az illető megyében nagyobb a munkanélküliek aránya). A fenti táblázat esetében minden egyes érték (azaz minden elemzett megye értéke) negatív számot mutat, mindegyik elemzett évben, ami azt jelenti, hogy minden megyében kisebb a munkanélküliségi ráta, mint a székelyföldi átlag az elemzett periódusban, az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató számításával.

Amennyiben arról szeretnénk képet kapni, hogy az elemzett régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék átlaga (számtani közepe) hogyan teljesít, azaz az átlagszámításból kivesszük Maros megye értékeit és ez által az  $\bar{A}(K,H)$  mutatóval számolunk, azt a következő, 20-as táblázatban követhetjük nyomon.

**20. táblázat** Az elemzett megyék összehasonítása a székelyföldi átlaghoz képest, Maros megye kivételével, a munkanélküliségi ráta tekintetében, 2021-2027 között, százalékban kifejezve (a megyék értékei az  $\bar{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)

Évek/Megyék	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027
$\bar{A}(K,H)$	4,05	4,2	4,1	3,55	3,25	3,05	3,05
Fehér	-0,8	-0,5	-0,5	-0,7	-0,6	-0,5	-0,7
Brassó	-2,1	-2,0	-1,7	-1,8	-1,6	-1,5	-1,5
Maros	-1,6	-1,0	-1,2	-1,4	-1,4	-1,3	-1,3
Szeben	-2,1	-1,9	-1,8	-1,8	-2,0	-1,9	-1,9
Kolozs	-2,8	-3,0	-2,9	-2,7	-2,4	-2,3	-2,3
Bihar	-2,6	-3,0	-2,9	-2,5	-2,3	-2,1	-2,2
Temes	-3,3	-3,4	-3,4	-3,0	-2,8	-2,6	-2,6

(Forrás: INS TEMPO – SOM103A, 2023; CNSP, 2024)

Megj. A 2023-as évtől a CNSP előrejelzései láthatók.

A 19. és a 20. táblázat összehasonlításából kiderül, hogy amennyiben kivonjuk Maros megyét az átlagszámításból a székelyföldi régió még gyengébben teljesít az összes többi megyéhez képest, a teljes elemzett időszak alatt (úgy a véglegesített, mint a prognózis adatok szempontjából egyaránt).

Az alábbiakban az eddig elemzett makrogazdasági mutatók sablonja szerint a székelyföldi régió megyéi összehasonlításra kerülnek az összes erdélyi megyével a munkanélküliségi ráta szempontjából (az előrejelzett 2021-2027-es adatok alapján), rangsorolva külön megyékként, illetve az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  átlagokhoz viszonyítva. A Központi Fejlesztési Régió tekintetében Kovászna és Hargita megyék teljesítenek a leggyengébben a munkanélküliségi ráta szempontjából is, ami az eddig elemzett adatokat figyelembe véve egyáltalán nem meglepő, viszont ebben az esetben nehezebb eldönteni melyik teljesít gyengébben, hiszen évenként változó helyezést érnek el az utolsó és az utolsó előtti helyek szempontjából. A 2021-es évben Kovászna megye teljesítménye a leggyengébb, 2022-ben már Hargita megye csúszik vissza a rangsor végére, 2023-2025 között Kovászna, aztán 2026-2027-ben újra Hargita megye teljesítménye a leggyengébb, Maros megye viszont Brassó és Szeben megyék után a harmadik helyet foglalja el ebben a fejlesztési régióban, az elemzett időszakban. A



Nyugati Fejlesztési Régió esetében is Kovászna és Hargita megyék adatai a leggyengébbek közé tartoznak, versenyben Hunyad megyével az utolsó hely tekintetében. Kovászna megye 2025-2027 között az előrevetített adatok alapján jobban fog teljesíteni, mint Hunyad megye, de 2021-ben és 2023-ban gyengébben teljesít, míg 2022-ben és 2024-ben ugyanazon a szinten áll, mint az említett megye. Hargita megye a 2022-es év kivételével minden évben jobban teljesít, mint Hunyad megye. Maros megye viszont a teljes elemzett időszak alatt végig jobban teljesít, mint Hunyad megye, és 2022-2024 kivételével, mint Krassó-Szörény megye. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéit elemezve, Kovászna és Hargita megyék végig jobban teljesítenek, mint Szilágy megye, Maros megye pedig ezen kívül megelőzi Beszterce-Naszód és Szilágy megyéket is. (CNSP,2024)

Amennyiben az erdélyi tizenhat (16) megyét négy negyedre osztjuk a munkanélküliségi ráta tekintetében, az előző mutatókhoz hasonlóan, négy negyedre kapunk, ahol az első negyed az első négy hely, illetve a negyedik (utolsó) negyed a tizenhárom-tizenhatodik hely. Székelyföldet alkotó Kovászna és Hargita megyék minden elemzett évben a negyedik negyedben helyezkednek el a rangsorban. Kovászna megye e mutató szempontjából valamivel gyengébben teljesít, mint Hargita megye, a teljes elemzett időszakot tekintve (2021-2027) folyamatosan csak Szilágy megyét előzi meg, ez pedig a teljes periódusra a tizenötödik helyre elegendő, bár 2022, 2024-ben egy szinten van Hunyad megyével és 2025-2027 között megelőzi ezt, ugyanakkor 2022-ben, illetve 2026, 2027-ben Hargita megyét is. Ez azt jelenti, hogy 2021, 2023 és 2024-ben a tizenötödik (holtversenyben Hunyad megyével), 2022, 2025-ben a tizennegyedik, illetve 2026, 2027-ben a tizenharmadik helyen áll a rangsorban. Hargita megye a teljes elemzett időszak alatt Szilágy megyénél és (a 2022-es év kivételével) Hunyad megyénél teljesít jobban, ez összesítésben a tizennegyedik helyet jelenti, viszont 2021, illetve 2023-2025 között jobban teljesít, Kovászna megyénél is, ez pedig a rangsor tizenharmadik helyéhez elegendő. Látható, hogy az elemzett időszakban külön egyik megye sem (Kovászna és Hargita sem) képes kitörni teljesítménye alapján a negyedik negyedből. Maros megye teljesítménye ebben az esetben is sokkal jobb, mint az utóbbi két megye értékei, ami azt jelenti, hogy a teljes elemzett időszakban ezeken kívül megelőzi Hunyad, Beszterce-Naszód, Szatmár, Szilágy és Fehér megyéket, amely összességében a nyolcadik (második negyed) helyezést jelenti, viszont 2021-ben, illetve 2025-2027 között megelőzi Krassó-Szörény megyét is, így ezekben az években javítva egy helyet, felkerül a hetedik helyre a rangsorban (továbbra is a második negyedben maradva).

Az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  átlagok számításával (a székelyföldi régiót alkotó megyék átlaga Maros megyével és Maros megye nélkül), a következő eredményeket kapjuk. Az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató esetében a teljes elemzett időszakban a székelyföldi átlag Szilágy és Hunyad megyéknél jobb, ami a tizenkettedik (12) helyezést jelenti a rangsorban. A 2021-es évben és 2024-2026 között ez az átlag megelőzi még Szatmár megyét is, így ezekben az években a régió átlaga a tizenegyedik (11) helyet foglalja el. Összesítésben az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató a teljes elemzett időszakra átlagban a 11,5-ik helyet foglalja el a tizennégy (14) elemzett területből. Az  $\bar{A}(K,H)$  mutató bevonásával 15 elemzett területet kapunk, mivel Maros megyét kivesszük a régió átlagszámításából és külön megyeként kezeljük, a munkanélküliségi ráta esetében is a teljesítmény függvényében ezt három harmadra oszthatjuk. Ebben az esetben a mutató gyengébb teljesítménnyel rendelkezik, mint az előző esetében, hiszen a teljes elemzett időszakban mindössze Szilágy megyét előzi meg, ez pedig a tizenegyedik (14) helyre elegendő. A 2024-2027-es évek között megelőzve Hunyad megyét, egy helyet javítva felkerül a tizenharmadik (13) helyre, mindvégig a harmadik harmad utolsó felében maradva.

A végső elemzés megvalósításának érdekében a munkanélküliségi ráta adatait a 2019-2022-es időszakban is elemeztem, illetve meghatároztam az értékek eltéréseit az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest.

**21. táblázat Az erdélyi megyék munkanélküliségi rátáinak értékei és eltérései az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között**

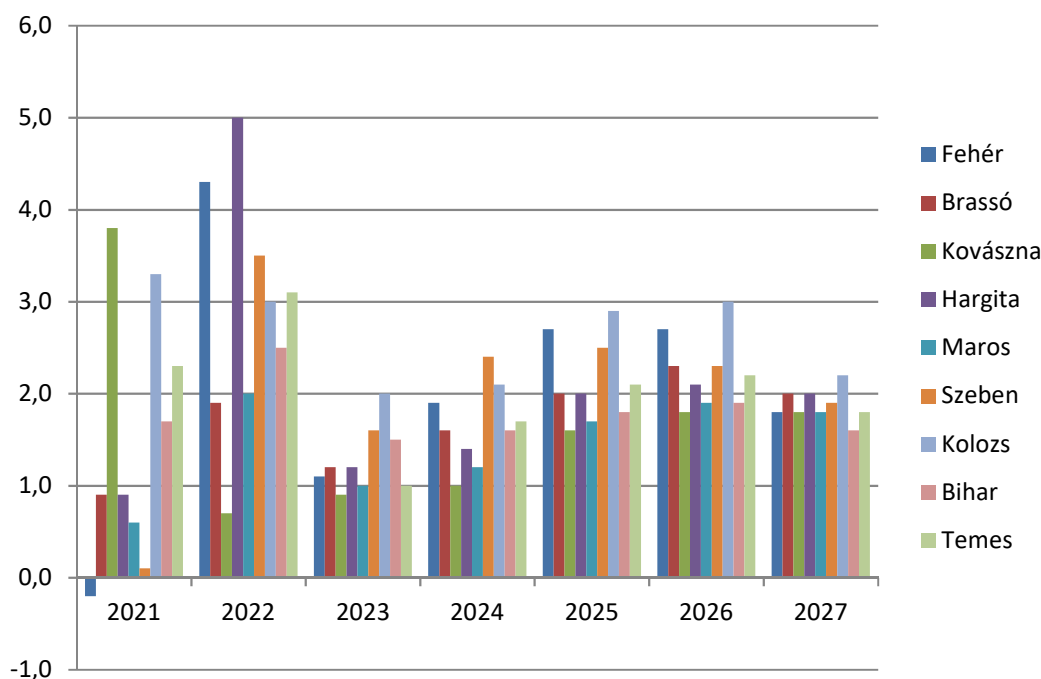
Megyék/ Évek	Munkanélküliségi ráta évenként				Eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	3	3	4	4				
Arad	1,3	1,2	1,6	1,1	-1,7	-1,8	-2,4	-2,9
Krassó-Szörény	3,0	2,9	2,6	2,6	0,0	-0,1	-1,4	-1,4
Hunyad	3,2	3,0	4,0	4,0	0,2	0,0	0,0	0,0
Temes	0,7	0,6	0,8	0,8	-2,3	-2,4	-3,2	-3,2
Bihar	1,4	1,3	1,5	1,2	-1,6	-1,7	-2,5	-2,8
Beszterce-Naszód	2,9	2,8	3,5	3,2	-0,1	-0,2	-0,5	-0,8
Kolozs	1,2	1,1	1,3	1,2	-1,8	-1,9	-2,7	-2,8
Máramaros	3,1	3,0	2,1	1,9	0,1	0,0	-1,9	-2,1
Szatmár	2,5	2,3	3,6	3,8	-0,5	-0,7	-0,4	-0,2
Szilágy	4,4	4,1	4,9	5,0	1,4	1,1	0,9	1,0
Fehér	3,2	3,0	3,3	3,7	0,2	0,0	-0,7	-0,3
Brassó	2,0	1,9	2,0	2,2	-1,0	-1,1	-2,0	-1,8
Szeben	1,7	1,6	2,0	2,3	-1,3	-1,4	-2,0	-1,7
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest évenként</b>					<b>-1</b>	<b>-1</b>	<b>-1</b>	<b>-1</b>
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest összesen</b>					<b>-1</b>			

(Forrás: INS Tempo- SOM103A, 2023; CNSP, 2023)

A 21-es táblázat százalékos értékeket tartalmaz a munkanélküliségi ráta tekintetében, minden erdélyi megye és az Á(K,H,M) esetében, 2019-2022 között. Látható, hogy a kerekített értékek értelmében az elemzett évekre leosztva és összesítésben is az erdélyi megyék munkanélküliségi rátájának átlaga egy százalékkal (1%) kisebb, mint a székelyföldi átlag értéke.

A jelen alfejezeten belül megvizsgáltam a foglalkoztatott összlakosság számának alakulását is, hiszen ez is közvetlen módon befolyásolja az általunk elemzett munkanélküliségi rátát. Abban az esetben, ha a foglalkoztatottak száma nagyobb mértékben növekedik, mint a munkanélküliek száma, akkor az említett mutató csökken, ellenkező esetben viszont ennek növekedéséről beszélhetünk. Ebben az esetben is az általam főleg elemzett megyék jelennek meg, nevezetesen a Központi Fejlesztési Régió megyéi, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyék (a dolgozat előző alfejezetben részletezett okok miatt). Ennek értelmében az alábbi ábrán nyomon követhetjük, hogyan változik a foglalkoztatott összlakosság számának alakulása, százalékban kifejezve az előző évhez képest, az elemzett időszakban (2021-2027).

**36. ábra A foglalkoztatott összlakosság számának alakulása az elemzett megyékben, százalékban kifejezve az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban**



(Forrás: CNSP, 2023; CNSP, 2024)

Megj. 2023-tól prognózis adatokat láthatunk.

A 36-os ábrából kiolvasható, hogy jelentős eltérések vannak a foglalkoztatott lakosság összlétszámának alakulása tekintetében az elemzett megyék között. A 2021 és 2022-es években, azokban a megyékben ahol a munkanélküliség nagyobb, ott megfigyelhető, hogy a foglalkoztatottság is jobban növekedik, ez pedig a munkanélküliség csökkenését vonja maga után, a teljes elemzett periódusban ezt a csökkenést a 46. ábra érzékelteti leginkább. A 2023-as évtől kezdődően (2023-tól prognózis adatokról beszélhetünk) azt vehetjük észre, hogy átlagosan az egyébként minden téren jól teljesítő megyék foglalkoztatottságának növekedési üteme felgyorsul és következetesen minden évben magas értékeket képviselnek. A székelyföldi régió megyéi, kiváltképp Kovászna és Hargita, sokkal nagyobb növekedési ütemet kellene elérjenek, annak érdekében, hogy csökkenjen esetükben megfelelő módon a munkanélküliségi rátájuk (ezek értékei a fejezet fennebbi részében tekinthetők meg).

Összességében elmondható a munkanélküliségi ráta szempontjából is (mint ahogy az előző alfejezetekben a GDP/fő és az átlagbér szempontjából is), hogy a székelyföldi régió teljesítménye alapján az utolsók között helyezkedik el az erdélyi megyék rangsorában, a teljes elemzett időszakban, Maros megyével is, illetve nélküle is.

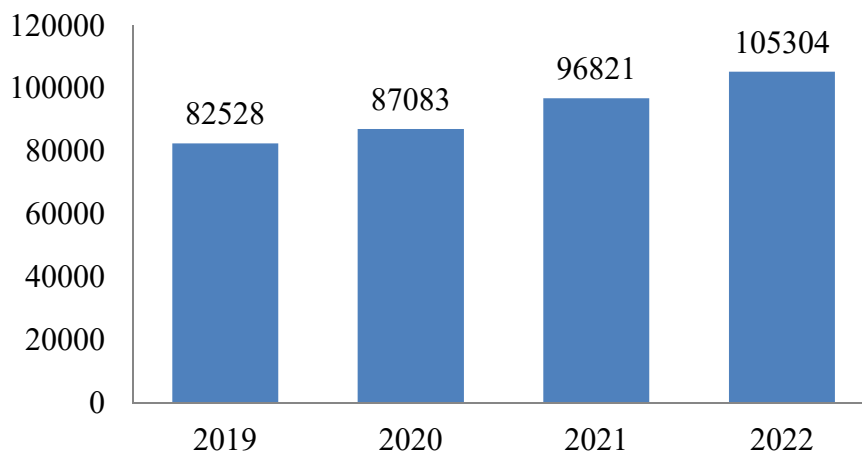
## **4.5 Az FDI befektetések romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete**

Székelyföld globális tekintetben, kelet Európára jellemző módon, egy félperiférikus országban található, és bár a saját ipar létrehozása és fejlesztése a hosszú távú gazdasági fejlődés kulcsa, jelen pillanatban rövid és közép távon nincs kapacitása ennek megvalósítására, ezért a fejlődés szempontjából elengedhetetlenek az FDI befektetések. Ezek a befektetések viszont feltételekhez kötöttek, mint amilyen a politikai stabilitás, megfelelő irányelvek gyakorlása, megfelelő infrastruktúra, a lakosság szakképesítése és idegen nyelv ismerete, földrajzi elhelyezkedés, az érdekképviselők lobbizási képessége.

Első lépésként elemzésre került hogyan alakultak az FDI befektetések romániai szinten 2019-2022 között, ebben az esetben nincsenek a Nemzeti Statisztikai és Prognózis Bizottság (CNSP) által előrevetített, prognózis adatok. A Román Nemzeti Bank (Banca Națională Română, továbbiakban BNR) által közölt adatok láthatók az alábbiakban. A BNR adatai kimondottan azon vállalkozásokba való befektetéseket tükrözik, amelyek legalább húsz (20)

alkalmazotti létszámmal rendelkeznek és az úgynevezett atipikus vállalkozásokhoz tartoznak, ezek húsz (20) fő alatti alkalmazotti létszámmal rendelkeznek ugyan, de harminc (30) millió lej fölötti üzleti forgalmuk vagy tőzstőkéjük van, vagy legalább tizenöt (15) millió lejes hosszú lejáratú hitelben részesültek külföldi befektetők vagy vállalatok részéről. Ezen típusú vállalkozásokba való befektetések teszik ki az összes FDI befektetések 97,6%-át. (BNR, 2023)

**37. ábra A Romániába irányuló FDI befektetések alakulása 2019-2022 között (millió euróban kifejezve)**



(Forrás: BNR, 2023)

Látható, hogy országos szinten, az elemzett időszakban, minden egyes évben jelentős volt a növekedés az FDI befektetéseket illetően, bár megfigyelhető a növekedés visszaesése a 2020-as évben, amely azt bizonyítja, hogy a pandémia erre az értékre is jelentős hatással volt.

Megj. A 37-es ábrán bemutatott értékek (millió euróban kifejezve) a BNR által közölt hivatalos és végleges adatok.

A fejlesztési régiók közötti eltéréseket a következő 22-es táblázat mutatja be (a dolgozat szempontjából, ahogy az eddigiekben is, a Központi Fejlesztési Régió értékei a legfontosabban, hiszen ez foglalja magába az általunk elemzett székelyföldi régiót).

**22. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag alakulása az FDI befektetések értékeinek szempontjából, a 2019-2022-es időszakra (millió euróban kifejezve)**

<b>Évek/Régiók</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Országos összérték	82528	87083	96821	105304
Észak-Kelet Régió	1765	1647	2969	3107
Dél-Kelet Régió	3983	3663	4181	3904
Dél Munténia	5671	5924	6501	7150
Dél-Nyugat Olténia	2536	2487	1949	2021
Nyugati Régió	6198	6839	7494	7643
Észak-Nyugati Régió	5154	5644	5724	7052
<b>Központi Régió</b>	<b>7648</b>	<b>8478</b>	<b>8774</b>	<b>9390</b>
Bukarest-Ilfov	55349	56092	62694	67677

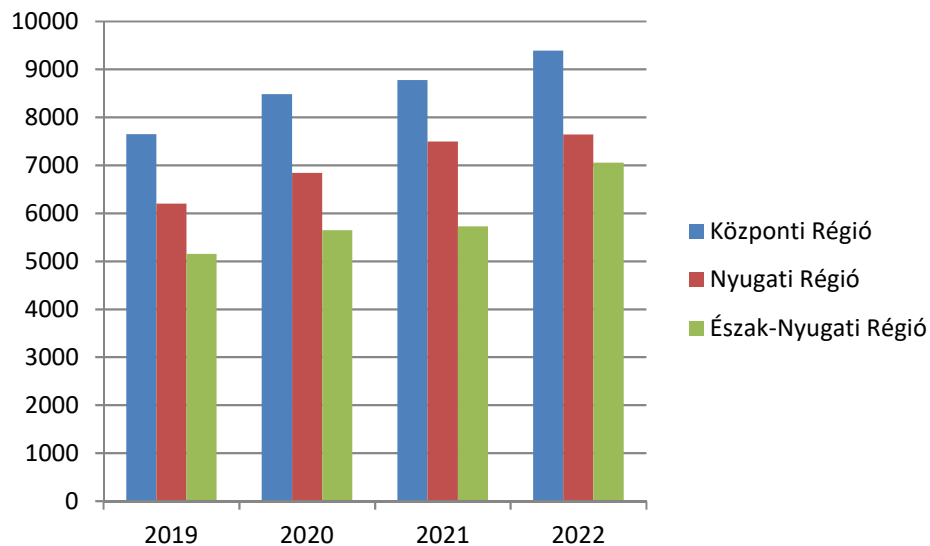
(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A BNR kiadványa figyelmeztet, az értékek kerekítése miatt előfordulhat, hogy a végösszeg nem egyezik meg az összetevők összegével.

A 22-es táblázat egyértelműen tükrözi, hogy a befektetések szempontjából a fővárosi régió minden eddigi mutatót meghaladva jár az élen, összesítésben az országos FDI befektetések több mint 60%-a ebbe a régióba koncentrálódik. Megfigyelhető azonban, hogy a Központi Fejlesztési Régió, bár nagyon lemaradva a fővárosi régiótól, 2019-2022-es időszakban a többi fejlesztési régióhoz viszonyítva a legjobban teljesít.

A jelen fejezetben elemzett többi mutatóhoz hasonlóan, ebben az esetben is az országos adatok után tovább szűkítve az elemzést, megvizsgáltam kimondottan az erdélyi fejlesztési régiókat és összehasonlítottam ezek értékeit egymással. Az ezek közötti értékelteréseket a következő 38-as ábra érzékelteti.

**38. ábra A Központi Fejlesztési Régióba irányuló FDI befektetések értékeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)**



(Forrás: BNR, 2023)

A 38-as ábrából kitűnik, hogy egyértelműen minden egyes elemzett évben a Központi Fejlesztési Régió teljesít a legjobban, még hozzá jelentős előnnyel, a növekedési tendencia pedig minden régió esetében megfigyelhető.

A továbbiakban a dolgozat keretén belül leginkább elemzett megyékre fektettem a hangsúlyt (a Központi Fejlesztési Régió minden megyéje, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyék, ennek indoklása az előző alfejezetekben megtalálható) és összehasonlításra kerültek a befektetési értékek a 2019-2022-es időszakban.

**23. táblázat A székelyföldi megyék FDI befektetési értékeinek összehasonlítása más megyék értékeivel (millió euróban kifejezve, 2019-2022 között)**

<b>Megye/Év</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Fehér	1065	1024	1270	1327
Brassó	2581	2668	2621	2825
<b><i>Kovászna</i></b>	<b><i>224</i></b>	<b><i>283</i></b>	<b><i>396</i></b>	<b><i>391</i></b>
<b><i>Hargita</i></b>	<b><i>123</i></b>	<b><i>223</i></b>	<b><i>253</i></b>	<b><i>294</i></b>
<b><i>Maros</i></b>	<b><i>1766</i></b>	<b><i>1884</i></b>	<b><i>1991</i></b>	<b><i>2151</i></b>
Szeben	1560	1820	1887	2018
Kolozs	2059	2101	2326	2894
Bihar	876	1023	1014	1082
Temes	4386	4579	4788	5240

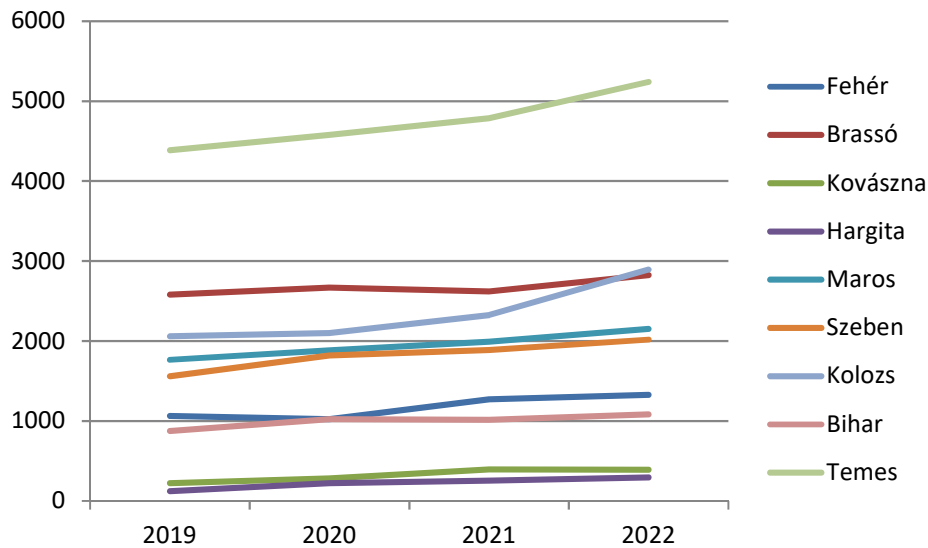
(Forrás: BNR, 2023)

A 23-as táblázatból kiolvasható, az előző mutatókhoz hasonlóan, hogy a székelyföldi régiót leginkább alkotó megyék (Kovászna, Hargita) teljesítenek messzemenően a leggyengébben, eddig ennél a mutatónál észlelhető a legnagyobb szakadék a többi elemzett megyéhez viszonyítva. Maros megye viszont kiemelkedően jól teljesít, az elemzett megyék közül mindössze Brassó, Kolozs és Temes megyék előzik meg.

Az alábbi 39-es ábra a 23-as táblázat adatait felhasználva szemlélteti a különbségeket az elemzett megyék között, az FDI befektetések értékei tekintetében, a 2019-2022-es időszakban.



**39. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az FDI befektetések tekintetében, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)**



(Forrás: BNR, 2023)

A legnagyobb értékekkel a teljes elemzett időszakban Temes megye rendelkezik, messze megelőzve a többi megyét, őt követik Brassó, Kolozs megyék (2022-ben az utóbbi már nagyobb értékekkel rendelkezik, mint az előző), a negyedik helyen pedig Maros megye található. A legkisebb értékkel Hargita megye rendelkezik, utána rögtön Kovászna következik, mindketten messze lemaradva a többi elemzett megye értékeitől.

A továbbiakban bevezetve az eddig használt átlagszámításokat, nevezetesen az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  mutatókat, kiderült, hogy Székelyföld, mint régió milyen értékeket tudhat magának és a Székelyföldet alkotó megyék átlaga (az előző esetében Maros megyével, az utóbbi esetében nélküle), hogyan viszonyul a többi elemzett megye értékeihez, illetve a rangsorban hol helyezkedik el az FDI mutató tekintetében.

**24. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Évek/ Megyék	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	704	797	880	945
Fehér	361	227	390	382
Brassó	1877	1871	1741	1880
Szeben	856	1023	1007	1073
Kolozs	1355	1304	1446	1949
Bihar	172	226	134	137
Temes	3682	3782	3908	4295

(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 24-es táblázat  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóját úgy kaptam, hogy a három székelyföldi megye (Kovászna, Hargita, Maros) FDI értékeinek a számtani középátlóját számítottuk ki (a három értékének összege, osztva hárommal), minden elemzett év esetében. A táblázatban szereplő megyék értékeit úgy kapjuk, hogy külön minden megye FDI értékeiből kivonjuk az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató értékeit, ugyancsak a 2019-2022-es időszakban. Ott ahol pozitív értéket kapunk az illető megye a feltüntetett értékkel jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag (az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató szerint), ott ahol negatív értéket kapunk, ott a székelyföldi átlag teljesít jobban. Látható, hogy a táblázat értékei minden elemzett megye szempontjából, a 2019-2022-es periódusban, pozitív értékeket mutat, ami azt jelenti, hogy az összes elemzett megye jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag.

Ha azt szeretnénk megvizsgálni, hogy Maros megye nélkül (amely csak egy kis részben tartozik a székelyföldi régióhoz), tehát csak kimondottan Kovászna és Hargita megyék átlagait számolva (az  $\bar{A}(K,H)$  mutató segítségével), milyen értékeket kapunk és milyen rangsorolást, azt az alábbi 25-ös táblázat mutatja meg.

**25. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), Maros megye kivételével, a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az  $\hat{A}(K,H)$ -oz mért különbségeket mutatják)

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
$\hat{A}(K,H)$	174	253	325	343
Fehér	892	771	946	985
Brassó	2408	2415	2297	2483
Maros	1593	1631	1667	1809
Szeben	1387	1567	1563	1676
Kolozs	1886	1848	2002	2552
Bihar	703	770	690	740
Temes	4213	4326	4464	4898

(Forrás: BNR, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 25-ös táblázat értékeiből kiolvasható, hogy amennyiben Maros megyét kivesszük az átlagszámításból (a többi elemzett mutatóhoz hasonlóan) a székelyföldi átlag értékei az FDI mutató szempontjából még gyengébbek lesznek, ezáltal a szakadék a többi elemzett megyéhez képest még feltűnőbb.

A következőkben (az eddig elemzett mutatókhoz hasonlóan) külön minden erdélyi fejlesztési régió megyéit összehasonlítottam a székelyföldi régió megyéivel. A Központi Fejlesztési Régió tekintetében a leggyengébben Hargita megye teljesít, utána az utolsó előtti helyen Kovászna megye található, mindketten nagy mértékben lemaradva a többi megye értékeitől az FDI mutató tekintetében. Maros megye viszont ebből a szempontból is sokkal jobb értékekkel rendelkezik, mint az említett két megye, a fejlesztési régióban mindössze Brassó megye előzi meg, így a második helyet tudhatja magáénak. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében 2019-ben Hargita megye a legutolsó, 2020-tól kezdődően az utolsó előtti Krassó-Szörény megyét megelőzve. Kovászna mindvégig Krassó-Szörény megye előtt helyezkedik el, a régió összes többi megyéje jobban teljesít ebben az esetben is. Maros megyénél viszont ebben a fejlesztési régióban csak Temes megye teljesít jobban a 2019-2022-es időszakban. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régióban 2019-ben ugyancsak Hargita megye teljesít a leggyengébben, 2020-tól

kezdődően megelőzi Beszterce-Naszód megyét, így az utolsó előtti helyet foglalja el, Kovászna megye pedig a teljes elemzett periódusban jobban teljesít, mint az említett megye. Maros megye viszont ebben a fejlesztési régióban is mindössze egy megyénél, nevezetesen Kolozs megyénél, teljesít gyengébben, az összes többi megyét megelőzve a teljes elemzett időszakban.

Az összes erdélyi megyét bevonva az elemzésben, fejlesztési régiótól függetlenül, rangsoroltam a székelyföldi megyéket külön és az átlagszámítási mutatók értékeit (ezek az  $\hat{A}(K,H,M)$  és  $\hat{A}(K,H)$  mutatók), a többi megyéhez viszonyítva. A tizenhat (16) erdélyi megye rangsorában Hargita megye 2019-ben a tizenhatodik helyen helyezkedik el az FDI mutató értékének szempontjából, 2020-2022 között pedig a tizenötödik helyen. Kovászna megye az elemzett időszakban a tizenharmadik helyen található, maga mögött hagyva össz-erdélyi szinten Krassó-Szörény, Beszterce-Naszód és Hargita megyéket. Maros megye a negyedik helyet foglalja el az erdélyi megyék rangsorában. Az eddig elemzett mutatókhoz hasonlóan felosztva a tizenhat megyét négy negyedre, akkor Hargita és Kovászna a negyedik negyedben, míg Maros megye az első negyedben helyezkedik el a külföldi befektetések értékeinek szempontjából. Az  $\hat{A}(K,H,M)$  mutató bevonásával tizennégy (14) elemzett területet kapunk, ebben az esetben Székelyföld értékének átlaga a nyolcadik helyet foglalja el. Amennyiben a számításból kivesszük Maros megye értékét és az  $\hat{A}(K,H)$  átlaggal számolunk, tizenöt (15) elemzett területet kapunk, ebben az esetben viszont az elemzett régió átlaga 2019-ben a tizennegyedik (mindössze Beszterce-Naszód megyét megelőzve), míg 2020-2022 között pedig (Krassó-Szörény megyét is megelőzve) a tizenharmadik helyet foglalja el. A tizenöt (15) elemzett területet három harmadra osztva, az  $\hat{A}(K,H)$  mutató a harmadik harmadban rangsorolható az FDI mutató értékének szempontjából.

Az FDI befektetések összesített értékei (millió euróban), az elemzett 2019-2022-es időszakra, az erdélyi megyék és az  $\hat{A}(K,H,M)$  tekintetében, illetve ezek százalékos eltérései, a következő 26-os táblázatban követhetők nyomon.

**26. táblázat Az erdélyi megyék FDI befektetései (millió euróban kifejezve) és ezek százalékos eltérései az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között**

Évek/Megyék	FDI befektetések (millió euróban) évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	704	797	880	945				
Arad	914	1103	1495	1362	30	38	70	44
Krassó-Szörény	196	216	242	278	-72	-73	-73	-71
Hunyad	411	456	499	493	-42	-43	-43	-48
Temes	4386	4579	4788	5240	523	475	444	454
Bihar	876	1023	1014	1082	24	28	15	14
Beszterce-Naszód	138	123	173	225	-80	-85	-80	-76
Kolozs	2059	2101	2326	2894	192	164	164	206
Máramaros	700	710	824	929	-1	-11	-6	-2
Szatmár	553	570	604	768	-21	-28	-31	-19
Szilágy	421	451	422	495	-40	-43	-52	-48
Fehér	1065	1024	1270	1327	51	28	44	40
Brassó	2581	2668	2621	2825	267	235	198	199
Szeben	1560	1820	1887	2018	122	128	114	114
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) évenként</b>					<b>73</b>	<b>63</b>	<b>59</b>	<b>62</b>
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) összesen</b>					<b>64</b>			

(Forrás: BNR, 2023)

A 26-os táblázatból kiolvasható az erdélyi megyék és a székelyföldi átlag értékei az FDI befektetéseket illetően, illetve a megyék százalékos eltérései az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest. Ennek értelmében 2019-ben az erdélyi megyékben átlagba 73%-al nagyobb volt a befektetések értéke, mint a székelyföldi átlag, 2020-ban 63%-al, 2021-ben 59%-al, illetve 2022-ben 62%-al. Összesítésben a négy év átlagát számolva ez 64%-al nagyobb, mint a székelyföldi értékek átlaga.

A külföldi közvetlen/működő tőke befektetésének szempontjából is elmondható, hogy a székelyföldi régiót leginkább alkotó Kovászna és Hargita megyék a legutolsók között helyezkednek el, míg Maros megye, az eddig elemzett mutatók szempontjából a legjobb teljesítményt nyújtva, az előkelő negyedik helyen található. Ez a szakadék a székelyföldi régiót alkotó megyék szempontjából az átlagszámításokban is nyomon követhető, hiszen óriási eltérés állapítható meg az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  mutatók között, a fennebb található rangsorolásnak megfelelően.

## 4.6 Az ipari tevékenységek romániai, erdélyi és székelyföldi helyzete

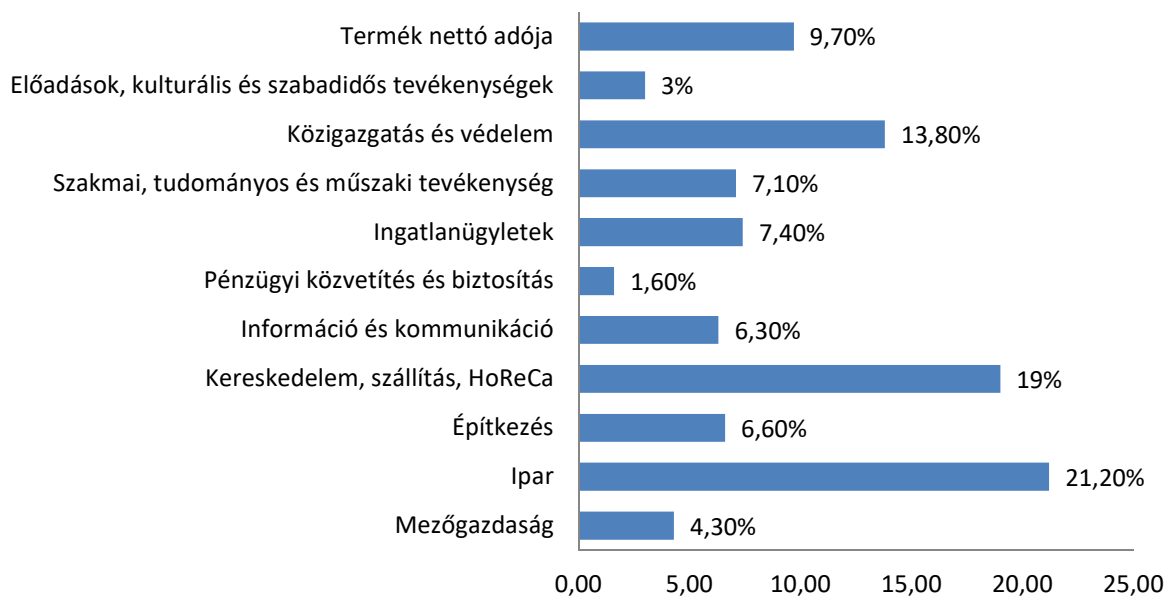
A következőkben Románia általános iparának és az erdélyi megyék (ezen belül a székelyföldi megyék) ipari tevékenységeinek bemutatása következik.

A 4.5-ös alfejezetben fontos kiemelni, hogy az itt bemutatott országos szintű ipari tevékenységek már megtalálhatók egyik megjelent tanulmányomban (Kocsis, 2024a), viszont a dolgozatban az adatok tekintetében az eredeti források vannak feltüntetve.

Romániában az ipar a gazdaság egyik legjelentősebb tartópillére, a rendszerváltás után sok termelési egységet bezártak és adták át az enyészetnek, de idővel egyértelművé vált, hogy ipar nélkül az ország képtelen a fejlődés útjára lépni. Ennek fényében a gazdasági reformok, átszervezések és új befektetések eredményeképpen az ipar súlya mai napig meghatározó és az egyik legnagyobb hozzáadott értékkel rendelkezik.

A továbbiakban megvizsgáljuk, az 37-ik ábra segítségével, hogy országos szinten az ipar milyen mértékben járul hozzá az éves GDP-hez, százalékban kifejezve (2021-es adatok):

**40. ábra A gazdasági tevékenységek hozzájárulása az országos GDP-hez, százalékban kifejezve, 2021-ben**



(Forrás: Pele, 2022)

A 40-es ábrán látható, hogy az ipar mai napig ebben a felosztásban a legnagyobb mértékben járul hozzá az éves GDP-hez. A hivatalos kimutatások ugyanakkor hangsúlyozzák, hogy mindössze tíz év leforgása alatt az ipar hozzájárulása 3,2%-ot esett (Pele, 2022). Továbbá az is megfigyelhető, hogy ha a szolgáltatásokat összevonjuk (nem bontjuk csoportokra), akkor ezek hozzájárulása nagyobb az ipari tevékenységek hozzájárulásánál, sőt egyre növekednek (Rudnițchi, 2022). Mindezek tükrében azonban szükséges kiemelnünk egy alapvető tény, amit a kimutatások nem vettek figyelembe, nevezetesen azt, hogy a szolgáltatások jelentős része is az ipar köré épül. Pontosabban, ha az ipar bizonyos területei nem léteznének, akkor ezek a szolgáltatások sem jelennének meg. Sok esetben nem jelennének meg az oly sokat hangoztatott IT szolgáltatások sem, hiszen ezek meghatározó része éppen az ipari tevékenységeket szolgálja ki, de a tudományos és technikai tevékenységek is az ipart szolgálják, ugyanakkor azt is figyelembe kell vennünk, hogy ebben a felosztásban az építkezés kategória külön jelenik meg, de ez valójában az építőiparhoz tartozik.

Kiemelkedő fontossággal bír az autógyártás és összeszerelés, a kitermelőipar, kohászat, élelmiszeripar, textilipar, fafeldolgozás, vegyipar, építőipar és olajfinomítás. Románia ipara az egyik legfontosabb tényező a GDP-hez való hozzájárulása tekintetében. Közép-Kelet Európai szinten a negyedik legnagyobb autógyártó, amely minden évben jelentős növekedést képes megvalósítani (átlagos 18%). Az autógyártás fő képviselői a Dacia és a Ford, a továbbiakban számadatok is tükrözik majd ezek fontosságát, ugyanakkor fontos kiemelni ezek beszállítóit, amelyek jelentős hozzáadott értékkel és munkahelyek létesítésével járulnak hozzá a gazdasághoz. Az ipari teljesítmény szempontjából az élvonalban járnak többek között a Petrom, Bitdefender, Mobexpert, Romstal stb, de nem feledkezhetünk meg az építőiparról sem, hiszen évente több ezer lakosztály és irodaház épül ezen iparágnak köszönhetően (Georgiana, 2022).

A Nemzeti Statisztikai Hivatal (INS) közölt adatai alapján (2020 és 2021-es adatok) az ország 25 megyéjében a legnagyobb feldolgozóiparban működő vállalatok, egyben a legnagyobb exportőrök is, és ezek minél erősebbek egy adott régióban, annál erősebbé válik gazdaságilag az adott régió is. Az INS adatai (2021) is rávilágítanak, hogy az ország legnagyobb exportőre a Dacia, őt követi a Ford, illetve a harmadik helyet a Star Assembly foglalja el. Az export óriási fontossággal bír, hiszen hosszú ideje az ország külkereskedelmi mérleg hiánnyal küzd, ezt a problémát pedig láthatóan csak az iparban működő vállalatok tudják enyhíteni és idővel megoldani. Romániában 800.000 vállalkozás működik, amiből csak 26.000 exportált a 2021-es évben, az importőrök száma pedig négyszer ekkora. A 2021-es évben az export értéke 75

milliárd euró volt (ez 20%-os növekedést jelent az előző évhez képest), míg az importé 100 milliárd euróra rúgott (22%-os növekedés az előző évhez képest). Habár az autóipar jól áll az export területén, akárcsak a háztartási gépek gyártásának ipara is, az élelmiszeripar nagyon törékenynek és gyengének bizonyul ebből a szempontból, egy olyan országban ahol a mezőgazdaság kiemelkedő fontossággal bír. Románia területén nagyon kevés az az élelmiszeriparban működő vállalkozás, amely üzleti forgalma meghaladja az évi egy milliárd lejt (200 millió euró). Ezek közül kiemelendő az Ursus (alkoholos italok gyártása), Coca-Cola (üdítők gyártása), Bunge és Expur (növényi olajok), viszont a húsfeldolgozó ipar, a tejipar, cukor és édesség gyártásával foglalkozó ipar messze elmaradnak ettől a szinttől. Az ipar fontossága megmutatkozik a demográfiai adatokban is, kimutatások bizonyítják, hogy ott ahol az ipar nincs jelen a lakosság csökkenése sokkal drámaiabb, mint az ipari vidékeken (a lakosság fogyása országos jelenség). A hivatalosan közölt adatok értelmében (2020) a feldolgozóipar megvalósított üzleti forgalma 380 milliárd lej (76 milliárd euró), amely a teljes (ország szintű) üzleti forgalom 23%-át teszi ki. Amennyiben a legnagyobb ipari szereplőket vesszük figyelembe, az első helyen egyértelműen a Dacia (autógyártás) áll, a feldolgozó ipar legnagyobb vállalkozása az Aramis Invest 1,2 milliárd lejes (hozzávetőlegesen 240 millió euró) üzleti forgalommal (2020-as adat). Megfigyelhetők ugyanakkor a vállalkozások méretei közötti óriási különbségek, a feldolgozóiparban 70.000 vállalkozás működik, de ebből a 300 legnagyobb kiteszi az éves üzleti forgalom 60%-át (230 milliárd lej, ez 46 milliárd euró) (Ciriperu, 2022).

A fejezet első részében említésre kerültek azon ipari tevékenységek (néhány vállalat is), amelyek vezető szerepet játszanak a romániai ipar tekintetében. A továbbiakban részletesen bemutatásra kerül, hogy az ország területén bizonyos ágazatok milyen mértékben vesznek részt az ipari tevékenységek szempontjából, amelyet az alábbi táblázat részletez (üzleti forgalom szempontjából- milliárd lej, és alkalmazottak szempontjából, 2020-as adatok).



**27. táblázat Az ipari tevékenységek csoportosítása üzleti forgalom és alkalmazotti létszám szerint Romániában, 2020-ban**

<b>Ipar</b>	<b>Üzleti forgalom (milliárd RON)</b>	<b>Átlagos alkalmazotti létszám</b>
járműgyártás	73,5	134.469
élelmiszeripar	47,6	147.142
gumi és műanyag termékek gyártása	27,5	61.495
gépek, berendezések gyártása	26,6	47.964
elektromos berendezések gyártása	23,8	46.961
fém építőipar	23,4	85.922
egyéb termékek gyártása nemfémes ásványokból	17,7	38.508
fafeldolgozás	14,1	40.376
kohászati ipar	13,3	20.102
italgyártás	13,1	19.362
kokszolókemence termékek gyártása	12,9	2.273
vegyi termékek gyártása	12,5	19.454
számítógépek gyártása	11,9	31.838
bútorgyártás	10,6	57.239
ruházati cikkek gyártása	7,7	87.304
textiltermékek gyártása	7,5	28.145
egyéb szállítóeszközök gyártása	7,2	25.629
papírkészítés	5,5	12.957
gépek és berendezések javítása	4,5	17.882
gyógyszergyártás	4,4	9.930
iratok nyomtatása és sokszorosítás	3,8	14.278
bőrök cserzése	3,7	32.397
egyéb ipari tevékenységek	3	16.807
dohánytermelés	2,1	2.408

(Forrás: Ciriperu, 2022)

A 27-es táblázatban lévő adatok egyértelműsítik, hogy a legjobban működő iparág az autógyártás, úgy az üzleti forgalom, mint az alkalmazotti létszám szempontjából. Az élelmiszeripar második helyet foglal el ugyan, de a fennebbi adatok alapján arra következtethetünk, hogy ez főleg az első néhány nagyobb vállalatnak köszönhető, a kisebbek esetében bővítések és fejlesztések lehetnek szükségesek, hiszen az ország lehetőségeihez képest ez az iparág sokkal jobban teljesíthetne. Azt is megfigyelhetjük, hogy a természeti erőforrások kitermelésével és feldolgozásával/finomításával foglalkozó iparágak (ilyen a szén, fa, de akár a bútorgyártás is) az adott lehetőségekhez képest ugyancsak alul teljesítenek, de ezt a fennebbi adatok is alátámasztják. Ami igazán szembetűnő, hogy a könnyűipar igencsak hátracsúszott ebben a rangsorolásban, mint amilyen a textilipar, ruhagyártás, papírgyártás, de előnytelen helyet foglal el a gyógyszeripar is.

A jelen alfejezetben bemutatott és elemzett adatok alapján elmondható, hogy Romániában fejlesztésre szorul a feldolgozóipar általában, itt is főleg a KKV szektor, hiszen itt is az első néhány óriásvállalat teljesít kiemelkedően. Ezt alátámasztja az is, hogy nagyon kevés ipari cég képes exportot megvalósítani, ez pedig makrogazdasági szinten is érezteti hatását. Egész pontosan a kitermelő, feldolgozó/finomító ipar (szén, fa, só, nemesfémek stb.), a könnyűipar (textil, ruha, papír), de az élelmiszeripar is a megfelelő fejlesztésekkel jobb eredményeket érhet el, ezen belül is főleg a kis-és középvállalkozások. A fejlesztések új gépek, felszerelések, technológiák, know-how bevezetését jelentik, amelyek növelik a hatékonyságot és a termelékenységet, amelynek következtében növelhető a versenyképesség is nemzetközi szinten. Mindez hatással lesz az ország export-képességére, amely csökkenti (és megfordíthatja) a jelen pillanatban fennálló külkereskedelmi mérleg hiányát (amely az import többletértékének köszönhető az exporttal szemben). Természetesen a várt eredmények megvalósítása érdekében mindezek mellett nem feledkezhetünk meg a tudás, kreativitás és a kutatás-fejlesztés (K+F) fontosságáról, amelyek területén (ahogy a tanulmány eddigi részében is kitűnik), igencsak gyengén teljesít a romániai ipar. Ezek megvalósításához vitathatatlanul pénzügyi forrásokra van szükség, erre pedig megfelelő választ tud nyújtani az EU fejlesztési, vissza nem térítendő, forrásainak felhasználása.

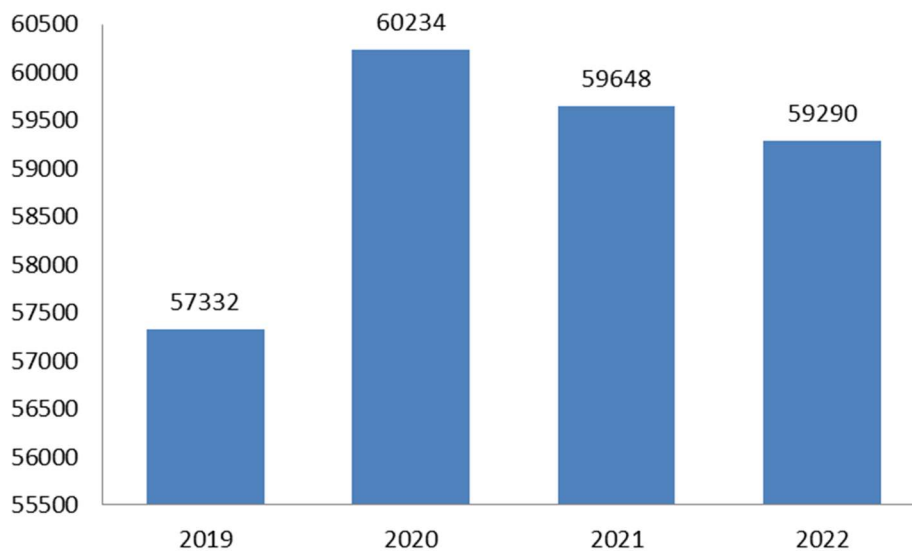
A továbbiakban megvizsgáltam az ipar jelenlétét az erdélyi megyék, kiváltképp a Központi Fejlesztési Régió és a székelyföldi megyék esetében, mégpedig úgy, hogy elemzésre került az ipari vállalatok száma. Ennek értelmében azok a cégeket, vállaltokat vettem számításba és összesítettem, amelyeknek a tevékenysége a következő kategóriák valamelyikébe található: kitermelőipar, feldolgozó ipar és villamos energia, hőenergia, gáz, meleg víz,

légkondicionálás előállítása és ellátásának biztosítása. A dolgozat további részében ezekben a kategóriákban működő vállalatokat nevezzük ipari vállalatoknak.

Nagyon jól tükrözi az ipari fejlettséget az egy alkalmazottra eső ipari hozzáadott érték (GVA mutató-Gross Value Added, azaz a Bruttó Hozzáadott Érték) és az egy alkalmazottra eső ipari termelés mutatója is. A jelen dolgozat kidolgozási idejébe és terjedelmi keretébe azonban ezek nem férnek bele, mindkét mutató elemzését a kutatás folytatásaként jelöltem meg.

Elsőként az országos szinten működő ipari vállalatok számának alakulását vizsgáljuk a 2019-2022-es időszakban, ezt a 41-es ábra mutatja be.

**41. ábra Az ipari vállalatok számának alakulása Romániában, 2019-2022 között**



(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Az 41-es táblázat bemutatja, hogy míg 2019 és 2020 között egy jelentős ugrás figyelhető meg országos szinten az iparba működő vállalatok számát illetően, addig 2021 és 2020-ben egy enyhe visszaesés történt, figyelembe kell vennünk azonban, hogy ez a visszaesés rögtön a pandémiát követő időszakban történt.

A fejlesztési régiók közötti eltéréseket a következő, 28-as, táblázat mutatja be.

**28. táblázat A romániai fejlesztési régiók összehasonlítása az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között**

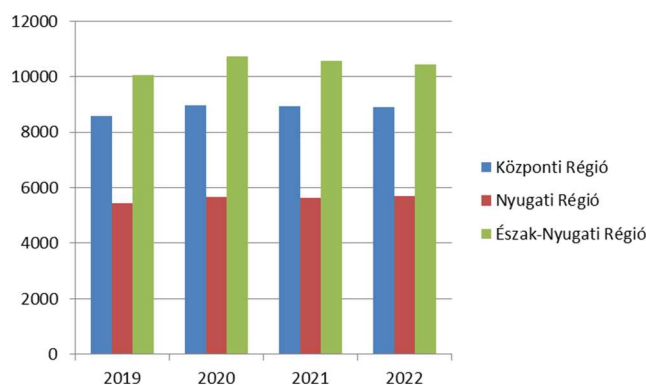
Régiók/Évek	2019	2020	2021	2022
Észak-Kelet Régió	7109	7570	7472	7462
Dél-Kelet Régió	6194	6562	6459	6397
Dél Munténia	6647	7192	7215	7130
Dél-Nyugat Olténia	4245	4557	4488	4425
Nyugati Régió	5437	5678	5619	5686
Észak-Nyugati Régió	10058	10720	10557	10448
<b>Központi Régió</b>	<b>8589</b>	<b>8960</b>	<b>8930</b>	<b>8896</b>
Bukarest-Ilföv	8891	8995	8908	8846

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A 28-as táblázatból kitűnik, hogy ez az eddig elemzett első mutató amelyben a fővárosi régió nem jár élen, illetve meglepő módon az Észak-Nyugati Régió teljesít a legjobban, őt pedig a Központi Fejlesztési Régió követi, de 2019-ben és 2020-ban lemarad a fővárosi régiótól. Ebben az esetben meglátásom szerint, azért teljesít gyengébben a fővárosi régió mivel egy aránylag kis és urbanizált területről beszélhetünk, a többi fejlesztési régióhoz képest, ezért az ipari tevékenységek kiszervezésre kerülnek, viszont a többi régió szempontjából ez a mutató mérvadó a fejlettségi szint meghatározásához.

Következő lépésként szűkítve az elemzés területét, megvizsgáltam, hogy Erdélyben a fejlesztési régiók szintjén milyen értékek figyelhetők meg az iparban működő vállalatok tekintetében, ezt a 42-es ábra érzékelteti.

**42. ábra Az erdélyi fejlesztési régiók összehasonlítása az iparban működő vállalatok számának tekintetében, 2019-2022 között**



(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Az 42-es ábrából kiolvasható, hogy erdélyi szinten a székelyföldi régiót magába foglaló Központi Fejlesztési Régió jobban teljesít ugyan, mint a Nyugati Fejlesztési Régió, de valamivel gyengébben, mint az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió.

A következő, 29-es táblázat, tovább szűkítve a kört, megvizsgáltam a megyék szintjén hogyan változik az ipari vállalatok száma, az elemzett időszakban (2019-2022). Ebben az alfejezetben is különös hangsúlyt fektetünk a Központi Fejlesztési Régió megyéire, illetve Kolozs, Bihar és Temes megyékre.

**29. táblázat A székelyföldi megyék ipari tevékenységeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, 2019-2022 között, ipari vállalatok számában kifejezve**

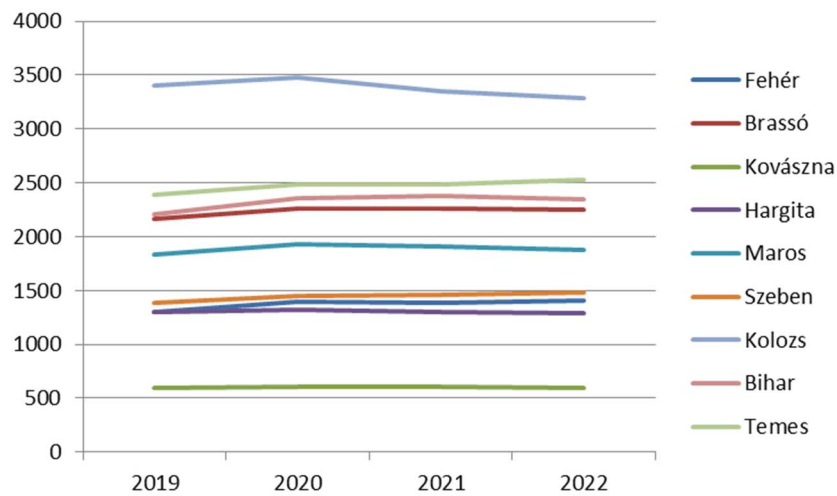
	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Fehér	1301	1392	1387	1408
Brassó	2162	2257	2261	2250
<b><i>Kovászna</i></b>	<b><i>599</i></b>	<b><i>611</i></b>	<b><i>608</i></b>	<b><i>593</i></b>
<b><i>Hargita</i></b>	<b><i>1305</i></b>	<b><i>1319</i></b>	<b><i>1305</i></b>	<b><i>1292</i></b>
<b><i>Maros</i></b>	<b><i>1833</i></b>	<b><i>1926</i></b>	<b><i>1904</i></b>	<b><i>1875</i></b>
Szeben	1389	1455	1465	1478
Kolozs	3407	3483	3345	3282
Bihar	2212	2362	2376	2344
Temes	2387	2487	2486	2530

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A 29-es táblázat értelmében Kovászna és Hargita megyék értékei a legkisebbek minden évben, kivételt képez 2019, amikor Hargita megye minimálisan megelőzi Fehér megyét, viszont a többi elemzett évben már lemarad ettől is. Maros megyét megelőzi Brassó, Kolozs, Bihar és Temes megyék, viszont jobb értékekkel rendelkeznek, mint Fehér, Kovászna, Hargita és Szeben megyék.

A következő, 43-as ábra, a 29-es táblázat adatait felhasználva érzékelteti az elemzett megyék közötti eltéréseket, az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között.

**43. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között, ipari vállalatok számában kifejezve**



(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A legjobb értékekkel Kolozs megye rendelkezik, őt követik Temes, Bihar és Brassó megyék, a legkisebb értékeket pedig Kovászna megye könyvelheti el, a következő a sereghajtók táborában Hargita megye, Maros megye középmezőnyösnek mondható.

Amennyiben meg szeretnénk vizsgálni, hogy a székelyföldi régió átlaga milyen értékeket képvisel, ahogy az eddigi mutatók esetében is, be kell vezetnünk az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  mutatókat. Ezek a mutatók egyértelműsítik Székelyföld (Maros megyével és nélküle is) helyét a megyék rangsorában az ipari tevékenység szempontjából. Az ezzel kapcsolatos adatokat a 30-as táblázat tartalmazza.

**30. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között (ez értékek az  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	1246	1285	1272	1253
Fehér	55	107	115	155
Brassó	916	972	989	997
Szeben	143	170	193	225
Kolozs	2161	2198	2073	2029
Bihar	966	1077	1104	1091
Temes	1141	1202	1214	1277

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 30-as táblázat adatait úgy kaptam, hogy minden elemzett megye értékeiből (az ipari vállalatok számát mutatják, amelyet a 27-es táblázat tartalmaz) kivontam az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató értékeit (a székelyföldi régiót alkotó megyék számtani középarányosa). Pozitív érték esetében, az illető megye, negatív érték esetében pedig, a székelyföldi régió teljesít jobban. A táblázat adataiból kitűnik, hogy minden elemzett évben az adatok pozitívak, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít, mint az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató (azaz, mint a székelyföldi átlag, Maros megyét is beleértve).

Amennyiben a székelyföldi régió átlagát Maros megye nélkül számoltam, akkor a következő, 31-es táblázat értékeit eredményezte.

**31. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között (az értékek az  $\hat{A}(K,H)$  mutatóhoz mért különbségeket mutatják)**

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
$\hat{A}(K,H)$	952	965	957	943
Fehér	349	427	431	466
Brassó	1210	1292	1305	1308
Maros	881	961	948	933
Szeben	437	490	509	536
Kolozs	2455	2518	2389	2340
Bihar	1260	1397	1420	1402
Temes	1435	1522	1530	1588

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 31-es táblázatból kitűnik, hogy az  $\hat{A}(K,H)$  mutató esetében is minden érték pozitív (azaz minden elemzett megye, minden évben jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag, Maros megye nélkül is), sőt ebben az esetben még nagyobb szakadék figyelhető meg az értékek között (tehát a székelyföldi régió még gyengébben teljesít).

Az ipari tevékenység szempontjából is minden erdélyi fejlesztési régió megyéjét összehasonlítottam a székelyföldi régió megyéivel. Ennek értelmében a Központi Fejlesztési Régióban Kovászna megye teljesítménye a leggyengébb, ebben a megyében figyelhető meg a legkisebb mértékben ipari tevékenység (az ipari vállalatok számát illetően), őt rögtön Hargita megye követi, Maros megye ebben a fejlesztési régióban a második helyet foglalja el, hiszen csak Brassó megye előzi meg. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve Kovászna megye csak Krassó-Szörény megyét előzi meg, Hargita megye ezen kívül Hunyad megyét, míg Maros megyét ebben a régióban is csak egy megye, nevezetesen Temes, előzi meg. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve Kovászna minden esetben a leggyengébben teljesít, Hargita viszont jobb értékeket tudhat magáénak, mint Bihar, Beszterce-Naszód, Szatmár és Szilágy megyék, Maros megyénél pedig csak Kolozs megye értékei jobbak, az ipari tevékenységek szempontjából.

Összességében elemezve az erdélyi megyéket, fejlesztési régióktól függetlenül, tizenhat (16) elemzett területet (megyét) kapunk, ezt pedig a könnyebb kategorizálás érdekében négy negyedre osztottam, az előző mutatókhoz hasonlóan. A tizenhat megye ipari vállalatainak



számát illetően Kovászna megye a tizenötödik, az utolsó negyedik negyedben kap helyet, Hargita megye a kilencedik helyen, a harmadik negyedben, míg Maros megye összesítésben a negyedik, az első negyed utolsó helyén található a rangsorban. A székelyföldi régió átlagszámításának esetén, bevonva az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatót, tizennégy (14) elemzett területet kapunk, ebben az esetben az elemzett régió a nyolcadik helyezést éri el. Az  $\bar{A}(K,H)$  mutató bevonásával (székelyföldi átlag Maros megye kivételével) tizenöt elemzett területet kapunk, így a székelyföldi átlag a tizenharmadik helyhez elegendő. Amennyiben az elemzett területeket három harmadra osszuk ebből a szempontból, akkor ez az átlag a harmadik harmadban található.

A következő 32-es összesített táblázat megmutatja az ipari vállalatok számát az erdélyi megyékben és a székelyföldi átlagot ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató), az elemzett 2019-2022-es időszakban, illetve a megyék értékeinek százalékos eltéréseit az említett mutatóhoz képest.

**32. táblázat Az erdélyi megyék ipari vállalatainak száma és ezek százalékos eltérései az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között**

Megyék/ Évek	Ipari vállalatok száma évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	1246	1285	1272	1253				
Arad	1403	1470	1454	1442	13	14	14	15
Krassó-Szörény	591	594	576	582	-53	-54	-55	-54
Hunyad	1056	1129	1103	1132	-15	-12	-13	-10
Temes	2387	2487	2486	2530	92	94	95	102
Bihar	2212	2362	2376	2344	78	84	87	87
Beszterce-Naszód	1024	1147	1127	1136	-18	-11	-11	-9
Kolozs	3407	3483	3345	3282	173	171	163	162
Máramaros	1567	1727	1749	1762	26	34	38	41
Szatmár	1055	1139	1135	1117	-15	-11	-11	-11
Szilágy	793	862	825	807	-36	-33	-35	-36
Fehér	1301	1392	1387	1408	4	8	9	12
Brassó	2162	2257	2261	2250	74	76	78	80
Szeben	1389	1455	1465	1478	11	13	15	18
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) évenként</b>					<b>26</b>	<b>29</b>	<b>29</b>	<b>31</b>
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) összesen</b>					<b>28</b>			

(Forrás: INS Tempo- INT101R, 2023)

A 32-es táblázat adataiból kiolvasható, hogy az ipari vállalatok számát illetően az erdélyi átlag 2019-ben 26%-al volt nagyobb, mint az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató, míg 2020 és 2021-ben 29%-al, illetve 2022-ben 31%-al. Összességében a teljes elemzett időszakban az erdélyi megyék átlaga 28%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag.

A jelen alfejezet fennebb látható elemzéseiből kitűnik, hogy az ipari tevékenységek szempontjából a székelyföldi régiót alkotó Kovászna és Hargita megyék rendelkeznek a legkisebb értékekkel, a régiót részben alkotó Maros megye teljesítménye viszont sokkal jobb értékeket mutat. Az elemzett régió átlagszámításainak bevonását követően látható, hogy az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató esetében a régió teljesítménye valamivel a középmezőny alatt helyezkedik el, de az  $\dot{A}(K,H)$  mutató értelmében (Maros megye kivételével) már a kapott értékek az utolsók közötti helyezés elérésére elegendőek, a teljes elemzett időszakban.

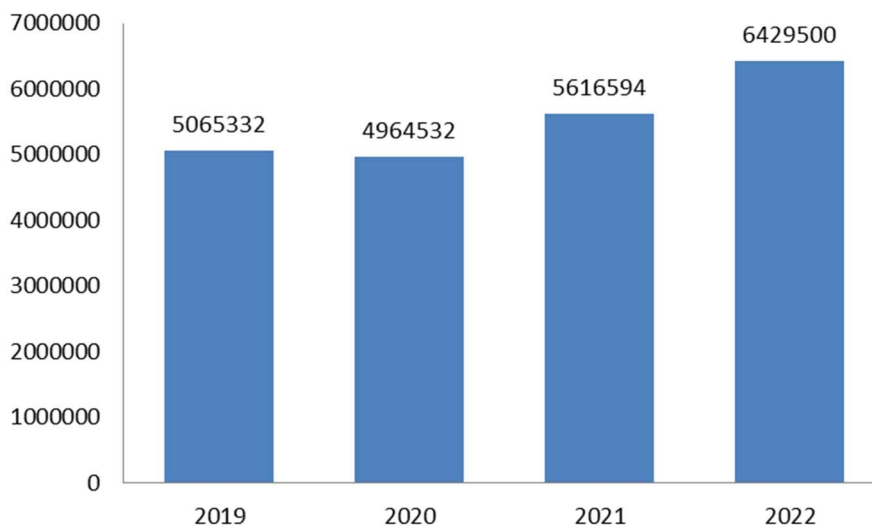
## **4.7 Kutatás-fejlesztés Romániában, Erdélyben és Székelyföldön**

Amint az a jelen dolgozat 2.1.3-as alfejezetében is kiderült a kutatás-fejlesztés (K+F) és az ebből fakadó innováció jelentős mértékben befolyásolják a gazdaság fejlettségi szintjét, amelyet a makrogazdasági mutatók bizonyítanak, ez pedig a lakosság életszínvonalára is rányomja bélyegét.

Arra, hogy mennyire fontos egy állam vagy régió számára a kutatás-fejlesztés következtetni lehet az erre szánt költségekből, amelyet általában egy éves időszakra határoznak meg. A következőkben a kutatás-fejlesztési tevékenységekre szánt költségeket fogjuk vizsgálni úgy országos, mint régió szinten, illetve megyék szintjén is. A nemzeti statisztikai hivatal (INS) a kutatás-fejlesztési tevékenységekből származó költségekre vonatkozó adatokat tesz közzé, évi rendszerességgel, ezek elemzése, feldolgozása és értelmezése látható az alábbiakban, 2019-2022-es időszakra.

Országos szinten a K+F-re fordított költségeket a következő, 44-es ábra mutatja be.

**44. ábra K+F tevékenységekből származó költségek Romániában, ezer (1000) lejben kifejezve, 2019-2022 között**



(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Az 44-es ábrán látható, hogy a 2020-as évben egy enyhe visszaesés történt, de 2021-től kezdődően az értékek visszaálltak a növekedési pályára, bár a 2.1.4-es alfejezetben elemzett adatokból kitűnik, hogy Románia az Európai Unió tekintetében egyelőre a sereghajtók táborába tartozik a K+F-re fordított költségek tekintetében.

Az ország fejlesztési régióinak a K+F-re szánt költségeinek értékét a következő, 33-as, táblázat részletezi.

**33. táblázat A K+F tevékenységekre szánt költségek értékeinek eltérései Románia fejlesztési régiói között, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között**

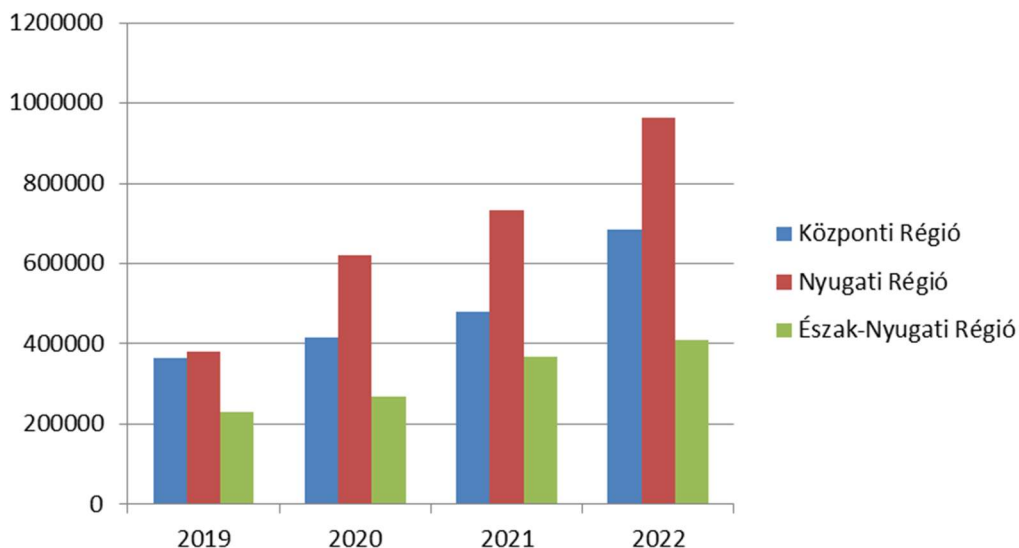
Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
Észak-Kelet Régió	331434	318422	319986	353885
Dél-Kelet Régió	88216	95511	114981	129684
Dél Munténia	434899	425470	357645	374072
Dél-Nyugat Olténia	97904	82923	106990	135506
Nyugati Régió	381327	621509	731879	964646
Észak-Nyugati Régió	230218	267954	366394	408545
<b>Központi Régió</b>	<b>363016</b>	<b>416804</b>	<b>478793</b>	<b>686141</b>
Bukarest-Ífov	3138318	2735939	3139926	3377021

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A 33-as táblázatból kitűnik, hogy a K+F-re szánt költségek évenként és fejlesztési régióként nagyon változóak, a Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió összesítésben a negyedik helyet foglalja el, viszont 2021-től már a Dél Munténiai Fejlesztési Régiót is megelőzi, így a harmadik helyre kerül országos szinten. A fővárosi, Bukarest-Ilfov, régió értékei minden évben messzemenően a legmagasabb a többi régióhoz viszonyítva, óriási a szakadék ebből a szempontból, vannak régiók ahol a lemaradás akár tízszeres az említett régióhoz képest.

Az elemzést szűkítve, a következő 45-ös ábra érzékelteti az eltéréseket az erdélyi fejlesztési régiók között.

**45. ábra A Központi Fejlesztési Régió K+F költségeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között**



(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A K+F-re szánt költségek tekintetében az 45-ös ábra egyértelműsíti, hogy 2019-ben a Központi Fejlesztési Régió közel egy szinten volt a Nyugati Fejlesztési Régióval, de 2020-tól már vitathatatlanul lemarad ettől, viszont az elemzett időszak minden évében jobban teljesít, mint az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió.

A következőkben megvizsgáltam, hogy megyei szinten hogyan teljesítenek a K+F költségek tekintetében a székelyföldi régiót alkotó megyék, az előző alfejezetekben is elemzett megyék értékei kerülnek bemutatásra.

**34. táblázat A székelyföldi megyék K+F költségeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között**

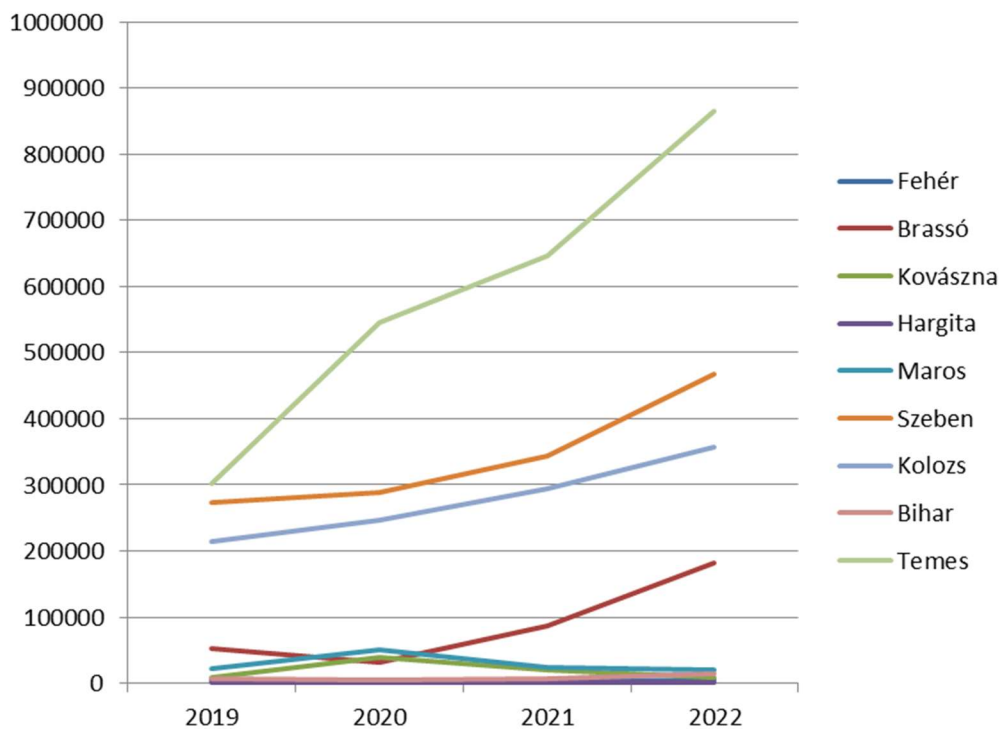
<b>Megyék/Évek</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Fehér	4392	4239	2885	4977
Brassó	51593	31685	87283	181940
<b><i>Kovászna</i></b>	<b><i>9282</i></b>	<b><i>39754</i></b>	<b><i>19392</i></b>	<b><i>9013</i></b>
<b><i>Hargita</i></b>	<b><i>1449</i></b>	<b><i>1394</i></b>	<b><i>1618</i></b>	<b><i>1935</i></b>
<b><i>Maros</i></b>	<b><i>22428</i></b>	<b><i>50615</i></b>	<b><i>23891</i></b>	<b><i>20297</i></b>
Szeben	273872	289117	343724	467979
Kolozs	213464	246651	294707	357371
Bihar	6843	5871	6175	14782
Temes	302618	545220	646590	865254

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A 34-es táblázat adatai bizonyítják, hogy akárcsak a fejlesztési régiók esetében, a megyéknél is nagyok az eltérések egyik évről a másikra. Hargita megye értékei ennél a mutatónál is az utolsó helyezésre elegendőek, viszont Kovászna megye, főleg a 2020-as évben, de akár 2021-ben is megugró tendenciát mutat, Maros megye a megszokott módon, itt is a legjobban teljesít a három megye közül, de összesítésben gyengébb, mint Brassó, Szeben, Kolozs és Temes megyék.

Az alábbi 46-os ábra a 34-es táblázat adatait felhasználva szemlélteti az értékek közötti különbségeket az elemzett évek, illetve megyék között.

**46. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a K+F költségek szempontjából, ezer lejtben kifejezve, 2019-2022 között**



(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Az 46-os ábrából tűnik ki leginkább, hogy Temes megye értékei mennyire aránytalanul magasak a többi elemzett megye értékeihez képest, főleg a 2020-as évtől kezdődően, őt követi Szeged, Kolozs megyék, majd messze ezektől lemaradva Brassó megye, amely viszont szemmel láthatóan jobban teljesít, mint Maros (2020-at kivéve), Bihar, Hargita és Kovászna megyék, főleg 2021-től erősen emelkedő tendenciával.

Mivel a dolgozat keretén belül egy régió értékeit vizsgáltam kiélezetten, ez pedig nem hivatalosan elismert és nincsenek rá vonatkozó adatok, az előző elemzésekhez hasonlóan itt is az ezt alkotó megyék átlagaival számoltam, nevezetesen az  $\bar{A}(K,H,M)$  és az  $\bar{A}(K,H)$  mutatókkal. A 35-ös táblázat bemutatja a három megye K+F költségeinek átlagát a többi elemzett megyéhez hasonlítva.

**35. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H,M)</i>	<i>11053</i>	<i>30588</i>	<i>14967</i>	<i>10415</i>
Fehér	-6661	-26349	-12082	-5438
Brassó	40540	1097	72316	171525
Szeben	262819	258529	328757	457564
Kolozs	202411	216063	279740	346956
Bihar	-4210	-24717	-8792	4367
Temes	291565	514632	631623	854839

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

Megj. A 35-ös táblázat adatai kerekített értékeket tartalmaznak.

Az értékeket a 35-ös táblázatban úgy kaptam, hogy minden elemzett évben, minden megye K+F-re fordított költségeinek értékeiből kivontam az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató értékeit, így megtudhatjuk melyik megyében költenek többet és melyikben kevesebbet a székelyföldi átlaghoz képest, hiszen pozitív érték esetében az előbbi, negatív érték esetében pedig az utóbbi helyzet áll fenn. A feltüntetett adatokból kivehető, hogy a székelyföldi átlagnál mindössze Fehér és Bihar megyék költenek kevesebbet K+F-re, viszont az utolsó, 2022-es, évben már Bihar megye értékei is nagyobbak.

Amennyiben a székelyföldi átlagot Maros megye kivételével elemeztem, akkor az  $\bar{A}(K,H)$  mutató bevonása szükséges, és ezt kell összehasonlítanom a többi elemzett megyével, az így kapott értékek a 36-os táblázatban követhetők nyomon.

**36. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaggal a K+F költségek értékeinek szempontjából, Maros megye nélkül, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H)</i>	<b>5366</b>	<b>20574</b>	<b>10505</b>	<b>5474</b>
Fehér	-974	-16335	-7620	-497
Brassó	46228	11111	76778	176466
Maros	17063	30041	13386	14823
Szeben	268507	268543	333219	462505
Kolozs	208099	226077	284202	351897
Bihar	1478	-14703	-4330	9308
Temes	297253	524646	636085	859780

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A székelyföldi átlag, Maros megye nélkül, a 36-os táblázat adatainak értelmében, még megelőzi Fehér és Bihar megyét (az utóbbit csak 2020 és 2021-ben), a többi megyéhez képest a kapott értékek még kedvezőtlenebben, azaz a szakadék tágul ezekhez viszonyítva, az elemzett időszakban.

Amennyiben teljes képet szeretnénk kapni erdélyi szinten, nem csak az általam kiemelt megyék szempontjából, a K+F költségeket illetően, a következőkben megtekinthetők a székelyföldi megyék értékeinek és átlag mutatóinak összehasonlítása a többi fejlesztési régió megyéinek értékeivel. Ennek értelmében a Központi Fejlesztési Régióban a leggyengébben Hargita megye teljesít, Kovászna ezen kívül megelőzi Fehér megyét is (és kivételesen meglepő módon 2020-ban Brassó megyét), a többi megyénél viszont kisebb értékekkel rendelkezik. Maros megye, a megszokott módon, itt is jobban teljesít, hiszen az általa képviselt értékeknél csak Szeben és Brassó (utóbbi kivétel 2020) megyék értékei jobbak. A Nyugati Fejlesztési Régió esetében Hargita és Kovászna is mindössze Krassó-Szörény megyét előzik meg, kivételt képez az utóbbi, amely kivételesen 2020-ban jobban teljesít, mint Hunyad megye. Maros megye esetében Arad és Temes jobban, míg Krassó-Szörény és Hunyad megyék gyengébben teljesítenek. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez mérve, Hargita értékei a leggyengébbek, Kovászna és Maros megyét viszont csak Kolozs megye előzi meg, bár az előbbi esetében 2021-ben Máramaros értéke nagyobb, illetve 2022-ben már Bihar és Beszterce-Naszód megyék is megelőzik.



Az összes erdélyi megyét összesítve, fejlesztési régióktól függetlenül, bevonva az elemzésbe, tizenhat (16) elemzett területet (megyét) kapunk. Ebben az esetben Hargita a tizenötödik, a negyedik negyed utolsó előtti helyét foglalja el. Kovászna megye ebben az összesítésben 2019-ben a nyolcadik helyet, 2020-ban a hatodik helyet, 2021-ben a kilencedik, míg 2022-ben a tizedik helyezést éri el. Maros megye 2019-ben a hatodik helyet, 2020-ban az ötödik helyet, míg 2021 és 2022-ben már csak a nyolcadik helyet foglalja el.

Az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató bevonásával tizennégy (14) elemzett területet kaptam, ebben az esetben a székelyföldi átlag 2019-ben a hetedik helyezést, 2020-ban a hatodik, 2021-ben a nyolcadik, míg 2022-ben már csak a kilencedik helyezést éri el, az erdélyi megyék rangsorában, a K+F költségek értékeinek szempontjából. Az  $\dot{A}(K,H)$  mutatóval számolva (a székelyföldi régió Maros megye nélkül) tizenöt (15) elemzett területet kapunk (ezt három harmadra oszthatjuk). A 2019-es évben az elemzett régió a kilencedik helyet, 2020-ban a nyolcadik, míg 2021 és 2022-ben már csak a tizedik helyet foglalja el, amely a második harmad utolsó helyezéséhez elegendő.

A következő 37-es táblázatban megvizsgáltam a K+F költségek értékeit (ezer lejben kifejezve) az erdélyi megyék és az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató tekintetében, illetve minden megye esetében az említett mutatóhoz viszonyított százalékos eltéréseket.

Fontos kiemelni, hogy a K+F költségek esetében bizonyon megyék között annyira óriásiak az eltérések, hogy az elemzés szempontjából (főleg majd az összegző elemzés tekintetében) a kapott értékek értelmezhetetlenek. Ezért ebben az esetben kiküszöböltem az évenkénti extrémításokat, azaz azon értékeket, amelyek túlzottan leszakadnak a többi megye értékeitől, pontosabban a három legnagyobb értékkel rendelkező megyéket (Temes, Kolozs, Szeben) és a három legkisebb értékkel rendelkezőket (Krassó-Szörény, Máramaros, Szilágy és bizonyos éveken Szatmár) kivontam a számításból.

**37. táblázat Az erdélyi megyék K+F költségeinek értékei (ezer lejben) és ezek százalékos eltérései az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, az extrémítások kivonásával, 2019-2022 között**

Megyék/ Évek	K+F költségek (ezer lejbe) évenként				Százalékos eltérés $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\dot{A}(K,H,M)$	<b>11053</b>	<b>30588</b>	<b>14967</b>	<b>10415</b>				
Arad	56368	53436	60596	74063	410	75	305	611
Krassó-Szörény	76	0	0	0				
Hunyad	22265	22853	24693	25329	101	-25	65	143
Temes	302618	545220	646590	865254				
Bihar	6843	5871	6175	14782	-38	-81	-59	42
Beszterce-Naszód	4705	7530	12998	27610	-57	-75	-13	165
Kolozs	213464	246651	294707	357371				
Máramaros	1600	3018	48968	3137		-90	227	
Szatmár	1470	2761	1847	3709				-64
Szilágy	2136	2123	1699	1936	-81			
Fehér	4392	4239	2885	4977	-60	-86	-81	-52
Brassó	51593	31685	87283	181940	367	4	483	1647
Szeben	273872	289117	343724	467979				
<b>Összátlag eltérés <math>\dot{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) évenként</b>					<b>49</b>	<b>-21</b>	<b>71</b>	<b>192</b>
<b>Összátlag eltérés <math>\dot{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) összesen</b>						<b>73</b>		

(Forrás: INS Tempo - CDP104B, 2023)

A 37-es táblázat adataiból egyértelműsíthető, hogy 2019-ben az erdélyi megyék átlaga a K+F költségek tekintetében 49%-al nagyobb volt, mint az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató, míg 2021-ben 71%-al és 2022-ben 192%-al. Egyedül 2020-ban kisebb az erdélyi megyék átlaga 21%-al, mint a székelyföldi átlag. Összesítésben a teljes elemzett időszakban az erdélyi megyék átlaga 73%-al nagyobb, mint az elemzett régió átlaga.

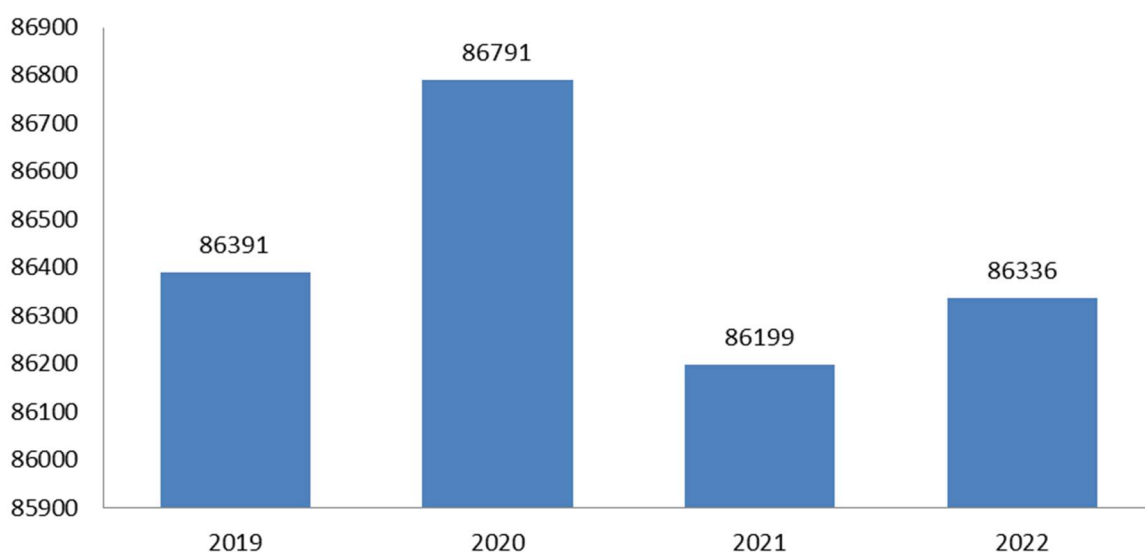
Összességében elmondható, a K+F költségek értékei szempontjából, hogy Hargita megye a tizenhat (16) erdélyi megyéből a tizenötödik helyen található, Kovászna értékei váltakoznak a hatodik és tizedik, míg Maros megye az ötödik és nyolcadik helyezés között, a 2019-2022-es időszakban. A régió átlagával számolva az  $\dot{A}(K,H,M)$  esetében a helyezés a hatodik-nyolcadik között ingadozik, míg Maros megye nélkül az  $\dot{A}(K,H)$  mutató értékei gyengébben teljesítenek, a nyolcadik-tizedik helyezéshez elegendőek, ez a legutolsó harmad határmezsgyéjén húzódik.

## 4.8 A közlekedési infrastruktúra Romániában, Erdélyben és ezen belül Székelyföldön

Látható volt a dolgozat 2.1.2-es alfejezetében, hogy mennyire fontos szerepet tölt be az összekapcsoltság a gazdasági fejlődés szempontjából. Kiegészítve a közlekedési infrastruktúrára fektettük ott a hangsúlyt, ahogy a jelen alfejezetben is tenni fogjuk. Itt viszont kimondottan a székelyföldi régiót vesszük figyelembe és hivatalosan közzétett számadatokkal elemezzük ennek közlekedési infrastruktúráját, összehasonlítva más erdélyi megyék értékeivel. A közlekedési infrastruktúrát pedig a közutak hosszúságának figyelembevételével elemezzük. A romániai nemzeti statisztikai hivatal (INS) által megfogalmazottak szerint közutaknak tekintünk minden olyan utat, amely a közforgalom számára nyitott egy adott időszakban, és a következő típusú utakat foglalja magába: műutak, korszerűsített utak, kövezett utak és földutak. Ennek értelmében minden olyan utat figyelembe vettem, amely nyitott a közforgalom számára és alkalmas a gépjárműforgalom számára, függetlenül az út típusától vagy minőségétől (ezek lehetnek nemzeti jelentőségű főutak, Európai folyósok, megyei utak, kommunális utak, illetve egyéb utak).

Elsőként megvizsgáltam, hogy romániai szinten hogyan alakultak az adatok a közutak hosszúságát illetően, a 2019-2022-es időszakban, ezt a következő 47-es ábra mutatja be.

**47. ábra A közutak hosszúságának alakulása Romániában, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve**



(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Az 47-es ábrán látható, hogy országos szinten a közutak hosszúsága az elemzett időszakban (2019-2022) nyolcvanhatezer százkilencvenkilenc (86.199) kilométer és nyolcvanhatezer hétszázkilencvenegy (86.791) kilométer között oszcillál. Megfigyelhető egy ugrásszerű növekedés 2020-ban, aztán egy visszaesés a következő évben, utána pedig 2022-től újra egy enyhébb növekedési pálya. A változások a korszerűsített utak hosszából és az új útszakaszok építéséből származik, hiszen ha egy évben lezárnak útszakaszokat a közforgalom elől akkor abban az évben csökken a közutak hosszúsága, ha pedig felújítanak és újakat építenek, akkor ez az érték növekedik az illető évben.

Az alábbi 38-as táblázat megmutatja a közlekedési infrastruktúra helyzetét külön minden fejlesztési régióban, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve.

**38. táblázat A közutak hosszúsága és ezek alakulása a fejlesztési régiók szintjén, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve**

<b>Megyék/Évek</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Észak-Kelet Régió	14909	14919	14977	14975
Dél-Kelet Régió	11014	11012	11012	11015
Dél-Munténia	12956	12941	12932	12938
Dél-Nyugat Olténia	11307	11312	11351	11367
Nyugati Régió	11104	11307	10868	10908
Észak-Nyugati Régió	12729	12865	12695	12754
<b>Központi Régió</b>	11474	11534	11463	11478
Bukarest-Ifov	898	901	901	901

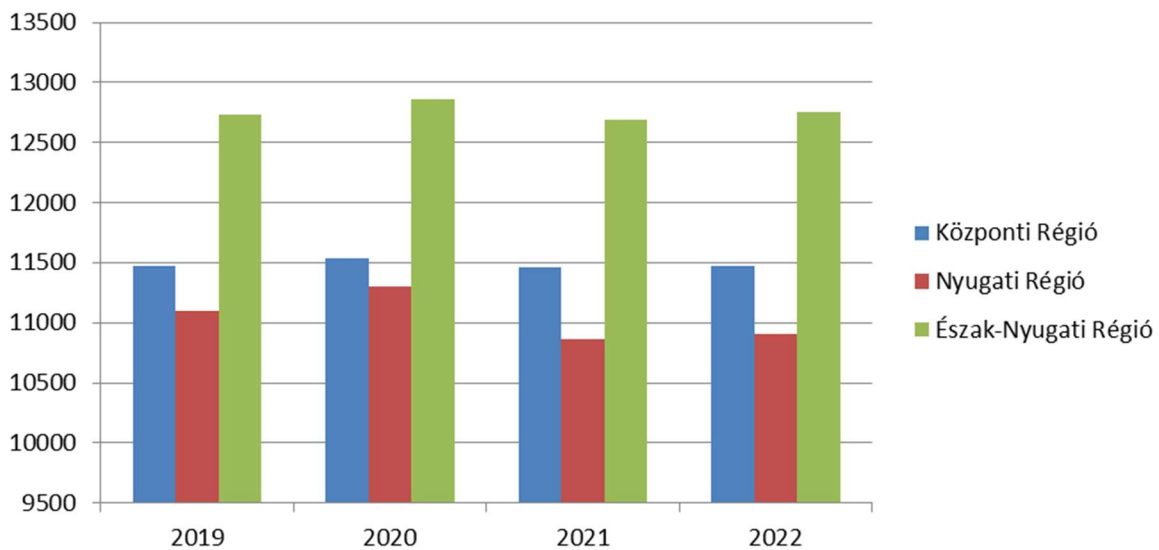
(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 38-as táblázatban látható, hogy a Központi Fejlesztési Régió a nyolc régió közül, az elemzett időszakban, következetesen minden évben a negyedik helyet foglalja el, viszont a fővárosi régió értékei ennél a mutatónál a legkisebbek, ez annak köszönhető, hogy területileg messzemenően ez a legkisebb fejlesztési régió az országban.

Tovább szűkítve az elemzést, az 48-as ábra érzékelteti, hogy kimondottan erdélyi szinten hol helyezkedik el a Székelyföldet is magába foglaló Központi Fejlesztési Régió, a közlekedési infrastruktúra tekintetében, az elemzett időszakban.

**48. ábra A Központi Fejlesztési Régió közutjainak hosszúsága, a többi erdélyi régióhoz viszonyítva, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve**



(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Az 48-as ábrából jól kivehető, hogy az elemzett időszakban a legnagyobb közúthálózattal az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió rendelkezett, őt követik a Központi, aztán a Nyugati régiók. A régiók, illetve a következőkben a megyék, ilyen típusú összehasonlítása azonban nem ad valós képet a közlekedési infrastruktúra tekintetében, hiszen figyelembe kell veyük, hogy jelentős eltérések állapíthatók meg a területi kiterjedés szempontjából régiók és megyék között (INS, 2017). Ebből következik, minél kiterjedtebb egy terület értelemszerűen annál nagyobb úthálózattal rendelkezik, ezért láthattuk a 38-as táblázatban, hogy az egyébként legfejlettebb fővárosi régió rendelkezik a legkisebb úthálózattal. Annak érdekében, hogy az összehasonlítás valós legyen, nem azt kell megvizsgálnunk, hogy egy megye mekkora úthálózattal rendelkezik, hanem azt, hogy az illető megyében egy négyzetkilométerre hány méter közút esik. Ezt úgy számoltam ki, hogy minden elemzett megye esetében a kilométerben kifejezett közúthálózatot átváltottam méterre és a kapott értéket elosztottam az illető megye területével, amely négyzetkilométerben van megadva, minden esetben (a kilométert azért váltottam át méterre, hogy az osztást követően ne tizedes számokat kapjunk, hanem egész számokkal tudjunk számolni). Az alábbi, 39-es táblázat megmutatja, hogy külön-külön a dolgozatban leginkább elemzett megyék (indoklás a 4.2-es alfejezetben) esetében egy négyzetkilométerre hány méter közút jut.

**39. táblázat A székelyföldi megyék közúthálózat-hosszának összehasonlítása más megyék értékeivel, egy négyzetkilométerre eső úthálózat hosszúsága méterben kifejezve, 2019-2022 között**

<b>Megyék/Évek</b>	<b>2019</b>	<b>2020</b>	<b>2021</b>	<b>2022</b>
Fehér	484	489	481	482
Brassó	304	305	304	303
<b><i>Kovászna</i></b>	<b><i>234</i></b>	<b><i>234</i></b>	<b><i>236</i></b>	<b><i>234</i></b>
<b><i>Hargita</i></b>	<b><i>314</i></b>	<b><i>314</i></b>	<b><i>314</i></b>	<b><i>314</i></b>
<b><i>Maros</i></b>	<b><i>326</i></b>	<b><i>329</i></b>	<b><i>329</i></b>	<b><i>330</i></b>
Szeben	309	309	306	309
Kolozs	424	425	411	410
Bihar	398	399	398	399
Temes	368	368	354	354

(Forrás: INS Tempo –TRN139A, 2023; INS, 2017.)

A 39-es táblázat egyértelműsíti, hogy az elemzett periódus minden egyes évében Kovászna megye rendelkezik a legkisebb értékekkel, Hargita megye értékei valamivel jobbak, hiszen ezen kívül még két megyénél (Brassó és Szeben) valamivel jobban teljesít. Maros megye értékei ennél a mutatónál is jobbak a másik két székelyföldi megyéhez viszonyítva, de ezennel nem kimagaslóan, hiszen csak valamivel teljesít jobban, mint Hargita megye (az előző az ötödik, míg az utóbbi a hatodik helyezést éri el ebben a rangsorban).

Annak érdekében, hogy a székelyföldi régió értékét tudjuk összehasonlítani a többi megye értékével, be kell vezetnünk az  $\bar{A}(K,H,M)$  és  $\bar{A}(K,H)$  mutatókat (átlagszámítások Maros megyével és nélküle).

A következő 40-es táblázat összehasonlítja a székelyföldi régió értékeit az elemzett megyék értékeivel, a 2019-2022-es periódusra.

**40. táblázat** Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterben kifejezve, 2019-2022 között

Megyék/Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H,M)</i>	291	293	293	293
Fehér	193	197	188	189
Brassó	13	13	11	10
Szeben	18	16	13	16
Kolozs	132	133	118	117
Bihar	107	106	105	106
Temes	77	75	61	61

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 40-es táblázatban szereplő értékeket úgy kaptam, hogy minden megye értékéből külön-külön kivontam az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató értékeit, 2019-2022 között. Ott ahol az érték pozitív, az illető megye teljesít jobban, ahol pedig negatív, ott a székelyföldi átlag ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató) teljesít jobban. Látható, hogy minden elemzett megye esetében, minden évben (2019-2022 között) az értékek pozitívak, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít, mint a székelyföldi átlag (Maros megyével), a négyzetkilométerre eső (méterben kifejezett) közutak tekintetében.

A székelyföldi régió átlag értékeit, ha Maros megye nélkül számoljuk, akkor az  $\bar{A}(K,H)$  mutatót szükséges bevonnunk. A 41-es táblázat összehasonlítja a székelyföldi átlag értékeit, Maros megye nélkül, az elemzett megyék értékeivel, a közlekedési infrastruktúra tekintetében.

**41. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, Maros megye nélkül, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterben kifejezve, 2019-2022 között**

Megyék/ Évek	2019	2020	2021	2022
<i>Á(K,H)</i>	274	274	275	274
Fehér	210	215	206	208
Brassó	30	31	29	29
Maros	52	55	54	56
Szeben	35	35	31	34
Kolozs	150	151	136	136
Bihar	124	124	123	125
Temes	94	94	79	80

(Forrás: INS Tempo - TRN139A, 2023)

A 41-es táblázat értékeinek kiszámításánál ugyanazt a módszert használtam, mint a 40-es táblázat esetében. Az  $\bar{A}(K,H)$  mutató esetében is a székelyföldi átlag (Maros megye nélkül) a leggyengébben teljesít, sőt (akárcsak a többi elemzett mutató esetében) a kapott értékek még gyengébbek, mint az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató esetében, a teljes elemzett (2019-2022) periódusban.

A székelyföldi megyék összehasonlítása az összes erdélyi megyével külön-külön és az átlagmutatók bevonásával, a következőkben követhető nyomon. Elsőként megvizsgáljuk, hogy külön mindegyik székelyföldi megye milyen rangsorban helyezkedik el az erdélyi fejlesztési régiókban. Az elemzést követően kiderül, hogy 2022-ben, a Központi Fejlesztési Régió megyéihez képest Kovászna megye értékei a legkisebbek, ami az egy négyzetkilométerre eső közutat illeti, méterben kifejezve. Hargita megye viszont a harmadik, illetve Maros megye a második (Fehér megyét követően) helyet foglalják el ebben a régióban. A Nyugati Fejlesztési Régió megyéihez viszonyítva ugyancsak Kovászna rendelkezik a leggyengébb teljesítménnyel, Hargita is csak Krassó-Szörény megyét előzi meg, illetve Maros megye is ezen kívül csak Arad megyénél rendelkezik jobb értékkel. Az Észak-Nyugati Fejlesztési Régió szempontjából is Kovászna megye a leggyengébb, Hargita és Maros megyék pedig Besztrece-Naszód és Máramaros megyéknél rendelkezik jobb értékekkel.

Egybevonva és elemezve az összes erdélyi megyét, fejlesztési régióktól függetlenül, tizenhat (16) megye között rangsorolhatjuk a székelyföldi megyéket. Ebben az esetben négy negyedlet kaptam a rangsorolási csoportosítás szempontjából. Az említett rangsorban, a 2022-es évben, a Kovászna megye által képviselt érték a legkisebb, a tizenhatodik helyen található, amely a



negyedik (utolsó) negyed legutolsó helyét jelenti. Hargita megye értéke valamivel jobb, hiszen a rangsor tizedik helyén található, amely a harmadik harmad középmezőnyös helyezéséhez elegendő, Maros megye értéke pedig a nyolcadik ebben a rangsorolásban, amely a második negyed utolsó helyéhez elegendő.

Az átlagszámításhoz felhasznált mutatók bevonásával még a fenti esetben bemutatott értékeknél is gyengébbeket kaptam (2022-es értékek alapján), hiszen az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató esetében (székelyföldi átlag Maros megyével) tizennégy (14) elemzett területet kaptam (tizenhárom megye és a székelyföldi átlag), amiből az említett mutató a tizenkettedik (12.) helyet foglalja el. Amennyiben az  $\bar{A}(K,H)$  mutatót vonjuk be az elemzésbe, úgy tizenöt (15) elemzett területet kapunk (tizennégy megye és a székelyföldi átlag), amelyet három harmadra oszthatunk a rangsorolás csoportosítása érdekében. Ebben az esetben az  $\bar{A}(K,H)$  mutató (székelyföldi átlag Maros megye nélkül) a tizennegyedik (14.) helyet foglalja el, amely a harmadik (utolsó) harmad utolsó előtti helyezéséhez elegendő (ettől mindössze Krassó-Szörény megye marad le).

**42. táblázat Az erdélyi megyék úthálózatának hossza méterben, egy négyzetkilométeren belül, és az  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez viszonyított százalékos eltérései**

Megyék/ Évek	Úthálózatok hossza (m/km <sup>2</sup> ) évenként				Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
$\bar{A}(K,H,M)$	291	293	293	293				
Arad	324	326	317	316	11	11	8	8
Krassó-Szörény	231	253	254	255	-21	-14	-13	-13
Hunyad	484	485	449	453	66	65	53	55
Temes	368	368	354	354	27	25	21	21
Bihar	398	399	398	399	37	36	36	36
Beszterce-Naszód	299	299	299	302	3	2	2	3
Kolozs	424	425	411	410	46	45	40	40
Máramaros	284	284	285	285	-2	-3	-3	-3
Szatmár	388	388	390	393	33	33	33	34
Szilágy	463	494	473	479	59	69	62	64
Fehér	484	489	481	482	66	67	64	64
Brassó	304	305	304	303	5	4	4	3
Szeben	309	309	306	309	6	5	4	5
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) évenként</b>	<b>26</b>	<b>27</b>	<b>24</b>	<b>24</b>				
<b>Összátlag eltérés <math>\bar{A}(K,H,M)</math>-hez képest százalékban (%) összesen</b>	<b>25</b>							

(Forrás: INS Tempo –TRN139A, 2023; INS, 2017)

A 42-es táblázat kerekített értékeiből kiolvasható, hogy az erdélyi megyék átlagba 2019-ben 26%-al hosszabb úthálózattal (m/km<sup>2</sup>) rendelkeznek, mint a székelyföldi átlag, 2020-ban ez az

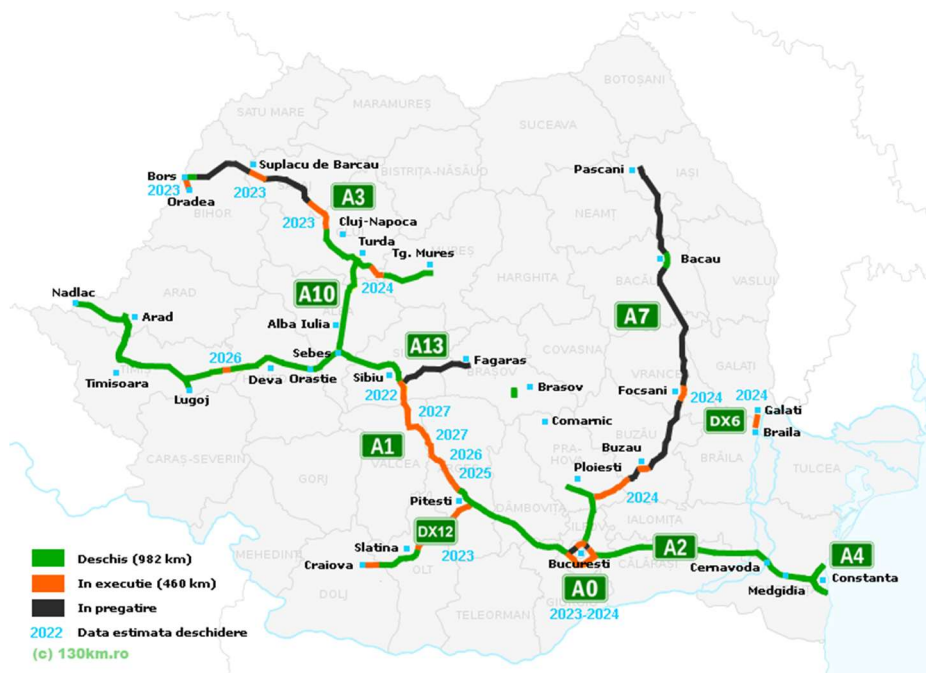
érték 27%-al nagyobb, 2021 és 2022-ben 24%-al. Összesítve a teljes elemzett periódusban az úthálózatok hossza 25%-al nagyobb az erdélyi megyékben átlagba, mint az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató értékei.

Összességében az elemzett statisztikai adatokból elmondható, hogy a közlekedési infrastruktúra szempontjából az erdélyi megyék közül Kovászna értékei a leggyengébbek, Hargita és Maros megye értékei valamivel jobbak, de a régió átlagán ez nem igazán változtat, hiszen ezek értékei (Maros megyével, és nélküle is) az utolsók közötti helyezéshez elegendőek.

Székelyföld szempontjából meglátásomban a globális vérkeringésbe való bekapcsolódás jelenti reális gazdasági fejlesztés egyik tartópillérét. Ez infrastrukturális fejlesztéseket jelent, legfőképpen a közlekedés területén- utak, autópályák, vasutak, repterek- amelyek által megvalósítható az összekapcsoltság, nem csak régióon belül, hanem más országos és globális gazdasági régiókkal egyaránt. Székelyföld hatalmas előnye ugyanakkor földrajzi elhelyezkedésében is rejlik, hiszen majdhogynem az ország közepén helyezkedik el, de ez az elhelyezkedés Európai szempontból is előnyösnek mondható. Ez pedig megfelelő infrastruktúrával lehetőséget nyitna számára egy országos, távlatilag pedig egy térségbeli, logisztikai árueosztó központ szerepében.

Megvizsgáltam az elemzett régió jelenlegi közlekedési infrastruktúrájának helyzetét az autópályák, repterek és vasutak szemszögéből. Románia autópálya-hálózata jelenleg (49. ábra). A következő ábrák és adatok megtalálhatók egyik megjelent tanulmányomban (Kocsis, 2022), de a dolgozatban az eredeti forrásokat jelöltem.

## 49. ábra Románia autópálya-hálózata 2021-ben



(Forrás: 130.ro, 2021)

Megj. A dolgozat megírásának időpontjában nem volt elérhető hasonló ábra magyar nyelven, viszont ezt összehasonlítva a 20-as ábrával, amely Székelyföld elhelyezkedését mutatja a térképen, látható, hogy az autópályák elkerülik a régiót, mindössze Marosvásárhelyt (Târgu Mureș) érinti az A3-as szakasz. Zöld színnel vannak jelölve a forgalomnak már átadott szakaszok, narancssárgával a tervezett szakaszok, amelyeknek már megjelölt kivitelezőjük van, illetve feketével ugyancsak a tervezett szakaszok megjelölt kivitelező nélkül.

Látható a 49-es ábrán, hogy ez a hálózat Harghita és Kovászna megyét teljes mértékben elkerüli, még Maros megyének is csak az A3-as pályából jut egy hozzávetőlegesen 40 km-es szakasz. Ami viszont még ennél is nagyobb aggodalomra ad okot, hogy az említett megyékben még a tervezett szintjén sem jelennek meg autópályák. A térképből kiolvasható, hogy legjobb helyzetben a Dél-Erdélyi régió van, Észak-Erdély felzárkózóban, de ott is építés alatt vagy a tervezés szintjén jelennek meg szakaszok.

A repterek tekintetében a következő helyeken vannak utas-és áruszállításra alkalmas repterek az ország területén.

## 50. ábra Repterek Romániában 2021-ben



(Forrás: Airlainstravel, 2021)

Megj. A dolgozat megírásának időpontjában nem volt elérhető hasonló ábra magyar nyelven, azonban ezt összehasonlítva a 20-as ábrával, amely Székelyföld elhelyezkedését mutatja a térképen, látható, hogy a régióban csak Marosvásárhelyen (Târgu Mureș) található egyetlen repülőtér.

A 50-es ábrán látható, hogy Hargita és Kovászna megyék egyértelműen nélkülözik a személy és áruszállításra alkalmas reptereket, ezt részben ellensúlyozza a Marosvásárhelyen található „Aeroportul Internațional Transilvania” reptér.

Ami a vasúti infrastruktúrát illeti, Románia vasúthálózatát jelenleg kilenc fővonal alkotja, ezek képezik a vasúti szállítás gerincét és ezekhez csatlakoznak a mellékvonalak is. Erdélyben a következő településeken haladnak át ezek a fő vonalak, amelyek egyben a legfontosabb vasúti csomópontok is: Brassó, Nagyszeben, Arad, Kürtös, Segesvár, Tövis, Székelyföldvár, Kolozsvár, Nagyvárad, Mádéfalva, Déda, Dés, Nagybánya, Szatmárnémeti (Román Közlekedésügyi és Infrastrukturális Minisztérium, 2009). Székelyföld szempontjából mindössze egy jelentősebb csomópont jelenik meg Mádéfalva képviselőjében, amelyből következik, hogy a régiót a fő vasúti vonalak is elkerülik.

A közlekedési infrastruktúra fejlesztésére lehetőséget teremtnek a 2021-2027-es periódusra az EU kohéziós alapjai, amelyek jelentős mértékben főleg útvonalak és vasúti hálózatok kiépítését támogatják. Az uniós források operatív programokon keresztül hívhatók le,

Romániában a közlekedési infrastruktúra támogatására kijelölt alap a Szállítási Operatív Program (Programul Operațional Transport) keretében pályázható meg fejlesztésekre, ez a Befektetési és Európai Projektek Minisztérium (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene) alárendeltségébe tartozik.

A fenti adatokból kiolvasható, hogy Székelyföld infrastruktúrája, nem csak európai szempontból, de még az átlag romániai helyzethez képest is jelentős lemaradásban van.

## **4.9 Az EU-s támogatások abszorpciós helyzete Erdélyben és ezen belül Székelyföldön**

Az EU-s alapok felhasználásának képessége a gazdasági fejlődés egyik legmeghatározóbb hajtómotorja lehet, hiszen több milliárd eurós támogatásokról beszélhetünk egy költségvetési időszakot illetően. Ezek részletezése a jelen dolgozat 3-as fejezetében követhető nyomom. A jelen alfejezetben megvizsgáljuk, hogy a 2014-2020-as költségvetési időszakban az erdélyi és székelyföldi megyék hogyan teljesítettek az abszorpció tekintetében. Azért az előző (2014-2020) költségvetési időszakot elemezzük, mert erről az időszokról vannak végleges adataink, a jelenlegi költségvetési időszak (2021-2027) még folyamatban van, ezért végleges adatokat nem tudunk bevinni az elemzésbe, az időszak végéig számos változás várható ezek tekintetében. A 2014-2020-as időszak jelenlegi (2024.03.03) helyzete 91,56%-os abszorpciós rátát mutat, tehát még ez az időszak sem zárult le teljesen a lehívások, elszámolások tekintetében, de több mint 90%-os feldolgozottság mellett már kialakítható egy reális kép a megyék támogatás felhasználásáról illetően. Az elmúlt időszakban az ország régióinak, megyéinek fejlettségi szintjét nagymértékben befolyásolta az uniós támogatási lehetőségek lehívásának képessége (abszorpciós ráta) a 2014-2020-as költségvetési időszakban. Ezeket a vissza nem térítendő támogatásokat felhasználhatták infrastrukturális fejlesztésekre, oktatásra vagy akár a vállalkozások fejlesztésére, ugyanakkor az abszorpciós ráta mértéke azt is elárulja, hogy egy régió vagy azon belül egy megye mennyire felkészült, modern és nyitott gondolkodású a felkínált lehetőségek kihasználása terén. Országos szinten 18.528 projekt valósult meg uniós támogatási alapokból a 2014-2020-as időszakot illetően, ezek értéke 58,51 milliárd euró (ezekből elszámolható költségek 54,13 milliárd euró), amiből uniós hozzájárulás 44,23 milliárd euró, illetve nemzeti hozzájárulás 4,35 milliárd euró (MFE-MySMIS, 2024).

A következő 43-as táblázat megmutatja, hogy a 2014-2020-as időszakban, az előbbi mutatókhoz hasonlóan az általunk részletesen elemzett megyék szempontjából (ezek indoklása a 4.1-es alfejezetben), milyen lehívott pénzüsszegekkel számolhatunk (millió euróban kifejezve).

**43. táblázat A székelyföldi megyék összehasonlítása más megyék értékeivel, a lehívott és megvalósított támogatások tekintetében, ezer euróban kifejezve, ezer lakosra, 2014-2020-as költségvetési időszakban**

Megyék	Lehívott összeg ezer lakosra, ezer euróba kifejezve	Megvalósított projektek száma összesen (2014-2020-as időszak)
Fehér	1792	399
Brassó	1230	474
<i>Kovászna</i>	<i>865</i>	<i>146</i>
<i>Hargita</i>	<i>1090</i>	<i>332</i>
<i>Maros</i>	<i>1121</i>	<i>440</i>
Szeben	1435	348
Kolozs	2288	798
Bihar	2129	560
Temes	1633	609

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

A 43-as táblázatban látható, hogy ezer rezidens lakosra levetítve (2022-es adatok) Kovászna megye értékei a leggyengébbek a lehívott támogatások tekintetében (ezer euróban), az utolsó előtti Hargita megye, majd rögtön Maros megye következik, amiből kitűnik, hogy ez a három megye teljesít a leggyengébben az elemzett megyék rangsorában.

Az átlagszámítások bevonásával a következő értékeket kapjuk (44-es táblázat).

**44. táblázat Az elemzett megyék lehívott értékeinek összehasonlítása a székelyföldi átlaggal (Maros megyével és nélküle), ezer euróban kifejezve, ezer lakosra**

Megyék	Lehívott összeg ezer lakosra, ezer euróban kifejezve (átlagokhoz mért különbségek)	
	<i>Á(K,H,M)</i> = 1025	<i>Á(K,H)</i> = 978
Átlagmutatók		
Fehér	767	815
Brassó	205	252
Szeben	410	457
Kolozs	1263	1311
Bihar	1104	1151
Temes	608	656

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A lakossági adatok rezidens lakosságot tükröznek 2022 januárjában (INS Tempo, 2024), a lehívott összegek 2024.03.03-ig frissített adatokat tartalmaznak (MFE MySMIS, 2024).

A 44-es táblázat adatait úgy kaptam, hogy a 41-es táblázat adatait felhasználva minden megye értékéből kivontam a székelyföldi átlagot ( $\bar{A}(K,H,M)$  Maros megyével és  $\bar{A}(K,H)$  Maros megye nélkül számolva a számtani középárányost), pozitív érték esetén az illető megye, negatív érték esetén pedig a székelyföldi átlag teljesít jobban. Látható a táblázatban, hogy minden esetben pozitívak az értékek, ami azt jelenti, hogy minden megye jobban teljesít a székelyföldi átlagnál, úgy Maros megyével ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató), mint nélküle is ( $\bar{A}(K,H)$  mutató), bár az előbbi esetében az értékek valamivel jobbak, mint az utóbbinál.

A következőkben megvizsgáltam, hogy az erdélyi megyék esetében milyen értékek figyelhetők meg a lehívott összegek tekintetében (ezer lakos/ezer euró), illetve milyen százalékos eltérések, az elemzett régió átlagához képest.

**45. táblázat** Az erdélyi megyék lehívott értékei (ezer lakos/ezer euró) és ezek százalékos eltérései  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez képest, a 2014-2020-as költségvetési időszakban

Megyék és átlagmutató	Lehívott összeg ezer lakósra, ezer euróba kifejezve	Százalékos eltérés $\bar{A}(K,H,M)$ - hez képest
$\bar{A}(K,H,M)$	1025	
Arad	1075	5
Krassó-Szörény	2461	140
Hunyad	2453	139
Temes	1633	59
Bihar	2129	108
Beszterce-Naszód	2462	140
Kolozs	2288	123
Máramaros	1738	70
Szatmár	1820	78
Szilágy	1502	47
Fehér	1792	75
Brassó	1230	20
Szeben	1435	40
<b>Összátlag</b>		<b>80</b>

(Forrás: MFE MySMIS, 2024; INS Tempo - POP105A, 2022)

Megj. A táblázat kerekített értékeket tartalmaz.

Összességében a 45-ös táblázat egyértelműen tükrözi, hogy a lehívott pénzeszegek tekintetében, a 2014-2020-as költségvetési időszakra, az  $\bar{A}(K,H,M)$  átlagmutató (a székelyföldi átlag Maros megyével) teljesít a leggyengébben, Arad megyét valamennyire még megközelítve, de a többitől messze lemaradva. Összesítésben az erdélyi megyék átlaga 80%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag. A dolgozat következő részében majd megvizsgáljuk és elemezzük az adatok közötti összefüggéseket.

#### 4.10 Aktív mutatók fontossági sorrendjének felállítása

A fejezetben eddig bemutatott gazdasági mutatókat (amint már említésre került) két nagy csoportra osztottam, az egyik csoport a passzív mutatókat tartalmazza, ezek egy adott értéket képviselnek, amelyen önmagában nem lehet változtatni (csak más mutatók által) ezek a



következők: Bruttó Hazai Termék (GDP), nettó átlagbér és munkanélküliségi ráta. A következő csoportba tartoznak az aktív mutatók, attól függően, hogy ezekre hogyan hatunk, majd befolyásolják a fent említett passzív mutatók értékeit, ezek a következők: FDI befektetések, ipar jelenléte, K+F költségek, infrastruktúra, abszorpciós ráta.

A passzív mutatók esetében megfigyelhető az egymásra gyakorolt hatásuk, pontosabban az elemzésekből kitűnt, hogy abban az esetben, ha nagyobb a GDP értéke, akkor nagyobb a nettó átlagbér értéke is, illetve kisebb a munkanélküliségi ráta. A 4.2, 4.3 és 4.4-es alfejezetek összesített táblázataiból kiderül, hogy abban az esetben, ha a GDP/fő 29%-al nagyobb, akkor a nettó átlagbér 8%-al nagyobb, illetve a munkanélküliségi ráta 1%-al kisebb értékeket eredményez. Ennek alapján az értékek kerekítését követően kijelenthető, hogy az erdélyi megyék esetében átlagosan, ott ahol a GDP/fő értéke 30%-al nagyobb, ott a nettó átlagbér is közel 10%-al nagyobb, míg a munkanélküliségi ráta több mint 1%-al kisebb értéket könyvelhet el. Ennek tükrében megállapítható, hogy a GDP/fő értékének alakulása lefelé vagy felfelé húzza a többi passzív mutató értékeit.

A 4.2-4.9-es alfejezetekben külön az összes aktív mutató esetében számoltam  $\dot{A}(K,H,M)$  értékeket (ez a három székelyföldi megye számtani középátlaga, kiszámolva külön minden mutatóra). A következő 46-os táblázat megmutatja, hogy az aktív mutatók külön-külön mekkora arányban járulnak hozzá az összesített eltéréshez az erdélyi megyék átlagához képest. Az összesített eltérés 271%, ebből számoltam ki, hogy az aktív mutatók külön milyen mértékben járultak hozzá az eltérésekhez, ennek alapján egy fontossági sorrend is felállítható.

**46. táblázat Az aktív mutatók hozzájárulása a gazdasági növekedéshez (a 2019-2022 időszakban elemzett adatok alapján)**

<i>Aktív Mutatók</i>	<i>Mutató eltérése százalékban <math>\dot{A}(K,H,M)</math>-hez képest (külön-külön)</i>	<i>Mutató hozzájárulásának aránya az eltéréshez, százalékban</i>	<b>Impakt sorrend</b>
FDI	64	24	<b>1. Abszorpció</b>
Ipar	28	10	<b>2. K+F költségek</b>
K+F	73	27	<b>3. FDI befektetések</b>
Infrastruktúra	25	9	<b>4. Ipar jelenléte</b>
Abszorpció	80	30	<b>5. Infrastruktúra (közutak-km)</b>
<b>Összesen</b>	<b>271</b>	<b>100</b>	

(Forrás: INS Tempo, 2023; CNSP, 2019, 2023; BNR, 2023; INS, 2017)

Látható a 46-os táblázatban, hogy minden mutató eltérése az  $\bar{A}(K,H,M)$ -hez viszonyítva (ezt minden mutatóra külön számoltuk) pozitív, azaz nagyobb értéket képvisel. Az FDI esetében az erdélyi megyék átlaga 64%-al nagyobb, mint a székelyföldi átlag (FDI esetében számolt  $\bar{A}(K,H,M)$ ), ennek hozzájárulása az összes eltéréshez 24%). Hasonló levezetés alapján számoltam ki a többi mutató (K+F, ipar jelenléte, infrastruktúra, abszorpció) hozzájárulását is a növekedéshez.

## 5 Új tudományos eredmények és hipotézisvizsgálat

1. A dolgozatban megvalósult a székelyföldi megyék átlagértékeinek meghatározása Maros megyével ( $\bar{A}(K,H,M)$  mutató) és Maros megye nélkül ( $\bar{A}(K,H)$  mutató) a GDP/fő, nettó átlagbér, munkanélküliségi ráta, FDI befektetések, ipari tevékenység, K+F költségek, közlekedési infrastruktúra és abszorpciós ráta tényezőinek szemszögeiből, a 2019-2022-es időszakra. A 2. és 3. fejezetekben részletezett elemzések és szakirodalom tanulmányozása arra enged következtetni, hogy ezek a legfontosabb makrogazdasági és fejlődést-generáló tényezők, amelyeket elemezni szükséges. Az átlagmutatók esetében nem használtam külön jelölést minden fennebb említett tényező esetében, de a dolgozatban egyértelmű, hogy ezek értékei mikor melyikre vonatkoznak. A GDP/fő esetében a fent említett átlagszámítási mutatók 2026-ig, míg a nettó átlagbér esetében 2027-ig előrevetítéseket/prognózisokat is tartalmaznak. Mivel a jelenlegi erdélyi régiófelosztás, a dolgozatban részletezett okok miatt, nem tükrözné a valós képet Székelyföld helyzetéről ezért az átlagszámítási módszerrel végzett elemzések az említett régiót átlagba egy megyeként kezeli, ami viszont összehasonlítható és rangsorolható az összes többi erdélyi megyével, illetve ezek átlagaival, ezzel a szemlélettel és elemzési móddal nem találkoztam az eddigiek során. Az átlagszámítás mindkét mutatójának pontos értékei a 4.2-4.9-es alfejezetekben követhetők nyomon. Az elemzésből kitűnik, hogy az  $\bar{A}(K,H,M)$  mutató (székelyföldi átlag, Maros megyével együtt) minden tényező szempontjából, minden egyes elemzett évben gyengébben teljesít, mint az erdélyi átlag. Ez az eredmény az 1.2-es alfejezetben felállított egyes hipotézist igazolja, nevezetesen: A székelyföldi régió meghatározott gazdasági mutatók szempontjából számszerűsíthetően hátrányos helyzetben van az erdélyi átlaghoz viszonyítva.
2. Megtörtént az  $\bar{A}(K,H,M)$  és  $\bar{A}(K,H)$  átlagmutatók egymással való összehasonlítása (az egyes pontban részletezett gazdasági mutatók szemszögéből), amelyből kitűnik Maros megye jelentősége, amely Marosvásárhely agglomerációs övezetének köszönhető (hiszen Maros megyéből a székelyföldi régióhoz csak ez a város tartozik, mint megyeközpont, és környéke). Ez azért fontos, mert ez az a megye, amelyet az erdélyi régiófelosztás statisztikai számításainál nem a székelyföldi régióba sorolnak. Azért, hogy az összehasonlítás még érzékeltetőbb legyen mindét mutatót összehasonlítottam a Központi Fejlesztési Régió minden megyéjének, illetve Bihar, Kolozs, Temes megyéknek értékeivel

is (a dolgozatban részletezett okok miatt választottam ezeket a megyéket). Az elemzésekből kitűnik, hogy óriási eltéréseket figyelhetünk meg a székelyföldi fejlettségi mutatók szempontjából, amennyiben Maros megye nélkül végezzük a számításokat. A számítások a 2019-2022-es időszakra vonatkoznak. Az eltérések pontos számszerűsített eredményei a 4.2-4.9-es alfejezetekben találhatóak. Az elemzésekből kitűnik, hogy minden tényező szempontjából, minden egyes elemzett évre az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató jobb eredményekkel rendelkezik, mint az  $\dot{A}(K,H)$  mutató, amely egyértelműen Marosvásárhely agglomerációs hatásának köszönhető, ez pedig az 1.2-es alfejezetben felállított második hipotézis igazolja, nevezetesen: Marosvásárhely agglomerációs övezete jelentősen befolyásolja Székelyföld gazdasági fejlettségi szintjét, amely új mutatók bevonásával konkrét eredményként kimutathatók.

3. A dolgozat 3.4-es alfejezetében elemzésre került a Központi Fejlesztési Régió által kidolgozott Regionális Operatív Program minden prioritási tengelye és ezen belül minden egyes konkrét célja (obiectiv specific), amelyeken keresztül történnek a támogatási kiírások, ugyanakkor azt is meghatároztam, hogy külön mindegyik milyen területet támogat. A 6. Táblázatban a támogatott területeket összehasonlítottam a periférikus régiók fejlesztéséhez szükséges területekkel (tényezőkkel), ezeket a 2-es fejezetben azonosítottam, és főleg a dolgozatban úgynevezett aktív mutatókat tartalmazza, de figyelembe veszi a piramis-modell és Rodríguez-Pose elméletét is. Az összehasonlításból kitűnik, hogy minden egyes, a periférikus régiókra megjelölt, fejlesztésgeneráló elemre találunk legalább egy, de legtöbb esetben több, támogatási lehetőséget a jelenlegi költségvetési idősakra (amelyet a Központi Fejlesztési Régió által kidolgozott Regionális Operatív Program támogat). Ez az eredmény az 1.2-es alfejezetben felállított harmadik hipotézist igazolja, nevezetesen: A Központi Fejlesztési Régió által kidolgozott Regionális Operatív Program (Programul Operațional Regional) konkrét célkitűzései (obiectiv specific) támogatják a periférikus régiók fejlesztéséhez szükséges azonosított fejlesztésgeneráló tényezőket.
4. Végül pedig a negyedik eredmény szoros összefüggésben áll az első és másodikkal, mivel azonban azoknál rangsorolás nem történt, ezért ezt külön eredményként értelmeztem. A 4.2-4.9-es alfejezetekben kapott eredmények szerint rangsoroltam a befolyásoló tényezőket, abból a szempontból, hogy melyiknél nagyobbak az pozitív eltérések az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest. Ahol a legnagyobb az eltérés az került a rangsor elejére, amelyiknél a legkisebb, az pedig a végére. Ennek értelmében a 4.10-es alfejezetben a

befolyásolási tényezőket számszerűsíthető módon rangsoroltam. Ez az eredmény az 1.2-es alfejezetben felállított negyedik hipotézist igazolja, nevezetesen: Az azonosított növekedés-generáló tényezők befolyásolási hatásuk szerint fontossági szempontból rangsorolhatók.

## 6 Összefoglaló és javaslatok

Székelyföld jelenlegi gazdasági helyzetét elemezve elmondható, hogy Hargita és Kovászna megyék a makrogazdasági mutatók tekintetében erdélyi szinten a sereghajtók táborába tartoznak, a részben ehhez a régióhoz tartozó Maros megye pedig felső-közép kategóriába sorolható. Amennyiben országos szintre terjesztjük az elemzést az elemzett régió helyzete összehasonlításban javul, félperifériás helyzetnek nevezhető. Benedek József azonban az ország polarizációját vizsgáló tanulmányában felhívja a figyelmet, hogy a helyzet változatlansága esetén Székelyföld a moldvai megyék, azaz a periféria irányába araszol majd a jövőben (Benedek, 2016). Ennek tükrében kijelenthetjük, hogy Székelyföld, a gazdasági fejlettség tekintetében egy félperifériás ország félperifériás régiójaként fogható fel.

A dolgozat első részében, nevezetesen a 2.1-es fejezetben és ezen belül is a 2.1.1-2.1.3-ig terjedő alfejezetekben, azt vizsgáltam, melyek azok a tényezők amelyek befolyásolják a gazdaság fejlettségi szintjét, növekedését és napjainkban is a fejlett gazdaságok közé tartoznak, míg más területek hagyományosan az alulfejlett gazdaság problémájával szembesülnek. Az említett fejezetekből kitűnik, hogy a centrum-periféria viszony elmélete alapján, azok a gazdaságok tudják tartani a lépéselőnyt és folyamatosan biztosítják a fejlődést, ahol ipari tevékenységgel találkozunk, ezen belül is leginkább a termelői, feldolgozó iparral, illetve innovatív termékek előállítását valósítják meg. Az innováció szorosan kapcsolódik a K+F tevékenységekhez, hiszen az előző valójában az utóbbi eredményeképpen jön létre. Ehhez napjainkban nagymértékben hozzásegít az információ, nagy adattömeg felhasználás és a digitalizáció. Az összekapcsoltság és a megfelelő infrastruktúra biztosítják az ellátási láncokba való bekapcsolódást, amely valójában a világgazdaság vérkeringésében való bekapcsolódást jelenti. A centrum országaiban történik a K+F és ennek eredményeképpen az innováció is, a fejlett technológiák használata, a fél-és periférián a termelés valósul meg, de a centrum által létrehozott technológiával és tőkével. Ez eredményezi huzamosabb ideje már a fejlettségi szintek közötti különbségeket. Ezt a tényt számszerűsített statisztikai adatok is alátámasztják, a 2.1.3-as alfejezetből egyértelműen kitűnik, hogy azon országokban ahol többet költenek K+F-re, ott az innovációs szint is sokkal nagyobb, a GDP és az átlagjövedelem (amely valójában az életszínvonalat tükrözik) értékei is nagyobbak. Ugyanazon alfejezet 1. táblázata csoportosítja az országokat K+F, innováció, GDP és átlagjövedelem szempontjából, amely egyértelműen bizonyítja az említett mutatók közötti

összefüggéseket, és igazolják a centrum-periféria viszony elméletét, illetve a K+F fontosságát.

A 2-es fejezetben azonosított fejlődést generáló tényezők rávilágítanak a székelyföldi hiányosságokra, hiszen a 4-es fejezetben végzett elemzések számszerűsítve alátámasztják, azt a tényt, hogy az elemzett régió pontosan az említett tényezők szempontjából jelentős lemaradásban van az erdélyi átlag tekintetében. Az azonosított problémák (ipar nem megfelelő jelenléte, fejlettségi szintje, K+F hiánya, innováció hiánya, nem megfelelő infrastruktúra) orvoslása pénzügyi keretek felhasználását feltételezi, erre pedig megfelelő választ tud nyújtani az EU kohéziós politikája. A 3-as fejezet részletezi és elemzi a támogatási alapokat, az operatív programokat a vissza nem térítendő támogatások szemszögéből (vállalkozóknak, önkormányzatoknak, nem kormányzati szervezeteknek egyaránt). A következő, 47-es táblázat, összesítve megmutatja, hogy minden egyes azonosított problémára létezik vissza nem térítendő támogatási forrás.

**47. táblázat A székelyföldi hiányosságok és a hozzájuk rendelt támogatási lehetőségek összegzése**

Srsz.	Hiányosság/problematika	Támogatási lehetőség
1	Ipar alulfejlettsége, termelékenység	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Kompetitivitás Operatív Program (POC) 4.1.1 és intézkedése (2014-2020-as időszakra)</li> <li>• Intelligens Növekedés, Digitalizáció és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021-2027-es időszakra)</li> <li>• Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra (a 3.4-es alfejezetben részletezve)</li> <li>• Start Up Nation állami támogatás (de minimis)</li> <li>• Mikro-ipari állami támogatások (de minimis)</li> </ul>
2	K+F és innováció hiánya	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Intelligens Növekedés, Digitalizáció</li> </ul>

		<p>és Pénzügyi Eszközök Operatív Program (2021-2027-es időszakra)</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>• Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra (a 3.4-es alfejezetben részletezve)</li> </ul>
3	Gyenge közlekedési infrastruktúra	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Szállítás Operatív Program (Programul Operațional Transport-POT) által biztosított vissza nem térítendő támogatások</li> </ul>
4	Szakoktatása hiánya	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Oktatási és Foglalkoztatási Operatív Program (Programul Operațional Educație și Ocupare) támogatási lehetőségei</li> </ul>
5	A turisztika nem megfelelő kiaknázása és kreatív iparágak nem megfelelő hasznosítása	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Regionális Operatív Program kiírásai a jelenlegi költségvetési időszakra (a 3.4-es alfejezetben részletezve)</li> <li>• Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR): <ul style="list-style-type: none"> <li>- 6.2 al-intézkedés (submăsură): Nem mezőgazdasági aktivitások létrehozásának támogatása</li> <li>- 6.4 al-intézkedés (submăsură) Nem mezőgazdasági aktivitások fejlesztésének támogatása</li> </ul> </li> </ul>
6	Nem megfelelően kiaknázott mezőgazdaság	<ul style="list-style-type: none"> <li>• Nemzeti Vidékfejlesztési Program (Programul Național pentru Dezvoltare Rurală- PNDR): <ul style="list-style-type: none"> <li>- 4.1 Mezőgazdasági</li> </ul> </li> </ul>



		megmunkálások támogatása - 4.2 Mezőgazdasági termékek feldolgozása - 6.1 Fiatal farmerek támogatása - 6.3 Kis farmok fejlesztésének támogatása - 9.1 Mezőgazdasági termeléssel foglalkozó csoportok támogatása
--	--	--

(Forrás: MFE, 2022; ADRcentru, 2022)

A 47-es táblázatban találhatunk a turizmusra és a mezőgazdaságra is utaló támogatási lehetőségeket, hiszen ezek is jelentős mértékben hozzájárulhatnak a fejlesztéshez, ipari szempontból főleg az utóbbi hozzájárulhat az élelmiszeripar fejlődéséhez.

A 2-es fejezetekben feltárt elméletek, szakirodalom és adatok alapján azonosítottam olyan makrogazdasági mutatókat és tényezőket, amelyek megmutatják egy ország, régió gazdasági fejlettségi szintjét, illetve jelentős módon befolyásolják a növekedést. Ezek az elemzett mutatók és tényezők a következők: GDP/fő, nettó átlagbér, munkanélküliségi ráta, külföldi működő tőke beruházás – FDI, ipar jelenléte (esetünkben az ipari vállaltok száma), infrastrukturális fejlettség (esetünkben az úthálózatok kilométerben kifejezve), K+F költségek és abszorpciós ráta (vissza nem térítendő uniós támogatások tekintetében). Az első három mutató egy terület gazdasági helyzetét, fejlettségi szintjét mutatja (passzív mutatók), a többi tényező pedig legfőképpen ezek alakulását befolyásolják (aktív mutatók). A 2-ik fejezet értelmében az ipar és ennek fejlettségi szintje határozza meg leginkább a gazdaság helyzetét, illetve biztosítja ennek folyamatos növekedését. Az ipart több szempontból lehet vizsgálni, a dolgozat az ipari vállalatok számát vizsgálja, a kutatás folytatásaként viszont be lesz vonva az egy alkalmazottra eső ipari hozzáadott érték és az egy alkalmazottra eső ipari termelés mutatója is. Az ipar jelenlétéhez szorosan kapcsolódnak az FDI befektetések, mivel egy félperiférikus ország félperiférikus régiójáról beszélünk. Az ipari vállalatok jelenléte és fejlettsége nagy mértékben függ ilyen esetben a külföldi befektetésektől, hiszen ezek biztosítják a megfelelő pénzügyi forrásokat, technológiákat és know-howt. A fejlettség szintjével viszont a legszorosabb összefüggésben a K+F és az erre felhasznált költségek

állnak. Ez befolyásolja az innovációs szintet, ez pedig a legmeghatározóbb tényező egy gazdaság fejlettségi szintjének tekintetében. A K+F pedig leginkább az oktatástól, tudástól, kreativitástól, tehetségtől (és ennek kiaknázásától), az információk felhasználásától függ. A dolgozat 2-es fejezetéből az is kitűnik, hogy az ellátási láncokba való bekapcsolódás valójában a világgazdaság vérkeringésébe való bekapcsolódást jelenti, ennek egyik feltétele pedig a megfelelő infrastruktúra. A dolgozatban az infrastruktúrát az úthálózatok hosszával mértem erdélyi szinten, pontosan elemzésre került, hogy egy négyzetkilométeren belül hány méter úthálózat található megyékre leosztva, illetve a székelyföldi átlag tekintetében. Mindezek megvalósításához szükséges pénzügyi keret előteremtésében jelentős szerepe van az uniós források abszorpciójának, ezért utolsóként (az eddig felsorolt tényezők tekintetében) ezt elemeztem. A fennebb megjelölt mutatók és tényezők azonosításán túl a 4.2-4.9-ig terjedő alfejezetek keretén belül végzett elemzésekből kiderül, hogy a székelyföldi átlag lemaradásban van az erdélyi megyék átlagához viszonyítva. Ennek értelmében a GDP/fő székelyföldi átlagának értéke közel 30%-al (pontosan 29%-al) marad el az erdélyi megyék átlagától, a nettó átlagbér pedig 8%-al, illetve a munkanélküliségi ráta 1%-al nagyobb értéket képvisel. A dolgozatban aktív mutatóknak nevezett tényezők szempontjából pedig az elemzések azt mutatják, hogy a székelyföldi átlag ( $\dot{A}(K,H,M)$  mutató minden tényezőre külön kiszámolva), az FDI befektetések szempontjából 64%-al, az ipari jelenlét esetében 28%-al, a K+F-re fordított költségeknél 73%-al, az infrastruktúra jelenléténél (úthálózatok) 25%-al, az abszorpció tekintetében pedig 80%-al, van lemaradásban az erdélyi megyék átlagához képest.

A dolgozat arra is vállalkozott, hogy a kutatás során elemzett adatok, információk és kapott eredmények alapján meghatározza, a fennebb azonosított (4-ik fejezetben részletezett) tényezők rangsorát. Ennek értelmében a 4.10-es alfejezetben az előző alfejezetek eredményei alapján (4.2-4.9) a befolyásolási tényezők fontossági rangsorának felállítása valósult meg. Amint már részletezésre került ez a rangsor a székelyföldi átlagértékek eltéréseinek mértékét vette figyelembe (ahol a legnagyobb az eltérés az került az első helyre, ahol a legkisebb az az utolsó helyre, a köztes értékek esetében is hasonlóan jártam el). Ennek értelmében a legfontosabb befolyásolási tényező a fejlődés megvalósítása érdekében az EU-s források abszorpciója, a második a K+F költségek, a harmadik az FDI befektetések, a negyedik az ipar jelenléte (az ipari vállalatok számát tekintve) és az ötödik az infrastruktúra (a közutak hosszát tekintve, kilométerben kifejezve).

A globális gazdaság működési mechanizmusait és az evolúciós gazdaságföldrajz elemeit figyelembe véve javaslatokat/ fejlesztési irányokat jelöl a jelenlegi dolgozat. A centrum-

periféria viszony mechanizmusát elemezve elmondható, hogy Székelyföld fejlesztésének egyik legfontosabb feltétele az iparosítás, a saját ipar kifejlesztése és folyamatos fejlesztése (faipar, bútorigar, élelmiszeripar, textilipar), ez az *első javaslat*. Ez lehet a régió egyik kitörési pontja, bár hagyományosan mezőgazdasági és állattenyésztési terület. Az ipar köré épül ki majd számos szolgáltatás is, mindezek összességében a gazdasági élet fejlődését generálják. Ez szoros összefüggésben áll az abszorpcióval, hiszen nagyobb összegű támogatásokat főként az ipari tevékenységek igényelnek.

Mivel a régió fejlettségi szintje alacsony, ez önerőből nem valósítható meg, ezért a *második javaslat*, hogy a fejlesztésnek részben a külföldi működőtőke (FDI) bevonásának, ellenőrzött befektetésének, részben pedig az endogén (belső) lehetőségek fokozatos, tervszerű és módszeres kiaknázásának kettőséget szükséges ötvöznie. Az endogén tényezőkön alapuló fejlesztések lehetnek olyan területek, amelyek közvetlen vagy közvetett módon közelebb állnak az ott élő lakosság hagyományaihoz és eddigi életviteléhez, mint például az élelmiszeripar, textilipar vagy kitermelőipar. A tanulmány nem tér ki külön rá, de ez az ipar a XXI. század ipara kell legyen, amely figyelembe veszi a fenntarthatóságot és a fosszilis energiaforrások jelentős mérséklését.

A *harmadik javaslat* szorosan kapcsolódik az első kettőhöz, de pontosan megmutatja, ezek hogyan valósuljanak meg, legfőképpen a 4.1-es alfejezetre támaszkodva. A régió iparának elemzése során kiderült, hogy Székelyföld rendelkezik olyan iparágakkal, amelyek hagyományosan jelen vannak, és nagy múltra tekintenek vissza, illetve fellelhetők aránylag új, de sikeres ipari tevékenységek is. Ezek közül kiemelkedő fontosságú a faipar, bútorigar, élelmiszeripar, textilipar, nyomdaipar, vegyipar, csomagolóanyag-ipar. Ezek fejlesztését azonban differenciáltan kell kezelni a lehetőségektől és a társadalom jellegzetességeitől függően. A székely személyiség jobb megértése érdekében a dolgozatban egy rövid történelmi betekintéssel is találkozhatunk. Részben ebből, másrészt pedig a térség életviteli specifikumaiból megállapítottam, hogy a székely nép ragaszkodik hagyományaihoz, ugyanakkor távolságtartó az idegennel, az ismeretlennel szemben és jelentős rurális hálózatokban, egymás bizalmán alapuló kapcsolatokban élnek. Mindezt levetítve a gazdasági életre figyelembe kell vennünk, hogy Székelyföldön főleg a helyi kapcsolatokon alapuló gazdasági szerkezetek lehetnek sikeresek. Ez nem zárja ki a külvilággal való kapcsolattartást, sőt ez a mai globális körülmények között feltétele is a sikeres gazdasági átalakulásnak. A régió feldolgozóiparának ágazatait különböző megközelítésekkel és módszerekkel szükséges orvosolni. Az olyan iparágak, amelyek nagy múltra tekintenek vissza, tapasztalattal, rutinnal

rendelkeznek, ahol évszázadok óta működik az informális tudásáramlás, ott a helyi KKV hálózat kifejlesztésére van szükség és ezek együttműködési lehetőségeik kifejlesztésére, ebben az esetben nem javasolt a nagyobb mértékű külföldi működő tőke bevonása. Ez vonatkozik a faiparra, bútorigarra, fűrésziparra, élelmiszeriparra, kézműiparra. A textilipar esetében más a helyzet, mivel ez nagyon kiszolgáltatott, ezért nagyon veszélyes erre bízni a térség munkavállalóinak sorsát, ezt az elmúlt évek eseményei is bizonyítják. Ez az iparág a perifériában való bezáródás veszélyét rejt magában. A tapasztalatok azt mutatják ebben az esetben az iparág fokozatos lebomlása (fokozatos átképzéssel és a know-how elsajátításával) és helyébe az elektronikai ipar felépítése a megoldás. Itt már szükség van külföldi (FDI típusú) tőke bevonására, hiszen a régió lakosságának nincs tapasztalata ezen a téren, illetve megfelelő tőkével sem rendelkezik a térség. Ugyanez vonatkozik a kitermelőiparra is, főleg a földgáz kitermelésére (a fa külföldi tőkével történő kitermelése negatív tapasztalatokkal rendelkezik, ezért célszerű helyi szereplőkkel megoldani). Az olyan iparágak esetében, amelyeket főleg külföldi tőkével hoztak létre a megoldás a beágyazódás megvalósítása, ilyen a nyomdaipar, csomagolóanyag ipar, vegyipar (kimondottan a gyógyszeripar). Ez azt jelenti, hogy megfelelő szakképzés, alapanyag-ellátás (általában a tényezőellátás), vállalközi kapcsolatok elmélyítésével, kedvező jogi keretek biztosításával a régió magához „láncolja” az illető iparágat, túlzottan nehéz legyen számára, vagy ne legyen érdeke más telephelyre költöznie. Nem az iparhoz tartozik, de szoros összefüggésben van az élelmiszeriparral a tenyésztők és termelők tevékenysége. Ezen a téren, amint a dolgozatban már megfogalmaztam, a legnagyobb problémát a súlytalanságuk okozza, ezért nincs hatásuk az árak alakulására, ez pedig sokszor nehéz helyzetbe hozza őket. A megoldás ebben az esetben a társulások lennének szövetkezeti vagy egyesületi keretek között. A szövetkezet fogalma a múlt rendszer keserű tapasztalatait hozhatja elő, de a kor szellemének megfelelő jellegzetességekkel rendelkező tömörülés javíthatja ezek helyzetét, illetve csökkentheti a kiszolgáltatottságot.

Az ipar, főleg a saját tőkével működő, csak úgy valósítható meg és fejleszhető, tehető versenyképessé, ha megfelelő hangsúlyt fektetünk a tudásalapú társadalom berendezkedésére, ez a *negyedik javaslat*. Szorosan összefügg az eddig leírtakkal a tudás (mint a K+F előfeltétele) és az innováció (mint a K+F következménye) egymástól elválaszthatatlan elemei, de a nagy adattömeg felhasználása is. Ezek összefüggésben vannak az emberi tényezővel, ennek tudásszintjével és innovatív képességével. A centrum-periféria viszony is egyértelműsíti, hogy ott ahol nagy mennyiségű adatbegyűjtés folyik, illetve ezek megfelelő

értelmezése és felhasználása, abban a térségben jelenik meg az innováció, és ahol az innováció megjelenik, ott figyelhető meg valós gazdasági fejlődés. Ebbe a kategóriába tartozó régiók, országok globális érdekérvényesítése a meghatározó, ők képviselik a centrum táborát. Ez az emberi erőforrás folyamatos fejlesztésével, tanításával, képzésével, átképzésével valósítható meg, amelyekre az EU-s források is jelentős támogatást biztosítanak. A gazdasági fejlődés közép és hosszú távú tervébe bele kell foglalni a K+F költségek (úgy a vállalkozói, mint az állami szektorokban) jelentős növelését. Egyetlen hátránya a hosszabb távú megtérülés, de ennek hiányában nem beszélhetünk Székelyföld perifériából való kitörési lehetőségeiről, világgazdasági szinten is ezt bizonyítják a 2.1.3-as alfejezetben feltárt adatok (1-4. ábra összevetése és a 1. táblázat). Ebből a szempontból fontos, és ezzel összefügg, a felsőoktatási intézetek hálózatának magasabb szintű regionális kiépítése, a székelyföldi fiatalok kénytelenek más agglomerációs térségekbe felsőoktatási intézményekben tanulni, ezt követően pedig sok esetben nem térnek haza vagy akár külföldön keresnek munkát, ami jelentősen rontja a régió fejlesztési lehetőségeit. A felsőoktatási hálózat összekapcsolása vállalkozásokkal, önkormányzatokkal és pénzintézetekkel növelhetik a tudás és ennek alkalmazásának a helyben maradási esélyeit. Ezen felül a szakképzési, átképzési, továbbképzési hálózatoknak, illetve a kutatás-fejlesztési központoknak a kiépítése is szükségyszerű. Továbbá az EU-s alapok regionális abszorpciójának növelése érdekében (láthattuk, hogy ebből a szempontból óriási a lemaradás), elengedhetetlen egy irodahálózat létrehozása (önkormányzati, pályázati, anyaországi támogatásból), amely a támogatási lehetőségek feltérképezésében és a kérelmek kidolgozásában segítséget nyújt a helyi szereplőknek (vállalkozásoknak, non-profit szervezeteknek, önkormányzatoknak, fizikai személyeknek). Ennek is kapcsolódási pontja van a tudásalapú társadalomhoz, hiszen köze van az informáltsághoz, amely jelentősen befolyásolhatja a fejlesztési lehetőségeket. A tényezők rangsorolásából kitűnik, hogy ennek fejlesztése a legfontosabb.

*Az ötödik javaslat* összetettebb és több alkotóelem rajzolja ki ennek egészét. Az egyik az infrastrukturális fejlesztés, amely egyrészt a külföldi tőke számára is vonzó „talaj”, másrészt a belső fejlesztések megvalósítását is segíti. De miért is fontos az infrastruktúra fejlesztése, és ezáltal, az összekapcsoltság megvalósítása? Az infrastrukturális beruházásoknak gazdaságélénkítő hatásuk van. Jelentősen hozzájárulnak a régió GDP növekedéséhez, de munkahelyteremtő és jövedelemnövelő hatásuk is van, amelynek következtében növekedik a kereslet a piacon, ez a pozitív hatás pedig begyűrűzik más gazdasági szektorokba is. Ugyanakkor bizonyos szolgáltatásokat is fellendít, mint amilyenek a tervezőcégek,

topográfusok, hatástanulmányt végzők, tanácsadók, pályázatírók stb. De ennél sokkal többről van szó. A közlekedési infrastruktúra vonzóvá tesz egy régiót, ugyanakkor megkönnyíti az áru, tőke és munkaerő helyváltoztatását úgy a régióon belül, mint az őt körülvevő térségekkel egyaránt. Ez azonban még mindig nem elég egy áttörő és fenntartható fejlesztés megvalósításához. A válasz a globális vérkeringésbe való bekapcsolódásban keresendő. Az infrastrukturális hálózatok által biztosított összekapcsoltság lehetőséget teremt, de a gazdaság fejlesztéséhez ma már többre van szükség, nevezetesen a helyi és bennszülött gazdasági berendezkedésből való kitörésre. Globális gondolkodást szükséges elsajátítani a lokális érdekek érvényre juttatása érdekében. A globalizmus egyik jellemzője, hogy már nem külön-külön vállalatok, hanem ellátási láncok versengenek egymással, amelyek egyre nagyobb földrajzi területeket fednek le, és az ebből kimaradt régiók (akár országok, városok) önmagukban nem képesek hatékonyan felvenni a versenyt. Az ellátási láncok és piacok akár a hagyományokon alapuló politikai szövetségeket is felülírják, ezt gyakorlati példák is alátámasztják. Ezt támasztja alá az EU és Kína között kötött kereskedelmi egyezmény, amely az Egyesült Államok nemtetszését váltotta ki (Bátor, 2021). Székelyföld esetében sincs ez másként, iparági részesei kell legyenek valamelyik ellátási láncnak, ez biztosítja a nagyobb piaci részesedést is. Nem kizárólag globális láncokról van szó, főleg kezdetben elegendő kisebb erdélyi vagy országos láncokba bekapcsolódni, idővel akár a balkáni vagy a V4-es övezethez kitermelésben, feldolgozóiparban egyaránt. A lényeg a berögzött helyi mentalitásból való kitörésen van. Azonosíthatók helyi márkák, amelyek kizárólag a régióhoz köthetők főleg az élelmiszeriparban, mint pl. a Góbé termékek, Székely Falat vagy akár a Csíki Sör. Ezek azonban, mivel nagyrészt (kivételesen talán a Csíki Sör, amely a magyarországi piacra is próbál betörni) megrekedtek helyi szinten, súlyuk elvész és nem képesek a régió húzó iparágaivá fejlődniük. Székelyföldnek, a kitermelés (fa, ásványi kincsek), termesztés (zöldség, gyümölcs), tenyésztés (sertés, baromfi, szarvasmarha), feldolgozóipar (élelmiszer, bútor) területén, kapcsolódnia kell regionális, országos majd akár kelet európai ellátási láncokhoz. Ennek következményeként megnövekedne jövőbeni biztonsága, érdekképviselőjének súlya és piaci lefedettsége, ugyanakkor az összekapcsoltság, a földrajzi előnyök kihasználásával, lehetőséget teremthet egy országos- idővel akár térségbeli-logisztikai központ kiépítéséhez is.

Közismert Székelyföld természeti szépsége, ezért már-már közhelyként emlegetik a turizmusban rejlő lehetőségeket. Bár, meglátásomban, a turizmusnak közel sincs olyan súlya, mint az iparnak és innovációnak, ennek jelentőségét nem hagyhatjuk figyelmen kívül. A

turizmus azonban csak akkor törhet ki középszerűségéből, amennyiben összekapcsolásra kerül a fennebb bemutatott módon (2.1.3-as alfejezet) a kulturális és kreatív iparágakkal, ez a *hatodik javaslat*.

A bemutatott javaslatokat/ irányokat nem vagy-vagy módon kell értelmezni, ezek egyidejűleg és párhuzamosan megtett intézkedéscsomagként foghatók fel, amelyeknek közös eredője a fejlődés irányába mozdítják el Székelyföld gazdaságát a jövőben.

A következőkben megvizsgáltam a javaslatok és az új tudományos eredmények közötti kapcsolatokat.

Azt a tényt, hogy Székelyföld gazdasági növekedésének és fejlődésének megvalósításához különös hangsúlyt szükséges fektetni az ipar jelenlétére, az FDI befektetésekre, K+F költségekre, infrastruktúrára és abszorpciós rátára, azt bizonyítja, hogy az elemzett régió ezek szempontjából (befolyásolási tényezők/aktív mutatók) jelentős lemaradásban van az erdélyi átlaghoz képest. A székelyföldi átlagok kiszámítását, minden egyes elemzett tényező szempontjából, az  $\dot{A}(K,H,M)$  és az  $\dot{A}(K,H)$  mutatók bevezetése tette lehetővé (2019-2022-es adatok alapján). Az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató lemaradást mutatott az elemzett tényezők szempontjából az erdélyi átlaghoz képest, amely a dolgozat első új tudományos eredményeként értelmezendő. Az első öt javaslat a befolyásolási tényezők fejlesztésének lehetőségeit részletezi. Mivel a statisztikai adatfeldolgozásban, meglátásom szerint tévesen, Maros megyét gyakran külön veszik a székelyföldi régiótól, a dolgozat keretén belül bizonyításra kerül, hogy az említett megyével és nélküle mekkora teljesítménybeli eltérések figyelhetők meg. Ezt úgy valósítottam meg, hogy minden fejlődést generáló tényezőre kiszámolt  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató értékeit összehasonlítottam az ugyanezekre a tényezőkre kiszámolt  $\dot{A}(K,H)$  mutató értékeivel, a dolgozatban megjelölt és indokolt megyék szempontjából, a 2019-2022-es időszakra. Ebből kiderült, hogy az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutató eredményei jobbak, mint az  $\dot{A}(K,H)$  mutatóké, ez a dolgozat második új tudományos eredménye. Az eredmény Marosvásárhely agglomerációs hatását bizonyítja, hiszen ez Maros megye központja. Kimondottan az infrastruktúra fejlesztésére és a tudásközpontúságra tett javaslatok (negyedik és ötödik javaslat) a székelyföldi települések agglomerációs súlyát (gravitációját) hivatottak növelni. Kiderült, hogy a Központi Fejlesztési Régió által kidolgozott konkrét célok jelentősen, a dolgozatban pontosan leosztva a kiírásokat, támogatják a periférikus régiók fejlesztéséhez szükséges tényezőket (a dolgozatban aktív mutatóknak vagy befolyásolási tényezőknak neveztem), ez a harmadik tudományos

eredmény. A negyedik javaslat utolsó része az ebben rejlő lehetőségek megfelelő kihasználását célozza. Végül pedig a negyedik eredmény fényt derít a befolyásolási tényezők fontossági sorrendjére, rangsorolására is, ebből következtetni lehet, hogy a legsürgősebb és legfontosabb a negyedik javaslatban megfogalmazottak. Az utolsó (hatodik) javaslat nem kapcsolódik közvetlenül a feltárt eredményekhez, ezért toldalékjavaslatként is értelmezhető, de meglátásom szerint hozzájárulhat a régió gazdaságfejlesztéséhez.



## 7 Ábrák, táblázatok és alkalmazott rövidítések jegyzéke

### Ábrák:

1. ábra K+F tevékenységekre szánt költségek/fő az európai országokban, 2021-ben
2. ábra Az európai országok innovativitásuk szerinti rangsorolása, 2021-es adatok
3. ábra GDP/fő (PPP) értékek az európai országokban, 2021-ben
4. ábra Az átlagos éves teljes munkaidős kiigazított fizetés, a 2021-es évre, országos rangsorolásban
5. ábra Az ERFA megoszlása a régiótípusok között, 2021-2027-es költségvetési időszak
6. ábra Nemzeti és EU-s hozzájárulás mértéke a Romániának szánt ERFA alaphoz
7. ábra PO-k felosztása az ERFA keretén belül (Románia esetében)
8. ábra Az ERFA támogatásait összehasonlítva a legutóbbi (2014-2020) és a jelenlegi (2021-2027) költségvetési időszakban, a Kelet Európai térség országai tekintetében
9. ábra Az ESZA+ által hat leginkább támogatott tagállam (milliárd euróban kifejezve)
10. ábra A KA eddig elfogadott költségvetése nyolc tagállam számára biztosít támogatást (EU-s támogatás és nemzeti hozzájárulás összesen, milliárd euróban kifejezve)
11. ábra EU-s alapok százalékos megoszlása Románia esetében
12. ábra Románia esetében az IJG felosztása, arányaiban kifejezve
13. ábra Az ETC CBC és ETC TC alapok arányos megoszlásai Románia esetében
14. ábra Támogatások összehasonlítása az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, milliárd euróban (2022-es adatok alapján)
15. ábra Az egy főre jutó támogatások értéke az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban, Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2022-es adatok alapján)
16. ábra GDP/fő értékek (PPP), a Közép-Kelet Európai országok tekintetében, euróban kifejezve (2021-es adatok)
17. ábra A romániai operatív programok intézményi struktúrája
18. ábra A központi régió térképe
19. ábra Aktív mutatók támogatottsága a Központi Régió fejlesztésének hivatalos dokumentuma alapján
20. ábra Székelyföld elhelyezkedése
21. ábra Székelyföld részletes térképe

22. ábra Románia GDP értékei és ezek előrejelzései 2021-2026 közötti időszakra (milliárd lejben kifejezve)
23. ábra A romániai GDP értékek reális növekedési ütemének előrejelzései százalékban kifejezve, az előző évhez képest
24. ábra A Központi Régió összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régióval és az országos átlaggal a GDP/fő tekintetében, a 2021-2026-os időszakra, euróban kifejezve
25. ábra Megyék közötti eltérések a GDP/fő (euróban) értékei között a 2021-2026-os időszakra, euróban kifejezve
26. ábra A megyék GDP értékeinek fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2026-os időszakban
27. ábra Románia nettó átlagbérek alakulása 2021-2027 között (lejben kifejezve)
28. ábra A nettó átlagbérek növekedési üteme Romániában, 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
29. ábra A Központi Fejlesztési Régió nettó átlagbére a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (2021-2027-es időszak), lejben kifejezve
30. ábra Megyék közötti eltérések a nettó átlagbér értékei között, a 2021-2027-es időszakra, lejben kifejezve
31. ábra Az elemzett megyék nettó átlagbérének fejlődési üteme százalékban kifejezve, az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban
32. ábra Románia munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
33. ábra Az alkalmazotti létszámváltozás Romániában, százalékban kifejezve az előző évhez képest, 2021-2027 között
34. ábra A Központi Fejlesztési Régió munkanélküliségi rátája a többi erdélyi régióhoz és az országos átlaghoz viszonyítva (százalékban kifejezve, 2021-2027-es időszak)
35. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a munkanélküliségi ráta tekintetében, a 2021-2027-es időszakra (százalékban kifejezve)
36. ábra A foglalkoztatott összlakosság számának alakulása az elemzett megyékben, százalékban kifejezve az előző évhez képest, a 2021-2027-es időszakban
37. ábra A Romániába irányuló FDI befektetések alakulása 2019-2022 között (millió euróban kifejezve)
38. ábra A Központi Fejlesztési Régióba irányuló FDI befektetések értékeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)

39. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az FDI befektetések tekintetében, a 2019-2022-es időszakban (millió euróban kifejezve)
40. ábra A gazdasági tevékenységek hozzájárulása az országos GDP-hez, százalékban kifejezve, 2021-ben
41. ábra Az ipari vállalatok számának alakulása Romániában, 2019-2022 között
42. ábra Az erdélyi fejlesztési régiók összehasonlítása az iparban működő vállalatok számának tekintetében, 2019-2022 között
43. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése az ipari tevékenység szempontjából, 2019-2022 között, ipari vállalatok számában kifejezve
44. ábra K+F tevékenységekből származó költségek Romániában, ezer (1000) lejben kifejezve, 2019-2022 között
45. ábra A Központi Fejlesztési Régió K+F költségeinek összehasonlítása a többi erdélyi fejlesztési régió értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
46. ábra Megyék közötti eltérések szemléltetése a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
47. ábra A közutak hosszúságának alakulása Romániában, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
48. ábra A Központi Fejlesztési Régió közútjainak hosszúsága, a többi erdélyi régióhoz viszonyítva, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
49. ábra Románia autópálya-hálózata 2021-ben
50. ábra Repterek Romániában 2021-ben

#### Táblázatok:

1. táblázat Élenjáró és sereghajtó európai ország-csoportok a K+F, innováció, GDP/fő és átlagbér szempontjából
2. táblázat EU-s régiótípusok, a technológiai élvonaltól való távolság és beavatkozási területek
3. táblázat ERFA PO-k és aktív mutatók átfedése
4. táblázat ERFA különbségek az előző és a jelenlegi költségvetési időszakban
5. táblázat Román operatív programok és az EU szakpolitikai célkitűzéseinek átfedése
6. táblázat Aktív mutatók támogatottsága a KFR által kidolgozott Regionális Operatív Program tekintetében
7. táblázat A GDP/fő értékei Románia és a fejlesztési régiók szintjén, euróban kifejezve, 2021-2026 között (prognózis adatok)

8. táblázat A székelyföldi megyék GDP/fő értékeinek összehasonlítása más megyék teljesítményével
9. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os előrejelzett időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)
10. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, GDP/fő euróban kifejezett értékek tekintetében, a 2021-2026-os időszakban (a táblázat az értékek közötti különbségeket mutatja)
11. táblázat Az erdélyi megyék GDP/fő értékei (euróban) és ezek százalékos eltérései az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között
12. táblázat Románia nettó átlag bérszintkülönbségei az országos átlag és a fejlesztési régiók tekintetében, a 2021-2027-es időszakban (lejben kifejezve)
13. táblázat A székelyföldi megyék nettó átlagbérének (lejben kifejezve) összehasonlítása más megyék értékeivel
14. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a nettó átlagbérek szempontjából, 2021-2027-es időszak, lejben kifejezve (a megyék értékei az  $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatják)
15. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi régió átlagához képest, Maros megye kivételével, a nettó átlagbér tekintetében, 2021-2027 között, lejben kifejezve (a megyék értékei az  $\dot{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)
16. táblázat Az erdélyi megyék nettó átlagbérének értéke (lejben kifejezve) és ezek százalékos eltérései az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között
17. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag munkanélküliségi rátájának alakulása 2021-2027 között (százalékban kifejezve)
18. táblázat A székelyföldi megyék munkanélküliségi rátájának összehasonlítása más megyék értékeivel (százalékban kifejezve, 2021-2027 között)
19. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest a munkanélküliségi ráta szempontjából, a 2021-2027-es időszakban, százalékban kifejezve (a megyék értékei az  $\dot{A}(K,H,M)$ -hez mért különbségeket mutatja)
20. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest, Maros megye kivételével, a munkanélküliségi ráta tekintetében, 2021-2027 között, százalékban kifejezve (a megyék értékei az  $\dot{A}(K,H)$ -hoz mért különbségeket mutatják)
21. táblázat Az erdélyi megyék munkanélküliségi rátáinak értékei és eltérései az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, 2019-2022 között

22. táblázat A romániai fejlesztési régiók és az országos átlag alakulása az FDI befektetések értékeinek szempontjából, a 2019-2022-es időszakra (millió euróban kifejezve)
23. táblázat A székelyföldi megyék FDI befektetési értékeinek összehasonlítása más megyék értékeivel (millió euróban kifejezve, 2019-2022 között)
24. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az Á(K,H,M)-hez mért különbségeket mutatják)
25. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az FDI befektetések értékeinek szempontjából (millió euróban), Maros megye kivételével, a 2019-2022-es időszakban (a megyék értékei az Á(K,H)-oz mért különbségeket mutatják)
26. táblázat Az erdélyi megyék FDI befektetései (millió euróban kifejezve) és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között
27. táblázat Az ipari tevékenységek csoportosítása üzleti forgalom és alkalmazotti létszám szerint Romániában, 2020-ban
28. táblázat A romániai fejlesztési régiók összehasonlítása az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között
29. táblázat A székelyföldi megyék ipari tevékenységeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, 2019-2022 között, ipari vállalatok számában kifejezve
30. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között (ez értékek az Á(K,H,M)-hez mért különbségeket mutatják)
31. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz képest az ipari tevékenység szempontjából (ipari vállalatok száma), 2019-2022 között (az értékek az Á(K,H) mutatóhoz mért különbségeket mutatják)
32. táblázat Az erdélyi megyék ipari vállalatainak száma és ezek százalékos eltérései az Á(K,H,M) mutatóhoz képest, 2019-2022 között
33. táblázat A K+F tevékenységekre szánt költségek értékeinek eltérései Románia fejlesztési régiói között, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
34. táblázat A székelyföldi megyék K+F költségeinek összehasonlítása más megyék értékeivel, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
35. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva a K+F költségek szempontjából, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között

36. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaggal a K+F költségek értékeinek szempontjából, Maros megye nélkül, ezer lejben kifejezve, 2019-2022 között
37. táblázat Az erdélyi megyék K+F költségeinek értékei (ezer lejben) és ezek százalékos eltérései az  $\dot{A}(K,H,M)$  mutatóhoz képest, az extrémítások kivonásával, 2019-2022 között
38. táblázat A közutak hosszúsága és ezek alakulása a fejlesztési régiók szintjén, 2019-2022 között, kilométerben kifejezve
39. táblázat A székelyföldi megyék közúthálózat-hosszának összehasonlítása más megyék értékeivel, egy négyzetkilométerre eső úthálózat hosszúsága méterben kifejezve, 2019-2022 között
40. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterben kifejezve, 2019-2022 között
41. táblázat Az elemzett megyék összehasonlítása a székelyföldi átlaghoz viszonyítva, Maros megye nélkül, a négyzetkilométerre eső közutak tekintetében, méterben kifejezve, 2019-2022 között
42. táblázat Az erdélyi megyék úthálózatának hossza méterben, egy négyzetkilométeren belül, és az  $\dot{A}(K,H,M)$ -hez viszonyított százalékos eltérései
43. táblázat A székelyföldi megyék összehasonlítása más megyék értékeivel, a lehívott és megvalósított támogatások tekintetében, ezer euróban kifejezve, ezer lakosra, 2014-2020-as költségvetési időszakban
44. táblázat Az elemzett megyék lehívott értékeinek összehasonlítása a székelyföldi átlaggal (Maros megyével és nélküle), ezer euróban kifejezve, ezer lakosra
45. táblázat Az erdélyi megyék lehívott értékei (ezer lakos/ezer euró) és ezek százalékos eltérései  $\dot{A}(K,H,M)$ -hez képest, a 2014-2020-as költségvetési időszakban
46. táblázat Az aktív mutatók hozzájárulása a gazdasági növekedéshez (a 2019-2022 időszakban elemzett adatok alapján)
47. táblázat A székelyföldi hiányosságok és a hozzájuk rendelt támogatási lehetőségek összegzése

Alkalmazott rövidítések:

ASEAN- Délkelet-ázsiai Nemzetek Szövetsége (Association of Southeast Asian Nations)

ASEAN+3- ASEAN plusz Japán, Kína, Dél-Korea

Á(K,H,M)- A székelyföldi, nevezetesen Kovászna, Hargita és Maros megyék átlagértéke, számtani középarányosa (több mutató/tényező esetében történik a kiszámításuk)

Á(K,H)- Kovászna és Hargita megyék (Maros megye nélkül) átlagértéke, számtani középarányosa (több mutató/tényező esetében történik a kiszámításuk)

BNR- Román Nemzeti Bank (Banca Națională Română)

CAEN- Clasificarea Activităților din Economia Națională (a TEÁOR romániai megfelelője)

CNSP- Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság (Comisia Națională de Strategie și Prognoză)

EGD- Európai Zöld Megállapodás (European Green Deal)

EMVA- Európai Mezőgazdasági Vidékfejlesztési Alap

ENSZ- Egyesült Nemzetek Szervezete

ERFA- Európai Regionális Fejlesztési Alap

ESZA+ - Európai Szociális Alap Plusz

ETC- Európai Területi Együtműködés (European Territorial Cooperation)

ETC CBC- Határon Átnyúló Együtműködés (ETC Cross Border Cooperation)

ETC TC- Transznacionális Együtműködés (ETC Transnational Cooperation)

ETHA- Európai Tengerügyi és Halászati Alap

EU- Európai Unió

EUi- Bizottság által kezelt EU-s eszközök (Commission managed EU instruments)

FDI- Külföldi közvetlen-/működőtőke befektetések (Foreign Direct Investments)

GDP- Bruttó Hazai Termék (Gross Domestic Product)

ICT- info-kommunikációs technológia (Information and Communication Technology)

IJG- Befektetések munkahelyekért és növekedési célokért (Investment for jobs and growth goal)

INS- Országos Statisztikai Hivatal (Institutul Național de Statistică)

JTF- Igazságos Átmenet Alap (Just Transition Fund)

K- tőke (capital)

KA- Kohéziós Alap

K+F- Kutatás-fejlesztés

KFR- Központi Fejlesztési Régió

KGÖ- különleges gazdasági övezetek

KKV- Kis-és Közép Vállalkozások

L- munka (labor)

MFE- Európai Befektetések és Fejlesztések Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene)

MTIC- Közlekedési, Infrastrukturális és Kommunikációs Minisztérium (Ministerul Transporturilor, Infrastructurii și Comunicațiilor)

MTMT- Magyar Tudományos Művek Tára

NAFTA- Észak-Amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény (North American Free Trade Agreement)

NUTS- Statisztikai Célú Területi Egységek Nomenklatúrája (Nomenclature of Territorial Units for Statistics)

OrcID- Nyílt Kutatói és Közreműködői Azonosító (Open Researcher and Contributor Identifier)

PO- Szakpolitikai Célkitűzés (Policy Objective), román nyelven az operatív program rövidítése (Program Operațional)



PO AT- Technikai Asszisztencia Operatív Program (Programul Operațional Asistență Tehnică)

PO CID- Intelligens növekedés és digitalizáció Operatív Program (Programul Operațional Creștere Inteligentă și Digitalizare)

PO CTE- Európai Területi Együttműködés Operatív Program (Programul Operațional Cooperare Teritorială Europeană)

PO CU- Humántőke Operatív Program (Program Operațional Capital Uman)

PO DD- Fenntartható Fejlődés Operatív Program (Programul Operațional Dezvoltare Durabilă)

PO ISDTI- Társadalmi Befogadás és Területfejlesztés Operatív Program (Programul Operațional Incluziune Socială și Dezvoltare Teritorială Integrată), nevezik a Szegénység Visszaszorítása Operatív Programnak (Programul Operațional Combaterea Sărăciei- PO CS) is

POR- Regionális Operatív Programok (Programul Operațional Regional)

PO S- Egészségügy Operatív Program (Program Operațional Sănătate)

PO T- Közlekedési Operatív Program (Program Operațional Transport)

PO TE- Igazságos Átmenet Operatív Program (Program Operațional Tranziție Echitabilă)

PPP- vásárlóerő paritás (Purchasing Power Parity)

Q- kibocsátás mennyisége (quantity)

ROP- Regionális Operatív Program

TA- Technikai Segítségnyújtás (Technical Assistance)

TEÁOR- Tevékenységek Egységes Ágazati Osztályozási Rendszere

TEN-T- Transzeurópai Közlekedési Hálózat (Trans-European Transport Network)

TNC- Transznacionális Vállalat (Transnational Corporation)

TPP- Transz-csendes-óceáni partnerségi megállapodás (Trans-Pacific Partnership)

UNASUR- Dél-amerikai Nemzetek Uniója

UNCTAD- ENSZ Kereskedelmi és Fejlesztési Konferenciája

## 8 IRODALOMJEGYZÉK

130km (2021): Románia autópályái. <http://www.130km.ro/harta.html> , letöltve: 2021.02.20

Airlainstravel (2021): Románia repterei, forrás: <https://airlinestravel.ro/aeroporturi-din-romania>, letöltve 2021.02.20

Artner, A. (2014): *Tőke, munka és válság a globalizáció korában*. Akadémia Kiadó, Budapest

Artner, A. (2018): *Marx 200*. Eszmélet Alapítvány, Budapest

Bátor, Á. (2021): *Hatalmas bizniszt köt az EU és Kína, és ez sokak szerint hiba*, Telex.hu, forrás: <https://telex.hu/kulfold/2020/12/30/eu-europai-unio-kina-befektetesi-megallapodas-eu-kina-legnagyobb-biznisz>

Benedek, J. (2016): Területi polarizáció és periferizáció Romániában, székelyföldi perspektívából. Magyar kisebbség, 79. sz. = 21. évf. (2016.) 1. sz. [http://epa.niif.hu/02100/02169/00051/pdf/EPA02169\\_magyar\\_kisebbszeg\\_2016\\_1\\_077-098.pdf](http://epa.niif.hu/02100/02169/00051/pdf/EPA02169_magyar_kisebbszeg_2016_1_077-098.pdf), letöltve: 2021.02.20

Bloomberg (2022): EUR-USD X-RATE, <https://www.bloomberg.com/quote/EURUSD:CUR>, 2022.11.21-én jegyzett árfolyam (1 EUR=1,02 USD), Letöltve: 2022.11.21

Brucker, B. (2020): Értékek és érdekek harca- az EU 2021 és 2027 közötti kohéziós politikája. <https://www.portfolio.hu/krtk/20201229/ertekek-es-erdekek-harca-az-eu-2021-es-2027-kozotti-kohezios-politikaja-463014#>, letöltve: 2022.04.20

CentruRegion (2022): Regiunea Centru, [http://centrurion.com/wp-content/uploads/2018/03/Regiunea\\_Centru.pdf](http://centrurion.com/wp-content/uploads/2018/03/Regiunea_Centru.pdf) , Letöltve: 2022.11.20

Ciriperu, D. (2022): Cum arată industria României: doar două sectoare au peste 100.000 de angajați. Care sunt sectoarele industriei prelucrătoare din România, ce cifră de afaceri, câți angajați și câte firme sunt pe fiecare sector de producție în parte, forrás: <https://www.zf.ro/zf-supliment-reindustrializarea-romaniei/arata-industria-romaniei-doua-sectoare-au-pest-100-000-angajati-20874326> , Letöltés dátuma: 2023.07.21

Csizmadia, Norbert (2016): *Geopillanat- A 21. század megismerésének térképe*. L'Harmattan Kiadó, Budapest.

Domokos E. (2002): *A hulladékok újrahasznosításának lehetőségei Székelyföldön*, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda.

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma -MFE (2022): Perioada 2021-2027, <http://mfe.gov.ro/minister/periode-de-programare/perioada-2021-2027/> , Letöltés: 2022.11.23

Európai Befektetések és Projektek Minisztériumának Hivatalos Portálja -MFE (2022): A Kompetitivitás Operatív Program (POC 4.1.1), <https://mfe.gov.ro/programe/> ,Letöltve: 2022.04.20

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene- MFE, 2022): Operatív Programok, <https://mfe.gov.ro/programe/> , Letöltve: 2022.04.20

Európai Befektetések és Projektek Minisztériuma (Ministerul Investițiilor și Proiectelor Europene- MFE MySMIS, 2024): Date proiecte contractate, <https://www.fonduri-ue.ro/statistici?fbclid=IwAR3sq5PsyglY2TitrTlg7w5YUgi9HOzxB4gfGV8WkAT4ySxzV-C0m0X9Gs> , Letöltve: 2024.01.02.

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja -ERFD (2022): European Regional Development Fund (ERDF), <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/erdf/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Cohesion open data platform. Romania, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/RO/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): 2014-2020 Cohesion policy overview, [https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion\\_overview/14-20](https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/14-20) , Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): 2021-2027 Cohesion policy overview, [https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion\\_overview/21-27](https://cohesiondata.ec.europa.eu/cohesion_overview/21-27), Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Operatív Program. [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/hu/policy/what/glossary/o/operational-programme](https://ec.europa.eu/regional_policy/hu/policy/what/glossary/o/operational-programme), letöltve: 2022.04.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- ESF+ (2022): European Social Fund Plus, [https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/esf\\_plus/21-27](https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/esf_plus/21-27) , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja (2022): Cohesion Open Data Platform. Funding period: 2021-2027, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/cf/21-27> , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- CF (2022): Cohesion Fund, [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/funding/cohesion-fund\\_en](https://ec.europa.eu/regional_policy/funding/cohesion-fund_en) , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- JTF (2022): Just Transition Fund (JTF), <https://cohesiondata.ec.europa.eu/funds/jtf/21-27> , Letöltve: 2022.11.23

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Interreg (2022): Interreg: European Territorial Co-operation, [https://ec.europa.eu/regional\\_policy/policy/cooperation/european-territorial\\_en](https://ec.europa.eu/regional_policy/policy/cooperation/european-territorial_en) , Letöltve: 2022.11.20

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- EU Budget (2022): 2021-2027: Cohesion policy EU budget allocations, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/stories/s/2021-2027-EU-allocations-available-for-programming/2w8s-ci3y> , Letöltve: 2022.11.22

Európai Bizottság Hivatalos Honlapja- Countries 2021-2027 (2022): Explore 2021-2027 data by country, <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/21-27>, Letöltve: 2022.11.25

Eur-Lex (2022): REGULAMENTUL (UE) 2021/1058 AL PARLAMENTULUI EUROPEAN ȘI AL CONSILIULUI din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1058&from=EN> , Letöltés: 2022.11.20

Eurostat (2022): How much money does your government allocate for R&D?, forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/-/ddn-20220803-1> , Letöltés dátuma: 2023.07.10

Eurostat (2022): New indicator on annual average salaries in the EU, forrás: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20221219-3>, Letöltés dátuma, 2023.07.13

Erdélystat (2024a): *Erdély (Transilvania)*, <https://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/erdely/3280>

Erdélystat (2024b): *Székegyföld*, <https://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szekelyfold/3284>

Erdélystat (2020): Módszertan, <https://statisztikak.erdelystat.ro/modszertan> , Letöltve: 2020.02.20

Erdélystat (2021): Székelyföld, <http://statisztikak.erdelystat.ro/adatlapok/szekelyfold/3284> , Letöltés: 2022.11.25

ESPON Hivatalos Honlapja (2022): European Territorial Observatory Network, <https://www.espon.eu/programme/espon/espon-2020-cooperation-programme> , Letöltve: 2022.11.20

Exchange Rates (2021): US Dollar to Euro Spot Exchange Rates for 2021, forrás: <https://www.exchangerates.org.uk/USD-EUR-spot-exchange-rates-history-2021.html> , Letöltés dátuma: 2023.07.12

Farole, T.-Rodríguez-Pose, A.-Storper, M. (2011): „Cohesion Policy in the European Union: Growth, Geography, Intitusions” Journal of Common Market Studies 49(5): 1089-1111

Forgács, I. (2015): *Az eltűnő munka nyomában. A big data és a pénztőke évszázada.* Gondolat Kiadó, Budapest.

Georgiana, A. (2022): Industriile cu cele mai mari ponderi din economia României, forrás: <https://www.antena3.ro/economic/continut-platit/industriile-cu-cele-mai-mari-ponderi-din-economia-romaniei-643776.html> , Letöltés dátuma: 2023.07.17

Gilpin, Robert (2004): *Nemzetközi politikai gazdaságtan.* BUCIPE Bt, Budapest.

Horváth Gyula (2003): *A Kárpát-medence régiói 1.- Székelyföld,* Dialóg Campus Kiadó, Budapest

Interact Hivatalos Honlapja (2022): Interact, <https://www.interact-eu.net/#o=news/interact-iv-programme-adopted> , Letöltve: 2022.11.20

Jakabos Janka- Mátis Jenő (2013): *Mikó Imre terv,* Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, Kolozsvár

Kengyel Á. (2015): *Kohéziós politika és felzárkózás az Európai Unióban.* Akadémiai Kiadó, Budapest

Kengyel, Á (2020): *Az Európai Unión belüli felzárkóztatás néhány stratégiai kérdése,* Köz-Gazdaság, Vol 11 No3 (2016), 195-212o.

Khanna, P. (2017): *Konnektográfia*. HVG Kiadó, Budapest.

Kocsis, L. Zs. (2022): *Global economic mechanisms and Szeklerland*, Köz-Gazdaság, Vol 17 No 2, 181-202 o.

Kocsis, L. Zs. (2023a): *A székelyföldi régió fejlesztésének lehetséges irányvonalai*, Európai Tükör, Évf. 25 szám 1-2 (2022), 91-110.

Kocsis, L. Zs. (2023b): *The role of European Union funds in the economic development of Szeklerland*, Hungarian Journal of Minority Studies, Évf. 6, pp 7-30 (2023).

Kocsis, L. Zs. (2004a): *The importance of the development of industry in Romania and its development potential*, Köz-Gazdaság, Évf. 19, 1. szám, pp 56-76 (2024)

Kocsis, L. Zs. (2004b): *Support funds of the European Union and their Eastern Central European Comparison*, Európai Tükör, Évf. 26, 4. szám, pp 123-148 (2023).

Kormányhivatal Főtitkársága- Secretariatul General al Guvernului (2019): *Structura instituțională de gestionare a fondurilor europene 2021-2027*, forrás: <https://sgg.gov.ro/1/wp-content/uploads/2019/12/ANEXA-12.pdf>

Kovács Eszter (2021): *Az udvarhelyszéki nők a textilipar csődjének legnagyobb károsultjai*, Székelyhon.ro, <https://szekelyhon.ro/aktualis/az-udvarhelyszeki-nok-a-textilipar-csodjenek-legnagyobb-karosultjai>

Központi Fejlesztési Ügynökség -ADRcentru (2022): *Regionális Operatív Programok struktúrája 2021-2027*, <http://regio-adrcentru.ro/structura-por-2021-2027/>, Letöltve: 2022.04.20

Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja -ADRcentru (2022): *Date de contact ale celorlalte ADR din Romania*, <http://www.adrcentru.ro/contact-2/date-de-contact-ale-ceorlalte-adr-din-romania/>, Letöltve: 2022.11.23

Központi Régió Fejlesztési Ügynökségének Hivatalos Honlapja -ADRcentru - *Prezentare Regiunea Centru* (2022): *Prezentare Regiunea Centru*, <http://www.adrcentru.ro/prezentare-regiunea-centru/>, Letöltve: 2022.11.24

Központi Régió Fejlesztésének Hivatalos Dokumentuma -ADRcentru (2021): <http://regio-adrcentru.ro/wp-content/uploads/2022/11/Programul-Regional-Centru-aprobat-1.pdf> ,

Letöltve: 2022.11.25

Lengyel Balázs-Bajmóczy Zoltán (2013): *Regionális és helyi gazdaságfejlesztés az evolúciós gazdaságföldrajz szemszögéből*. Tér és Társadalom/Space and Society, 27. évf., 1. szám, p.5-29.

Lengyel Imre (2003): *Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon*. JATEPress, Szeged, p. 454.

Lengyel Imre (2005): A Magyar Statisztikai Társaság Területi Statisztikai Szakosztálya konferenciáján Visegrádon, 2005. december 14-én megtartott előadás szerkesztett változata, amely „A magyar régiók és települések versenyképessége az európai gazdasági térben” című, az MTA Regionális Kutatások Központja által koordinált NKFP-5/074/2001. kutatás során a szerző által írt tanulmányok és a „Verseny és területi fejlődés: térségek versenyképessége Magyarországon” (2003, JATEPress) c. könyv felhasználásával készült.

Lux Gábor (2016): *Újraiparosodás Közép-Európában. Monográfia*, Magyar Tudományos Akadémia KRTK Regionális Kutatások Intézete, Pécs.

Lux Gábor (2017): *A külföldi működő tőke által vezérelt iparfejlődési modell és határai Közép-Európában*. Tér és Társadalom, 31. évf., 1. szám, p. 30-52.

Martin, R. L. (2003): *A Study on the Factors of Regional Competitiveness. A final report for the European Commission DG Regional Policy*. University of Cambridge, Cambridge.

Martin, R. (2009): Rethinking regional path dependence: Beyond lock-in to evolution. *Papers in Evolutionary Economic Geography*. Utrecht University, Utrecht.

Martin, R.-Sunley, P. (2010): The place of path dependence in an evolutionary perspective on the economic landscape. In: Boschma, R., Martin, R. (eds.): *The handbook of evolutionary economic geography*. Edward Elgar, Cheltenham, Northampton, 62–92. <http://doi.org/88f>



Maszol (2024a): *Megszűnik egy székelyföldi bútorgyár*, <https://maszol.ro/gazdasag/Megszunik-egy-szekelyfoldi-butorgyar>

Maszol (2024b): *Az élenjárók közé tartozik a két székely megye a mezőgazdaság és az élelmiszeripar terén*, <https://maszol.ro/gazdasag/Az-elenjarok-koze-tartozik-a-ket-szekely-megy-a-mezogazdasag-es-az-elelmiszeripar-teren>

Morado Consulting Pályázatfigyelő Portál: A Start Up Nation állami támogatás, [https://moradoconsulting.ro/fonduri-europene-startup-nation/?gclid=EAIaIQobChMI8vOb0se29wIVGYXVCh14MgP6EAAYASAAEgLUhVD\\_BwE](https://moradoconsulting.ro/fonduri-europene-startup-nation/?gclid=EAIaIQobChMI8vOb0se29wIVGYXVCh14MgP6EAAYASAAEgLUhVD_BwE), Letöltve: 2022.04.20

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2019): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial până în 2023, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/>, Letöltés dátuma: 2024.01.11

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2023): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial 2022-2026, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/>, Letöltés dátuma: 2024.01.11

Nemzeti Stratégiai és Prognózis Bizottság- Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP, 2024): Proiecția principalilor indicatori economico-sociali în profil teritorial 2023/2027, <https://cnp.ro/prognoze-in-profil-teritorial/>, Letöltés dátuma: 2024.01.11

Népszámlálási Adatok Hivatalos Honlapja (2013): [https://web.archive.org/web/20160118131243/http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR\\_Tab\\_8.xls](https://web.archive.org/web/20160118131243/http://www.recensamantromania.ro/wp-content/uploads/2013/07/sR_Tab_8.xls), Letöltve: 2022.11.24

Orbók I. (2002): *Az erdőfelújításról*, Hargita Népe, március 28.

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Statistica întreprinderilor. Unități locale active, pe activități ale economiei naționale la nivel de secțiune CAEN Rev.2, clase de mărime după numărul de salariați, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.INSSE.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: INT101R), Letöltés dátuma: 2024.02.18

Országos Statisztikai Hivatal- Institutul Național de Statistică (INS, 2021): Produsul intern brut în anul 2021 (date definitive), <https://insse.ro/cms/ro/tags/comunicat-pib-anual> , Letöltve: 2024.01.10

Országos Statisztikai Hivatal- Institutul Național de Statistică (INS, 2017): Repere economice și sociale regionale: Statistică teritorială, INS.

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Câștig salarial. Câștigul salarial mediu net lunar pe activități ale economiei naționale (secțiuni și diviziuni) CAEN Rev.2, sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, (Tábla kódja: FOM106E), Letöltve: 2023.01.30

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Șomeri înregistrați. Rata șomajului pe sexe, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table>, (Tábla kódja: SOM103A), Letöltve: 2024.02.01

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Cheltuieli totale din activitatea de cercetare-dezvoltare, pe macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe-prețuri curente, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: CDP104B) , Letöltve: 2023.01.30

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2023): Infrastructura transporturilor. Lungimea drumurilor publice, pe categorii de drumuri, tipuri de acoperământ, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: TRN139A), Letöltve: 2024.02.01

Országos Statisztikai Hivatal (INS Tempo - Institutul Național de Statistică, 2024): Populație rezidentă la 1 ianuarie pe grupe de vârstă și vârste, sexe și medii de rezidență, macroregiuni, regiuni de dezvoltare și județe, <http://statistici.insse.ro:8077/tempo-online/#/pages/tables/insse-table> (Tábla kódja: POP105A), Letöltve: 2024.01.20.

Pele, A. (2022): În căutarea direcției corecte: Evoluția structurii economice a României în ultimul deceniu, forrás: <https://cursdeguvernare.ro/in-cautarea-directiei-corecte-evolutia-structurii-economice-a-romaniei-in-ultimul-deceniu.html> , Letöltés dátuma: 2023.07.15

Román Közlekedésügyi és Infrastrukturális Minisztérium (2009): Vasúti statisztikai adatok. <https://web.archive.org/web/20090207182728/http://www.mt.ro/statistici/feroviar.html#>,

letöltve: 2021.02.20

Román Nemzeti Bank (Banca Națională a României – BNR, 2023): Investițiile straine directe în România, <https://www.bnr.ro/PublicationDocuments.aspx?icid=9403> , Letöltve: 2024.02.12

Rudnițchi, C. (2022): În ultimii cinci ani, România a pierdut industrie și a câștigat administrație, forrás: <https://www.rfi.ro/economie-143374-ultimi-cinci-ani-romania-pierdut-industrie-castigat-administratie> , Letöltés dátuma: 2023.07.16

Safranski, R. (2004): Mennyi globalizációt bír el az ember? Európa Könyvkiadó, Budapest.

Samuelson, Paul A.- Nordhaus William D.(2012): *Közgazdaságtan*, Budapest, Akadémiai Kiadó.

Székelyföld.ma (2023): *Részben újraindul a marosvásárhelyi műtrágyagyár*, <https://szekelyfold.ma/szekelyfold/reszben-ujraindult-a-marosvasarhelyi-mutragyagyar>

Székelyföld Térképek (2020a): Hol van Székelyföld? Székelyföld elhelyezkedése Románia és Magyarország viszonylatában, <http://szekelyfold.terkepek.net/>, Letöltve: 2022.11.20

Székelyföld Térképek (2020b): Székelyföld települései, székely városok, székely falvak, <http://szekelyfold.terkepek.net/>, Letöltve: 2022.11.20

Szociális Szövetkezetek Országos Szövetsége- SzoSzöv (2014): A közösségi gazdaság (sharing economy), forrás: <http://szoszov.hu/a-kozossegi-gazdasag-sharing-economy>

The global economy (2022): GDP per capita,PPP-Country rankings, forrás: [https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gdp\\_per\\_capita\\_ppp/Europe/?fbclid=IwAR0RdQTIDS\\_M1cPUobogh3jX\\_kuOhzL9zas8\\_d7EU15BQTMb3JPLmyC4](https://www.theglobaleconomy.com/rankings/gdp_per_capita_ppp/Europe/?fbclid=IwAR0RdQTIDS_M1cPUobogh3jX_kuOhzL9zas8_d7EU15BQTMb3JPLmyC4) , Letöltés dátuma: 2023.07.12

Tózsza, I. (2008): *Vizuális közszolgáltatás. Térinformatika és e-government*. HVG-Orac Lap-és Könyvkiadó, Budapest.

Trading Economics (2022): GDP per capita PPP, Europe, <https://tradingeconomics.com/country-list/gdp-per-capita-ppp?continent=europe> , Letöltve: 2022.12.01

UNCTAD (2008): *Creative Economy Report*, [https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082cer\\_en.pdf](https://unctad.org/system/files/official-document/ditc20082cer_en.pdf)

Urbact Hivatalos Honlapja (2022): Urbact, <https://urbact.eu/who-we-are> , Letöltve: 2022.11.20

Vas, Zs.-Bajmócy, Z. (2012): *Az innovációs rendszerek 25 éve. Szakirodalmi áttekintés evolúciós közgazdaságtani megközelítésben.* Közgazdasági Szemle, LIX. Évf., 2012. november (1233-1256. o.)

Vállalkozásfejlesztési és Turisztikai Minisztérium Hivatalos Honlapja: Start Up Nation állami támogatás <http://turism.gov.ro/web/2022/04/06/consultari-ale-mat-in-vederea-definitivarii-procedurilor-de-implementare-ale-programelor-start-up-nation-fabricat-in-romania-si-celui-destinat-comertului-si-serviciilor/>, <http://turism.gov.ro/web/2022/03/29/proiect-de-procedura-de-implementare-microindustrializare-fabricat-in-romania/>, <http://turism.gov.ro/web/2022/03/29/proiect-de-procedura-de-implementare-comert-si-servicii/>, Letöltve: 2022.0420

Vidékfejlesztési Befektetések Támogatásának Ügynöksége (2022): Hivatalos Központi Portál, <https://online.afir.info/>, Letöltve: 2022.04.20

Walker, R. (2000): The geography of production. In: Sheppard, E., Barnes, T. (eds.): A companion to economic geography. Blackwell, Oxford, 113-132.

Wallerstein, I. (2010): *Bevezetés a világrendszer-elméletbe*, L'Harmattan Kiadó, Budapest

Wikipedia (2024): *Erdély legnagyobb települései lakónépesség szerint*, [https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%A9ly\\_legnagyobb\\_telep%C3%BCI%C3%A9sei\\_lak%C3%B3n%C3%A9pess%C3%A9g\\_szerint](https://hu.wikipedia.org/wiki/Erd%C3%A9ly_legnagyobb_telep%C3%BCI%C3%A9sei_lak%C3%B3n%C3%A9pess%C3%A9g_szerint)

World Economic Forum (2022): These are the top 5 most innovative countries in the European Union, forrás: <https://www.weforum.org/agenda/2022/10/european-union-top-innovative-countries/> , Letöltés dátuma: 2023.07.10

Worldometer (2022): European Countries by population,  
<https://www.worldometers.info/population/countries-in-europe-by-population/>, Letöltve:  
2022.11.29

## 9 Publikációs jegyzékek listája

### *Folyóiratcikkek/szakcikkek:*

- The Importance of the Development of Industry in Romania and Its Development Potential KÖZ-GAZDASÁG 19 : 1 pp. 56-76. , 21 p. (2024)
- Support Funds of the European Union and their Eastern Central European Comparison EURÓPAI TÜKÖR: AZ INTEGRÁCIÓS STRATÉGIAI MUNKACSOPORT KÉTHAVONTA MEGJELENŐ FOLYÓIRATA 26 : 4 pp. 123-148. , 26 p. (2023)
- The Role of European Union Funds in the Economic Development of Szeklerland HUNGARIAN JOURNAL OF MINORITY STUDIES 6 pp. 7-30. , 24 p. (2023)
- Global economic mechanisms and Szeklerland KÖZ-GAZDASÁG 17 : 2 pp. 181-202. 22 p. (2022)
- A Székelyföldi régió fejlesztésének lehetséges irányvonalai EURÓPAI TÜKÖR: AZ INTEGRÁCIÓS STRATÉGIAI MUNKACSOPORT KÉTHAVONTA MEGJELENŐ FOLYÓIRATA 25 : 1-2 pp. 91-110. , 20 p. (2022)

### *Recenzió:*

- A vilárendszer-elmélet alapjai: Immanuel Wallerstein: Bevezetés a vilárendszer-elméletbe című könyvének bemutatása EURÓPAI TÜKÖR: AZ INTEGRÁCIÓS STRATÉGIAI MUNKACSOPORT KÉTHAVONTA MEGJELENŐ FOLYÓIRATA 23 : 1 pp. 143-152. , 10 p. (2020)

### *Konferenciaközlemény:*

- Az erdélyi magyarság gazdaságfejlesztési lehetőségei, In: Mező Ferenc (Mező Ferenc Pedagógiai pszichológia) EKKE/PK/Pszichológia Intézet (szerk.), Tanulás és társadalom, Miskolc: Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottsága Pszichológiai Szakbizottsága, pp 135-144 (2022)

### *Absztraktok:*

- Az innováció hatása a makrogazdasági mutatókra In: Mező, Ferenc; Mező, Katalin (szerk.) Kreativitás - Elmélet és gyakorlat (2023) : válogatott absztraktok Debrecen, Magyarország : K+F Stúdió Kft (2023) 110 p. pp. 52-52. , 1 p.

- Régiófejlesztés a globalizmusban: Esettanulmány: Erdély In: Barna, Boglárka Johanna; Kovács, Petra; Molnár, Dóra; Pató, Viktória Lilla (szerk.) XXIII. Tavasz Szél Konferencia 2020. Absztraktkötet : MI és a tudomány jövője Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2020) 600 p. pp. 301-301. , 1 p.
- A világszisztem elméletről In: Simon, Levente; Biró, Árpád Levente (szerk.) Kárpát-Medencei Magyar Doktoranduszok Interdiszciplináris Konferenciája: Társadalom és innováció : Absztraktfüzet: Abstracts Kolozsvár, Románia : Romániai Magyar Doktorandusok és Fiatal Kutatók Szövetsége (RODOSZ), Babes-Bolyai Tudományegyetem (2020) 55 p. pp. 20-20. , 1 p.
- Fejlesztésgeneráló gazdasági mutatók székelyföldi helyzete In: Ferenc, Mező; Katalin, Mező (szerk.) IX. International Interdisciplinary Conference = IX. Nemzetközi Interdiszciplináris Konferencia : Program and Abstracts = Program és absztraktok Debrecen, Magyarország : K+F Stúdió Kft (2024) 393 p. pp. 199-200. , 2 p.
- Globalizmus és a magyarországi erdélyi régiók fejlesztése In: Molnár, Dániel; Molnár, Dóra (szerk.) XXV. Tavasz Szél Konferencia 2022. Absztraktkötet Budapest, Magyarország : Doktoranduszok Országos Szövetsége (DOSZ) (2022) 799 p. pp. 364-365. , 2 p.
- K+F szerepe a regionális gazdaságfejlesztésben In: Connecting the Dots Konferencia : Absztraktfüzet. Konferencia helye, ideje: Kolozsvár, Románia 2023.10.10. - 2023.10.12. (Babeş-Bolyai Tudományegyetem (BBTE)). Kolozsvár: Presa Universitară Clujeană / Kolozsvári Egyetemi Kiadó, Paper Kocsis\_Lorant\_Zsombor. 1 p. (2024) *(Megjelenés alatt)*